

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Yiannis Papadakis

ÖLÜ BÖLGEDEN YANKILAR

KIBRIS'IN BÖLÜNMÜŞLÜĞÜNÜ AŞMAK

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

YIANNIS PAPADAKIS • ÖLÜ BÖLGEDEN YANKILAR - KIBRIS'IN BÖLÜNMÜŞLÜĞÜNÜ AŞMAK

YİANNİS PAPADAKİS

Kıbrıs Üniversitesi Sosyal Antropoloji Bölümü'nde doçent olarak görev yapmakta olan Yiannis Papadakis, doktora derecesini Cambridge Üniversitesi'nden aldı ve Churchill College'de araştırma görevlisi oldu. Türkiye'de, Kıbrıs'ın her iki yakasında "Ölü Bölge"de karma köy olan Pyla/Pile'de alan araştırmaları yaptı. *Divided Cyprus: Modernity, History and Island in Conflict* (Indiana University Press, 2006) adlı kitabın editörlerindendir. Ayrıca *Postcolonial Studies*'te (2006) yayımlanan Kıbrıs konulu çalışmanın da editörüdür. Etnik çatışma, milliyetçilik, hatırat ve okullar için tarih konularında da birçok çalışması yayımlanmıştır.

YIANNIS PAPADAKIS
ÖLÜ BÖLGEDEN YANKILAR
KIBRIS'IN BÖLÜNÜŞLÜĞÜNÜ AŞMAK
ÇEVİREN BURCU SUNAR
KIBRIS TÜRK AĞZINA ÇEVİREN HATİCE SAFA

ECHOES FROM THE DEAD ZONE
ACROSS THE CYPRUS DIVIDE

COPYRIGHT © YIANNIS PAPADAKIS, 2005
FIRST PUBLISHED BY I. B. TAURIS AND CO LTD, 2005

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI 235
DÜN - BUGÜN 20

ISBN 978-605-399-081-9

KAPAK FOTOĞRAFI YIANNIS PAPADAKIS

1. BASKI İSTANBUL, ŞUBAT 2009

© BİLGİ İLETİŞİM GRUBU YAYINCILIK MÜZİK YAPIM VE HABER AJANSI LTD. ŞTİ.
YAZIŞMA ADRESİ: İNÖNÜ CADDESİ, NO: 95 KUŞTEPE ŞİŞLİ 34387 İSTANBUL
TELEFON: 0212 311 50 00 - 311 52 59 / FAKS: 0212 297 63 14

www.bilgiyay.com
E-POSTA yayin@bilgiyay.com
DAĞITIM dagitim@bilgiyay.com

YAYINA HAZIRLAYAN BELGİN ÇINAR
TASARIM MEHMET ULUSEL
DİZGİ VE UYGULAMA MARATON DİZGİEVİ
DÜZELTİ REMZİ ABBAS

BASKI VE CİLT SENA OFSET AMBALAJ VE MATBAACILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
LİTROS YOLU 2. MATBAACILAR SİTESİ B BLOK KAT 6 NO: 4 NB 7-9-11 TOPKAPI İSTANBUL
TELEFON: 0212 613 03 21 - 613 38 46 / FAKS: 0212 613 38 46

İstanbul Bilgi University Library Cataloging-in-Publication Data
İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi Kataloglama Bölümü tarafından kataloglanmıştır.

Papadakis, Yiannis.
Ölü Bölgeden Yankılar: Kıbrıs'ın Bölünmüşlüğü Aşmak / Yiannis Papadakis;
çev. Burcu Sunar, Hatice Safa.
1std ed.
p. cm.
Includes bibliographical references and index.
ISBN 978-605-399-081-9 (pbk.)

1. Turks—Cyprus. 2. Greeks—Cyprus. 3. Cypriots—Cyprus. 4. Cyprus—History—1974-.
I. Title. II. Sunar, Burcu. III. Safa, Hatice
DS59 .T8 P37 2009

YIANNİS PAPADAKİS

ÖLÜ BÖLGEDEN YANKILAR
KIBRIS'IN BÖLÜNMÜŞLÜĞÜNÜ AŞMAK

ÇEVİREN
BURCU SUNAR

KIBRIS TÜRK AĞZINA ÇEVİREN
HATİCE SAFA

Nini, Stathis ve Olivia'ya

*Ve bütün küçük canavarlar hep bir ağızdan:
Bizi öpmelisin.*

Ne! Siz, uğursuz,
Çirkin ve medeniyetsizleri.
Siz, acımasız,
Korkmuş ve yoksul,
İnceliksiz ve kılıksızları.

*Evet, aksi ve ihtiraslı.
Evet, bizi kutsamalısın.*

Fakat yaptığınız kötülükler,
Bitmez tükenmez yaygara.
Neden kutsayayım sizi?
Siz bu yüzkaralıklarından ibaretsiniz.

*Çünkü, dedi canavarlar, gülmeye başlayarak,
Çünkü, dediler, neşelenerek.
Sen de öylesin. Sen bizim parçamızsın.*

SUNİTİ NAMJOSHİ

İçindekiler

xiii Teşekkür

xv Çeviri Üzerine

xvii Önsöz

1 BİRİNCİ BÖLÜM

Konstantinopolis

(Haziran-Ağustos 1990)

55 İKİNCİ BÖLÜM

Lefkosia

(Ekim 1990-Şubat 1991)

91 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Lefkoşa

(Mart 1991)

165 DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Lefkoşa/Lefkosia

(Nisan 1991-Ocak 1992)

225 BEŞİNCİ BÖLÜM

İstanbul

(Temmuz-Eylül 1992)

253 ALTINCI BÖLÜM

Pyla/Pile

(Eylül 1994-Eylül 1995)

293 Ve Sonrası...

309 Temel Kaynaklar ve Ek Okumalar İçin Öneriler

Teşekkür

Benimle zaman harcamaktan, konuşmaktan ve çeşitli şekillerde bana yardım etmekten kaçınmayan tüm Kıbrıs halkına borcum çok büyük. Pek çok ismi ve şahsi detayı, gerçek kişileri mümkün olduğunca saklamak için değiştirdim. Ailemin sağladığı destek ve cesaret her şeyi çok daha kolaylaştırdı. Doktora çalışmamın danışmanlığını üzerlerine alan ve iyi birer dost olduğumuz Paul Sant Cassia ve Peter Loizos'a teşekkür ederim. Cambridge'teki Sosyal Antropoloji Bölümü çok çeşitli fikirlerin tartışıldığı teşvik edici bir ortam sağlarken, Churchill College'den aldığım Bodossakis Araştırma Bursu, bana daha fazla okuyabilme fırsatı verdi. Keith Hart'ın dersleri ve kaynakları sonradan değerinin paha biçilmez olduğu ortaya çıkan fikirler ve kaynaklar sundu. Michael Herzfeld ile çeşitli biçimlerde kurduğumuz diyaloglar üretken bir sorgulama için bir başka mecra teşkil etti.

Baştan itibaren sağladıkları yardım ve kılavuzluk için Paschalis Kitromilides ve Halil Berktaş'a teşekkür ederim. Çeşitli taslakları okuyup yorum getiren Ruth Keshishian, Vangelis Calotychos, Sevina Zassimou, Firdevs Robinson, Yiorgos Agelopoulos, Laura Liguori, Iradj Bagherzade ve Keith Hart'a teşekkür ederim. Orijinal İngilizce metnin

editoryal desteği için Toby Macklin'e ve kitabın düzeltilmesindeki yardımları için Steve Tribe'ye teşekkür ederim. Kitabın Türkçeye çevirilmesinde Burcu Sunar'a ve kitaptaki mülâkatların Kıbrıs Türk ağzına çevrilmesinde Hatice Safa'ya ve yine Türkçe metnin editoryal düzeltmelerindeki yardımları için Hatice Safa ve Belgin Çınar'a teşekkür ederim. Kitaptaki bütün hatalar bütünöyle bana aittir.

Şiirinden bir pasaj alıntılamama izin veren Suniti Namoshi'ye de teşekkür etmek isterim.

Hayatıma Nepheli'nin girişı, bu kitabı tamamlamak için bir başka neden oldu. Nepheli'ye sabrı için teşekkür ederim. Photini'ye bu yolculuktaki anlayışı, yardımı ve desteği için ne kadar teşekkür etsem azdır.

Çeviri Üzerine

Bu kitabın çevirisi esnasında yazarın talebi üzerine metin hem standart dile hem de yeri geldiğinde yerli Kıbrıs ağzına çevirilmiştir. Kitabın geniş bir bölümü mülakatlar içermektedir. Bu mülakatlar esnasında konuşulan dil standart Yunanca veya Türkçe ise çeviride standart Türkçe olarak yansıtılmış, konuşmalar Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türklerin ağzından aktarıldığı zaman ise Kıbrıslı Türk ağzı ile çevirilmiştir. Çeviri esnasında karşılaşılan bir zorluk, 27. sayfada açıklandığı gibi *Ellinas* (Helen) kelimesinin anlamı ile ilgili olmuştur.

İnsan elinden çıkmış en büyük yapı bir duvardır: Büyük Çin Seddi. Bu duvar, onu inşa edenleri, dışarıda pusuya yatmış tehditkâr güçlerden ayırdı. Kıbrıs'ın başkenti Lefkoşa'da duvarlar beklenmedik bir şekilde yolun ortasında belirir. Ölü Bölge, başkenti ikiye ayırır. Serbest hareket hakkı kazanan yalnızca, Lefkoşa'nın altında bulunan kanalizasyondaki dışkılardır.

Kıbrıs, ölülerin toprağın altında birbirine sokularak yattığı bir yerdir. Etraftaki tüm mezarlıklar gömülüken, onlar orada gömülmemiş halde dururlar. Sakinlerini, mal mülk sahibi olan, maaş alan ve evlilikleri hâlâ devam eden kayıp insanların hayaletlerinin oluşturduğu bir yer. Ölülerinin yaşayanlardan daha yüksek sesle konuştukları söylenen, yalnızca ölülerin söz söylemesine izin verilen ve yaşayanların boyun eğip, dikkatlice dinleyerek, onların emirlerine uymaları beklenen, aslında birçok başka yerlere benzeyen bir yer.

Kıbrıs'ta hepimiz, Ölü Bölge'nin bir yanında Kıbrıslı Rumlar, diğer yanında Kıbrıslı Türkler, tek bir soruya saplanıp kalmışızdır. *Suçlu kim?* Sınırımız ilk çizildiğinde yeşil olduğu için, Yeşil Hat diye de bilinir. İlk çizilişi mürekkepli kalemle miydi, yoksa bir kurşun kalem-

le mi? Onu çizen yabancı el, çizdiğinin kalıcı bir hat olacağını planlamış mıydı? Pek çok diğeri gibi, ben de denemeye ve çözmeye karar verdiğimde, cevapları bulmak için geriye, ölülerin yaşadığı bir bölgeye yolculuk yapmak zorunda kalacağımı bilmiyordum. Ölü Bölge'nin beni her yandan kuşatacağını ve en sonunda esir alacağını bilmiyordum.

Bu yolculuk nasıl başladı? Başlangıçları seçmek her zaman zordur. Doğum bir başlangıç olmaya her zaman müsaittir ancak ben 1964'teki doğumumla mimmendiğimden henüz haberdar değildim. Cevabı bulabilmek için hafızamı yokluyorum. Ama hangi cevabı? Bu yolculukta çok değişmemiş miydim? Cevap, şimdi kim olduğumu mu anlatmalı, yoksa o zamanlar kim olduğumu mu?

BİRİNCİ BÖLÜM

Konstantinopolis (HAZİRAN-AĞUSTOS 1990)

YOLA ÇIKIŞ

Uçaktayken, vardıktan sonra katledilmeyeceğimden kesinlikle emindim. Ama mideme ağrılar giriyordu. Türkiye'ye yaklaştıkça, aklımı karanlık düşünceler basıyordu. Bir Kıbrıslı Helen [*Ellinokiprios*] olarak ben o uçakta ne yapıyordum? Herkesin bildiği gibi, 1974'te Türkiye Kıbrıs'ı işgal etmiş ve ortasına dikenli tellerle, adına Attilâ Hattı dedikleri bir yara açarak ülkemi bölmüştü. Ama yine de ben, kendi irademle Türkiye'ye doğru yol alıyordum. Bu yolculuğu gerçekleştirebilmek için çok uğraşmışım. Kendimi iyi hazırlamışım. Türkiye hakkında o kadar çok şey okumuştum ki tarafsız bir bakış açısına ulaştığımı hissediyordum. Türklerin barbar olmayabileceklerini kabul etmeye bile hazırdım. Şimdi ise düşünüyorum, nasıl olmuştu da, kendimi Londra'dan Türkiye'ye giden o uçakta buluvermiştim?

Kıbrıs, Afrodite'in adasıdır. Güzelliğin ve aşkın adasıdır. Efsane böyle der. Ama Kıbrıs aynı zamanda çatışmanın ve düşmanlığın da adasıdır. 1974'ten beri bölünmüş durumdadır; bir yanında Helenler yaşar, diğer yanında Türkler. Ada bölünmüştür ama karşılıklı korku ve güvensizlik konusunda birleşmiştir.

İki yıl önce, 1988'de, Amerika Birleşik Devletleri'nde okurken yazdığım bir araştırma teklifi işte böyle başlıyordu. Kısa süre önce, Batı'nın nasıl kendisinin tam tersi olan bir Doğu imajı yarattığına dair, Edward Said'in *Oryantalizm* adlı kitabını okumuştum. Batı; demokrasi, medeniyet, özgürlük ve aklı temsil eden taraftı; Doğu ise barbarlık, despotizm, baskı ve bedensel tutkuların tarafı. Bu bana çok tanıdık gelmişti. Tıpkı Helenlerin ve Türklerin durumu gibiydi. Santa Cruz'daki Californiya Üniversitesi'nde okuyordum. Helenlerin bir zamanlar Türklerle birlikte yaşadığı Kıbrıs üzerine bir araştırma yapmak için bir doktora programına başvurdum. Aslında o zamanki asıl isteğim orada kaldığım zamanı uzatabilmenin bir yolunu bulmaktı. Ama sonra doğumumun sırrını keşfedecek ve o sıradan isteklerden sıyrılacaktım. Her ne kadar üniversitenin kabul heyeti araştırma teklifimi reddettiye de, konu üzerine daha çok okudukça ilgim de artmaya başladı. Bir yıl sonra, Birleşik Krallık'ta bir doktora programına kabul edilmeyi başardım.

Cambridge Üniversitesi'nde Sosyal Antropoloji Bölümü'ne girdim. Kıbrıs'ın iki yanının karşılaştırmalı bir çalışmasını yapacaktım: Halklar birbirleri ve geçmişleri hakkında ne düşünüyorlardı? Belki de bu tür bir çalışmanın, sorunları teşhis edebileceğini ve birleşmiş bir Kıbrıs'ta tekrar bir araya gelmemize yardım edebileceğini düşünmüştüm. Okudukça, Kıbrıs'taki tarihimizin bir zamanlar düşündüğüm kadar basit olmadığından şüphelenmeye başladım. Sosyal antropoloji okuyor olmak beni Helenlerin üstünlüğü konusunda da şüpheli yapmıştı. Sosyal antropoloji tarihi, kendilerinin üstün, diğerlerinin ise aşağı olduğu iddiasında olanlara "Batı ve diğerleri" diye düşünenlere karşı mücadele tarihiydi. Avrupa'daki son kelle avcılarının Yunanlılar ve Balkan savaşlarındaki rakipleri olduğunu öğrendim. Yine de Batı'da yaşadığım süre boyunca, Antik Yunanlıların medeniyete yaptığı katkının ne kadar takdir edildiğini görmekten gurur duymuştum. Toplantılarda kendimi bir Yunanlı olarak tanıtmamın bir Kıbrıslı olarak tanıtmaktan çok daha avantajlı olduğunu fark etmiştim. İlkinde bir görkem vardı, ikincisi ise kulağa kötü geliyordu. O zamanlar, Yunanistan

tarihinin kendi kişisel tarihimle nasıl paralellik arz ettiğini görememiştim, buna Batı'da kabul görebilmek için Yunanlı olmayı seçmek de dahil. Ne de, belli bir Yunanlı olarak koyulduğum yolculuğun, bazı insanlar tarafından farklı bir kimlik dayatması çabası ile son bulacağını fark etmiştim, o güne dek Yunanlıları temsil ettiğini düşündüğüm kimliğin tam tersi dayatılmaya çalışılmıştı bana: barbar.

Araştırma projem giderek, bölünmüş durumdaki Kıbrıs'ın iki yanında karşılaştırmalı bir milliyetçilik çalışmasına dönüştü. Kıbrıs, 448.000 Kıbrıslı Helen (nüfusun yüzde 77'si) ve 104.000 Kıbrıslı Türk (nüfusun yüzde 18'i) nüfusu ile ilk kez 1960 yılında bağımsız bir cumhuriyet olarak ortaya çıkmış bir adaydı. Kıbrıslı Türklerle de araştırma yapmak istediğim için, birkaç ay dil öğrenmek amacıyla Türkiye'de bulunmanın iyi bir fikir olduğunu düşündüm. Bu bana aynı zamanda, okul kitaplarından, tarih ve siyaset üzerine yaptığımız günlük tartışmalardan, ağırlıklı ama olumsuz bir yer tutan bir ülke hakkında bilgi edinme fırsatı da verecekti. Olası önyargılarımı yok edebilmek için, Türkiye hakkında okumaya başladım ve Cambridge'te birkaç Türk arkadaş edindim. Kendimce, başarılı olduğuma emindim. Vize almayı bile başarmıştım. Türkiye'ye doğru yola çıkmadan önce, vardığımda havaalanında beni karşılamaları için birkaç Türk arkadaşıma telefon ettim. "Sadece kendimi güvende hissedebilmek için" diye düşündüm. Hiç kimseye ulaşamadım. Türkiye'ye bir Kıbrıslı Helen olarak tek başıma varacaktım!

VARIŞ

Uçakta mide ağrılarım duruma el koydu. Varınca ne olacaktı? Sorguya çekilecek miydim? Gerçekçi olup, kendimi buna bile hazırlamalıydım. Zararsız biri olduğum ortaya çıkana kadar, birkaç günlüğüne parmaklıkların arkasına mı konulacaktım? Belki de bir hapisshanede çürüyecektim.

Kıbrıs'taki aileme nereye gideceğimi söylemiştim. Büyük bir yaygara koparmadıkları için çok memnundum. Doğal olarak çok endişelenmişlerdi. Beni bu işten caydırmaya çalışacaklarını zannetmiş-

tim. Ama bana ne kadar güvendiklerini ve ne kadar anlayışlı olduklarını görünce neredeyse şoke olmuşum. Gece Yarısı Ekspresi filminden hiç konuşulmamış, Türklerin zalimliklerinden hiç bahsedilmemişti.

Uçakta bir Türk'le konuşup arkadaşlık edebilseydim, belki beni pasaport kontrolünden geçerken beklemesini isteyebilir ve hatta eğer ortaya çıkmazsam alarm vermesini bir şekilde ima edebilirdim. Bu son bölüm zor gözüküyordu. Yunanlıların Türkler konusunda paranoyak oldukları ya da Türklerin barbar olduklarını düşündükleri gibi yanlış bir izlenim vermek istemezdim. İnsanların yüzlerine baktım. Çoğu zaten Türk'e benzemiyordu. Muhtemelen yabancıydılar.

Kıyamet anı gelip çattı. Pasaport kontrolünde önümde sadece bir kişi kalmıştı. Önümdeki adam yavaşça hareket etti. Pasaportumu teslim ettim. Yüzündeki en ufak bir kas hareketini bile fark etmeye hazır şekilde, masadaki adama dikkatlice baktım. Pasaportta vizenin olduğu sayfayı açtı, damgaladı ve geri verdi. Fotoğraftaki kişi ben miyim diye yüzüme bakmadı bile.

Hemen bir şüpheye kapıldım. Belki de bu bir plandı. Belki de beni daha sonra, yalnızken, Batılı turistlerin gözlerinden uzak bir yerde tutuklayacaklardı. Bagajımı almaya gittim. Uzun süre bekledim. Bagajım kaybolmuştu. Bu bir tesadüf olabilir miydi? Tabii ki olamazdı. Şimdi ben bagajımı almak için ıssız bir ofise gitmek zorunda kalacaktım ve orada beni yakalayacaklardı. Sonunda kayıp bagaj masasına gitme cesaretini topladığımda, neyse ki orada başka insanların da bulunduğunu gördüm. Belki de önyargılıyım. Bunun tipik bir Türk organizasyon-suzluğu olduğunu bilmeliydim. Bavullarımı birkaç gün sonra aldım.

AYASOFYA

Şehir merkezine yaklaşırken, onu taksinin içinden gördüm. Uzun kubesi çok uzaktan bile görülebiliyordu. Okul kitaplarımızda gördüğüm resimlerinden, Konstantinopolis'in efsanevi kilisesi Ayasofya'yı hemen tanıdım. Bizans İmparatorluğu'nun şimdi Türklerin ellerinde olan bu sembolü karşısında, içimden tatsız bir ürperti geçti. Niyetim İstanbul'a gelmekti, ama kendimi öncelikle efsanevi Konstantinopolis'te bulmuş-

tum. Konstantinopolis'in mücevheri Ayasofya'nın gölgesinde, geride bıraktığımı sandığım tarih derslerinin anılarını hatırladım.

Biz, Kıbrıs'ta Yunanlıların en gururluları olarak yetişmiştik. Herkesin bildiği gibi Antik Yunanlılar, medeniyetin özgün yaratıcıları, Batı'ya ışık tutanlardı. Antik Yunan ve Roma, sonra Avrupa ve Aydınlanma: Medeniyetin hikayesi işte buydu. Okulda, Kıbrıs'taki Helen lehçesinin etimolojik olarak Antik Yunan'a, Yunanistan'daki diğer lehçelerden daha yakın olduğunu öğrenmiştik. Bizim en hakiki Yunan oluşumuzun bir başka sebebi de tabii ki tarih boyunca Türklerden en çok bizim çekmiş olmamızdı. Bizim küçük adamız, iyi ve kötü güçlerin, Yunanlıların ve Türklerin, medeniyetin ve barbarlığın arasındaki sonsuz mücadelenin merkeziydi. Kültürel ve tarihi merkeziyetimiz doğa tarafından da doğrulanmıştı. Neticede hepimiz “dünyanın merkezi” anlamına gelen *Mesogios*'da yani Akdeniz'de yaşıyorduk.

Yaşadığımız yer Kıbrıs'ın, çağdaş hudutlara göre Yunanistan'ın bir parçası değil, bağımsız bir devlet olduğu gerçeği hiç önemli değildi. Tarihî olarak Kıbrıs'ın her zaman bir Yunan adası olduğunu herkes biliyordu. Benim babam Yunanistanlıydı. Annem, lisedeyken Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi için bildiri dağıtmaktan İngilizler tarafından tutuklanmıştı. Sonunda ENOSİS, yani birleşme gerçekleşmemişti. Fakat bu, tarihte üzücü bir sapma, tarihî bir adaletsizlikti. Ben ise, bir zamanlar, en azından bir Yunanlı ve bir Kıbrıslı arasındaki mutlu bir birleşmenin ürünü olmaktan teselli bulmuştum.

Yunanistan'daki Yunanlıları –biz onlara “katip” anlamına gelen *kalamadares* deriz– aslında pek de sevmediğimiz gerçeği bile bir anlam taşımıyordu. Bize göre, Atina şu anda orada yaşayanları değil Parthenon'u simgeliyordu. Herkes onların güvenilmez olduğunu Türklere hitap ettiğimiz şekliyle Attilâ'nın ordusuna kapıları açarak Kıbrıs'taki kardeşlerine ihanet ettiklerini bilirdi. 1974'te Yunanistan'daki Amerikan destekli cuntanın albayları, Kıbrıs'ta cumhurbaşkanımıza karşı bir darbe yapmış ve bu da üzerimize Türk felaketini getirmişti. Yunanlılar düzensiz ve yolsuzluklarla dolu bir üçüncü dünya ülkesinde yaşıyorlardı; biz ise gelişmiş, Batılı bir ülkede. İyi işleyen, gü-

zel yolları olan, herkesin İngilizce bildiği, Yunanistan'daki gibi yerlerde hâlâ Türk tarzı deliklerin değil, düzgün Batılı tuvaletlerin olduğu bir yerde. Biz gerçek Helenler olmaktan gurur duyuyorduk. Bizim için modern Yunanlılar değil, Antik Yunanlılar önemliydi. Herkes, Kıbrıs'ın geleneklerinin ve mirasının Yunanistan'dan çok, Antik Yunanlılara yakın olduğunu biliyordu.

Türkler hakkında da çok şey öğrenmiştik. Herkes, Türkiye'nin 1974'te durup dururken Kıbrıs'ı nasıl işgal ettiğini, görünüşte küçük bir Türk azınlığı korumak adına Kıbrıs toprağının yüzde 40'ına el koyarak, halkın üçte birini atalarının vatanından kopardığını, onları mülteciye dönüştürdüğünü biliyordu. Herkes katliamları, tecavüzleri, hâlâ kayıp olan ve nerede olduğu bilinemeyen 1,619 kişiyi biliyordu. Yine biliyorduk ki tüm bunlar, başını Amerika'nın çektiği yabancı güçler tarafından tasarlanan bir planın parçasıydı. Batılılar bize olan büyük tarihî borçlarının gayet de farkında olmalarına rağmen, siyasi sebepler yüzünden Türklerle bir olup bize ihanet ediyorlardı.

Tarih boyunca Türkler tarafından yapılmış çok sayıda katliamda sayısız çaresiz kadın ve çocuk kana boğulmuştu. Sınıflarımızın her yanına asılan resimlerden, katledilmiş Yunan kahramanları kalın bıyıkları, geleneksel başlıkları, katı ve gururlu bakışlarıyla her zaman bizi izlerdi. Bazen biz onlar olurduk. Okul piyeslerinde Türklere karşı yapılmış olan Yunan Devrimi'nden sahneler oynar, onların kıyafetlerini giyer, onlar gibi konuşur ve acı çekerdik.

Şu dört tarihi aklımızda tutarak yetişmiştik: 1453, 1821, 1922, 1974.

1453: Türkler tarafından Konstantinopolis'in düşürülmesi. Türkler gelmeden önce, Bizans İmparatorluğu görkemli bir medeniyetti. En parlak zamanında, Küçük Asya'nın tamamına, Ortadoğu'nun bazı bölümlerine ve hatta Mısır'a kadar medeniyetini götürmüştü. Okulda kullandığımız, tüm toprakları aynı renkte gösteren Bizans İmparatorluğu haritasını hâlâ hatırlıyorum. Bizi ne kadar gururlandırır-
dı ve sonradan başımıza gelenler bizi ne kadar üzdi. Bizans İmparatorluğu'nun o tarihî toprakları, Türklerin yavaş yavaş ele geçirdikleri

bizim kendi topraklarımızdı. Başka bir harita yuvarlaktı ve merkezinde Konstantinopolis vardı. O zaman bilinen dünyanın merkezi, Konstantinopolis'ti. Gerçek Hristiyanlık inancını ve medeniyetin ışığını karanlıkta yaşayan kafir barbarlara yaymaya hevesli büyük krallar da vardı; birçok sebepten dolayı "Büyük" diye anılan Konstantin gibi. Bizim öğrendiğimize göre, bu sebeplerden biri, paganlık veya başka yanlış inançlar yerine Hristiyanlığı seçmesiydi. Bizimkisi doğru inanç anlamına gelen Ortodoks diniydi. İkinci Vasilis bir başka soylu kraldı. Biz gururla ona *Baslios Boulgaroktonos*, yani Bulgar canisi derdik. Tutsakları özgür bırakma konusunda bize onun ne kadar düşünceli olduğu öğretilmişti. Her yüz esirden birinin bir gözünü sağlam bırakarak, geriye kalan körlerin güven içinde evlerine varmalarını sağlayacak şekilde onları serbest bırakıyordu. Bu haşmetli imparatorluk döneminde sayısız tehdidin kahramanca önüne geçilmişti. Savaşa susamış barbar Türk orduları dört nala varana kadar.

Türkler göçebeydiler; medeniyetten nasip almamışlardı; at ve kılıç halkıydılar; Moğolların torunlarıydılar; hiçbir dine ait olmayan kafirlerdi. Kılıç ve ateş gücüyle İslâmı yaymaya ant içmiş, Kuran'a inanan, Müslüman fanatiklerdi. Onlara, kutsal bir Cihat yaptıkları ve bu savaşta ölenlerin inancı uğruna şehit olduğu söyleniyordu. Bize ise, onların öldükten sonra nasıl ödüllendirileceklerine ve cennete gittiklerinde onları nasıl sütten nehirlerin, pilavdan dağların ve güzel dişi melekler olan hurilerin beklediğine inandırıldıkları anlatılıyordu. Hurilerin hepsi de bakireydi! Ve onlar buna inanıyorlardı.

Biz, Bizans İmparatorluğu'nun *Akrites*'ten, yani sınırlarda yaşayanlardan gelen kafir saldırılara karşı nasıl kahramanca savunulduğunu öğrendik. O zamanlar, daha sonra Kıbrıs'ta yapacağım araştırma süresince Kıbrıs'ın bölünmüş başkentinde bir başka tür *Akrites*'le, Lefkosia'nın Türklerle olan şu anki sınırimız boyunca yaşayan insanlarla tanışacağımı henüz bilmiyordum.

Biz, Konstantinopolis'in düşüşünün aslında bir hainin işi olduğunu öğrenmiştik. Bir Bizanslı, gizli bir kapı olan *Kerkopoporta*'yı açmıştı ve böylece Türkler, gözlerinden cinayet ve talan ışıkları saçarak, par-

layan kılıçlarıyla içeri girmişlerdi. Çok geçmeden kılıçlarının parıltısı damlayan kan ile bulanmıştı. Bir salı günüydü ve o günden sonra salı günleri Helenizm için uğursuz bir gün olarak kabul edildi. Hepsisi de bir hainin işiydi. Spartalılar'ın Persler'le savaşında olduğu gibi. Leonidas'ın 300 cesur adamı binlerce Persliye karşı mücadele etmişti. Hainin adı o savaşta kabus anlamına gelen Efialtis'ti. Eğer bir hain olmasaydı, Konstantinopolis yine de düşer miydi? Kendileri adına savaşan yeniçeriler oluşturmak için Türklerin çocukları kaçırdığını da öğrenmiştik. Annelerinin kucaklarından koparılan çocuklar, farkına bile varmadan, hain haline geliyorlardı. Yeniçeriler Türklerin en cesur savaşçılarıydı. Türklerin en cesur savaşçıları onlardı çünkü kendileri bilmeseler de damarlarında Yunan kanı taşıyorlardı. Aslen Yunanlı olan yeniçeriler onlara yardım etmeseydi, Türkler yine de başarılı olabilecekler miydi? Türkler elbette Batı'dan da yardım almışlardı. Katolikler Haçlı Seferleri sırasında İmparatorluğu soymuş, yağmalamış ve zayıflatmış; Türklerin işlerini yapmalarını kolaylaştırmışlardı. Yenilginin son nedeni de bir Yunan illeti ve bizim en kötü huyumuz sayılan birlik olamama. Yunanca deyişteki gibi, "Beş Yunanlı varsa altı politik taraf var demektir." Hainler ise bu bir araya gelemezliğin bir ifadesinden başka nedir ki? Tabii ki, yine öğrenmiştik ki, birlik olmamakta da bir onur vardı. Çünkü, doğamız gereği biz en demokratik halktık, demokrasinin kurucularıydık, tabii ki birbirimizle fikir ayrılığı yaşayacaktık..

Yunanistan tarihinde, Osmanlı dönemi kasvetli bir ortaçağ olarak sunulmuştu. Dünyanın geri kalanı özgürlüğü ve bir Yunan icadı ve sözcüğü olan demokrasiyi yeniden keşfetmek üzere Aydınlanma sürecinden geçerken, biz Türk esareti altında sıkışıp kalmıştık. Osmanlı İmparatorluğu, "Avrupa'nın hasta adamı" olarak tarif ediliyordu. Ben bu tarifi yanlı ve haksız buluyordum. Ne zamandan beri Türkler Avrupa'ya aitti?

Fakat açıldı ki bu hastalık bulaşıcıydı. Mesela Yunanlıların milli kusurları olduğu söylenen hilekârlığı ele alalım. Hepimiz bunu itiraf ettik. Kuyruk beklerken hile yaptık, devlet memurluğu edinebilmek için hile yaptık, vergi müfettişlerine hile yaparız, devlete elimizden ge-

len her şekilde hile yaparız. Bunun nereden geldiğini, kimin hatası olduğunu da bilirdik. Yolsuzluk için kullanılan Yunanca kelime *rousfe-tiydi* ve etimolojik olarak Yunanca değildi, Türkçeydi. Okullarda kullandığımız ve kopya için oldukça işimize yarayan kitaplar özellikle Antik Yunan derslerinde bile, bir Türkçe kelime olan *kettapes* ile ifade edilirdi. Yani açık bir biçimde her şey Türklerin suçuydu. Ayrıca, hilekârlığımızda gurur duyduğumuz bir taraf da vardı. 400 yıl boyunca yüce, rafine ve hoşgörülü Bizans medeniyetimizi çöpe atan barbar Osmanlı İmparatorluğu’nun baskıcı ve acımasız rejimi altında esir olarak yaşamıştık. Bu şartlar altında ne yapabiliirdik ki? Yaşayabilmemizin tek yolu otoritelere karşı hile yapmaktı. Eski, tarihî –“istorika” bu da Batı’da kullanılan Yunanca bir sözcüktür– alışkanlıklar zor yok olur.

Türklerin geri kalmış baskıcı hükmü altında bile, cesaretimizi ve umudumuzu kaybetmemiştik. Efsanelerimiz imparatorluğumuzun yeniden canlanışını, zalimlerin yok oluşunu anlatmıştı. Konstantinopolis’e İstanbul denseydi ne olurdu? İstanbul adını bile, Türkler bizden almıştı. “Şehre doğru” anlamına gelen *eis tin polin* deyişi, zamanla İstanbul olmuştu. Yunancadan gelse de biz bu adı hiçbir zaman kullanmadık. İstanbul adı, düşmanlarımızın kullandığı addı. Tarihi Yunan Konstantinopolis’ine sadece hainler İstanbul derdi. Yunanlılar için o şehrin adı her zaman Konstantinopolis’ti ve hep de öyle kalacaktı. Efsaneler bir gün son imparator Konstantin’in Konstantinopolis’i özgürlüğüne kavuşturmak için nasıl dirileceğini, Türkleri kovalayacağını anlatmıştı; “öylesine kan akacaktı ki, sığırlar o kanda yüzmek zorunda kalacaklardı”. O kanın kimin kanı olacağını iyi biliyorduk.

1821: Türklere karşı Yunan Devrimi nihayet başlamıştı. Erkekler ve hatta kadınlar cesurca savaştılar. Onlara yapılan gaddarlıkları hiçbir kelime tarif edemezdi. Yunanlılar, canlı olarak Türklerin eline düşmektense, kendilerini öldürmeyi tercih etmişlerdi. Kahramanlarımızın –*Turkofagos* Nikitaras– “Türk yiyici” gibi şerefli isimleri vardı. Nihayet 400 yıl sonra özgürlük geldi. Tarihî olarak Yunanistan’a ait topraklara kıyasla çok küçük de olsa, bir Yunan Krallığı kuruldu. Fakat genişliyordu. Büyük İdea (Megali İdea) Bizans İmparatorluğu’na, dola-

yısıyla haklı bir biçimde Yunanlılara ait olan toprakları kapsayan bir devleti yeniden kurmaya dayanıyordu. 1919'da büyük güçlerin desteği ve cesaretlendirmesiyle Yunanistan, kendisine ait olan toprakları geri almak ve çökmekte olan "Avrupa'nın hasta adamı"ndan halklarını kurtarmak için Küçük Asya seferberliğini başlattı. Yunanlılar önce kazanıyordu ama sonra ülke içindeki bölünmeler ve Yunanlıları yarı yolda bırakan büyük güçlerin ihanetleri yüzünden, 1922'de yenildiler.

1922: "Katastrofi" felaket olarak anıldı ta bugüne dek. Türk ordusu bir kez daha tarif edilemez gaddarlıklar yapmış ve Küçük Asya'daki tarihi vatanlarından sürülen Yunanlıların milyonlarcası mülteci olarak Yunanistan'a sığınmıştı. Katliamlardan kurtularak Yunanistan'a gelmeyi başaran şanslı insanlardan bir tanesi Maria adındaki küçük bir kızdı. Maria benim büyükannemdi.

1974: Kıbrıs'ta Attila İstilasası. Türk barbarlığı bir kez daha, fakat bu sefer Kıbrıs'ta, benim doğduğum yerde ortaya çıkmıştı. O zaman on yaşlarındaydım. Büyükannemin vatanından koparıldığı yaşlarda. Adamızı ikiye bölmek üzere Türk ordusu işgale başladığında, yine mülteciler ve yine acımasızlıklar vardı. Her yere çadırlar kurulmuştu. Benim yaşadığım yere güneye uzun konvoylar geliyor, gözlerinde karanlık olan insanlar indiriyordu. Birçok insan kaybolmuştu. Kürtaj serbest bırakılmıştı, çünkü birçok kadın Türkler tarafından tecavüze uğramıştı.

Yunanlılar olarak geçmişimizdeki her önemli tarih, bir Türk barbarlığıyla karşı karşıya kaldığımız bir olayla eşleştirilmişti. Ben, bu geçmişin ürünüydüm.

BARBARLARI BEKLERKEN

Dikkatlice bakarak bana yaklaştıklarını görünce, onların bölgesine ayak bastığımı fark ettim. Kendimi bir mücadeleye hazırladım.

Konstantinopolis'te üniversitenin idari yönetim binasının da bulunduğu merkezî bir meydan olan Beyazıt Meydanı'nda büyülenmişcesine saatler boyu oturduktan sonra, kısa bir süre önce oraya gelmiştim. Güneş yeni doğmuştu ve havada hâlâ hafif bir pus vardı. Ola-

ğanüstü Osmanlı yapılarıyla dolu olan meydan çok büyüktü. Şehir hâlâ mahmurdu. İnsanlar yavaş yavaş görünmeye başlamışlardı. Önce, işlerine gitmekte olan çalışanların oluşturduğu uzun otobüs kuyrukları belirdi. Sonra çekirdek satan yaşlılar ve plastik sepetleriyle çocuklar gözüktü. İnsanlar beni hiç bu kadar büyülememişti. Hiçbir olağandışı tarafları yoktu. Bu da en olağandışı şeydi. Yani, Türkiye'deki bu insanlar, insan gibi gözükiyorlardı. Türkiye'de sadece erkekler ya da savaşılar değil, her çeşit insan yaşıyordu. Orada otururken bu keşif beni uyuşturmuştu. Türkleri ilk görüşüm değildi. Üniversitedeyken de Türk arkadaşlarım olmuştu. Ama yine de onlar bana gerçek gibi görünmemişlerdi. Türklere benzemiyorlardı ya da belki yeterince Türk görünmüyorlardı. Bir şekilde, onların istisna olduğunu düşünmüştüm.

Üniversitede dil kursuna kayıt olduktan sonra, dışarıda oturup ilk dersin başlamasını bekledim. Bana doğru geldiklerini o zaman görmüştüm. Yerlerini işgal ettiğimi anladım. Sayıca benden fazlaydılar ama korkmadım. Küçük sepetlerde mallarını taşıyan satıcıları bunlar. Plastik sepetlerinin içinde sakızlar ve bisküviler vardı. Tabii bir de, ellerinde fırçalar ve boya sandıklarıyla ayakkabı boyacıları vardı. Çocukların hayat dolu koyu renk gözleri ve kısa saçları vardı. Kızların saçlarıysa uzun ve dağınıktı. 8-10 yaşları arasında, hepsi de ince ve enerji dolu çocuklardı. Aradaki buzları eritmek zor olmadı. Çat pat Türkçemle onlarla konuşmaya başlar başlamaz, hiç çekinmeden bana güldüler. Türkçe konuşmaya çabalayan bir yabancıyla karşılaşmış olmaktan dolayı çok heyecanlı ve meraklıydılar. O günden sonra günlerim her sabah aynı saatte onlarla buluşup, konuşmak ve gülmek üzere caminin yanına uğrayarak başlayacaktı. Her sabah üniversitedeki dil kursuna gitmeden önce, bu buluşmalar benim günlük Türkçe derslerim oldu. İlk buluşmamızdan sonra bana bir şeyler satmaya çalışmaktan vazgeçerek, bedava sakız çiğnemem ve bisküvi yemem konusunda beni zorlamaya başladılar. Ayakkabılarım, istesem de istemesem de parlatılıyordu. Sonra sandalet giyerek onları atlatmayı başardım. Memleketimdeki çocuklara benziyorlardı ama daha önce çocuklardan hiç bu kadar duyulanmamıştım.

SOYDAŞ

Türkçe dersine gitme zamanı gelmişti. Yunanlı olan Alkiviades hariç, aralarında İtalyanlar, Fransızlar ve Almanların da bulunduğu sınıf arkadaşlarımdan hepsi yabancıydı. Orada kendi halkımdan birini bulmuş olmaktan memnundum. Çok şaşırmıştı: “Sen Kıbrıslı mısın? Burada büyük bir risk altında olduğunun farkında mısın?”

İnceikti, ürkek kara gözleri bir bana bir kafeteryadakilere sekip duruyor, konuşurken arada dönüp dönüp etrafı kolaçan ediyordu. “Bunu yaptığina inanamıyorum. Sen, bir Kıbrıslı olarak Türkiye’ye geliyorsun! Nasıl başardın bunu? Buna nasıl izin verdiler? Seni nasıl hâlâ gözaltına almadılar? İzlendiğini biliyor musun?” Birden paniğe kapıldım. İyice yaklaştı ve yanımdaki masalarda kimse olmamasına rağmen, sesini alçalttı:

Şu anda seni izleyen kimse görmüyorum ama eminim polis her adımını takip ediyordur. Sana her an bir şey yapabilirler. Başka biri de yapabilir, ama erri mutlaka polis, emniyet ya da hükümet vermiştir. Ya da delinin teki, Kıbrıslı olduğunu öğrenirse sana saldırabilir. Burada inanamayacağın fanatik insanlar var. Senden daha uzun bir süredir burada bulunuyorum. Ne dediğimi biliyorum. Düşünsene, buraya geliyorum ve ilk kez Kıbrıslı bir soydaşım ile tanışıyorum.

Şimdiye kadar ona bir şey olup olmadığını sordum. Olmamıştı ama her an tetikteydi. “Ben Peleponezliyim” dedi. “Nerede olduğunu biliyor musun?” Kendimi aşağılanmış hissettim. “Elbette” dedim, “Hepimiz Peleponez’in nerede olduğunu biliriz”. “Tamam, elbette biliyorsun, zaten oradan sayılırsın” dedi.

Burada üniversiteye gitmeyi istiyorum. Dili iyice öğrendikten sonra, üniversiteye girip Osmanlı medeniyetini öğrenmeyi umuyorum. Hıh, medeniyetmiş! Neleri vardı ki? Hiçbir şeyleri. Hepsini bizden gördüler. Ne dediğimin farkındayım. Bizim kiliselerimizi taklit ederek cami yapmayı öğrendiler. Atlarıyla buraya gelmeden önce, hepsi vahşiydi. Müziği alalım mesela, ki bu benim de bildiğim bir konudur. Gerçek, otantik, geleneksel, Osmanlı’dan kalma dedikleri

tüm müziklerini aslında bizden aldıklarını biliyor musun? Her şeyi bizden aldıklarını kanıtlamak istiyorum. Daha iyisini hiç içmemiş olan zavallı turistlere rakı diye sundukları şu içkiye bile milli içki-miz diyorlar. Halbuki uzunun aynısı ama bizden aldıklarını bilmiyorlar. Ne demek istediğimi anlıyor musun?

Aynı fikirde olduğuma pek emin değildim ve o da bunu sezmiş olabilirdi. Ona inanmayışımın birinci sebebi, Yunanistan'dan bir Yunanlı olmasıydı. Biz onları pek sevmezdik. Onlar da bizi pek sevmezlerdi. Her zaman için aramızda bir gerginlik olduğunu düşünsek de yine de ilk başlarda birbirimize sıkıca sarılmıştık. Ancak benim güvenliğim konusundaki sözleri hedefi vurmuştu. Bir süre, biri tarafından takip edilip edilmediğimi anlamak için, casus filmlerinde gördüğüm tüm numaraları denedim. Arkamı görebilmek için dükkanların camlarını ayna olarak kullandım; ayakkabılarımın bağlarını bağlamak için yere eğildim ve arkama keskin bakışlar attım. Ne zaman bir kahveye girsem, arkamdan başkaları da giriyor mu diye kontrol ettim. Birkaç gün sonra, kendimi önemli hissetmeye başladım. Türk hükümeti, beni sürekli takip etmeleri için insanları peşime takip onlara para ödeyecek kadar ilgileniyor muydu benimle? Açtığım masrafla kısıtlı kaynaklarına herhalde ciddi bir yük olmuştum. Casus filmlerinde bir de pek de işkence denemeyecek çeşitli yöntemlerle hakkınızda bilgi edinmeye çalışan göz kamaştırıcı bir kadın olurdu her zaman. Arkamı kollayarak geçirdiğim, kadının ilk adımı atması için beklediğim ve hatta umut ettiğim birkaç haftadan sonra, kendimi biraz aptal gibi hissetmeye başladım. Fakat aslında Alkiviades haklıydı. Kısa süre sonra fark edeceğim üzere, birisi beni bazen üniforması bazen de sivil kıyafetleri içinde çoğu zaman gözlüyordu. Bu kişi herhangi biri değildi.

KORUYUCU MELEK

Şahsi koruyucu meleğim, ilk kez Maçka'da bir erkek yurduna gittiğim-de ortaya çıktı. Kayıt masası öğrencilerle dolup taşıyordu, hepsi itişip masanın üzerine bir takım formlar uzatıyorlardı. Ben de kendi yolumu açmaya çalıştım. Fakat biz Kıbrıs'ta *kalamaradeslerin* Yunanistan'da

alışkın olduğu gibi böyle konularda pek yetenekli değildir. İşte ilk o sırada belirdi. Yabancı olup olmadığını sordu. Ben de açıkladım, ne-reli olduğum konusunda hiçbir yorum yapmadan formlarımı aldı. Kayıt masasına doğru giderken, ayağının belirgin şekilde aksadığını fark ettim. Öğrenci sürüsünün arasına girince, Musa'nın denizi ikiye yarması gibi, önü açıldı. Belli ki tanınıyor ve saygı duyuluyordu. Bir anda her şey halledilmişti. Sonra bana odama kadar eşlik etti ve o andan itibaren arkadaş olduk. Adının koruyucu ya da melek anlamına gelen Veli olduğunu söyledi. Onunla ve arkadaşlarıyla şehri keşfederken kendimi çok daha rahat hissettim.

AĞIZ HİJYENİ VE ÖZGÜRLÜĞÜ

Türkçe konuşmaya gelince, Avrupalı sınıf arkadaşlarıma ve Alkiviades'e oranla açık biçimde avantajlıyım, çünkü birçok Türkçe sesi kolaylıkla çıkarabiliyordum. Türkçe konuşmak ağzıma bir özgürlük getirmişti. Çoğu zaman Yunanca konuşmaktan daha rahattı. Kıbrıs'ta biz genellikle yerel Yunan lehçesini konuşuruz. Fark ettim ki Türkçe seslerle dolu olan bu lehçe Yunanistan'da yaşayan Yunanlıları oldukça zorlardı ve bu düşüncemi Alkiviades'in zorlu çabasını –itiraf etmiydim ki haince bir keyifle– izlerken doğruladım. Kıbrıs'tayken lehçemizi kullanmaktan dolayı okulda yıllarca azarlanıp cezalandırılmıştık. Lehçemizdeki Türkçe seslere benzeyen “ş” , “ç” , “c” gibi seslerin yanlış ve kaba olduğu söylendi. Ancak köylüler böyle konuşurdu. Kıbrıs'taki öğretmenlerim ağız hijyeni konusuna çok meraklıydılar. Durmaksızın “temiz”, yani Yunanistan'daki Yunanlılar gibi konuşmamız ve ağzımıza “kirli”, yani yeni anlamaya başladığım üzere Türk kökenli sözcükler almamamız gerektiği konusunda uyarılıyorduk. Küfürlerimizin çoğu Türkçeden geliyordu. Küfürlerin kaba sesleri, içeriklerini daha da güçlendiriyordu.

Homoseksüel kelimesini alalım mesela. Sık sık homoseksüelliğin 400 yıl boyunca Yunanlıları yönetmiş olan Türklerin yozlaştırıcı etkilerinden biri olduğu söylenir. Eylemin kendisi Yunancada bazen Osmanlı tarzı anlamına gelen *Othomaniko* kelimesiyle ifade edilir. Os-

manlı yöneticileri etine dolgun genç oğlanları çeşitli eğlenceler amacıyla yakınlarında tutmaktan hoşlanmazlar mıydı? Hatta Yunancada bu konumdaki Türk oğlanlar için kullanılan özel bir kelime de vardı: *Yiousoufaki*. Yunancada homoseksüel kelimesinin karşılığı *poushtis* idi. Bu, Yunanca değil Türkçe bir kelimedir ve hepimizin bildiği gibi etimoloji, kelimenin kökenine kesin bağlayıcı kanıtları bir kez daha ortaya koymuştur.

Ama şimdi arkadaşlarımla yemek yerken görüyordum ki ortak olan daha pek çok kelimemiz vardı. Biralarımın azar azar atıştırmak için söylediğimiz, tadımlık yiyeceklere Yunanistan'da ve Kıbrıs'ta *meze* denirken, Türkiye'de de aynı isim veriliyordu. Masaya gelen tüm yemekleri biliyordum. Türkçe isimlerini de biliyordum: *Keftes*, *taramas*, *tzatziki*, *ttavas*, Yunanistan'da ve Kıbrıs'ta turistlerin gittiği restoranlarda servis edilen geleneksel yemeklerdi. Tatlılarda da aynı şey geçerliydi: *Lukkumi*, *sucukos*, *paklavas*, *kurabies*. Sorun şuydu ki Türkler bu yemeklerin tipik Türk yemekleri olduğunu söylerken, ben tipik Yunan yemekleri olduğunu düşünüyordum. Neyse ki, etimoloji bu meseleyi çözebilirdi. Ama maalesef haklıydılar. Tüm bu kelimeler Türkçeydi. Dolayısıyla hiçbir şeyden haberi olmayan turistlere servis ettiğimiz yemekler otantik Yunan ya da Kıbrıs yemeği değil, Türk yemeğiydi.

Ben geldikten birkaç akşam sonra, küçük bir grup yurdun bahçesinde toplandı. Birkaç şişe Türk rakısının yanında müzik aletleri çalındı. Müslümanların nasıl olup da alkol kullanabildiğini sorunca bana güldüler. Öncelikle, onlar inançlı değillerdi. İkincisi, inananlar da zaten içiyorlardı. Sonra birkaç arkadaş daha bize katıldı; Veli onları Kürt olarak tanıttı. Şaşırmışlardı ama benimle tanıştıklarına memnun olmuşlardı. "Sen Kıbrıslı Rum musun? O zaman biz kardeşiz" dediler alçak sesle ve içtenlikle el sıkıştık. "Türkiye'de Kürt olmadığını söylüyorlar. Biz bir çeşit dağ Türküymüşüz. Türkçenin bir lehçesini konuşuyormuşuz". Şarkı söylemeye başladılar ama sözlerini anlayamadım. Her şarkıdan sonra, şarkının ne hakkında olduğunu sordum. Cevap hep aynıydı: Özgürlük. Sonra dans zamanı geldi. "Ne tür danslar yapıyorsunuz?" diye sordular. "*Karçılamas*, *çifteteli*, *zeymbekiko*" de-

dim. “Bunlar bizim geleneksel danslarımız”. Katıla katıla güldüler çünkü dansların isimlerini onlar da biliyorlardı. Tüm isimler Türkçeden gelmişti.

Etimoloji bir sorun olmuştu ama zamanla rahatlatıcı bir kendini açığa vurma kaynağına dönüştü. Türkçe öğrenmek, Yunan dilinin bilinçaltındaki derinliğini keşfetmekti. Yadsımanın ve bastırmanın keşfi. Bildiğim çok şey vardı ama bilmediklerim de bir o kadar çoktu. Kullandığımız birçok sözcüğün kökeni Türkçeydi. Değerli ve içten birçok sözcük aynı zamanda kaba ve barbarca algılanıyordu. Sadece küfürler ya da tatlı ve yiyecek isimleri değil, samimi duyguları ifade eden sözcükler de. *Kefi*, *glenti*, *nazi*, *marazi*; keyif, eğlenti, naz, üzüntü anlamına geliyordu. Birçok tabir de benziyordu: Yunancada da Türkçedeki gibi sigara “içer”, dövüldüğümüzde sopa “yer”dik. “İyilik yap, denize at” (karşılık bekleme) tabiri Türkçede de vardı. Yunancada olduğu gibi meslek ifade eden sözcüklerin sonuna -ci (Yunancada -tzi) eki getiriliyordu (Taksici; *taxitzi*). Şimdi Türkçe öğrenirken bunlarla karşılaşıyordum.

Kıbrıs'ta konuştuğumuz lehçenin, okulda öğrendiğimiz Yunancadan çok daha fazla kelime içerdiğini fark ettim. Türkçedeki rakamları öğrenirken, onları zaten bir şekilde bildiğimi gördüm. Aslında anlamlarını bilmesem de, bu rakamları tavla (Yunancada *tavli*) oynarken sık sık kullanmıştım. Zar iki-bir gelince biz *kibiros* derdik ama bu zara Türkçede *iki-bir* dendiğini bilmiyordum. Çift dörde *tortca*, çift beşe *tubeşi* derdik. Belirli seslerin lehçemizi “düzgün” Yunancadan ayırdığını biliyorduk ve ben Türkçede tüm o seslere rastlamıştım. Kıbrıs'ta bütün bir dilbilgisi yapısını bile Türkçeden almıştık. Türkçede dolaylı bir anlatım yapılacağı zaman cümlelerin sonuna -miş getirilir. Kıbrıs'ta -Yunanistan'da değil- biz de aynı şekilde -imish ya da -mishimou kullanırız. Kıbrıs'ta bazen Tanrı'ya Türkçe Allah diye sesleniriz ve kusursuz bir Türk aksanıyla *mashalla* ve *inshalla* deriz. Şeytanı da Türkçedeki ismiyle anarız: Sheyttanis.

Yemeklerin ötesinde diğer duyuşsal zevklere gelince, paylaştığımız rüya bile aynıydı. Arkadaşlarım Türk toplumunun çok baskıcı ol-

duğunu hissetmişlerdi. İyi bir evlilik şansı yakalamak için Türkiye’de bir erkeğin hatırı sayılır bir çeyiz düzmesi beklenirdi. Neyse ki Kıbrıs’ta böyle haksız ve baskıcı unsurlar yok diye düşündüm. Kıbrıs’ta kendisinden çeyiz beklenen kadındı. Bizim gibi onlar da seks yapmanın daha kolay olduğu Batı’ya gitmenin hayalini kuruyorlardı. En azından, aynı antropolojik fanteziyi paylaştığımızı gördük. Hepimiz, yabancı kadınların bizim toplumumuzda arzulandığı kadar, yabancı erkeklerin de arzulandığı bir başka toplumu bir gün keşfetmeyi umut ediyorduk.

GÖRKEMLİ İMPARATORLUKLAR

Başlangıçta, sanki aramızda gizli bir anlaşma varmışçasına, tarihten ve siyasetten konuşmaktan kaçındık. Galiba hepimiz konuşarak arkadaş kalıp kalamayacağımızdan şüphe duyuyorduk. Sonunda bir gün Veli, en nihayet, ona okulda öğrendiğimiz tarihi anlatmamı istedi. Bize öğretilen her şeyi kelimesi kelimesine ona anlattım: Türklerin bizim görkemli, medeni, hoşgörülü, kozmopolit Bizans İmparatorluğumuza nasıl saldırdığını ve onu bugünkü küçük Yunan devletine dönüştürdüğünü. Tarihi olarak onların nasıl her zaman saldırgan, bizim de nasıl kurban olduğumuzu. Nasıl her zaman bize karşı yayılmacı olduklarını. Hatta tarihi yayılmacılıklarının en son kanıtı olarak, 1974 işgaliyle, Kıbrıs’ı nasıl ele geçirmeye çalıştıklarını. Öğrendiğimiz propaganda karşısında Veli ve arkadaşlarının nutku tutulmuştu. Bu kez ben onlara okulda ne öğrendiklerini sordum. Bana hoşgörülü, kozmopolit Osmanlı İmparatorluğu’ndan, Rumların imparatorlukta ayrıcalıklı bir yerlerinin olduğundan ama buna minnettar olacaklarına Türkleri sırtlarından vurarak ilk ayaklananlar olduklarından, Türklerin Rumların elinden çektiği zalimliklerden, sahip oldukları imparatorluğu bugünkü küçük Türkiye devletine dönüştürme pahasına büyüyenlerin ilk Rumlar olduğundan, Yunan yayılmacılığının nasıl 1920’lerde Türkiye’nin işgaline yol açtığından, Kıbrıs’ı Yunanistan’la birleştirmek için 1974’te Kıbrıs’ta darbe yapıp yayılmacılıklarını kanıtladıklarından ve Türkiye’yi müdahale etmek zorunda bıraktıklarından bahsettiler. Öğrendikleri propaganda karşısında hissizleşmiştim.

Uzun süre konuştuk. Bir şeyler yanlıştı. Bir taraf kandırılmıştı. Konuştukça, büyük ihtimalle iki tarafın birden kandırıldığını fark ettik.

YARALI MARKSİST

Erkin'le, Ortaköy'de deniz kenarındaki kafelerden birinde tanıştım. O, bir kitap yığınının ortasında okurken, bir tanesine bakabilir miyim diye sormak için masasına yaklaştım. Kısa süre sonra kendimizi dostane bir şekilde konuşuyor bulduk. Erkin esas tutkusunun Marksizm olduğunu anlattı (Bu arada Erkin, özgür ya da bağımsız anlamına geliyor). Benden daha küçük olmasına rağmen benden daha çok ve benim göze alabildiğimden daha kapsamlı ve derin bir şekilde okumuştum. Okumayı sevdiğini ama Türkiye'deki insanların bundan pek hoşlanmadığını açıkladı. "Bir otobüste ya da otobüs durağında okurken gördüklerinde, bazen beni bilerek itiyorlar" diye şikayet etti. "Okuyan herkesin tepkili olduğunu düşünüyorlar. Ama biz Marksistler bile çok farklı değiliz. Şu izi görüyor musun?" diyerek alnını gösterdi. "Bunu bana bir toplantılarına gidip, onlarla fikir ayrılığına düştüğümde Freudçu Marksistler yaptı". Diğer izlerini gösterdi: "Bu, Leninist Marksistlerden; bu, milliyetçi Marksistlerden; bu, İslâmcı Marksistlerden ve bu da postmodern Marksistlerden".

Türkiye'de Marksizmin nasıl yasa dışı ilan edildiğini ve yakın zamana kadar hapishanelerin ulusal düşmanlar olarak görülen Marksistlerle dolu olduğunu açıkladı. Ama artık hoşgörü gösterilmeye başlanmıştı ve Marksizm yeniden ortaya çıkıyordu. Gizli polisten de bahsetti:

Üniversitede her on kişiden biri gizli polistir ya da gizli polis için çalışıyordur derler. Ordu tarafından idare edilen bu örgütlenme, üniversiteleri kontrol eder. Bu gizli polisleri hemen tanıyabilirsin. Bir kere, herkes onların kim olduğunu bilir. Sık sık onlar da Marksist olduklarını söylerler ama tabii ki Marksizmle ilgili çok sığ bilgileri vardır. Bu her zaman onları ele verir.

O günden sonra, ne zaman tanıdığı ama sevmediği bir Marksistle karşılaşsak, hep aynı şeyi söyleyip durdu: “Peh, gizli polis bile Marksizm hakkında ondan daha çok şey biliyordur”.

Birkaç gün sonra, beni “yarı gizli” olduğunu söylediği bir “Marksist konferans”a götürdü. Bir “işçi konferansı” olarak sunularak daha az tehlikeli süsü verilmişti. Olan biteni videoya çeken adamı işaret etti: “Onu görüyor musun? Bir gizli polis”. Sonra fotoğrafçıları gösterdi: “Onları görüyor musun? Onlar da gizli polis”.

Bir gün buluşmaya kahkahalar atarak geldi. Bir Kıbrıslı Türk’le yaşadığı karşılaşmayı anlatmaya can atıyordu:

Gelirken ne olduğuna inanamayacaksın. Bir taksi turtum. Taksicin aksanından Kıbrıslı olduğunu anladım. Ağızlarını açar açmaz onları tanırsınız biz. Neyse, sırf tepkisini görmek için ona bir Kıbrıslı Rum’la buluşmaya gittiğimi söyledim ve o da hayat hikayesini anlatmaya başladı. “Ah, Kıbrıs’ta iyi bir işim, güzel bir yaşantım vardı ama ayrılmak zorunda kaldım. Rumlar beni dışarı attılar.” Ben de ona ne iş yaptığını sordum. “Pezevenktim” dedi. Pezevenk ne demek biliyorsun değil mi? (Tabii ki biliyordum. Bu da o kelimelerden biriydi). Kadın satan adam anlamına gelir, genellikle bir küfürdür. “İşte ben Türk kadınları satıyordum, ama Rumlar hem Türk hem de Rum kadınları satabiliyorlardı. Onlarla rekabet edemedim. Sana kadınlar ve erkeklerle ilgili teorimi anlatayım. Türk kadını, erkek devam edemeyecek durumda olduğunda aktifleşir ama onun dışında çekingendir. Rum kadınları ise yatakta hep aktiftir. Yatak, kadın ve erkek arasında bir savaş alanı gibidir, anlıyor musun? Kendinden emin olan erkekler, Rum kadınlarını tercih ederdi, emin olmayanlar ise Türk kadınlarını. Ama ben bir seçim şansını sunamadım. Ben de işimi yapmaya buraya geldim ama olmadı. Buradaki pazar Ermeniler tarafından kontrol ediliyor. Ben de taksi şoförü oldum”.

Tarihin diğer yönleri üzerine de konuştuk. Erkin, tarihin Türk versiyonuna güvenmiyordu. Tamamen aynı sebeplerden dolayı, Yunan versiyonuna da. İkisi de başlangıç noktaları olarak büyük imparatorlukların en parlak zamanını alıyor ve iki halka da, tarihin adaletsiz davranarak onlara şimdi sahip oldukları küçük devletleri verdiğini dü-

şündürüyordu. Tamamen aynı sebebe dayanarak, iki taraf da birbirini yayılcılıkla suçluyordu; çünkü ikisi de geçmişte ait oldukları imparatorlukların topraklarının, tarihî olarak kendilerinin olduğunu savunuyorlardı. İkisi de diğer tarafa yapılan zalimlikleri saklayarak, iki tarafa da sadece kendilerinin kurban olduklarını hissettiriyorlardı. “Numara çok basit” dedi. “İki tarih de gerçekleri kullanarak yalan söylüyor. Bu, her zaman, yalan söylemenin en iyi yoludur. Kendi imparatorluklarından bahsedilirken, hep krallardan ve imparatorluğun görkeminden bahsedilir. Diğerlerinin imparatorluklarından bahsedilirken ise, hep halklardan ve onların nasıl ezildiğinden dem vurulur”. Erkin, bir imparatorluktan başka bir imparatorluğa geçmenin, halkın büyük çoğunluğu için, aslında pek de fark etmediğini söyledi. İmparatorlar için evet ama sıradan halk için bir şey değiştiyse de çok az değişirdi. Ama yine de biz tarihi böyle öğrenmiştik: İmparatorlukların geçit töreni gibi. “Ayasofya’nın nasıl inşa edildiğini sanıyorsun?” diye sordu.

Bütün bu ihtişamlı Osmanlı camileri nasıl yaratıldı sanıyorsun? İnşa edilmelerini imparatorlar emretti. Zaferinin kanıtı olarak bir anıt yaptırmak isteyen bir imparatorun kaprisi yüzünden, köleler gibi çalışarak onları inşa eden o kadar insanı düşün. Bugün o anıtlara nasıl hayranlık duyabiliriz? Firavunların piramitlerini görünce ağlamamız gerekmiyor mu? Onları inşa ederken canını dişine takıp çalışan ve ölen binlerce köleyi düşün. Hepimiz gibi Firavun da sıradan iki karış toprakta pekala yatabilirdi.

KONSTANTİNOPOLİS TURU

Alkiviades bir gün dersin sonunda “benimle gel” dedi. “Sana Konstantinopolis’i göstereceğim”. İlk durak Ayasofya’ydı. Bu kadarını tahmin edebilmişim. Oraya zaten gitmiş olduğum için itiraz ettim ama Alkiviades tekrar görmemiz gerektiğini düşünüyordu. Böylece Ayasofya’nın etrafında dolaştık. Alkiviades, Helenizmin en önemli sembolünün nasıl bir camiye dönüştürüldüğünü hatırlatarak ne kadar kötü korunduğunu belirtti. Gözleri, tavanda bulunan, Kuran’dan alınma devasa yuvarlak yazmalara takılmıştı: “Bizans’ın en büyük sembolünün

kutsallığını, onu bir camiye çevirerek ve içine o çirkin Arapça levhaları koyarak, nasıl yerle bir ettiklerini görüyor musun? Ya şimdi nasıl hissediyorsun?”

Sonra Patrikhane’ye gittik. Burası Türklerin esareti altındaki bir başka Helenizm sembolüydü. Rahiplerle öğle yemeği yedik. Kendi aralarında Türkçe konuşuyorlardı. Şaşırmıştım. Ortodoksluğun merkezinde, Helenizmin merkezinde, rahipler Türkçe konuşuyorlardı! “Hiç tuhaf değil” dedi Alkiviades. “Onların çoğu burada, Türkiye’de doğdular. Her neyse, Patrikhane ziyaretimizden sonra ya şimdi nasıl hissediyorsun?”

Patrikhane ziyaretinden sonra Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Rum soyluların, Fenerlilerin yaşadığı bölgede dolaştık. Yunanca yazmaları okumak için duraklayarak, uzun süre Konstantinopolis’in Bizans surları boyunca yürüdük. Alkiviades beni kendi deyimiyle, İmparator Konstantin’in “yabancı, barbar ellere düşmeden önce” yaşadığı Bizans Sarayı’nın yıkıntılarına götürdü. Sonra kaldığı yere gittik. Orada Türkiye’de doğmuş bir Rum olan bahçıvanla karşılaştık. Kızgındı. “Sen Kıbrıslı mısın? Bütün bunlar sizin yüzünüzden oldu” diye homurdandı ve gitti. “Onu yanlış anlama” dedi Alkiviades. 1950’lerde Türkiye’de, Kıbrıs’taki siyasi sorunların kıvılcımıyla, burada yaşayan Rumlara karşı isyanların patlak verdiğini anlattı. “Yanağındaki derin yara izini gördün mü?” O yarayı Kıbrıs’taki olaylar sırasında almış. Bir çete saldırmış, ellerinden güçbela kurtulabilmiş”.

Geri dönüş yolunda, yorgun ve vakurduk. Bir köşeyi dönerken, önümüzde uçuşan güvercinleri görerek şaşırdık. “Aptal Türk güvercinleri” diye homurdandı Alkiviades. Sonra oyun oynayan bir grup çocuk neredeyse üzerimizde doğru koştular. “Aptal Türkler” diye bağırdı. Bir şeyler yemek için oturduğumuzda, Alkiviades patladı. “Bize ne yaptıklarını gördün mü? Bizden neler aldıklarını gördün mü? Bütün Türkiye’nin aslında Helen olduğunu, Helenizmin attığın her adımda acıyla karşına çıktığını gördün mü? Bu gördüğün Türkiye kötü bir yer değil, ama burada Türklerin yaşıyor olması çok yazık.” Sessizce oturduk. Benden tiksintimi ifade eden bir şeyler eklememi istediğini düşündüm ama yapmak istemedim. Ama Yunanlıların biz Kıbrıs’ta yaşayan-

lardan şüphe ettiklerini bildiğim ve onları bu konuda haklı çıkartmak istemediğim için, kendimi baskı altında hissettim. Sonunda aklıma söyleyecek bir şeyler geldi. “Evet, sorun şu ki, burada hiçbir şeyin fiyatı yok” diyerek başladım. Bir film dükkanına gittiğimi ve filmlerin üzerinde fiyat bulunmadığı için pazarlık yapmak zorunda kaldığımı ve hiçbir alışveriş bedelinin önceden kesin şekilde belirlenmemiş olduğunu anlatmaya niyetlenmiştim. Ama Yunancada fiyat kelimesi, onur –*timi*– kelimesiyle aynıdır. Alkiviades sözümü kesti. “Evet, doğru diyorsun, burada hiç *timi* yok. Bir gün senin arkadaşınmış gibi davranırlar, ertesi gün seni sırtından vururlar. Hiç onur yok”.

Pilavımız gelmişti. Çam fıstığı ve kuru üzümle lezzetli bir şekilde tatlandırılmıştı. Lafı değiştirmeye çalıştım. “Bu pilav çok güzel, değil mi?” dedim yumuşak bir ses tonuyla. “Evet, güzel” dedi. “Tabii ki Bizans pilavı bu. Bizanslılar pilavı böyle pişirirdi. Pilavımızı bile çaldılar. Peki turumuzdan sonra ya şimdi kendini nasıl hissediyorsun?”.

Ona söylemedim aþma sinirlenmiştim. Bu soru sinirlerimi bozuyordu. Sanki benden ve Kıbrıslıların vatanseverliğinden kuşku duyuyordu. Türk arkadaşlarımı onaylamadığını biliyordum. Bir Helen’in, hele Kıbrıslıysa –bunun altını çizmişti– Türkiye’de bu şekilde davranacağını beklemediğini söylemişti. Kıbrıslılar’ın vatanseverliğinden kuşku duymaya kalkışanın Yunanistan’dan bir Helen olduğu gerçeği beni kızdırmıştı. Her şeyin onların hatası yüzünden, Kıbrıs’ta yaptıkları o kanlı darbe yüzünden olduğunu söylemek istedim. Konstantinopolis şöyleydi, Konstantinopolis böyleydi konuşmaları da sinirime dokunmaya başlamıştı. Burada arkadaşlar edinmeye başlamıştım ve burası onların şehriydi. Artık, Konstantinopolis’te olduğumu daha az, İstanbul’da olduğumu ise daha çok hissetmeye başlamıştım.

Orada daha çok yaşadıkça, dillerini öğrendikçe, yiyip içince, sıradan hayatlarına karışınca, bir zamanlar yaptığım gibi Türklerden nefret etmek daha zor oluyordu. Türklerin bizim sandığımız kadar kötü olmanın yakınından bile geçmediklerini ve ortak çok noktamız olduğunu görmekten memnundum. Bütün bunların Kıbrıs için iyi haber olduğunu düşündüm. Tabii ki Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Helenler da-

ha çok ortak noktaya sahiplerdi ve belki de bir gün birlikte yaşamamız mümkün olabilirdi.

REDDEDİŞ

Hâlâ Türkiye’de yaşayan Rumlarla tanışmayı çok istiyordum. Hâlâ Yahudilerin, Ermenilerin ve Rumların yaşadığı, Adalar olarak adlandırılan, İstanbul yakınlarındaki dört adaya gitmeye karar verdim. Bir bakıma kendi kişisel tarihimin peşindeydim. Büyükkannemin Türkiye’den ayrılmadan önce çocukken gittiği yazlık evini bulmak ve yapabilirimse akrabalarını ortaya çıkarmak istiyordum. Adalar’da araba kullanmak yasaktı ve bu da heybetli ahşap evleriyle Adalar’ı, güzelliğin ve sakinliğin yeşil vahalarına dönüştürüyordu.

Orada tanıştığım ilk yerleşik Rum olan Kostas Bey, küçük bir bakkal dükkanı işleten nazik ve yaşlı bir adamdı. Nereli olduğumu söyleyince, yüzüne bir gölge düştü. “Kıbrıs!” dedi. “Burada başımıza gelen şeyler sizin yüzünüzden oldu, biliyorsun değil mi? O Makarios içirse ne söyleyeceğimi gerçekten bilmiyorum”. Başka da bir şey söylemedi. Varlığım onu açıkça rahatsız etmişti, ben de oradan ayrıldım. Bahsettiği kişi Makarios, Kıbrıs’ın başpiskoposuydu, EOKA hareketinin liderlerindendi ve 1960’ta Kıbrıs’ın ilk cumhurbaşkanı olmuştu.

Büyükkannemin yazlık evini bulmaya çalıştım. Buradan ayrılalı neredeyse 70 yıl olmuştu ama yine de burada geçen çocukluğunu hayal meyal hatırlıyordu. “Tepedeki manstıra giderken en son ev” demişti telefonda bana. Ama o zamandan bu yana birçok ev inşa edilmişti. En eski görüneni seçtim ve daha sonra büyükkanneme göstermek üzere resimlerini çektim.

Çevrede dolaşıp evi ararken, biri bana, geçmişti hatırlayabilecek olan Rum bir kadını gösterdi. Kadın kapısının önünde oturuyordu, tanıştık. Nereli olduğumu söyleyince, kadının hareketlerinden rahatsızlık duyduğunu çıkardım. Ama bu kez farklıydı, sanki bir korku bulutu aniden kadını yutmuştu. Beni selamlarken sesini alçalttı ve etrafını kolaçan etti. Bir kez daha hiçbir şey konuşmadan ayrıldım. Beni durdurmaya çalışmadı. Gittiğimi görünce rahatlamış gibiydi.

Birkaç gün sonra, İstanbul'da büyümüş ve orda yerleşmiş bir Rum'la arkadaş oldum. Ellilerinde, iyi eğitim almış olan Nearhos, tarihlerimizdeki trajik bağlantılardan bahsetti. ENOSİS için Kıbrıslı Helenlerin EOKA mücadelesi başlamadan önce, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler en olumlu zamanlarından birini yaşıyordu. Türkiye'deki Rum azınlık, güven ve refah içindeydi. Her şey 1955'te EOKA'nın iş başı yapmasıyla kötüleşti. Türkiye'deki Rumlara EOKA'yı kınamaları için baskı yapıldı. Çoğu insan, Kıbrıs anlaşmazlığında tarafsız kalmaya çalıştı; ne Türk basınının talep ettiği gibi Kıbrıslı Helenleri kınadılar, ne de Yunanistan'daki Helenlerin ve Kıbrıs'taki Helenlerin beklediği gibi onları koşulsuz şekilde desteklediler. Türkiye'deki bazı seçkin Rumlar, Kıbrıs'ta İngiliz sömürgeciliğine dayanan statükonun devam etmesi gerektiğini söyledi. Helenizm'in ruhani lideri olan Patrik bile, koloni statükosunun devam etmesi yanlısıydı. Patrik, Başpiskopos Makarios hakkında eleştirel yorumlar yaptı. Türkiye'deki Demokrat Parti'nin de üyesi olan, Rum cemaatinin önde gelen üyelerinden biri, Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesini söyleyecek kadar ileri bile gitti.

Kıbrıs'taki ENOSİS mücadelesi başladıktan kısa süre sonra, 6-7 Eylül 1955'te İstanbul'da Rum azınlığa karşı geniş tabanlı bir isyan çıktı. Kiliseler, dükkanlar, okullar ve evler de dahil olmak üzere, yüzlerce bina bir gecede yağmalandı ve birçok Rum öldürüldü. Türk Hükümeti bu fırsatı kendi düşmanlarını, komünistleri vurmak için kullanarak bu isyanın, komünist planlarının bir parçası olduğunu iddia etti. EOKA'nın eylemleriyle kıvılcımlanan ve yaşayanların hafızalarında henüz taze olan bu olaylar, Rum azınlığa eziyet edilmesine ve Rumların refah seviyelerinde ve sayılarında keskin bir düşüşe neden oldu. Kıbrıs'ı, çektikleri çilelerle ve çöküşleriyle bağdaştırmaya başladılar. Nearhos, annesinin, Makarios'un adını beddua etmeden ağzına almadığını söyledi.

İstanbul'da tanıştığım Yunanlılarla da işler pek iyi gitmedi. Yunanistan'dan bir grup turistle karşılaşp, bir çifte kendimi Yunanca tanıttığımda tuhaf bir şekilde bana baktılar. Şaşırmışlardı. Ama sandığım sebepten ötürü değil. "Sen sahiden Kıbrıs Heleni misin? Siz orada

gerçekten Yunanca mı konuşuyorsunuz?” Kıbrıs’ta nece konuştuğumuzu sanmışlardı? Türkçe mi? Kısa süre sonra Kıbrıslı Türklerin de eşit biçimde yanlış anlaşıldığını gördüğümde teselli bulacaktım.

BEN NEYİM?

Arkadaşlarım bana sevdikleri çağdaş bir Türk yazarın kolay bir hikaye kitabını verdiler. Soyadı “Sen nesin?” anlamına gelen Nesin’di. Soyadını, kendisine her hitap edildiğinde bu felsefi soruyu ortaya getirmek amacıyla kendisi seçmişti. Bu soru bana zaten sürekli sorulduğu için, benim böyle şeyler yapmama gerek yoktu. Nesin? Nerelisin? Cevap her zaman çok zordu. Dikkatli olmalıydım. Tepkiler daha da sorunluydu. Ya sevilmiyordum, ya da yeterince nefret edilmiyordum. Ya da tamamen yanlış anlaşılıyordum.

Önce, kendi başıma, kendi arkadaş çemberimin dışından biriyle tanıştığımda, kendimi “Yunanlı” olarak tanıtmamın daha güvenli olduğunu düşündüm. Tepkiler kayıtsız kalanlardan tutun da, özellikle gençlerden gelen keskinliğe kadar çeşitliydi. “Biz arkadaş olmalıyız. Halklar olarak bizim savaşmak için hiçbir sebebimiz yok. Her şey politikacıların suçu”. Türkiye’de özellikle bu sonuncu fikri sık sık duydum. Bazen insanlar, parçalanmış geçmişimizin çakışan parçalarından bahsettiler. “Büyükbabam Giritliydi. Çok iyi Yunanca konuşurdu” dedi bir tanesi, savaştan sonra gerçekleşen 1922’deki nüfus mübadelesine gönderme yaparak. Beni yurda götüren bir taksi şoförü, daha katı görüşlere sahipti. “Bizden nefret ediyorsun, değil mi? Yunanlılar Türklerden nefret ederler. Bizimle savaşmak isterler”. Bir akşam yemeğinde, misafirlerden birisi Yunan adalarındaki tatilinden şöyle bahsetti: “İçinde Avrupalı turistlerin de olduğu bir tekneyle adaları geziyorduk. Her durakladığımız adada, rehber bize o adanın tarihini anlatıyordu. ‘Burada Türkler binlerce insan öldürdü, diğer adada yüzlerce insan Türkler tarafından katledildi’ vb.”

Bir yerde, Türkler Yunanlılardan düşündüğüm kadar nefret ediyor görünmedikleri için hayal kırıklığına uğramıştım. Hayal kırıklığına uğramıştım, çünkü onlardan nefret etmemizi meşrulaştırdığını dü-

şündüğüm sebeplerden biri, onların bizden daha çok nefret etmesi ve nefret etmeyi ilk başlatan taraf olmalarıydı. Belki de sadece kibarlık yapıyorlar ve gerçek duygularını göstermiyorlardı. Emin olduğum bir şey vardı ki, o da bizim Türkiye'den rahatsız olduğumuz kadar, onların Yunanistan'dan rahatsız olmamalarıydı. Yunanistan ve Kıbrıs medyasında Türkiye her zaman önemli bir yer tutsa da, Türk medyasında Yunanistan'dan az bahsediliyordu. Türklerin başka acil sorunları vardı. Kürt sorununun yanında, ekonomik ve sosyal meseleler medyaya hakim durumdaydı. Belki de Yunanistan'ı bir tehdit olarak algılamıyorlardı. Neticede, güçlü olan devlet onlardı.

Zamanla, bir sonraki adımı atmak için gerekli güveni kendimde buldum. Daha doğru bir gerçekle ortaya çıktım: "Ben Kıbrıslıyım". Bu, sorunlara yol açtı ve kısa süre sonra en azından Türkçe konuştuğumda buna bir son vermek zorunda kaldım. "Ah, *yavru vatandansın! Anavatana hoşgeldin!*" diye haykırdı bir sokak satıcısı. Türkler, Kıbrıs'a "yavru vatan" diyorlardı, Türkiye ise "anavatan"dı. Satıcı beni Kıbrıs Türkü sanmıştı. Kıbrıs Rumu olduğumu anlatmaya çalıştım ama ikna olmadı. "Tıpkı Türk'e benziyorsun" diyerek karşı çıktı. Görünüşler her zaman problem oluyordu. Ben de kendimi sık sık benzer şeyleri düşünürken yakalıyordum. "Limasollu arkadaşım Kostas'a benzemiyor mu?" ya da "Aynı Maria gibi değil mi?". Bu tepkileri anlamak zaman aldı. Gece ile gündüz, siyah ile beyaz, insanlar ile canavarlar kadar farklı olduğumuza inandırılarak yetiştirilmiştik.

Bozuk Türkçemin, Kıbrıs Türkü olamayacağımı açıkça göstereceğini düşünmüştüm. Ama her şey tam tersi gibi gelişti. Bazı insanlar Kıbrıslı Türklerin Türkçeyi zaten iyi konuşamayacaklarına inanıyordu. Yunanlı turistlerle olan deneyimimden sonra, Kıbrıslı Türklerin de benzer şekilde yanlış anlaşıldıklarını duymaktan son derece memnun olmuştum.

Sonunda kendimi en iyi nasıl tarif edeceğimi arkadaşlarımdan öğrendim. Türkçede ben, bir *Kıbrıslı Rum*'dum. Kıbrıslı tamam, ama ya *Rum*? Bu da nereden çıkmıştı? Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Yunanlıların kendilerine, Romalı, yani Doğu Roma İmparatorluğu ola-

rak da bilinen Bizans İmparatorluğu halkından anlamına gelen *Romii* dediklerini biliyordum. Osmanlılar onlara *Rum* diyorlardı. Türkiye’de yaşayan Yunanlılara, Türkler *Rum* diyordu, Yunanistan’da yaşayanlara ise *Yunanlı*. Kıbrıs’ta yaşayan bizlerin, eski Osmanlı tebaası olarak görüldüğümüz imasını içeren bu kelimeyle anılmaktan hoşlanmadım.

Elinokiprios’un tam Türkçe karşılığı “Kıbrıslı Helen” olmasına rağmen, öğrendim ki Türk kulağına oldukça fanatik gelen bir kullandı. Türk dilinde Helen, Yunan ve Rum ayrımı yapılırken, bizim için hepsi birdir, *Ellines*. Beğensem de beğenmesem de, eğer kim olduğumu Türkçe ifade etmek istiyorsam, Kıbrıslı *Helen* değil Kıbrıslı *Rum* demek zorundaydım. Böyle dediğim halde, pek tepki almadım. Kıbrıs, kimsenin umurumda değildi ya da kimse Kıbrıs hakkında fazla bir şey bilmiyor gibiydi. Belki de, bu mesele onlar için bitmiş, kapanmıştır diye düşündüm. Bizim içinse hâlâ açık bir yaraydı.

Yurtta, birisi benim hemen arkamdan odama yerleşti. Tüylemi diken diken yapan bu insan casus olduğunu düşündüğüm tek kişiydi. Bir gün, Kıbrıs hakkında bir konuşma başlatmıştı. Diğerlerinin tersine, bazı isimleri, bağımsızlık yılı 1960’ı ve sorunların ortaya çıktığı 1963 gibi tarihleri biliyordu. Kişileri de tanıyordu. Makarios’u herkes bilirdi ama o, Makarios’la beraber, EOKA mücadelesinin ikinci lideri olan ordu subayı Grivas’ı da biliyordu. “Kıbrıslı Türkler hakkında ne düşünüyorsunuz?” diye sordu. Onlara karşı olmadığımı söyledim. “Evet” dedi, “ama eskiden onları öldürüyordunuz. Şimdi güvenlikleri için Türk garantisi istiyorlar. Bu çok doğal, öyle değil mi?” Erkin’in, bir konu üzerinde yüzeysel bilgisi olan insanlar için söylediklerini düşündüm.

Kendimi anlatmak için bir seçeneğim daha vardı. Özel durumlara sakladığım bir seçenek: Bu da Gâvur. Diyelim ki ilgisini çekmek istediğim bir kadınla tanıştırıldım. Umursamaz bir edayla “Bilirsiniz, ben sadece bir *gavurum*” derdim. Utanarak güler ve özür dilerdi. “Lütfen o kelimeyi kullanmayın. Eskiden sizlere öyle denirdi ama yanlış bir şeydi ve artık kullanılmamalı”. Ne isabetli bir başlangıç cümlesi! Hemen dikkati çeker, merak uyandırır ve karşı tarafı savunmaya

iterdi. Bir anlamda bunun, gerçekte bizi ne kadar sevdiklerini kanıtlama çabasına dönüşmesini umuyordum.

Türkiye’de bulunuyor olmama gelen tepkiler, beklediğim gibi değildi. Buraya gelerek kahramanca ve tehlikeli bir şey yaptığımı sanmış olduğumdan, bu durum beni hayal kırıklığına itmişti. Bildiğim kadarıyla, gizli polisle hiçbir sorunum olmamıştı. Türkiye’de kendimi daha rahat ve güvenliğim konusunda daha az endişeli hissetmeye başlayınca, içime değişik bir korku yerleşti. Geri döndüğümde Kıbrıs’takilere Türkiye gezim hakkında ne anlatacaktım? Bir Kıbrıslı Helen olarak, bana Türkiye’de nasıl davrandıklarını sorduklarında ne diyecektim? Tüm bunlar şüphe uyandırır. Aslına bakılırsa, gizli polisle olan sorunlarım yalnızca ben eve döndüğümde başlayacaktı.

ATA’NIN DOĞUŞU

Birinin kim olduğunu öğrenmek için ne yapmalı insan? Doğduğum yerde, bunun için yapılması gereken ilk şeyin, o kişinin ailesini, yani aslında babasını araştırmak olduğunu öğrenmiştim. Söz konusu Türkiye olunca, iş epey kolaylaşıyordu. Onu herkes tanır. Adı, “Türklerin Babası” anlamına gelen, Atatürk’tü.

Evine, davetsiz bir misafir olarak gelişimden ciddi şüpheleri varmışçasına nereye gitsem sert bakışlarıyla izliyordu beni. Kasabalardaki müzelerde, hükümet binalarında, dükkanlarda, restoranlarda dolaşırken, üzerime dikilmiş gözlerinin sertliğinden kaçmak imkansızdı. Açık meydanlarda sırtıma bir ürperti çöküyor, izlendiğimden emin, aniden arkamı dönmeme sebep oluyordu. Kırsal alanlarda, en yüksek tepelerden beni izliyordu. Ama elbette orada bulunma sebebi beni izlemek değildi. Kendi çocuklarını izlemek için oradaydı. Derin hiddetli bakışlarında sert ile tasvip etmeyiş arasında gidip gelen ifadeleri, her babanın kaçınılmaz olduğunu bildiği şeyi bekliyor, aynı zamanda bunun olmamasını içten içe ümit ediyordu. Bir gün, büyüme süreçlerinin bir parçası olarak, çocukları kendisine karşı gelecekti. Çoğu zaman gözlerinde bir gariplik vardı. Yüzünün altın bir maske gibi belirlediği en yaygın görüntüsünde, gözleri tuhaf biçimde eksikti. Bazen gözleri bir

iç gözlem yapıyormuşçasına içeri dönük görünürdü. Her zaman çok düşünceli görünüyordu. Hiddeti kendisi hakkında beslediği şüphelerden mi kaynaklanıyordu? Çocukları, babalarının beklediği kadar mutlu görünmüyordu. Evi kavgayla, çatışmayla, yoksullukla doluydu. Birçok çocuğu, onlar için yarattığı evi terk etmek istiyordu. Bronzun sertliğinden ve mermerin soğukluğundan bir keder havası yayılıyordu.

Sözleri hâlâ çevremde yankılanıyordu: Çocuklarına bıraktığı sayısız deyişler, talimatlar, buyruklar ve tavsiyeler. Tarım hakkındaki düşünceleri, Tarım Bakanlığı'nda, mermer buğday saplarının altında belirliyordu. Yol yapımının gerekliliğine ilişkin düşünceleri, Ulaştırma Bakanlığı'nda bir köprü heykelinin altına kaydedilmişti. Ata'nın sözleri heykellerde büyük harflerle, insanların hoşlarına giden her yere yapıştırdıkları sayısız çıkartmalarda ise küçük harflerle karşımıza çıkıyordu. Böyle durumlarda bile, büyük harflerle yazılmış hissi uyandırıyorlardı: Yaşayanların uyması için, geçmişten gelen babaca öğütler. Atatürk, ikisi de daha önce var olmayan "Türkiye"yi ve "Türklük"ü icat etmiş olmakla şereflendirilen kişiydi.

Türkiye'yi yaratan bu adamsa, onu kim yaratmıştı? O nasıl doğmuştu?

Tarihçilerin de üzerinde anlaşır görüldüğü üzere, Türklerin Atasının doğuşuna Yunan faaliyetleri yol açtı. Yunan taarruzu, Ata olmadan önceki adıyla Mustafa Kemal'i izleyen Türk milliyetçilerine, halk desteğinin dirilişini sağlayan bir kıvılcım çaktı. Daha sonra Atatürk'ün de söylediği gibi, Yunanlılar saldırmasaydı, millet uykusuna devam edecekti. Yunan saldırısından dört gün sonra, Mustafa Kemal Samsun'a gitti. Bugün bu tarih, Türkler için Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcı olarak kabul edilir. Yunanlılara karşı kazandığı büyük zaferden ötürü, Mustafa Kemal'e, kutsal savaş galibi anlamına gelen *Gazi* ünvanı verildi. Paşa, daha eski askeri bir şeref payesiydi. Gazi Mustafa ya da Kemal Paşa, soyadını zorunlu kılan bir yasa çıkarınca, çocukları da onu bir yasa ile babalığa kabul ederek, biricik babalarını "Atatürk" olarak kutsadılar. Başka hiç kimseye bu soyadını alma izni verilmedi.

İSİMLERİN VE ÜNVANLARIN ADAMI

Atatürk çok çeşitli şekillerde, değişik üniformalarla, isimlerle ve ünvanlarla betimlenmişti. Türkiye’de halkın birliğini sağlamaya çalışmış ancak kendi imajında bir bütünlük sağlamayı başaramamıştı.

Atatürk’ün en yaygın ve bana göre en çarpıcı tasviri, alçıdan yapılan yüz kalıbıydı. Bu, parlak bronzdan, dalgın gözleriyle yüzünün ön bölümünü gösteren üç boyutlu bir Atatürk tasviriydi. Yüzü, sert ve ciddiye, her zaman yukarıdan aşağıya doğru bakıyordu. Kalıbın stili, Atatürk’ün kendisi gibi modernistti. Bu tasvirde, Atatürk, devletin ve vatanın sembolü haline gelmişti: Gözleri her zaman çocuklarının üzerinde olacak çetin bir baba. Türkçede devlete sık sık *devlet baba* deniyordu. Çokça kullanılan bir başka kelime ise *anavatandı*. Ana anne, *vatan* ise Fransız devriminin etkisinden doğan patrie “babavatan” kelimesinin mukabiliydi. Yani, Türkçedeki *anavatan* kelimesiyle Yunancada kullandığımız “ana-babavatan” kelimesi aynıydı. Yani Yunanca’daki *mitera patrida*’nın tam karşılığıydı.

Bu yüz kalıbı, devletle halk arasındaki ilişkiyi sembolize ediyordu: Devlet baba, halkına yukarıdan bakar ve çocuklarını gözetirdi. Devletçilik olarak bilinen güçlü merkezi devlet idaresi geleneği, Türkiye’de toplumu modernleştirmek amacıyla ortaya çıkmıştı. Atatürk’ün idare biçimi birçok yorumcu tarafından otoriter rejim sınırında görülüyordu. Devletin her şeyi kontrol etmesi öngörülüyordu: Ekonomiyi, inancı ve siyasi teşkilatı; insanların nasıl konuştuğunu, nasıl giyindiğini, nasıl şapkalar takmaları gerektiğini. Devlet kontrolü, Atatürk’ün kendi görüntüsüne kadar genişlemişti. Devletin yasal olarak, zevksiz bulduklarını yasaklama ve yaratıcılarını da hakaretten dava etme hakkı vardı.

Bir başka Atatürk tasviri, onu asker başlığı ve üniformasıyla bir general olarak, düşünceli bir şekilde bir tepeye doğru çıkarken gösteriyordu. Türkiye’de ordu bu tasviri sevmişti. Solcular, Atatürk henüz iktidara gelmeden, iktidarla lekelenmemiş alçakgönüllülüğü ve devrimci idealleri sembolize eden Bolşevik şapkasına benzer bir şapka ile çekilmiş bir Atatürk görüntüsünü tercih ettiler.

Atatürk'ü olduğu gibi gösteren, gerçeğe en yakın görüntüsü ise bir Avrupalı beyefendi olarak görüldüğü resimdi. Bu resimde Atatürk bir smokin giyiyordu. Türkiye'de de kuvvetli bir itici güç haline gelen Batılılaşmaya şiddetle inanıyordu. Smokin içindeki Ata'nın mavi gözlerini ve sarı saçlarını öne çıkarmak için genellikle renk eklenirdi. Daha ne kadar Avrupalı olunabilirdi ki?

Atatürk, Türkiye'yi haklı bir şekilde ait olduğu Batı'ya taşımak ya da sık sık söylediği gibi "Türkiye'yi muassır medeniyetler seviyesine çıkarmak için" bir dizi esaslı reform başlattı. Yeni bir devletin kurulması, her şeyden önce, eski rejimle alakanın tamamen kesilmesini gerektiriyordu. Atatürk bu konunun üzerine çelik gibi bir kararlılıkla gitti. Devletin kendisinden, insanların nasıl düşündüğüne ve yazdığına, hatta ne giydiğine kadar her şey değişmeliydi. Devleti dinî bir imparatorluktan laik Batılı bir devlete dönüştürdü. Dinin kökünü kurutmak için işe koyuldu. Bir sabah, gün, 1 Ocak 1342 yerine, 1 Ocak 1926 olarak başladı. Zaman artık İsa'nın doğumundan başlıyordu, Muhammed'in Mekke'den kaçışı ile değil. Atatürk, oldukça dindar bir toplumda, hayal edilemeyecek bir şeye teşebbüs etti: Yaratıcıyı tahtından indirip, yerine yeni güçlü bir Yaratıcı getirdi. İnsanların derman bulmak için gittiği Müslüman ermişlerin türbelerini kastederek medeni bir toplum için, ölümlerden medet ummanın utanç verici bir şey olduğunu söyledi. Bu söz, araştırmam boyunca hep kulağımda kaldı. Fakat toplumun bu yönünü değiştirme çabası, Atatürk'ün en büyük başarısızlığı oldu.

Atatürk, halkın giyimini de değiştirdi. Yuvarlak, geç dönem Osmanlı şapkası fes yasaklandı. Batılı şapkalar zorunlu hale getirildi. Oradayken fesi, sadece turistik mekanlardaki dondurma satıcılarının "geleneksel" Türk kıyafetinin bir parçası olarak taktığını gördüm. Atatürk, çarşafa karşı mücadelesinde başarılı olurken başörtüsü konusunda aynı başarıyı yakalayamadı. Eski ordu üniformasını bırakıp, sivil kıyafetler giydi. Cumhuriyet, gerçek bir sivil cumhuriyet olacaktı ve ordu, sivil otoritelere hizmet edecekti. Çocuklarının kendisini onurlandırdığı askeri ve dinî ünvanlar olan Paşa ve Gazi'yi kullanmaktan vaz-

geçti. Smokin, en sevdiği kıyafeti oldu. Frak ve silindir şapka, resmî törenlerde zorunlu hale getirildi.

Atatürk'ün yeni devletine yeni bir de isim lazımdı. Batı tarafından türetilmiş olan "Turkey" ismi, Yunanca bir ekle birleştirilip, Türkiye haline geldi. Başkent, İstanbul'dan Anadolu'nun kalbine, Ankara'ya taşındı. Yeni keşfedilmiş yaşlı Türk ulusunun devlet tarafından nasıl yeniden yaratılması gerektiyse, başkent de, devlet talimatlarına göre, yeni baştan sıfırdan kurulmalıydı. Ankara, yeni ebedi ulusun; Türklerin atalardan kalma merkezi ilan edildi. İstanbul, Osmanlı yönetimiyle bağdaştırılarak, çok etnik gruplu, çok düzensiz ve çok itibarsız addedildi. Ankara, kendine saygısı olan her Batılı şehrin olması gerektiği gibi, zamanla, dikkatlice planlanmış, düzenli, düzgün yollarla ve kare şeklinde meydanlarla dolu bir şehir olarak belirecekti. Açık alanlar, yeni yaşlı Türk tarihine işaret eden ünvanlarla şekil ve kimlik kazanırken cadde isimleri dikkatlice seçildi.. Ankara'nın yeni camilere ihtiyacı yoktu. Ankara, üniversitelerle, tiyatrolarla, opera binalarıyla, spor merkezleriyle ve başka modern binalarla dolup taşmalıydı.

Batı'ya ve devlete gösterilen hürmet, yeni imanın çifte dayanağı olacaktı. Ankara, Türk ulusunun toplanıp, merhum Ataları ve Peygamberleri olan Atatürk'e saygısını göstermek ve öğüt almak için yılda bir kez hacca gider gibi gittikleri yeni inancın merkezi olmuştu. Atatürk, gömüleceği yer olarak Ankara'yı seçmiş, ölümünde bile şehrin önemini vurgulamıştı: Kendi yaratısının merkezinde yatan yaratıcı. Atatürk 1938'de İstanbul'da öldü fakat daha sonra mezarından bile yaratısını gözleyebileceği, Ankara'daki anıt mezarına taşındı. Anıtkabir, yalın, modern Alman tarzında, Parthenon'a benzer biçimde inşa edildi. Ama oraya gittiğimde benim gördüğüm Ankara, Atatürk'ün beğeneceği Ankara değildi. Bir günah işlenmişti. 1970'lerde inşa edilen büyük bir cami, Ankara silüetinde Atatürk'ün anıt mezarına kafa tutuyordu.

Atatürk, "yabancı dillerin esaretinden" kurtardığını söyleyerek, Türk dilini de değiştirdi. Alfabeyi, Kuran'ın Arapçasından, Avrupa'nın Latin alfabesine çevirdi. Türkler, bir kalemde, Arap harfleriyle yazılmış İslâm dillerinden ayrılmıştı. Fakat Ata'nın da işaret ettiği gibi bu, mede-

ni dillerin öğrenilmesini kolaylaştırmıştı. Diğerleri bu değişikliğe şiddetle karşı çıktılar. Atatürk, vatansever bir Türk olduklarını kanıtlamaları için, onlardan kafir Batılıların alfabesini kullanmalarını mı istiyordu?

Osmanlı dili, temelde Türkçenin Arapça ve Farsça ile karışımından oluşuyordu. Türkçe, yaygın olarak konuşulan dile daha yakındı. Yeni dile, saf Türkçe anlamına gelen, *Öztürkçe* adı verildi. Atatürk, dilde sadeleşme ve artık yozlaştırıcı yabancı unsurlar gözüyle bakılan Doğu kökenli etkileri ayıklama reformunun başına geçmek üzere güçlü bir kurum oluşturdu. Fakat, dile müdahale etmek oldukça riskli bir teşebbüstü. İkinci toplantısında, kurumun yapmak zorunda kaldığı ilk şey, ilkinde ortaya konmuş olan talimatları uygulamak oldu. Bu da, kurumun kendi adındaki Arapça kelimeleri ayıklaması anlamına geliyordu. Yine de istisnalar oldu. Mesela, Kemal Atatürk, K yerine Q ile yazıldığında kendi adının duruşunu beğenmediği için, q harfi alfabeye alınmadı.

TARİHİ DEĞİŞTİREN ADAM

Tarihi yazmak da öğretmek de Atatürk'ün reformlarından sonra asla aynı olmayacaktı. Yeni bir gelecek yaratmanın ilk adımı, yeni bir geçmiş yaratmaktı. Yeni bir halk –ve yeni bir kimlik– yaratmak için, yeni bir tarih yaratmakla işe başlanmalıydı.

19. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda tarih, iki belirli şey demektir. Birincisi, Hazreti Muhammed'in misyonu ve İslâmın yükselişi, ikincisi ise Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselişi. Osmanlılar için tarihin başlangıcı Hazreti Muhammed'e ve onun haleflerine dayanıyordu. 19. yüzyıl boyunca, iki devrimci kavram belirdi: Türkiye fikri ve Türk fikri. Türkiye, Batılı bir terimdi. "Türk" kelimesi, Osmanlı İmparatorluğu boyunca eğitimsiz, yontulmamış köylü ve bir anlamda barbarları tarif etmek için kullanılan bir hakaretti. Sonra, Batı etkileri altında kalmış belirli gruplar, Osmanlılardan farklı bir Türk halkı ve Türkiye adında bir vatan fikrini kabullenmeye başladılar. Bu gruplar arasında, kendilerine Jön Türkler diyen ve ideolojik bir devrim yapmayı amaçlayan entelektüeller ve ordu subayları da vardı. Jön Türkler için, tarih denince, akla bir hanedanlığın, Osmanlı İmpa-

ratorluğu'nun ve bir dinin, İslâm inancının tarihinden ziyade, Türkiye'nin ve Türklerin tarihi gelmeliydi. Atatürk de bu zeminden yola çıkmıştı. En bilinen deyişinde de neticede şunu söylüyordu: “Ne mutlu Türküm diyene.”

Atatürk'ün önderliğindeki reformcular, eski yönetimle ve dinle bağlantısı sebebiyle Osmanlı geçmişini hor gördüler. Osmanlı geçmişi aynı zamanda bir Batı tarihi kategorisi olan *karanlık* ortaçağa denk düşüyordu. Osmanlı İmparatorluğu artık Ata'nın kendi sözleriyle, “ulusun esirleştirilmesi” temeline dayanan, irrasyonel, dindar ve barbar bir yönetim olarak kabul ediliyordu. Bu, Yunanlıların Osmanlılara bakışına çok yakındı. Atatürk, askerî yayılmacılık ve maceracılığa da bir son vermek istiyordu. Osmanlıları, halkı için felaketle sonuçlanan birçok savaş başlatmış olmakla suçluyordu.

Türkiye'nin yeni resmî tarihi 1928-1930 yılları arasında Türk Tarih Tezi olarak ilan edildi. Türk Tarih Tezi, oldukça yalındı ama birçok ilginç sonuca varıldı:

1. Türkler beyaz, tüm medeniyetlerin beşiği olan Orta Asya kökenli Aryan halkıdır. Sadece iklimsel sebepler nedeniyle M.Ö 7.000 civarlarında çeşitli yönlere göç etmişlerdir.
2. Dolayısıyla, tüm halkların medeniyetleri –Kızılderililer, Çinliler, Yunanlılarınki de dahil!– Orta Asya'dan göç eden Türklerden kaynaklanmıştır.
3. Dolayısıyla, Ortadoğu medeniyetinin öncüleri aslında Türklerdir.
4. Dolayısıyla Türklerin uzun zaman önce yerleştiği Anadolu, Antikçağdan beri bir Türk toprağıdır ve Türk medeniyetinin ikinci merkezidir.

Bu, bana çok iyi bildiğim bir başka tarihi hatırlattı. Ama böyle şeylere kim inanırdı ki? Hangi halk, kendisinin medeniyetin kaynağı olduğunu iddia edecek kadar kendini beğenmiş olabilirdi? Aslında yavaş yavaş fark ediyordum ki, öyle ya da böyle, birçok halk bunu yapıyordu. Türkler de kendilerini tek ve asıl başlangıç noktası olarak görmüşlerdi: Medeniyetin “Büyük Patlama” sonucu parçalarının her bir

yana savrulması gibi Türkler de adım adım insan medeniyetinin evrenini oluşturan yaratıcılarıydı.

Batı'nın bir parçası olabilmek için Atatürk Batı'nın medeniyet tarihine bir bölüm daha, yeni bir başlangıç ekledi. Batı bundan sonra kendilerine medeniyeti sunanları nasıl dışlayabilirdi? Bu heybetli beyanların arkasında, savunmacı ve ricacı bir ton da vardı. Bir hikayeye göre, Atatürk'e Türklerin, Avrupalıların aşağı gördükleri sarı derili ırktan olduğunu belirten bir ifadenin yer aldığı bir Avrupa kitabı gösterilmişti. Hayran oldukları medeni Batı tarafından kabul edilebilmek için uğraşan Türkler, kendilerini aynı zamanda ihanete uğramış hissediyorlardı. Birçok Avrupa dilinde, "Türk" kelimesinin bir hakaret olarak kullanıldığını gördüler. Batı'nın son büyük tarihî düşmanı, hatta Batı'nın zıddı olarak kabul edildiklerini fark ettiler. Batı'da Anadolu olarak bilinen bir toprakta yaşıyorlardı. Sevgili anavatanları için Anadolu adını bizzat Yunancadan almışlardı ve Doğu anlamına geliyordu.

Atatürk'ün, Yunanlıların tarihî iddialarının ötesinde, tarihin başlangıcından beri Türklerin anavatanı için Anadolu ifadesini vurgulamasının çeşitli sebepleri vardı. Çeşitli Osmanlı öncesi eserlerle bezenmiş bu toprakların baştan beri onların olduğuna inandırmak önemliydi. Dolayısıyla, eğer örneğin Anadolu'da medeniyet kuran ilk halk olan Hititler aslında Türk ise o zaman, Türkler zaten hep Anadolu'daydı. Türk Tarih Tezi'nin, daha başka fonksiyonları da vardı. Atatürk, demokratik bir toplum kurmaya çalışıyordu –en azından zaman içinde gerçekleşmek üzere– fakat Osmanlıların imparatorluk düzeni kötü bir örnek teşkil ediyordu. Orta Asya'nın eşitlikçi kabile demokrasileri daha iyi bir örnek oluşturabilirdi. Tarihi, İslâm öncesi bir kökene dayandırmak, aynı zamanda İslâm ile olan özdeşleşmeyi de bir adım geride bırakabilirdi.

Türk Tarih Tezi'ne bir dil teorisi de eşlik etti. Güneş Dil Teorisi, oldukça soğukkanlı olarak, bilimsel araştırmaların nesnel bir şekilde Türkçenin tüm dillerin kaynağı ve en asil dil olduğunu kanıtladığını belirtti (Bu da kulağıma gayet tanıdık geldi). Zamanla Güneş Dil Teorisi yabancı sözcüklerin Türkçeden atılmasını kısıtlama yolunu be-

nimsedi. Tez, mantıki olarak şöyle ilerliyordu: Eğer tüm diller, etimologların da fazlasıyla kanıtladıkları gibi Türkçeden türediye, yabancı olanlar da dahil olmak üzere, tüm sözcükler aslında Türkçeydi.

Atatürk, tarihi yeniden icat ettiği gibi, kendisini de yeniden icat etmişti. Başta sadece Mustafa'ydı. Bu isim ona, gelenekler gereğince, göbek bağı kesildiğinde verilmişti. Mustafa, Peygamber'in ünvanlarından biriydi ve "seçilmiş" anlamına geliyordu. Sonra "mükemmel olan" anlamına gelen Kemal ismini aldı. Ortaokulda matematiği o kadar iyiydi ki, öğretmeninden bile baskın çıkmıştı. Kendi adı da Mustafa olan öğretmen, ikisinin ayırt edilebilmesi için, bu parlak öğrencisine ikinci bir isim vermişti. Diğerleri, Atatürk'ün bu ikinci ismi, Jön Türklerin önde gelen şairlerinden olan Namık Kemal'in anısına almış olma olasılığının daha fazla olduğunu düşündüler. Her halükarda, Atatürk sonradan Arapça kokan Mustafa'yı bırakarak, kısa bir süre, Arapça kokan Kemal'i, Türkçeye daha çok benzeyen Kamal'le değiştirmeye çalıştı. En sonunda Atatürk'ü tercih etti.

Çocukları onun isteklerine saygı duymuşlar mıydı? Gazi Mustafa Kemal Paşa Atatürk'e (Kutsal savaşçı – Seçilmiş – Mükemmel olan – Üstat – Türklerin Babası'na) onlar ne isim vermişlerdi?

Çoğu ona sadece Ata diyordu. Birçok dindar insan onun ismini hiç anmamayı tercih ediyor olsa da ona Gazi demeyi seçtiler. Türkiye'nin geleceğini Doğu'da görenler Mustafa'yı kullandılar. Askeri eğitimliler Paşa'yı seçtiler. Esas mirasçıları olan Türk milliyetçileri ve Batıcılar, Atatürk'ü tercih ettiler. Ona Atatürk diyen başkaları da vardı, her ne kadar Atatürk'ün hoşuna gitmeyecek bir biçimde olsa da. Atatürk'ün hayatı boyunca hararetle reddettiği pantürkist ideolojiyi benimseyen bu kişiler, Türk kökenli tüm halkların birliğini arzuluyorlardı.

Atatürk kendi başlangıcını, kendi doğumunu bile kendi seçti. Milletinin doğumuyla denk getirmek için, kendi doğum gününü de 19 Mayıs olarak belirledi. 19 Mayıs, Türkiye'de Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcı olarak anılan, Atatürk'ün Samsun'a ayak bastığı tarihi. Bu seçim, Atatürk'ün hayat akışını kaderin bir tecellisi olarak sunuyordu. Doğduğu tarih olan 1880/81'de doğum kaydı tutulmadığı için, Ata-

türk'ün gerçek doğum tarihini bilmek çok zordu. Annesi, Atatürk'ün kışın doğduğunu söylemişti. Oysa Atatürk, annesinin ağzından bahar da doğduğunu duymuştu; hatta Atatürk'e göre, muhtemelen de Mayıs ayıydı. Annesinin yaşayan arkadaşlarına sorulduğunda, onlar da Atatürk'ü doğrulamışlardı. Zaten kim Ata'nın dediğine karşı çıkabilirdi ki?

ASKERÎ MÜZE

Gururla önümde yürüyen hiddetli Osmanlı savaşçılarının kalın plastik bıyıkları güneşte parlıyordu. Baştan aşağı Osmanlı üniforması içindeki bir güruh, İstanbul'daki Askerî Müze'nin ziyaretçileri için, davul sesleri eşliğinde günlük geçit töreni yapıyordu. Ordunun Türkiye'deki rolüne uygun düşecek şekilde, burası da çok büyük bir müzeydi.

Müzenin son bölümü, Türk Ordusu'nun son büyük kahramanlığını sergilemek için olsa gerek, Kıbrıs'a ayrılmıştı. Bu bölüm barbarca istilalarına verdikleri adla, "Kıbrıs Barış Harekatı"nı sergiliyordu. Teşhirlerden biri, 1963-1967 yılları arasında güya Kıbrıslı Rumlar tarafından "Kıbrıslı Türkleri kesmek için" kullanılan büyük kasap bıçaklarıydı (Sonradan, aynı bıçaklarla bir başka yerdeki bir başka müzede, suçlamalar tersine çevrilmiş şekilde bir kez daha karşılaşacaktım). Harita, Kıbrıs'ın Türkler tarafından işgal edilen kuzey tarafını tüm detaylarıyla gösteriyordu. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin özgür güney tarafı ise boş bırakılmıştı. Bu harita, bizim özgür güney tarafı tüm detaylarıyla gösteren, kuzey tarafı ise üzerindeki "Kıbrıs'ın işgal altındaki toprakları" yazısı dışında boş bırakan normal haritalarımızın tam tersiydi. Daha yakından inceleyince, haritanın güneydekiler de dahil olmak üzere, Kıbrıs'taki tüm Müslüman yapılarını kapsadığını gördüm. Yunan, Bizans ya da Venedik yapımı gibi diğer eserler ise haritada yoktu. Harita açık seçik şunu söylüyordu: Kıbrıs'ın tamamı tarihî olarak sadece ve sadece Türktür. Harita birçok sebepten dolayı rahatsız ediciydi. Bir kere, Kıbrıs'ta bu kadar çok sayıda Türk ya da Osmanlı yapısı bulunduğunu bilmiyordum. Ayrıca, girişte Atatürk'ün ziyaretçilere her zamanki gibi sert bir şekilde baktığı bu müzede, Osmanlıların nasıl olup da bu kadar yüceltildiğini merak ettim.

Askerî Müze, şehrin sanat merkezlerinden bir konser salonu karşındaydı. Dışarıda değişik tarihlerde yapılmış ve değişik boyutlarda toplanmış sıralanmıştı. Hepsi, karşıdaki konser salonuna dönüktü; göz korkutmak amacıyla hazır duruşta olduklarını düşündüm. Türk hapishanelerinde mahkum edilen sanatçıları ve entelektüelleri hatırladım.

ZORBA TÜRK MÜ?

“Karagöz, bazılarının iddia ettiği gibi Yunanlı ya da Bizanslı değil, Türktür”. Bursa Etnografya Müzesi’nin girişinde böyle yazar. Türk Karagöz’ünden farklı olan Yunan Karagiozis’i, benim beraber büyüdüğüm karakterlerden biridir. Ama herhangi biri değildir. Yunanlı olmanın simgelerinden biridir. Bu yüzden, Türklerin de onu aynı isimle tanıdığını öğrendiğimde çok şaşırdım. Karagöz aslında bir Türk ismiydi. Halbuki ben Karagiozis’i öz Yunanlı sanıyordum, musakkayı, cacığı, döner kebabı sandığım gibi.

Karagiozis, benim bildiğim kadarıyla, çocukken televizyonda hiç kaçırmadığım geleneksel bir sanat biçimi olan gölge oyununun baş kahramanıydı. Karagiozis tuhaf cins bir kahramandı, aslında daha çok bir anti-kahramandı. Kendini ve çevresindekileri hep komik duruma düşürdü. Dekor genellikle bir tarafta Karagiozis’in fakir kulübesini, diğer tarafta ise Osmanlı hükümdarının mübalağalı, görkemli sarayını gösterirdi. Karagiozis, Osmanlı paşasına sürekli “aptalı oynayan” ve paşayı kendisine fark ettirmeden alaya alan kurnaz, kafa tutan Yunanlı’nın ifadesiydi. Hiçbir zaman amacına tam olarak ulaşamazdı ama ulaşmaya çalışırken çok güldürürdü. Karagiozis, gerçek bir Yunanlıydı. Yunanlıların kendileri hakkında bildikleri ama başkalarına itiraf etmedikleri özellikleriyle, acımasız Osmanlı yönetimi yüzünden kurnaz, uçkağıtçı, dik başlı hale gelen gerçek bir Yunanlı. Yunanlıların kendi yansımalarına gülmelerini sağlayan bir aynaydı. Ve o bir Türktü!

Neden bunlar olağandışı işçılar sayılıyordu? İki halkın birbirini etkilemesinden daha doğal ne olabilirdi? Belki de doğaldı, fakat biz böyle düşünerek yetiştirilmemiştik. Biz, Türkler ve Yunanlılar karşı kutuplardır, ortak hiçbir noktaları yoktur diye düşünerek yetiştik.

Hiç kimseye ait olmayan korkunç bir toprak parçası yani bir ölü bölge onları ayırmıştı. Bu yüzden Türkler ve Yunanlılar karşıt kutuplardı. Tüm bu zaman boyunca ise, kendi isimlerimizde Türkçe saklıydı.

İngiliz bir arkadaşım, bir keresinde, en ünlü Yunanlı Anthony Quinn'dir diye şaka yapmıştı. Kazancakis'in kitabından filme çekilen *Zorba* filmini kastediyordu. Quinn, *Zorba*'yı, yani kahramanı oynamıştı. Aslında arkadaşım tamamen yanlış anlamıştı. *Zorba* bir Türkçe kelimeydi, kabadayı ya da kaba anlamına geliyordu. Giritli olan yazarın soyadı da, Türkçeden gelen ve hâlâ Yunancada kullanılan bir sözcük olan *kazandı*. Ya en ünlü iki Yunanlı şair olan Seferis ve Kavafis'in adları? Bir gün onları da kontrol etmeliyim.

Kendi adım bile giderek kulağıma bir zamanlar düşündüğümden daha az Yunan-Ortodoks gelmeye başlamıştı. Yiannis, Ioannis'in konuşma dilindeki hali, Hristiyan Ortodoks geleneğinden gelen bir Yunan ismidir. Papadakis'teki "papa", papazdan gelir. Sondaki -Dakis'e gelince, -akis ile biten kelimeler, tarihsel olarak Yunanlılığıyla, antik anıtlarıyla, halkının bütün yabancı imparatorlara başkaldırmış olmasıyla, Türklerle çarpışan kahraman savaşçılarıyla ve Türklerin orada döktükleri kanla nam salmış, Kıbrıs gibi bir başka ada olan Girit'te tipiktir. Bir zamanlar, Yunan kimliğinin iki unsuru olan Helen-Hristiyan idealleri kendi ismimde bulunduğu için gurur duymuştum. Fakat şimdi kulağıma daha ziyade Greko-Türk ya da Greko-Islam geliyordu. Yunanistan'da baba kelimesinin karşılığı olan *mpampas*'ı, Kıbrıslılar *papas* olarak telaffuz ederdi. Acaba *papas*, Türkçede evliya anlamına da gelen *babadan* mı geliyordu? Her halükarda, eğer annemin soyadı olan Hajtsagari'yi almış olsaydım, her şey daha adaletsiz olurdu. "Haji", Türkçede, Mekke'yi ziyaret edenler için kullanılan, daha sonra Hristiyanların da Kudüs'e gidenler için kullanmak üzere benimsedikleri *hacı* kelimesinden türemişti. O anda bunu keşfetmek bana tuhaf gelmedi. Bu, tarihin, kimliklerimizde bile yer alan tarihin, zor yoluyla birbirinden koparılmış ortak bir tarihin tezahürüydü. Kıbrıs'ta bizleri bir araya getirmeye mutlaka yardım edecek, ama kandırıldığımız ve bilgisi bize aktarılmadığı için artık görünmez olmuş ortak bir tarihin tezahürü.

GÖRÜNMEZ İNSANLAR

Bazı Türk arkadaşlarımın sorunu şuydu ki, ya resmî olarak yaşamıyorlardı ya da görünmez olmayı tercih etmişlerdi. Kimi sadece ara sıra görünüyordu, diğerleri yaşamıyorlardı, ötekilerse çok sonra var olmaya başlayacaklardı. Örneğin Kürtler yaşamıyorlardı. Onlar, “Türkçenin bir lehçesi”ni konuşan “dağ Türkleri” olarak biliniyorlardı. Arkadaşım Veli, “aykırı” bir İslâmî mezhep üyesi, bir Alevi olduğunu söylemişti. Teoride bu aykırılığın sebebi ibadet etmemesiydi. Yaygın olan Sünnilikten farklı bir mezhebe dahil olan Alevilerin varlığı, hakim olan siyasi atmosfere bağlı ölçüde ve ancak gönülsüzce itiraf edilebiliyordu. Marksistler de açık bir biçimde varolamıyorlardı. Eğer olabilselerdi, o zaman da Türk olarak varolamazlardı; çünkü “gerçek bir Türk bir komünist olamaz”dı. Çoğu kendini görünmez kılmayı tercih etmişti. Açıkça varolanlar ise, hapishanelerde gözlerden uzak tutuluyorlardı. Bunların çoğu, Atatürkçülüğün mirasıydı. Atatürk, bir millet, birleşmiş bir millet yaratmaya çalışıyordu. Sınıf farklılıklarına dikkat çekenler, mesela Marksistler, “yıkıcıları”, etnik farklılıklara dikkat çekenler, mesela Kürtler ise “bölücüler”: İmansız kafirler ve vatan hainleri. Sorun şuydu ki, etrafta varolmayan çok sayıda insan vardı. Herkes varolmayan birilerini tanıyordu.

Bunun ciddi sonuçları vardı. Atatürk’ün umduğu bu olmasa da, bir inançsızlar ülkesi ortaya çıkmıştı. Bu da, benim düşünceme göre bir güvensizlik kültürü doğurmuştu. “Bu bizim okul kitaplarımızda var mı? O zaman yanlıştır”. Ya da “Bize Kıbrıs’ta gerçekten neler olduğunu anlatın. Neler olduğunu sadece televizyondan ve radyodan öğrenebiliyoruz”. Tanıdıklarım arasında Marksistler, Aleviler ya da Kürtler vardı ama “normal” Türk arkadaşlarım da aynı derecede şüpheliydiler. Belki de bu durum, arkadaşlarım genç, çoğunlukla öğrenci ya da entelektüel olduğu için böyleydi ya da belki de bir Kıbrıslı Rum’la ancak inançsızlar arkadaşlık ediyordu.

Fakat belki onlar da Atatürk’ün ürünüydüler. Atatürk, halkından modern laik devlete inanmalarını, Tanrı’ya inancı ise terk etmelerini istemişti. Devlet baba, her şeyi bilen, her şeyi gören Tanrı’nın ye-

rine geçecek, vaat edilmiş o muhteşem Batılılaşma yolunda çocuklarına rehberlik edecekti. Ama halk, devlete inanıyor görünmüyor ve din de bütünüyle kaybolmuyordu. Vaat edilen amaç her zamanki kadar uzaktı ve şimdiye kadar erişilen kısmıyla beraber acı, ıstırap ve toplumsal karışıklık da ortaya çıkmıştı. Batılılaşmanın, modernleşmenin ya da adı her ne ise, ağır bir bedeli olmuştu. Acı gerçeklerin, kurulan büyük hayallerin yakınında bile değildi. Halk kendini ihanet edilmiş hissediyordu ve ihanet de hainler yarattı. Devlet baba, bekleneni gerçekleştiremedi. Eğer kurtarıcı devlet, verdiği sözü yerine getiremediyse, çocukları başka kurtarıcılar aramak zorundaydı. Zaten sonunda bütün çocuklar babalarına karşı ayaklanmaz mı?

Atatürk ayrıca demokrasi de getirmek istedi. Ancak demokrasi, farklılıkların ve fikir anlaşmazlıklarının ifadesiyle ilgiliydi. Demokrasilerde, devlet halkın dediklerine uyuyordu; halk, devletin dediklerine değil. Belki de plan başından beri kusurluydu. Batı'ya ve demokrasiye hayranlık aşılama çabası öyle başarılıydı ki, karşılaştığım herkes Türkiye'den ayrılmak ve Batı'ya gitmek istiyordu. Tanıştığım birçok kişi, ıstırapı daha da arttıran geçmiş zaferin sönmüş korlarının yeterince görünür halde saçıldığı yoksul bir toprakta, yalnız, terk edilmiş ve yanlış anlaşılmış hissediyordu kendini. Bu hissi çok iyi anlıyordum, çünkü bir Rum olarak bir zamanlar ben de böyle hissetmiştim. "Biz sadece kendimize benzeriz" demişti Atatürk. "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur" diye devam ediyordu söz. "Biz kardeşleri olmayan bir milletiz" diye yankılanıyordu Yunanlıların sesi.

SON YURTTAŞ

Onunla, Türkiye'den ayrılmadan birkaç gün önce bir pazarda dolaşırken karşılaştık. Sıkça olduğu gibi, satıcılardan biriyle koyu bir sohbe dalmıştım. "Gel" anlamında bir el işareti yaptı. "İçerde Yunanlı biri var". İçeriye işaret etti, ben de dükkanına bir göz attım. İçeride arkaya doğru kaykılmış bir adam oturuyor, çayını içerken bir taraftan da sigara içip gülüyordu. Satıcı ona İngilizce olarak benim Kıbrıslı olduğumu söyledi. Adamın gülümsemesi kayboldu. Sandalyesinde dimdik doğru-

lurken, vücudu gerildi. Yunanca, “ah, demek Kıbrıslı Helen’sin?” diye sordu. Kafamı salladım. Yunanlı bir denizciydi. Onu orada çay içerken ve gülerken, tam da suçüstü yakalamışım gibi utanarak, sigarasını üfledi. Bu idaresi güç sessizliği bozmak için, buraya dil öğrenmeye geldiğimi söyledim. Burada ilk kez mi bulunduğunu sordum. Türkiye’ye gemisiyle sık sık geldiğini söyledi. Beni hâlâ ölçüyordu. “Peki ülke ve insanlar hakkında ne düşünüyorsun?”. Sesinde bir sabırsızlık tonu vardı. “Şey” dedim ihtiyatlı bir şekilde, “Bence ülkenin bazı yerleri çok güzel. Birçok insanla tanıştım. Dürüst olmak gerekirse, burada ciddi hiçbir sorunum olmadı”. Tüm vücudu gevşedi ve gülümsemesi yüzüne geri döndü. “Bence de öyle” diyerek beni doğruladı:

Bunlar buradaki iyi arkadaşlarımdan bazıları. Onları buraya her gelişimde görürüm. Artık kardeş gibi olduk. Biliyor musun birkaç sefer buraya oğlumu bile getirdim. Başta gelmek istemedi. Mümkün değil. Ama sonunda gelince, çok şaşırdı. “Baba” dedi, “Buradaki insanları seviyorum. Onlar da bizim gibi bildiğin insan. Okul kitaplarımızda öğtendiğimiz Türklere benzemiyorlar. Neden bize yalan söylediler? Neden bizi onlardan bu kadar nefret ettirdiler?”

Akşamı Türk satıcılarla geçirdik. Ama en hoşumuza giden, aramızda söylenmeyen bir bağ oluşmuşçasına, birbirimizin arkadaşlığıydı. Türklerden nefret etmediğimiz için duyduğumuz ortak bir suçluluk duygusuyla bağlanmıştık. Bu yüzden kendimizi hain gibi hissettiğimize emindim. İhanete uğramış hissettiğimize de.

TÜRKÇE BİLMİYENLER İÇİN KÜÇÜK BİR TARİHİ FİMLERİ SEYRETME REHBERİ

1980’lerin sonlarında, Osmanlı İmparatorluğu dönemine ilişkin tarihi filmler hâlâ modaydı. Hikaye gayet basitti: Osmanlılar, Bizanslılara karşı. Türkçeyi çok az konuşabildiğimden, bu filmleri anlayabilmek için başka yöntemler geliştirdim. Şimdi Türkçe bilmeyenlerin genel faydası için bu yöntemleri açıklıyorum.

Türk erkeklerini nasıl tanıyacağız?

1) Yakışıklı olanlardır. Kırmızı tonlarında giyinir, siyah plastik-ten yapılmış birbirinin aynı uzun bıyıklarla geçit yaparlar.

2) Sofra adapları vardır.

3) Yirmi kişiye karşı bir kişi olsalar bile, dövüşleri kazanırlar.

4) Bizanslılar tarafından kurnazca tuzağa düşürülerek yakalandıktan ve baş aşağı asıldıktan sonra, silahsız ve yaralı halleriyle bile dövüşleri kazanırlar.

5) İşkenceye uğrarlar.

6) Bir dizi ileri taklayla düşmanlarının üstüne çullanır ve art arda geri taklalarla onlardan sıyrılırlar.

7) Aşağıdaki dövüş tekniklerinin ustasıdır:

i) Ortaçağ silahşörlüğü,

ii) Düşmanların saldırı hamleleri arasında durduğu ve çılgık atığı Japon karatesi,

iii) Atı, yan tarafına tutunarak sürmeyi ve binicisi yokmuş izlenimi vermeyi içeren Western kovboy maharetleri,

iv) Ok ve yay kullanımını içeren Amerikan yerlisi maharetleri. Mesela iki oku aynı anda atabilir, ikisinin de ayrı ayrı hedeflerini vurmasını sağlayabilir, bu oklarla iki Osmanlı'nın asılı durduğu hatları kesebilirler.

v) Bir adamın birçok rakiple aynı anda dövüştüğü Amerikan pankreas güreşi.

8) Sevişirler ve kadınlar onlara aşık olur.

9) Özgün Türk isimleri vardır.

10) Sonunda kazanan onlar olurlar.

Bizans erkeklerini nasıl tanıyacağız?

1) Çirkindirler ve büyük haçlar taşırlar. Dazlak, sakallı ve çirkin olmak, ancak Bizanslı bir işkencecinin özellikleridir.

2) Karşımıza 2 metreye 3 metre boyutunda haçların dekor oluşturduğu sahnelerde çıkarlar.

3) Sofra adapları yoktur. Kirli elleriyle az önce kızarttıkları eti yerken salyaları akar.

4) Bir kişiye karşı yirmi kişi olsalar bile dövüşü kaybederler.

5) Düşmanları silahsız, yaralı ve baş aşağı sallanıyor bile olsa, dövüşü kaybederler.

6) Yalnız yakaladıkları düşmanlarını kurnazca sırtından hançerler, kadınları ve çocukları acımasızca öldürürler.

7) İşkence ederler.

8) Düşmanları art arda attıkları ileri taklalarla onlara yaklaşıırken, şaşkınlık içinde öylece bakarlar.

9) Yerleşmiş geleneksel dövüş teknikleri yoktur.

10) Sevişmek yerine tecavüz ederler ve kadınlar da onlara aşık olmaz.

11) Türkiye'deki Rum azınlıkta sıkça rastlanan isimleri vardır.

12) Sonunda kaybederler.

Türk kadınlarını nasıl tespit edeceğiz?

1) Güzeldirler, makyaj yapmazlar, köy kızı tarzındadırlar.

2) Göğüsleri belirgin değildir ve sıkıca örtülmüştür.

3) Muhafazakar bir şekilde giyinirler.

4) İffetlidirler.

5) Tecavüze uğrarlar ve bazen yakışıklı bir Türk tarafından kurtarılırlar.

6) Asla kimseye zehirli şarap ikram etmezler.

Bizanslı kadınları nasıl tespit edeceğiz?

1) Güzeldirler, çok makyaj yaparlar, şehirli yosma tarzındadırlar.

2) İri göğüsleri açıkta bırakılmıştır.

3) Seviştikleri ya da sevişmek üzere oldukları anlar hariç, seksi ve teşhirci bir biçimde giyinirler. Bu çeşit Bizanslı kadınlar, soft-porno oyuncularından canlandırılır.

4) Şu sebeplerden ötürü sevişirler:

- i) Bir Türk savaşıçısını casus yapmak için, onu Hristiyanlığa döndürmek için ya da askeri bilgi sızdırmak için.
- ii) Savaşçının Türk olduğunu bilmesine rağmen, görünüşünden ve karakterinden etkilenecek ona aşık olduğu için.

5) Hiç tecavüze uğramazlar fakat kendi iradeleri ile sevişirler.

6) Bizanslılarla bir barış antlaşmasının imzalanması gibi durumlarda, kutlamanın şerefine Türklere zehirli şarap ikram ederler.

Bu yöntemler, aynı adamın farklı kıyafetler içinde, bazen Bizanslılara karşı Türk olarak, bazen de Türklere karşı Bizanslı olarak savaştığı filmlerde ilk bakışta kafa karıştırıcı olabilir. Hikaye, feryat eden anesinin (sıkıca örtülmüş) göğsünden birinin koparılıp bir Bizanslı olarak yetiştirilmiş Türk ikizlerini ele aldığını fark ettiğimizde bulmaca çözülmür. O arada kardeşi de bir Türk olarak yetiştirilmiştir. Aynı cesur Türk kanı ikisinin de damarlarında aktığı için, birisi korkak Bizanslılar arasında büyüdüğü halde, ikisi de birer kahraman olurlar.

Osmanlılara hayranlık duyan, Bizanslılardan nefret eden, Westernleri, güreşi ve karateyi sevenler için, bu filmleri seyretmek zevkli olsa da, ciddi bir takım problemleri de vardı. Birincisi, Türkiye’de yaşadığım zaman boyunca artık neredeyse kimsenin bu filmleri seyretmediğini gördüm. Seyredenler de başka bir sebeple, eğlenmek için seyrediyordu. Bu filmleri seyreden gençlerin esas ilgilendiği, yönetmenin hatalarını yakalamaktı. Mesela, kahraman dört nala giderken gökyüzünde beliren bir uçak, hızla giden at arabasının arkasındaki telefon hatları ya da son darbesini vurmak için kılıcını kaldıran kahramanın bileğindeki saat gibi.

Ama bana kalırsa, esas sorunlar bunlar değildi. Beni esas düşündüren, Türk arkadaşlarımla farkında bile olmadığı ve onların bu ilgisizliğinin beni daha da düşünmeye ittiği bir şeydi. Atatürk’ten sonra nasıl olmuştu da Osmanlıları yücelten filmler yapılmıştı? Fakat bu artık üzerinde durulan bir şey değildi; çünkü arkadaşlarım zaten, bir zamanlar hakir görülen Osmanlıları, sadece yüce değil, aynı zamanda ataları olarak gören bir toplumda yetişmişlerdi.

ÖLÜLERİN BÖLGESİNE DÖNÜŞ

Türkiye'den ayrılmadan önce, Atatürk'ten beri işlerin nasıl değiştiğini çözmek istiyordum. Türk Tarih Tezi terk edilmiş görünüyordu. Türkler artık Osmanlıların kötülükleri konusunda Yunanlılarla aynı fikirde değildi. Osmanlılar, tarih sahnesine dört nala geri gelmişlerdi. Güneş Dil Teorisi bile artık alaya alınıyor, herkes Amazon kelimesinin Türkçe *amma-uzun*'dan ya da İngilizcedeki *okay*'in *ok-ay*'dan geldiği iddiasına gülüyordu. Bu nasıl olmuştu? Tarihe ve tarih kitaplarının nasıl değiştiğini anlamak için tarihin tarihine göz atmam gerekiyordu.

Türkiye'nin tarihi, Atatürk'ten sonra da karışıklıkların ve huzursuzlukların tarihi olmaya devam etmişti. Atatürk'ün bazı heykelleri tahrip edildiği gibi, şahsi miti tartışma konusu olmuş ve bazı reformlarına meydan okunmuştu. Ben de yavaş yavaş anlıyordum ki, Atatürk ille tek bir başlangıcı temsil etmiyordu. Ona atfedilen birçok reform daha önce başlamıştı. Türkiye'deki savaş, yabancılara karşı verilen Kurtuluş Savaşı mücadelesiyle bitmemişti. Türkiye, bu kez içeridekilerle olmak üzere, bir savaş durumunda kalmıştı: Din, Kürtler ve sonra da Marksistler. Savaş, her cephede kaybediliyordu. Din, hakimiyetini sürdürüyordu, buna karşılık devlet de bu konudan elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmıştı. Kökten dincilere kimi zaman müsamaha gösterilmiş ve hatta kafir Marksistlere karşı beraber mücadele etmek için onlara el uzatılmıştı. Din, bazen Kürt sorununa da bir çözüm olarak görülmüştü: Sonuçta herkes din kardeşiydi. Kimileri, esas problemin fazla demokrasiden kaynakladığını düşünmüştü. 1960'lardan başlayarak Türkiye, her on yılda bir, toplam üç askeri darbe yaşamıştı. Atatürk'ün halefi İnönü, filizlenen Alman faşist modeline beğenisini ifade etmiş ve Führer'in tam karşılığı olan *Milli Şef* olarak adlandırılmıştı.

Tarihçi Köprülü, Atatürk'ün, tüm medeniyetlerin Türklerden geldiğine ilişkin Türk Tarih Tezi'ne karşı çıkmış, bu yüzden, "Yunan yanlısı" düşünceler barındırmakla şiddetle suçlanmıştı. Köprülü de Anadolu'nun Türklere ait olduğunu meşrulaştırmaya çalışıyordu. Fakat, Hititlerin proto-Türkler olduğunu iddia etmek yerine, tarihi so-ruşturmanın odağını 3.000 yıl ileri götürmüştü. Osmanlı kurumlarının

kendinden önceki Türk İslâm hanedanlıklarının izinden giderek, ikinci binyılın ilk yarısında derece derece nasıl dönüştüğüne açıklık getiren bir “Türk-İslâm sentezi” öne sürmüştü. Bu durumda, Osmanlı İmparatorluğu, Batılıların ve Yunanlıların “Byzance apres Byzance” tezlelerinde iddia ettikleri gibi, sadece Batı’dan yani Bizans’tan ve Yunanlılardan ödünç alınmış uzun bir kurumlar listesi değil, gerçek bir Türk yaratısıydı. Köprülü de bazen uçlara gitmemiş değildi. Köprülü’ye göre Osmanlı İmparatorluğu, Bizans’ın zavallı bir taklidi olmak bir yana, Bizans’tan neredeyse hiçbir şey ödünç almamıştı.

Fakat Köprülü, Osmanlıları üstün bir soy ya da hanedan olarak idealize etmeyerek, yükselişlerinin tarihi bir tesadüf olduğunu iddia etmişti. Bizans’ın iç karışıklık yaşadığı dönemde, Osmanlılar Bizans’a en yakın konumda bulunuyorlardı. Osmanlı’nın idealize edilmesi, Atatürk’ün ölümünden sonra, Türkiye’de yaşanan otoriter tek parti dönemi sırasında olmuştu. Kabile demokrasisi modeli artık uygun görünmüyordu. Onun yerine, dayanıklı –ve belki de otoriter– bir devletin faydalarının yerli bir Türk örneği olarak, Osmanlı İmparatorluğu’na hürmet edilmeye başlanmıştı. Üstelik Osmanlı İmparatorluğu da Müslümandı. Osmanlı yönetimi artık, Ata’nın demiş olduğu gibi “gaddar ve despot” değil, “herkesin devlet için ve devletin de herkes için çalıştığı” bir yönetimdi ve vergiler, imparatorluğu tehdit eden feodal beylerden korunmak için askerlere ödendiğinden, köylülerin itaat etmesi kendi iyilikleri içindi. Yani Osmanlılar işgalde bulunmamışlardı: Özgürleştirmiş ve medenileştirmişlerdi. Yozlaşmış Bizans gibi zalim yönetimlerin köleleştirdiği insanları kurtarmışlardı. Üstün bir soy olarak Osmanlılar, kozmopolit, farklı etnik grupların yaşadığı, hoşgörülü bir devlet kurmuşlardı; tıpkı Yunanlıların gözündeki Bizans İmparatorluğu gibi.

Tarihin bu yeni modeline göre, Yunanlılar iki katmerli düşman oldular. Hem İmparatorluk içindeki ayrıcalıklı konumlarına rağmen ilk isyan edenler olup “kendi velinimetlerini sırtından ilk hançerleyenler oldukları için”, hem de 1920’lerdeki Küçük Asya seferberliği yüzünden. Türk tarihi de, Türklerin koca bir imparatorluktan –okul haritalarının da gaddarca gösterdiği gibi– küçük Türkiye devletine dö-

nüşmesinin açıklanabilmesi için bir araştırma halini aldı. Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı saldırgan ve yayılmacı bir politika izlediği düşünüldü. 1974'te Kıbrıs'ı alma çabası, bunun en son kanıtı olarak alındı. Atatürk ile Anadolu'daki ilk Yunan saldırısı dalgasını başlatan kişi olan Venizelos arasında imzalanan ve kanlı çatışmalardan kısa süre sonra iki ülke arasında yeni bir dostluk dönemini ilan eden barış ve dostluk protokolü bir süre devam etmişti. Venizelos, Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne bile aday göstermişti. Kıbrıs resme girinceye kadar, her şey gayet iyi gidiyordu.

Yakınlaşma dönemi, 1955'te, EOKA'nın (Kıbrıslı Savaşçılar Milli Organizasyonu) Kıbrıs'ta, Ada'nın Yunanistan'la birleşmesini öngören ENOSİS mücadelesiyle bitti. Kıbrıslı Türkler buna karşı çıkarak, Ada'yı bölme, yani Taksim tezini öne sürdüler ve kendi savaşçı örgütleri olan TMT'yi (Türk Mukavemet Teşkilatı) kurdular. Kıbrıs'taki olayların, Türkiye'deki Rum azınlıklar ve Yunanistan'daki Türk azınlıklar üzerinde olumsuz yansımaları oldu. "Kurt"ların geri dönmesine sebep oldukları bile söylendi. Kıbrıslı bir adam, Atatürk'ün karşı çıktığı, Türkiye'deki bu aşırı sağcı pantürkist hareketin yükselişinin öncüsü oldu. Sembolleri, eski Türk halk geleneğinde güçlü bir figür olan, bozkırların gri kurduydü. Liderleri, birçokları gibi, o da olmak istemediği bir şeydi, o bir Kıbrıslıydı: *Türkeş*. Adı "cesur arslan" anlamına gelen "Alparslan"dı. Türkeş, yavru vatandan, anavatanın göğsünde yaşamaya gelmiş, ırkçılığıyla gurur duyan, üyelerin ırksal saflıklarını test eden, üstün Türk halkının tek bir devlet altında birleşmesini talep eden bir harekette öne çıkmaya başlamıştı. Kıbrıs'ta Türklerin sözde katledildiği söylentisi pantürkist harekete büyük bir cesaret verdi ve "Kıbrıs Türk'tür" inançlarını ateşledi. Pan-Türkizm hiçbir zaman resmî ideoloji olmadığı gibi, siyasi gücü de eline geçiremedi. Görüşleri resmî olarak desteklenmese de, komünistlere karşı verilen iç mücadelede, sol görüşlü öğrencilerin öldürülmesinde, PKK'nın içindeki komünistlerle savaşılmasında pantürkistlere hareket serbestliği tanındı. Pantürkistler daha sonra, Türk soydaşlarını savunmak için mücadele etmek üzere Kıbrıs'a gittiler.

AFRODİT

Zamanım dolmuştu. İstanbul’dan, büyükannemin çocukluğunda Smirni de denen İzmir’e gittim. İzmir’i görmek istemiştim. Sonra büyükannemin yaşadığı Rodos’a gitmek üzere yakınlardaki bir limandan bir tekne yakalayacak ve ordan da Kıbrıs’a dönecektim. İzmir’de bir ticaret fuarında, Kıbrıs’ın kuzeyinde kendi kendini “devlet” ilan eden ve Türkiye hariç dünyada kimsenin tanımadığı “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti”nin standını fark ettim. Resmî olarak varolmadığı için, hep tırnak işareti içinde gösteriliyordu.

Orada bir posterde, her ne kadar farklı bir isim altında gizlemeye çalışsalar da, Afrodit’in bildik çıplak bedenini gördüm. “Venüs’in adası Kıbrıs” yazıyordu posterde. Yani onlar da Afrodit’i Kıbrıs’ın sembolü olarak görüyorlardı. Ancak, Afrodit’in tartışılmaz cazibesinden faydalanırken, Kıbrıs’ı Yunan adası yapması tehlikesine karşılık, Afrodit’in orijinal Yunanca ismi yerine, Roma’daki ismini kullanıyorlardı.

Türkiye’den ayrılmaya hazırlanırken, tekrar endişelenmeye başlamıştım. Türkiye’den çıkmama izin verecekler miydi? Bir kez daha her şey yolunda gitti, neredeyse hayal kırıklığı yaratacak kadar. Ancak yolun tamamında değil.

YOLA ÇIKIŞ

“Türkiye’ye gitmeye nasıl kalkışırsın? Kendinden utanmalısın.” Pasaportuma baktıktan sonra bana Yunanca bağırmaya başlayan adamın boynundaki damarlar neredeyse dışarı fırlayacaktı. Bu, bir zamanlar anavatanım olduğunu düşündüğüm topraklardaki karşılama törenimdi. Oradaki akrabalarımı görebilmek için, Rodos’a daha yeni ayak basmıştım. Ucuz alışveriş için Türkiye’ye gitmek, giderek Yunanlılar arasında bir moda oluyordu. Tekne, evlerine geri dönen Yunanlılarla doluydu.

Memurun benimki gibi bir durumla ilk kez karşılaştığı belliydi. “Kıbrıs pasaportun var, Kıbrıslısın ve Türkiye’ye mi gittin? Bize yaptıklarından sonra, Kıbrıs’a yaptıklarından sonra, oraya gidecek tahammülün var mı? Ne için gittin? Alışveriş? Turizm?” Buna daha faz-

la dayanamayacaktım. Özellikle bunları bir Yunanlıdan duymaya. Soğukkanlılığımı kaybettim. Ben de bağırdım. “Sen kim oluyorsun da beni böyle sorguya çekiyorsun? Neden sana Türkiye’ye gitme sebeplerimin bir listesini vereyim ki?” Sonra esas hamle geldi. Bunları söylerken bağırma gerek bile yoktu. “Kıbrıs’ta olanlar için suçlanması gereken kim? Olanlar bizim değil, sizin suçunuzdu. Darbeyi yapan, Türkleri üzerimize salan siz Yunanlısınız. Şimdi bir de bana bağırma küstahlığında mı bulunuyorsun?”

Limandaki bu olaydan sonra, büyükannemi görmeye gittim. Rodos’taki büyükannem, babamın annesiydi ve Türkiye’deki gezimden sonra onu görmeye can atıyordum. Büyükannemle arada sırada ailemizin geçmişi hakkında konuşurduk fakat bu kez daha çok şey öğrenmek istiyordum. Büyükannemin zengin bir aileden geldiğini biliyordum. Savaş 1922’de bittikten sonra, nüfus mübadelesiyle Smirni’den ayrılmış, Atina’da Yeni Smirni denilen bir yere taşınmıştı. Sonra, Kıbrıs’tan çalışmak için Yunanistan’a gelen büyükbabamla tanışmıştı. Sonunda Rodos’a yerleşmişlerdi.

Onu gördüğümde, gümrükteki olaydan dolayı hâlâ üzgündüm. Onu her zamanki gibi kuzenlerimin ve benim “kraliyet tahtı” dediğimiz özel koltuğunda oturur buldum. Bir sorun olduğunu anlamıştı; ben de açıkladım. “Üzülme” dedi.

Burada yaşayan Yunanlılar ne kültür ne de terbiye sahibi. Küçük Asya’dan gelen mülteciler olarak onlara her şeyi biz öğrettik. Biz medeniydik, okumayı ve zanaati biliyorduk. Onlar sadece geri kalmış köylülerken, biz medeni dünyayla iç içeydik. Biz olmasaydık, Yunanistan asla medeni bir ülke olamazdı, o da eğer olduysa. Üstelik o zamanlar bu köylülerin bize ne isim verdiklerini biliyor musun? Türkiye’den geldiğimiz ve çoğumuz Yunanca bilmediğimiz için, bize Türk tohumu anlamında, *Tourkosporoi* derlerdi. Üstelik tüm o dar görüşlü hasis politikalarıyla, Bizans’ı tekrar yaratma düşünceleriyle, iç politikadaki çekişmeleri ve hasis anlaşmazlıklarıyla bizi mahveden Yunanlılardır. Ama esas bedeli ödeyen biz olduk. Bu geri kalmış ülkeye sürgüne gönderilip, mülteci haline geldik.

Anlatmaya başlaması çok zaman almadı. Aslında tüm bunları bana birkaç kez anlatmıştı. Daha önce üstünde çok durmamıştım, ama bu kez dikkatle dinledim. Neden bu kadar yalnız bir kadın olduğunu, neden neredeyse hiç arkadaşı olmadığını, neden Yunanlılara tepeden baktığını ve neden kuzenlerimin ve benim onu “Kraliçe” diye çağırma-mıza sebep olan mağrurluğa sahip olduğunu daha iyi anlamaya başla-dım. Onun hikayesi ve dolayısıyla benim aile tarihim, Yunanlıların ki-birli politikaları yüzünden, cefa, yerinden olma, ayrımcılık ve trajediyle dolmuştu. Büyükannem, Yunanistan’a vardıklarında, mültecilere nasıl korkunç isimler takıldığını, Yunanistan’a gitmenin okulda bize öğretil-diği gibi anavatana dönüş değil, acımasız bir sürgün olduğunu, Anado-lu’daki mücadele sırasında Yunanlıların yaptıkları zulümleri anlattı. Bü-yükannemin hikayesini, mülteciye dönüşen ve zorla yerleşmek zorunda bırakıldıkları yeni bir ülkede istenmeyen ve alaya alınan kendi aileme, Yunanlılar tarafından tarihî bir ayrımcılık yapılmış hissiyle dinledim.

Ona ilk kez, evlenmeden önce soyadının ne olduğunu sordum. “Kiourtzi” diye cevap verdi. Soyadı, Türkçe bir kelime olan *kürkçü* anlamına geliyordu. “Sana bir şey göstereceğim” dedi ve elinde kısa, beyaz sakallı ve bıyıklı yaşlı bir adamın büyük bir fotoğrafıyla geri gel-di. Adam fes takmış, şalvar, siyah deri bir yelek ve uzun parlak deri botlar giymişti. Elinde siyah bir tespih, boynunda ise kalın hayvan kuyrukları vardı. “Bu kürk satıcısı benim büyükbabamdı” diye açık-ladı. Fotoğrafı bana verip veremeyeceğini sordum. “Kuzenlerinin hiç-biri bu fotoğrafla ilgilenmediğine göre, tamamen senindir” dedi. Res-mi Kıbrıs’a götürdüm ve kitaplığımın orta rafında göze çarpacağı bir yere koydum. Daha sonraları, Kıbrıs’taki araştırmam hakkında yazar-ken, sık sık bu yeni keşfettiğim atamın bakışları altında çalışacaktım.

Karşılığında büyükanneme, çocukluğunun az sayıdaki hatırala-rından yola çıkarak bulduğum ve çocukluğundaki yazlık evi olduğunu düşündüğüm, Adalar’daki bir evin fotoğrafını gösterdim. Ama hayal kırıklığına uğradım. Büyükannem evin o olmadığını düşünüyordu. Ölümünden sonra, büyükannemin yanıldığını keşfettim. Hafızaların sık sık yaptığı gibi, onun hafızası da onu yanıltmıştı. Ama o zaman, fo-

toğrafı ona tekrar göstermek ve hafızasındaki boşlukları doldurmak için çok geçti. Artık sadece bir anı olarak yaşayacaktı.

Türkiye'deki işimi bitirdiğimi, iyi olduğumu ve dönüş yoluna geçtiğimi söylemek için Kıbrıs'taki ailemi aradım. İlk kez açıkça ferahladıklarını ifade ettiler. Türkiye'ye açtıkları ve Türkiye'den onlara gelen telefonlar yüzünden, polis in birkaç kez onları görmeye geldiğini söylediler. “Doğal” dedi babam. “Türkiye'yi aradığımız için bir çeşit casus ya da hain olduğumuzu düşündüler. Ama kibar davrandılar ve durumu açıkladığımızda anlamış göründüler”.

Rodos'tan Kıbrıs'a uçarken, Türkiye'deki günlerimi düşününce üzüntüyle doldum. Farklı hissediyordum. Eve hiç bu kadar korku ve endişe hissiyle dönmemiştim. Genellikle döndüğüme memnun olurdum. Şimdi ise sadece üzüntü ve sıkıntı hissediyordum. Kendimle beraber taşıdığım bagajım –bavullarım değil– dayanılmaz şekilde ağırlaşmıştı. O sırada, bu hissin diğer geçiş noktalarında da bana eşlik edeceğini bilmiyordum. Hediye olarak arkadaşlarımdan, arkadaşlıklarını ve bana öğrettiklerini taşıyordum. Büyük büyükbabamın fotoğrafını taşıyordum. Bunlar çok ağır yüklerdi. Birileri Türkiye hakkında soru sorduğunda, onlara ne demeliydim? Kime ihanet etmeliydim? Türkiye'deki arkadaşlarıma mı, yoksa Kıbrıs'takilere mi?

“Bir gün karşılıklı siperlerden birbirimize ateş etmek zorunda kaldığımızı düşün” demişti Erkin üzüntüyle vedalaşırken. Ama şunu açıkça biliyordum ki Türklerden nefret edemezdim. Artık bizim tam zıddımızmış gibi gelmiyorlardı bana. Yunanistan'ın ve Türkiye'nin kültürlerinin ve tarihlerinin ne kadar iç içe geçmiş olduğunu görmüştüm. Onlar Kıbrıs'ı şekillendirmişlerdi, Kıbrıs da onları.

Kıbrıs'a milliyetçilik, kimlik ve tarih üzerine esas araştırmama başlamak üzere gidiyordum. Bu araştırmanın Kıbrıs Türklerini de kapsamasını umuyordum. Türkiye'yi ziyaretimin bir Helen olarak kalmamı imkansız hale getirdiğini düşünüyordum. Bunun birçok sebebi vardıysa da en önemlisi şuydu ki, Türklerden nefret etmiyordum. Fakat Türklerden nefret etmek, okul kitaplarının da bize öğrettiği gibi, Helen olmanın tanımlarından biriydi. Bize her şey bir zıtlık çerçevesin-

de gösterilmişti: Ya Helensin ya Türksün, ya bizdensin ya onlardan, ya buradasın ya da orada. Geriye hiçbir boş alan kalmıyordu.

Fakat belki de hem Helen hem de Türk olan ortak bir yer vardı. Hatta oraya uçak bile vardı ve ben de işte o uçaklardan birindeydim. Demek ki hâlâ bir umut vardı, başka bir şey için bir umut.

İKİNCİ BÖLÜM

Lefkosia

(EKİM 1990 - ŞUBAT 1991)

BAŞLANGIÇ

Tarih 1 Ekim 1990'dı. Kıbrıs'taki araştırmama başlamaya hazırdım. Cambridge'te dönem ekimde açıldığından, araştırmama başlamak için ekimin uygun bir zaman olduğunu düşündüm. Bölünmüş başkent Lefkosia'da kiraladığım evde umut ve kaygı doluydum.

Günün o saatinde, caddeler dopdolu olmalıydı. Dışarı çıktım. Etraf sessizdi. Ortalıkta kimse yoktu. Geri dönüp içeri girdim ve kapıyı arkamdan kapadım. Bir sandalyeye çöktüm. Başarılı bir başlangıç yapma hevesim yarıda kalmıştı. Radyoyu açtım. O gün milli bayramdı. Kıbrıs'ın 1960'ta elde ettiği bağımsızlığın yıldönümüydü. Nasıl oldu da bunu bilmedim?

Düşündüğümde ben Kıbrıs'ta büyürken, bu yıldönümünün var olmadığını emindim. Kıbrıs'tan 19 yaşındayken yurtdışında okumak için ayrılmıştım. 26 yaşında geri dönmüştüm ve işte televizyonda bayraklarla, geçit törenleriyle, müziklerle ve kalabalıkla bir yıldönümü kutlanıyordu. Benim yokluğumda bir yıldönümü doğmuştu.

Tuhaf olan, Kıbrıs'ın bağımsızlığına 16 Ağustos 1960'da kavuşmuş olmasıydı. Bir dönem kapanmış, yeni bir dönem başlamıştı. Ama

bugün 1 Ekimdi! Yani yıldönümümüzü büyük bir zaferle yanlış tarihte kutluyorduk. Dışarıda ana yollar bayraklarla doluydu, ama sadece bizim devletimiz olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bayraklarıyla değil. Başka bir devletin, Yunanistan'ın bayrakları da bizimkilerin yanında asılı duruyordu. Başka bir marş, Yunan milli marşı çalıyordu. Bizimkisi hiçbir yerde duyulmuyordu. Düşünürseniz, zaten bizim bir milli marşımız yoktu. Üstelik bu kutlanan, güya Kıbrıs'ın *bağımsızlığının* yıldönümüydü. Yıllar boyunca, kendi doğumumuzun yıldönümünü unutmuş, yaklaşık 30 yıl sonra ise hatırlamıştık. Ancak o zaman da Ada artık bölünmüştü. Yine de, tüm Kıbrıs'ı kapladığını iddia ettiğimiz bir devletin bağımsızlığını kutluyorduk – ancak bu iddia doğru değildi çünkü orada resmî olarak varlığı tanınmayan bir başka devlet daha vardı: Kendi “Cumhurbaşkanı” Denktaş ile böbürlenene, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti” vardı. Yapılacak çok iş olduğu açıktı.

Lefkosia'nın, hacimli yuvarlak Venedik surlarıyla çevrili eski bölümünde yaşamayı seçmiştim. Kıbrıslı Rumların deyimiyle *Nekri Zoni* Ölü Bölge, surlarla çevrili şehrin içinden geçerek, onu ikiye bölüyordu. Bu hat, Yeşil Hat, Utanç Hattı, Attilâ Hattı gibi başka isimlerle de anılıyordu. Herkesin bildiği gibi, silah gücüyle çizdikleri bu hatta Türkler, Attila Hattı ismini kendileri vermişti. Kıbrıslı Rumlar da, alçaklıklarıyla ünlü “Hun İmparatoru Attila”nın yaptıklarını akla getiren bu ismi cazip bulmuş ve dünyayı Kıbrıs'ta olup bitenden haberdar etmek için sık sık bu isme başvurur olmuştular.

Seçtiğim araştırma alanı, hepsi de adını civardaki kiliseden ya da camiden alan üç mahalleden oluşuyordu. Chrysaliniotissa ve Agios Kassianos, kendi yerel kiliselerine sahipti, Tahtakallas ise caminin bulunduğu yerdin. Burda, Kıbrıslı Türkler caminin etrafındaki bölgede yaşıyorlardı ve burayı, 1974'te Ada bölününce terk ettiler diye düşünüm.

Bu üç mahalleyi de içeren tüm bölge çeşitli isimlerle biliniyordu, Aşağı Mahalle, Tahtakallas ve Akritik Mahalle gibi. Bölge sakinleri, tüm bölgeye özellikle Tahtakallas demeyi seviyorlardı. Daha önce burada dolaşırken, insanların çok dost canlısı ve benimle konuşmaya me-

raklı olduklarını görmüştüm. Şimdi ise, burada bir yıl yaşamayı planlıyor, insanların zamanla beni tanımalarını ve bana yetirince güvenip geçmişleri hakkında dürüstçe konuşmalarını umuyordum. Fakat kendi dürüstlüğümlerim hakkında da düşünüyordum. Buradakilere Türkiye'ye gittiğimi söylemeli miydim? Onlara Türkiye'ye gittiğimi söylersem, benimle konuşmak istemeyeceklerinden endişeleniyordum. Özellikle de bana Türkiye hakkında ne düşündüğümü soracak olurlarsa, bu, oradaki araştırmamın sonu olurdu. Bunu ancak beni iyice tanıdıkları zaman söylemeye karar verdim. Ama mesele bu kadar basit değildi. Onlardan dürüst olmalarını bekleyecek, fakat konuştuğumuz her an, söylediklerimle değil, söylemediklerimle onları kandırmış olacaktım.

YERLİ BİR KIBRISLI TÜRK

Tahtakallas'a ani girişimin baştaki başarısızlığını üzerimden attıktan sonra, tekrar gözümü kararttım ve zamanla oradakileri tanımaya başladım. Köşedeki bakkal dükkanı, ufak tefek iki yaşlı hanım olan ve adları sırasıyla neşe ve umut anlamına gelen, Bayan Hara ve Bayan Elpida tarafından işletiliyordu. Bayan Hara ve Bayan Elpida mahalleye gelişimi memnuniyetle karşıladılar ve herkesle tanışabilmem için, bakkallarının önünde oturmamı teklif ettiler. Bakkal dükkanı, bunun için bulunmaz bir yerdi. Tek sorun, çevrede bulunabilmem için, küçük ihtiyaçlarımı civardaki dört bakkal dükkanından da alışveriş yaparak gidermek zorunda olmamdı. Bir sonraki bakkala elimde önceki bakkaldan aldıklarım ile girmek için, birinden ekmek alıp, sonra onu eve bırakıyordum. Sonraki bakkaldan süt alıp, yine eve bırakıyor, üçüncünden de yumurta alıyordum ve bu böyle sürüp gidiyordu. Ama tüm bunlara değmişti.

Bayan Hara ve Bayan Elpida'nın bakkalında gerçek bir keşif yaptım. Kıbrıslı bir Türk, bu bakkalın sürekli müşterilerinden biriydi. Kıbrıslı Rumlar ona Katiris diyordu ama gerçek ismi Kadir'di. Kadir, kudretli ya da güçlü anlamına geliyordu. Fakat onunla ilk karşılaştığımda bana tam tersi gibi göründü; yaşlı, zayıf ve neredeyse kördü. Ancak onun varlığı benim için heyecanlandırıcı bir haberdirdi çünkü

böylece Kıbrıslı Rumların, kendileriyle beraber yaşayan bir Kıbrıslı Türk'e nasıl davrandıklarını görme şansına sahip olacaktım. Kadir'i çok seviyor gibi görünüyorlardı. Onunla karşılaşmamızdan evvel, Bayan Hara bana Kadir'in hikayesini anlatmıştı:

Dinle Yiannaki, Katiris işgal altındaki Kuzey'de, Kyrenia (Girne)'de yaşırdı. İşgalden hemen sonra bazı Kıbrıslı Rumlara yardım etmeye çalışdı. Bazı Türklerin onları öldürmesini önledi. Bu yüzden Türkiye'den gelen bir Türk subay, bir *yorukkis*, ceza olsun diye gözünün birini çıkardı. Onunla buluştuğunda görecen şu bir gözü hasar gördü, kör oldu. Neyse artık oralarda yaşayamazdı. Bilin ya bizi da çok sever, onun için buyana geldi. Çok fakirdir ve çalışamaz bu yüzden bizim sosyal sigorta öder gendini [onu]. Ve bilin napar? Çekciğini aldığında bura bağa [bana] getirir ve der ki “Bayan Hara, Allah senden razı olsun, bir zahmet sağa [sana] olan bu ayki borcumu kesen da geri kalanı bağa verin?” der. Her zaman kibardır saygılıdır ve burda herkes onu sever. Sen gendin da göreceñ Yiannaki.

Türkiye'den gelenlere genellikle, kaba, vahşi köylü takımı anlamına gelen *Yorukkis* (Yörük) diyorlardı. Bana ise, kendimi “Yiannis” olarak tanıtmama ve yaşım da 26 olmasına rağmen, bir sebepten sessiz bir komplo kurmuşlarcasına, Tahtakallas'taki herkes “Yiannaki” demeyi seçmişti. “Yiannis”in küçültme eki almış hali “Yiannakis”, “küçük Yiannis” [Yanniscik] anlamına geliyordu. Belki yaşça benden çok büyük oldukları için böyle diyorlardı. Belki de, bilgiyi kimin kime aktaracağını göstermek istiyorlardı.

HAYATÎ SORU

Bayan Marianna Tahtakallas'ta bölgenin tarihi ve folkloru konusunda uzman olarak biliniyordu. Herkesten duyduğuma göre, konu üzerinde epeyce şey yazmış, altmışlarında nazik bir kadındı. Yakından tanıdığım ilk kişilerden biri o oldu ve iyi bir arkadaşlık kurduk. Bayan Marianna ilk görüşmemizde, soracaklarımın bir listesini yapmamı tavsiye etti. “En önemli soru, o zamanlar Türklerle nasıl beraber yaşadığımız

ve onlarla ilişkilerimizin nasıl olduğu”. Haklıydı. Benim de ilgimi çeken buydu. Herkes de benimle bu konuda konuşmak istiyordu.

Bayan Marianna bana karşı dürüst ve açık sözlüydü. Bense ikisi de değildim. Duruşunu, başlangıçtan itibaren ortaya koymuştu:

Ben aşırı derecede milli bilince sahibim. Helenizmi ve ulusumu seviyorum ve onlarla ilgili her şey beni derinden etkiliyor. Bu benim kişisel tutkum. Türkler ise tersine sadece barbardır. Bana medeniyetle nasıl bir alakaları olduğunu söyleyebilir misin? Buna karşı, biz...aslında, herkes zaten medeniyeti bizim yarattığımızı biliyor. Ama bizim Türklerimiz başkaydı. Kıbrıs'ta yaşayan Türkler, bizim kendi Türklerimiz, yani Kıbrıslı Türkler, çok iyilerdi. Bunu kendimden biliyorum, çünkü burada onlarla beraber yaşadım. *Hocalarını* hâlâ hatırlıyorum. *Hoca* derken biliyorsun onların rahibini kastediyorum. O kadar efendi görünüşlü ve akıllı bir adamdı ki, her sabah sokakta onunla karşılaşmayı umut ederdim. Beni her zaman mükemmel bir Yunancayla selamlardı. “Günaydın hanımfendi, Tanrı sizinle olsun”. Sonra öldü ve ben onu özleyorum. Görüyorsun işte, biz bu kadar iyi geçinirdik! Bu tür şeyler öğrenmeye çalışmalısınYiannaki.

O konuştukça kafamı salladım ve düşüncelerimi saklayan bir yüz ifadesi takındım. Görüş ayrılığımızı asla dile getirmedim.

CASUS

Bir gazete almak için dükkana ilk girdiğimde Bayan Eleni, çok da olağan bir şekilde “Aa, sensin. Zanneddim da casussun” dedi. Kendisine orada bu günlerde bir ev kiraladığımı söyledim. Ve orada neden bulunduğumu anlattım.

Evet, evet çantasıyla dolaşan senidin değil? Birden ortaya çıkınca ben da sorduğurdum ve kimse burda seni bilemeyince pekala endişelendim belki da casussun diye. Hadda polis olan amcama da söyledim. Ama şimdi o şu tanışdık, kötü birine benzemen. Adın neydi dedin? Yiannis idi? Velhasıl memnun oldum tanıştığımıza Yiannaki. Sen da ansızdan öyle ortaya çıkınca hakkında ne isden düşünsün in-

sanlar? Üsdelik da burda Ölü Bölge'nin dibinde, asger [asker] mev-zileri ile dolu olan böyle hassas bir bölgede. Bilin ya, buralarda fo-toğraf çekmek yasaktır? Ne kadar galmayı düşünün? Bir yıl? Aman Allahım bu çok uzun zaman. Nasıl yaşaycan? Çalışacan?

Araştırmamı yapmak üzere üniversiteden burs aldığımı ve bu-nun da yeterli olacağını anlattım.

Hangi üniversite? Ha anladım İngiltere'den... Demek onlardır seni ödeyen? Bırakacaklar seni yazasın gerçekleri? İngilizler Gıbrıs so-runu ile ilgili olarak paçalarına gadar pisliğe batmış durumdalar. Aslında herşeyi başlatan onlar ve hep Türklerin tarafını duddular. Biz onlara garşı savaştık. Savaşçılarımızı asdılar; sadece çocuk-ku onlar. Ve sen şimdi ümit eden bırakacaklar seni da yazasın hep bunnarı? Seni ödediklerine göre yazacaklarını da kontrol edecekler mutlak.

Tahtakallas'a ilk varıldığında, herkes bana bu tür sorular sor-du. Beni tanımıyorlardı, bense her şeyle ilgileniyor, sorular sorup, notlar alıyordum, sırt çantamda kameram ve ses kayıt cihazım vardı. Üstelik İngilizler tarafından finanse ediliyordum. Beni daha yakından tanıdıkça, bu sorunların çözüleceğini umuyordum. Neticede, biz ant-ropologlar tam da bu yüzden tek bir yerde uzun zaman geçiriyorduk. İnsanlara daha da yakınlaşmak, hayatlarına dair ilk elden kişisel bil-giler almak, onlardan biri olmak için. Fakat casuslar da aynı işi yap-mıyor muydu? Onlar da içeriden bilgi sızdırmak istemiyorlar mıydı? Bu düşünceler, resmî yakınlaşmalardan önce bile aklıma geliyordu. Önceleri, insanların daha açık konuşabilmeleri için, bir süre ses ka-yıt cihazı kullanmamanın en iyisi olduğunu düşündüm. Konuşulanla-rı not alıp sonradan diyaloglarla insanların hafızamda sakladığım tepkileri yeniden canlandırmakta kendimi geliştirdiğimi umuyordum. Ne var ki, casus olduğum kuşkusu, beni bir gölge gibi izlemeye baş-lamıştı bile.

KİLİSE ÇANLARI VE HOCANIN EZANI

Tahtakallas, Ölü Bölge'ye o kadar yakındı ki, işgal altındaki sesler bile duyuluyordu. Akşam üzerleri, bizim tarafımızdaki çan sesleriyle diğer taraftaki ezan sesleri birbirine karışıyordu. Ses cümbüşünde kimin sesinin ağır basacağına dair bir mücadele veriliyordu. Kiliselerin hoparlörleri işgal altındaki kuzeye, camilerinki ise özgür güneye çevriliydi.

Bir başka bakkal olan Bayan Evdokia, konuşmamız esnasında hocanın işgal altındaki topraklardan gelen sesini duydu. “Ah, gerçeğe hoş geldin” dedi hiddetle. Şaşırdığımı sezerek, açıkladı:

Sen bunların ne demek olduğunu bilmen, değil? Hayır? Biz hocanın sesini duyduğumuzda, böyle derik: Gerçeğe hoşgeldin. Aynen gendi kilisemizin çanlarını duyduğumuzda yaptığımız gibi. Bu da o an konuştuğun neysa [ne ise] doğru olduğudur demek. Gördüğün gibi onların gendi dinleri var bizim gendi dinimiz. O onların gerçeği ve bizim da gendi gerçeğimiz var. Bunda mesele ne? Hoca sadece işini yapıyor. Biz onlardan Türk oldukları için nefret edemeyiz. Ah, onlarla beraber yaşamak çok güzeldi. En lezzetli yemekleri onlar yapardı, gerçekten. Bilirim çünkü ben gendim yaşadım. Bilirdin o şu Gıbrıs'daki birçok Türk domuz yeyip alkol içerdi? Bir da yollarda ayran satan insanlar vardı. Bu sıcakda içebileceğin en serinletici içecekdi, su, yoğurt, duz ve naneden yapıldı. Hep bunları bize onlar öğretdiler. Lakin yine onlar gadar eyi yapamayık. Hâlâ daha ayrancıların sözlerini hatırlarım. Hisabet [sanki] kulaklarımda cınlar dedikleri ve heyecanlanırım söyleyinca. Burada dükkanın önünden geçerler ve “ayran buz gibi” diye bağırırlardı. Yiannaki, nerden bilecen sen bunları, çok gençsin. Nasıl da özlerim o günleri! Bazan, [bazen] burda yalnız olduğumda, düşünürüm gendi gendime ve derim ölmeden önce keşse şu ayrancıların seslerini bir kecek daha duyabilsem.

Ben tabii ki “ayran buz gibi” ne demek biliyordum.

SÜTANNELER VE DİĞERLERİ

Bayan Katinou bana sordu “Yiannaki, eskiden bizim sütannelerimizin olduğunu bilirdin?”

Yeni doğum yapan kadınların bazan yeteri kadar sütleri olmazdı, bu yüzden yeni doğuran başka bir kadın onun bebeğini emzirirdi. Aynı anneden süt emen çocuklar gardaş gibi olurlardı ve emziren kadın da anne gibi, yani sütanne olurdu. Türkler, bizim Türkler da aynıyı yapardı. Onlar buna bir şekil derdi...nasıldı? Uzun zaman oldu gonusmam Türkçeyi, annaycağın unuddum. Artık kimse Türkçe gonusmuyor, siz gençlerin bu konuda hiçbir fikri yok. Aman, dilimin ucunda... işde şimdi hatırladım: *Süt-ana*. Tabii, siz bu gibi şeyleri nerden bileceksiniz?

Başımı salladım ve devam etti.

Sana derim, bizim geleneklerimizin aynısı onlarda da vardı. Ma nedir benim söylediğim? Gıbrıslı Türkler de aynen bizim gibiydiler, hiç fark yoğudu. O günlerde “onlar Türk biz Helendik” demezdik. Tüm bunlar daha sora başladı. Neyse şu bulunduğun ev var ya, yani benim yaşadığım bu ev Mustafa adında bir Türküdür. O zamanlar kiracıyıldım ve onlar burdan kaçtıklarından beri ben burda galırım. O günü hiç unutamam, göz yaşlarını, bize sarılarak vedalaşmalarını, çünkü bizden ayrılmak istemezlerdi. Ama gitmek mecburiyetindeydiler. Başganları, o goncoloz [canavar] Denктаş, onları gitmeye zorladı, yoksa galırlardı bizimnan [bizimle]. Sana ne gadar eyi geçindiğimizi anladayım? Bak, görün yemek yeyen oğlumu içerde. Ben onu doğurdukdan sonra hastalandım ve onu emziremedim ve bilin ne oldu bir gün? Mustafa'nın garısı Zehra'ynan [ile] aha biz böyleydik (iki parmağını birbirine bastırarak bir hareket yaptı). Ben ondan bir şey istemeden, geldi oturdu, aynı senin şimdi orda oturduğın gibi ve bana: “Be gomuşu” dedi “sende süt yok, bende çok. Vereyim Savvakis'e?”. Ben de “Evet, Allah eyliğini versin, Zehra” dedim. Çok mutlu oldu ! O da bana “Allah senin da eyliğini versin” dedi.

Kahvesinden bir yudum aldı ve gözlerini tavana dikti.

Gızları çok sevimliydi, ikisi da beyaz tenli ve çok güzeldi, Pembe, bir renk adıdır ve Havva da bizim Eva'mız. Pembe'yi düğününde mücevherleri ve altın bendolarıyla [beşi bir yerde] dün gibi hatırlarım. Tabii biz da davet aldık, biz her zaman onların düğünlerine giderdik, onlar da hep bizim düğünlerimize gelirlerdi. Bayramlarında, ya-

ni dini tatil demek, bizi davet ederler ve o günün özel yemeklerinden bizi ağırlarlardı. Biz da her zaman ama her zaman, dini kutlalmamız olduğunda onlara özel datlılarımızdan götürürdük. Bilin şu, onlar da bizim azizlerimize inanırlardı? Nerden bilecen Yiannaki, sen çok gençsin? Ama onlar inanırdı, onların Havvası bizim Eva'mızdı, Bizim Maria'mıza onlar Meryem Ana derdi, bizim Abraham'ımız onların İbrahim'iydi. Şimdi işgal bölgesinde olan Apostle Andreas Manastırına dini ibadeti yerine getirmek üzere seyahat ettiğimizde onlar da biziman gelirdi. Kimbilir belkida bir zamanlar onlar da Hiristiyandı da dinlerini değiştirmeye zorlandılar. Sana derim Zehra, bana galbini açtığına bizi kısgandığını söylerdi çünkü biz dinimize bağlıydık oysa onlar dinlerini gaybediyorlardı. Kimbilir şimdi nayaparlar? Acaba daha hayaddadırlar? İşte gardaşlık budur, yani belki de o öldü ve ben onun cenazesine gidip onun için ağlayamadım bile. Böyük ihtimalle o da benimkine gelemeycek.

Kahve fincanını yine dudaklarına götürürken elleri hafifçe titriyordu.

Bilin şu onlar kaçdıktan sonra senelerinan gocam kira parasını bankaya yatırdı? Gendini kötü hissedirdi, Mustafa'nın evinde galdırdık da ödemezdik kira diye. Hatırlarım işgalden birkaç sene sonra -ülkemizi bölenleri Allah inşallah bir gün cezalandırır- belki bir yolunu bulur da ona parayı gönderir diye araştırdı. Ama başgaları ona bunun eyi bir fikir olmadığını söyledi. Belki da Türkiye'den gelen Türkler, o vahşiler, Mustafa'nın bir Kıbrıslı Rum'dan para aldığını öğrenirlerse hoşlarına gitmez. Ya da o Denктаş gibi TMT fanatikleri, öğrenirlerse onu cezalandırırlar. Bu sebepten bankaya yatırdı da Mustafa'nın döneceği günü bekledi. Sanırım birkaç yıl önce vazgeçti. Ama Allah bize ömür verir da Mustafa'ynan Zehra bir gün dönerlerse, anacığımın ölü kemikleri üzerine yemin ederim ki son gurusana gadar onları ödeyeceyik.

Düşünceleri onu başka yerlere taşıdı ve gözleri karardı. Yumruğunu sıkı ve masanın üstüne koydu.

Ma bütün bunları kim yaradı? Aha o yabancılar, Böyük Güçler. Hep onların planlarında vardı bizi bölmek. Amerikalılar ve İngiliz-

ler, hep onlar yaradı bunları. Buna, 'böl ve yönet' denir, tüm kolonilerinde yaptılar. Hindistan'a da. Ah, biz da suçluyduk, haykadda [aslında] biz deyil da o alçak Yunanlılar, *galamaralar* oşu 1974'de yaptılar o asgeri darbeyi da getirdiler Türkleri bunun içine. Tuhaftır, değil? Bir zamanlar onlarla birleşmek için savaştık ve onlar bizi mafeddi. Bir çırpıda ihanet eddiler bize. Kendi anamız bize ihanet eddi. Neysa, belkida böylesi en eyisidir. Onlarla kim birleşmek ister şimdi? O Türkiye'den gelen vahşi Türkler, *yörükler* ve o *galamaralar* olmasaydı biz şimdi bizim Türklernan eskiden olduğu gibi yaşıyor olacaydık. Ben Atina'ya bir kez tatile giddim, sadece bir kez; Allah da billir tatil denmez ona. Oraya giden ve sana bir yabancı gibi davranırlar, taksicisi datlı dilli gonusur "Gıbrıslı arkadaşlarım" der sonra da ücretde soyar seni. Tek işe yarar yanları bu, datlı dil ve aldatma. Memleketleri da düzensiz. Çok tembeller ve böyük gonusurlar onun için bu gadar fukaradırlar. Biz onlardan daha Avrupalıyık. Öyle şu gonusurlar aldatırlar seni ve çok güzel ve temiz gonusurlar Yunancayı ama hepsi boş laflar, şatafatlı ve sonra da arkandan vururlar seni. 1974'de bize yaptıkları gibi. Eskiden hatırlarım ne gadar hayrandık Yunan subaylarına, bize ne gadar gururlu ve uzun boylu görünürlerdi ve o soylu üniformaları bizi ne gadar etkilerdi, hem de ne gadar hoşumuza giderdi diğneylim gonusmalarını. Onlardan birine kızını vermek her annenin rüyasıydı. Onları ağnamak zaman aldı. Bu arada onlar da bizden faydalandılar, bilin ya ne gadar masum ve eyi niyetliyik biz Gıbrıslılar. Gelip bizim gencecik Gıbrıslı gızlarmıznan nişanlanırlardı sonrada ayrılma vakti geldiğinde terk ederlerdi. Bu arada tabii kız yatağa atıldığı için bozulmuş bir şekilde bırakılırdı. Kullanılmış bir gızınan artık kim evlenmek isdeyebilir? 1974'den sonra kızıma bir *galamaraynan* evlenmeyi kesinlikle düşünmemesini söyledim hadda tanışmaktan bile kaçınınsın. Bir *galamaraynan* evleneceğine bir Arabınan [Arap ile] evlensin daha iyidir dedim ona.

AŞAĞI MAHALLELER

Maria bir heykeltraştı. Diğer birçok sanatçı gibi, atölyesini Tahtakallas'ta kurmayı seçmişti. Ölü Bölge sanatçıları da kendine çekiyordu. Sanatçılar bölgedeki eski, geleneksel evlerin ve dolambaçlı dar sokakların görüntüsünü seviyorlardı. Bazıları, bu bölgenin, onları Kıbrıs'taki siyasi sorunların daha iyi farkına varmalarını sağladığını ve bu da

çalışmalarına ilham verdiğini düşünüyordu. Diğerleri ise surlar içinde tarihin kuvvetli varlığını hissettikleri için gelmişlerdi. Tabii bir de kiralar burada daha ucuzdu.

Yandaki evde yaşayan Bayan Frosou, Maria'nın geçkin ev sahibiydi. Otuzlu yaşlarının başındaki Maria evi kiraladığı halde, Bayan Frosou kendinde de Maria'nın evinin bir anahtarını bulunduruyor, oraya istediği zaman girip, istediği zaman çıkıyordu. Bunu hayatı boyunca hep yapmıştı ve şimdi bir kiracının varlığının bunu yapmasına neden bir engel teşkil edebileceğini anlayamıyordu. Bayan Frosou çok sevdiği kahverengi kedisiyle yalnız yaşıyordu. Maria bana, sırf Bayan Frosou onun küçük yanlışını düzeltsin diye, Bayan Frosou'ya kedisi Riris'le ilgili nasıl iltifat ettiğini anlattı. Maria "Riris *yitonia* kralı" demişti. Bayan Frosou ise, "Riris, *mahallas*'ın kralı demek istiyorsun" diyerek onu düzeltmişti.

Yitonia ve *mahallas*, aynı anlama gelen ama aynı hissi vermeyen iki kelimeydi. *Yitonia*, Yunanca; *mahallas* ise Türkçe bir sözcüktü. İlki, ikincisine oranla daha genel, daha düzgün ve daha soğuktu; ikincisi ise daha içten, sıcak ve kişiseldi ("bizim kendi özel mahallemiz"). *Yitonia* herhangi bir yer olabilirdi, oysa *mahallas* Alexandros'un daha önce yaşadığı bir yerin hatıralarını canlandırır "hemen oracıkta yandaki evde", nerede "Olgou her ikindin bu ağacın gölgesinde oturur ince makarna yapardı – Allah Rahmet eylesin", nerede "bu kapıdan Ahmet bize el sallardı "Eyi günler hanımlar" derdi buradan geçerken". Ölümlerin bölgesine geçenlerin varlığı ile Ölü Bölge'ye doğru küçük bir adım atmış olan diğerlerinin varlığı arasındaki ilişkileri, hisleri, kurulan ve bozulan dostlukları, kokuları, tatları, dedikoduları, kavgaları çağırıyordu.

Burada yaşayanlar bölgeye Aşağı *Enories* (Mahalle) yerine genellikle Aşağı *Mahallades* diyorlardı. Bölge dışında yaşayanlarsa buraya Aşağı *Enories* diyorlardı. Burada yaşayan gençler *mahallas* kelimesinin Türkçe olduğunu bilmiyorlardı ama yine de birkaçı bu kelimeyi kullanıyordu. *Mahallas*'ın yerel bir Kıbrıs sözü, lehçedeki özel bir kelime ya da belki de modası geçmiş Yunanca bir kelime olduğunu dü-

şünüyorlardı. *Mahallas*, yerini giderek Yunancadaki temiz ve düzgün *Yitonia* kelimesine bırakıyordu. Belki de bir *mahallas*'ta yaşamının verdiği his onlar için geçerli değildi. Onlar, gerçek bir modern hayatı özlüyorlardı. Tahtakallas'taki Kıbrıslı Türklerin varlığı da onları ilgilendirmiyordu. Kıbrıslı Türkler, sadece yaşlıların anılarında yaşıyorlardı. Yaşlıların birçoğu da, kelimenin Türkçe olduğunu, Türk komşuları bu kelimeyi kullandığı için biliyordu.

Türkçe bildiğini söyledikten sonra Bay Andreas “Türkçe dahil tüm dilleri bilmek eyidir” dedi. Bizim kullandığımız ve Türkçeden gelme birçok kelime ve deyimlerden söz etti. Ve pişmanlık dolu bir ifadeyle ekledi : “Sen nerden bilecen bunu Yiannaki? Sen çok gençsin ve gençler bir kelime Türkçe konuşmazlar.”

Aslında bir çoğunuz gendi dilinizi bile konuşmazsınız. Sen artık Gıbrıs dili konuşman. Yine da benim Türkçem babamın konuştuğu Türkçeyan [Türkçe ile] kıyaslanamaz. Konuştuğu zaman onu Türklerden ayırd edemezdin. Bilin, hâlâ hatırlarım, gerçek anlamda kendini ifade etmek istediği zaman, ya da uygulandığında, bazı bazı Türkçe konuşurdu. İsden bilesin bir şey daha? O zaman ki beraber yaşırdık, televizyonumuz Türkçe filimler da gösterirdi. İnsanlar onların aşk filimlerini bizimkilerine tercih ederlerdi. Onlarınkı çok daha eyiydi.

Türkiye'deyken, Türk ve Yunan aşk hikayeleri arasındaki benzerlikleri not almıştım. Sarışın, zengin kız, fakir, esmer, yakışıklı oğlana aşık olur. Babası ise, kızın zengin ve şişman bir işadamıyla evlenmesini ister. Çift gizlice buluşur ve sık sık gizli bir orkestranın müziği eşliğinde dans eder. Yoldan geçenler de onlara katılırlar, hepsi de dans adımlarını bilmektedirler. Sonunda, tam zamanında evlenirler. Türk filmlerindeki tek fark, fakir, yakışıklı oğlanın bakması gereken bir de kör kız kardeşi olmasıdır.

Oradaki bazı insanların Türkçe bildiğini ve şaşırtıcı şekilde bununla gurur duydukları için, artık ortaya çıkıp benim de Türkçe öğrendiğimi ve hâlâ öğrenmeye devam ettiğimi söyleyebileceğimi hisset-

tim. Bu ikisi de doğruydı. Fakat yine de öğrenmeye ilk nerede başladığımı söylemeye korkuyordum.

TAHTAKALLAS

İnsanlara orada bir yıl geçirmeyi düşündüğümü söylediğim zaman bana “Dikkat et, Yiannaki,” dediler. “Kim ki Tahtakalla’nın serin suyunu içer, ilelebet burda kalır.” Tahtakallas, hem caminin, hem de Kıbrıslı Türklerin mahallesinin adıydı. Aynı zamanda, Aşağı Mahalle yerine, üç bölgeyi kasten de kullanılıyordu. Kelimenin Osmanlı Türkçesinden geldiğini okudum: *Taht-el-Kale* ya da *Tahta Kale*. Kelimenin Türkçedeki anlamını sadece burada yaşamış birkaç yaşlı Kıbrıslı Rum biliyordu. Bazıları bu ismin, surların içindeki büyük tahta kapıya, Mağusa Kapısı’na atfen verildiğini söyledi. İstanbul’da da aynı isimde bir semt olduğunu hatırladım.

Bölgenin bilindiği üç isim arasında –Aşağı Mahalleler, Akritik Mahalleler ve Tahtakallas– bölgedekilerin kendi aralarında, kendileri hakkında konuşurken en çok kullandıkları isim Tahtakallas’tı. Kendilerine Tahtakallites diyorlardı. Bu, iyi, dürüst, yürekten konuşan, cesur, bazen gürültücü ve biraz da çılgın anlamına geliyordu. Tahtakallites kelimesini kullanan yaşlı insanlar, aynı özellikleri paylaştıkları söylenen Kıbrıslı Türkler de dahil olmak üzere, bölgede yaşayan herkesi kastediyorlardı. Yaşlı kadınlar, Tahtakallas’ın, geleneksel bir yöre yemeğiyle ün kazandığı için kendileriyle gurur duyuyorlardı. Bu yemeğin adı *kaourmas*’tı ve Paskalya’da yapılıyordu. Yemek, kuzunun fırında zeytinyağı ve domatesle pişirilmesi suretiyle yapılıyordu. Şişe geçirilerek pişirilen alışılmış Paskalya kuzusunun yerini almıştı. Yemeğin isminin Türkçedeki *kavurmaktan* geldiğinin farkındaydım. Türkiye’deyken aynı ismi taşıyan bir yemek yemiştim.

Sonuç olarak, Tahtakallas, *mahallas* gibi, birçok insan için ağza belli bir tatlılık getiriyordu. Yaşlıların, bölgeyi Türkçeden gelen isimle anması bile, eskiden kurulmuş olan güzel ilişkilerin başlı başına bir kanıtıydı. Bölgeye sonradan gelen gençler için ise kelime daha ekşiydi. Tahtakallas’tan konuşulurken, yüzleri, koca bir limon yemişce-

sine buruşuyordu. Tahtakallas isminden nefret ediyorlar ve hükümete bu ismi değiştirtmeye çalışıyorlardı.

AKRİTİK MAHALLELER

“Bizler günümüzün Akrites’iyiz” derdi hep, yerel bir lider olan Bayan Eleni gazetecilere. Hem yerel hem de yabancı gazeteciler, Ölü Bölge’den dolayı buraya çok sık geliyorlardı. Ölü Bölge onlara da cazip geliyordu. Akriteslerin kim olduğunu herkes biliyordu: Kafir saldırılara karşı, Bizans sınırlarının kahraman muhafızları. Onların torunları –ya da onları ataları olarak benimseyenler– artık, benim araştırma yapmak üzere seçtiğim bölgede yaşıyorlardı. *Akrites*, kenarda, sınırda yaşayan anlamına geliyordu. Bu isim, Tahtakallas’ın kendi hazin durumuna da tamamen uyuyor diye düşündüm, çünkü 1974’ten sonra burası, kendini Ölü Bölge’nin tam kenarında bulmuştu.

Bayan Eleni, sık sık tekrar ettiği sözleriyle devam ederdi:

Bizden dolayıdır ki Lefkosia’nın gerisi huzur içinde uyuyabilir. Bizden dolayıdır ki Türkler Lefkosia’nın hepsini işgal etmediler. 1974’de biz buradan gıbrıdamadık ve burdaki insanların varlığı Türk asgerinin ilerlemesini zorlaştırdı. Bölgeyi boş bulsalardı, sen zanneden burası da şimdi işgal altında olmazdı? Ve, hâlâ daha hayatın zorluklarını, korku ve güvensizliğinin acılarını çekerek Ölü Bölgeye bu kadar yakın galmaya garar vermeseydik Türkler yine bir gün golaylıkla burayı alabilirler. Biz burada ulusal güvenlik ve ulusal çıkarlar için galmaya devam ederik. Dolayısıyla bizim burada yaşamamız için devletin bize hem manevi hem de ulusal sorumlulukları var. Burada birçok şeye acilen ihtiyaç var. Belki da bilmen, burası garışık bölgeydi. Gıbrıslı Türkler burda bizimnan [bizimle] yaşarlardı. Gomuşuyduk ve sana deyebilirim ki eyi geçinirdik. Bunu da yazmalısın, çok önemlidir ve bunu da birinci elden bildiğim için söyleyebiliyorum.

Bu kanaatler yaygın bir şekilde paylaşılıyordu ve birçok insan bana buna benzer şeyler anlattı. Bir tek şey aklımı karıştırıyordu, bunu fark etmem aylar aldı. Tahtakallites kendi aralarında konuşurken,

her zaman Tahtakallas'ta yaşarlardı; fakat başta gazeteciler ve resmî görevliler olmak üzere, başkalarıyla konuşurken kahraman Akritik Mahallelerde yaşarlardı.

ASKERLİK HATIRALARI

Akilleas Tahtakallasda yaşayan bir marangozdu. 1974 savaşında askerde olduğunu yer aldığını söyleyince daha fazla soru sordum. Savaş ile ilgili bilgi edinmek istedim ama pek bir şey söylemedi. Başka şeylerden söz etmeyi tercih etti:

Gerçekten nasıl olduğunu isden öğrenesin? Aynen cehennem gibiydi. Ağnaycağın, [anlayacağın] Yunan cuntası dönemiye ve burdaki tüm subaylar cunta subaylarıydı. Onlar gerçek *galamaraydılar*, tam anlamıyla pislikdiler ve buraya bizlerin cahil köylüler olduğumuzu sanarak geldiler. Tavırları aynen oydu, bilin ya, bizler şehirli sizler ise basit köylüsünüz tavrı. İlgilendikleri tek şey Yunanistan'a dönerken yanlarında ne götürecekleriydi. Bütün televizyon, çamaşır makinesi ve müzik setlerinin markalarını bilirlerdi. En fazla arabalara bayılırlardı. Hepsı da Yunanistan'a BMW götürüp poz satmak [gösteriş yapmak] isterdi. Ağnaycağın Kıbrıs'a geldikleri için çifte [çift] maaş alırlardı ve de aldıklarını gümrüksüz alabilirlerdi. Ama, müzik setini nasıl gullanacaklarını bilirlerdi acaba, hiç sanmam. İngilizce talimatları okuyamazlardı bile. Bizim Gumandan talimatları okuyup anlatmamı benden istedi, ki o zaman ben on sekiz yaşıdaydım. İnanabilin? Gendi kırk beş yaşıdaydı ve tek bir kelime İngilizce bilmezdi. Ama niçin bu kadar geriye gittim ki? Onlara bugün bir bak. Sen asgare giddin, bilecen. BMW'nin bir modeli ile diğeri arasındaki farkdan öteye başka bir şey konuşurlar?

Bu sefer çok samimi bir biçimde başımı salladım. Devam etti:

Her neyse, cunta döneminde onları ilgilendiren bir başka şey da solcuların kimler olduğunu öğrenmekdi. Türklerden ziyade gomonistlerden [komünistlerden] nefret ederlerdi. Babam solcuydu, gomonistleri ve AKEL partisini desteklerdi ve ben asgare girer girmez öğrendiler. O günlerde benim politika ile alakam yokdu ve politika hakkında çok şey da bilmezdim. Ama gomonist olmanın, o zaman-

lar bize “gırmızı” [kırmızı] derlerdi, en büyük suç olduğunu çok çabuk öğrendim. Hepsimize dosya açdılar, onlara “inanç” dosyaları adı verdiler. Yani ilk günden ben “gırmızıyım”. Hâlâ bugün *galamara* subayının beni nasıl “vaftiz” ettiğini hatırlarım. Herkesin önünde, yalanım yok herkesin önünde ve o zaman sadece on sekiz yaşında bir çocukdum. “Achilleas? Bu ne biçim isim? Sana, bir komoniste, şanlı bir Yunan ismi mi verdiler? Bugünden itibaren senin adın Kırmızı olacak.” Onların o cunta saçması inançlarına göre, ateist bir gomonist ne bir Yunanlı ne de “Yunanistan’ın Yunan Ortodoks Hristiyanları” olabilirdi.

Elini tıraşsız çenesine götürdü ve iki parmağı ile yanan sigarasını dudaklarından aldı.

Ondan sonra da cehennem başladı. Tuvaleti kim temizleyecek? Kırmızı. Dibi dutmuş tavaları kim ovacak? Gırmızı. Aman “fıkraları” unuddum. “Gırmızı git kampın diğer tarafından bana su getir. Koş. Git bir daha getir, susuzluğum geçmedi. Aman ne aptalım, bak şu işe döktüm. Getirdiğin mi, aslında o kadar da susamamışım.” Ve saire ve saire. “Bize bullığını [aletini] göster, bakalım rengi neymiş. Hade çocuk bu bir emirdir. Aman, bakın kırmızı, bullığın bile kırmızı”.

Nefes almak için durakladı. Birkaç saniye için ağzı *galamara* şivesini taklit ederken girdiği şekilde kaldı. “Sana bunları anlatırken, seslerini kulaklarımda duyabiliyorum. Hâlâ şimdi Yunanistan’dan birinin konuşmasını duyduğumda midemde düğüm olur ve her şey tekrar geri gelir.”

Kendini toparlamak için bir kez daha durakladı.

Ondan sonra 1974 geldi. Beni Girne dağlarına yolladılar. Düşünceye göre Türkler eğer gelirse biz büyük çoğunluğu yok edecektik. Bombaların bile yok edemeyeceği çok guvvatlı mevkilerimiz vardı, hem de sahil şeridini rahatlıkla görebilirdik. Eğer ki Türkler garaya çıkma cürretini gösterecek olursaydı, ayak basar basmaz oracıkta öleceydiler. Bu gadar kolaydı. Ama biz başka planların da olduğunu bilemedik. Türkler sonunda işgal ettiklerinde bizim *galamara* subaylar geçdi. Sana derim geçdiler ve bizim orada galmamızı em-

reddiler. Daha sonra makineli tüfekleri denediğimizde, hiçbiri çalışmadı. İhanetdi, tek kelimeynan ihanet. Her şeyi ayarladılar, biz Türkleri durduramaycaydık onlar da gelip bizi kesecekdi.

SATILIK OLMAYAN BİSİKLET

Bay Kostas, çok yaşlı bir adamdı. Beyaz saçları, sigaranın boyadığı parmaklarının sarısına dönüyordu. “Çok içer” dedi insanlar, “galbi gırık. Bir gün alkölden ölecek.” Eski küçük dükkanı karanlık, dağınık ve karmakarışık, duvarların sıvası dökülüyordu, pencerelerde perde yerine örümcek ağları asılıydı.

Tahtakallas’taki günlük turlarımı yapmak için bir bisiklet ararken, Bay Kostas’ın dükkanının köşesinde bir tane görmüştüm. Eski, artık bulunmayan türden güzel bir bisikletti. O zevksiz dükkanda bir fener gibi göze çarpan her daim parlak bir gümüştü. Bay Kostas onu hiç kullanmıyordu. Bisiklet, hep o köşede duruyordu. Yakın arkadaşı Bay Andreas’a, bisikleti satın alma teklifinde bulunsam mı diye sordum. “Sakin, birçok insan sordu, ama satılık değil. Asla satmaz. Gayıp [kayıp] olan oğluna aiddir.” Oğlu, Türk işgali sonrasında kaybolan, tersi ispatlanıncaya kadar yaşadıklarına inanılan, yasal olarak hâlâ yaşamlarını sürdüren, mülk sahibi olan ve karılarının hâlâ onlarla evli olduğu 1.619 kişiden biriydi.

SAHİLE GİTMEK

Marilena, bana, annesinin tutmadığı sözden bahsetti.

Biz çocuğkan, yazda, Ammohostos [Gazi Mağusa] yakınlarında denize giderdik. O kadar çok severdik ki daha uzun galmak isterdik. Bir gün önce –nerden bilebilirdik ki o gün “bir gün önce” olacaktı?– annem bizi denizden çıkartmakta zorlandı. “Bakin” dedi, “şimdi gitmemiz lazım, ama söz veririm yarın istediğiniz kadar gatabilirsiniz.” Ertesi günü iple çekdim, ama asla geri gitmedik. Ertesi gün işgal eddiler.

Birçok mülteci, işgalden önceki günü, aynı Marilena gibi net bir şekilde hatırlıyordu. Birçok yetişkin, Türkiye’nin darbeye tepki verebi-

leceğinden korkmuş, ancak bu korkularını, böyle bir şeye hazırlanacak kadar ciddiye almaya kalkışmamışlardı. Dolayısıyla işgal başladı-ğında, hazırlıksızlardı. Bir kadın, daha yeni meyve konservesi yapmıştı. “Tüm o telaş bir hiç için.” Bir adam evini boyamayı daha yeni bitirmişti. Herkes, eğer işgali önceden bilselerdi, ne yaparlardı, yanlarına ne alırlardı diye konuştu. Yanlarına neyi asla alamayacaklarını da konuştular. Genellikle bunlar, kendilerinin ya da ebeveynlerinin diktiği, bahçelerindeki ağaçlardı. Yıllar boyunca özenle baktıkları, büyümelerini ve meyve vermelerini seyrettikleri, her bahar çiçeklerinin kollarını içlerine çektikleri ağaçlar.

HAYALET BİR KASABAYA DÖNÜŞ İÇİN BAVUL HAZIRLIĞI

Deniz kenarında, kumlu plajlarıyla bilinen bir şehir olan Ammohostos (Gazi Mağusa), Türk ordusunun ele geçirdiği son yerlerden biriydi. Adı, “kumla kaplanmış” anlamına geliyordu. İngilizce’de Famagusta olarak biliniyordu. 1974’ten sonra ise bir başka isimle anılır olmuştu: Hayalet Kasaba. Otellerin de bulunduğu Kıbrıs Rum bölümü de dahil olmak üzere, kasabanın büyük bir kısmı, Türk uçaklarının bombardımanı sonucu yanıp kül olarak bomboş kalmıştı. Bölge, Türk yönetimi tarafından kordon altına alınmıştı. Yerleşime açılmadığı için, Türkiye’nin geri vereceği ilk yerin burası olduğu farz edildi. İşgal edilen son yerlerden birisi olduğundan dolayı da, buradakilerin bavullarını hazırlama ve kıymetlilerini yanlarına alma şansları olmuştu.

Bir insan bunu nasıl yapabilir? Anne-babalar, çocuklar ve bilhassa büyükanne ve büyükbabalar bunu nasıl yapabilir? Koskoca bir ailenin hayatı nasıl paketlenip bir arabaya sığdırılabilir? Yanına ne alır insan? Elbiseler, kap kakak, battaniye ya da alet edevat gibi pratik şeyleri mi? Ya da fotoğraflar, eski armağanlar, hatıralar gibi anlam yüklü olanları mı? Geçmişin kayıtlarını, kendinin ve çocuklarının bir zamanlar ne kadar farklı insanlar olduğunu hatırlatan fotoğrafları mı? Ya çocukların oyuncakları? Bunlar, Ammahostosluların, şanslı olanların, vermesi gereken kararlardı. Bana “ancak bir göçmen bir göçmeni anlayabilir” dediler. “Anlayabilirmin Yiannaki ne demektir hayatının

kesilmesi?” Bay Constantinos anlatmaya çalıştı. “Şöyle bir kesilmesi, sanki bir makasnan. Tüm hayallerinin bu şekilde kesilmesi ne demektir anlayabilin? Hayır, anlayaman. Sen Leymosun’dansın [Limasol’dansın], sen göçmen olmadın.”

1974 savaşıdan sonra mülteciler, ellerindeki bavullar dışında hiçbir şeyleri olmaksızın, güneydeki özgür bölgelere taşındılar. Görüşmeler başladı. Her seferinde yeni umutlar, yeni dedikodular ortaya çıkıyordu. Herkes, her şey yolunda giderse, Ammohostos’un Kıbrıslı Rumların döneceği ilk yer olduğunu söylüyordu. “ABD’de Carter seçilince, biz da sandık Kıbrıs için eyi olacak,” dedi Bayan Anna.

Kilise çanları Gıbrıs’ın her tarafında sevinç içinde çaldı. Bir kez daha valizlerimizi topladık. İşgalden sonra ilk başlarda, bir çoğumuz ben dahil, valizlerimizi yataklarımızın altında hep hazır tutardık. Zaman içinde bazılarımız onları boşalttık ama gene da yatağın altında beklediler, işler eyiye doğru gidersa hemen onları toplayalım diye. İki sene öncesine kadar onlar hâlâ yatağımın altındaydı. Sonra onları kaldırdım.

Ammohostos’daki insanlar bekletildi. Hatırladıkça Bay Herakles’in gözleri doldu. “O dönem senelernan göçmen kamplarında yaşadık. Çadırlarda, bekledik durduk. Kafesdeki hayvanlar gibi. Bizi yedirdiler, su verdiler ama bu esnada yapacak hiçbir şeyimiz yokdu. Yaşayacak hayat yokdu.”

UNUTMAM

O ana dek araştırmama ilişkin iki şey açığa çıkmış durumdaydı. Bu iki nokta, insanlarla konuşurken, onlara diğer tarafa geçip, Kıbrıslı Türklerle de konuşmak istediğimi söylediğimde sıklıkla tekrarlanıyordu. Birincisi, mültecilerin evlerine ne kadar çok dönmek istedikleri, köylerine ilişkin hatıralarının canlı tutulması konusunda ne kadar ısrarlı olduklarıydı. Eğer hatıraları kaybolursa, geriye dönme arzuları da kaybolabilirdi.

“Unutmam”. Bu söz, Kıbrıs’ta her yerde rastlanan bir simge gi-

biydi. Okullardaki uygulama kitaplarında, işgal altındaki köylerin resimlerinin üzerinde, bu söz vardı. Çocuklar okullarında her gün, yazı yazacakları her sefer, bu sözlerle karşılaşıyorlardı. Her gece, akşam haberlerinden önce, altında bir “Unutmam” yazısıyla beraber, işgal altındaki bir köyün resmi gösteriliyordu. Unutulmaması gerekenin ne olduğu o kadar belliydi ki, daha fazla söze gerek yoktu: “İşgal altındaki köylerimizin hatıraları, işgal altındaki yurdumuz, kabristanlarımız, işgal altındaki kiliselerimiz, işgal altındaki evlerimiz, bahçelerimiz, meyve bağlarımız...”

İkincisi, eskiden Kıbrıslı Türklerle ne kadar mutlu yaşadıklarını, tüm karmaşık detaylarıyla ne denli iyi hatırladıklarıydı. Fakat yine de beni şaşırtan bir şey vardı ki, o da neyin hatırlanması gerektiği meselesiydi. Mülteciler de dahil olmak üzere çoğu insan Kıbrıslı Türklerle geçmişteki uyumlu birlikteliklerinden söz etmeye çok hevesliydi. Nasıl olmuştu da bu hatıralar kendi simgelerini yaratmayı başaramamıştı?

ÖLÜLERİN BÖLGESİNE GERİ DÖNÜŞ

Tahtakallas'ın yaşlı insanları hatıralarıyla defalarca kez beni geçmişe götürdüler. Uzun uzun Kıbrıslı Türklerle ne kadar iyi geçindiklerinden ve Yunanlıların zararlı müdahalelerinden bahsettiler. Şimdi ise, uzmanların ve tarihçilerin görüşlerini duymak istiyordum.

Türkiye'nin tarihini öğrendikçe, Yunanistan'ın tarihiyle ilgili pek çok şeyden kuşku duymaya başlamıştım. Artık eski komşularımız Kıbrıslı Türklerle geçmişte ne kadar iyi ilişkilerimiz olduğunu öğrendiğime göre, daha çok kuşku duymak için bir sebebim daha vardı. Özellikle de *kalamadares*, yani Yunanlılar hakkında öğrendiklerimden sonra. Önce, eski kardeşlerimle, anakara Yunanistan'da yaşayanlarla ilgilenmem gerekiyordu; sanki biz Kıbrıslılar pek de ana sayılamayacak bir eyalet karada yaşıyormuşuz gibi. Soru gayet netti: Eğer biz burada Kıbrıslı Türklerle mutlu bir şekilde yaşıyorduksak, onların suçlusu kimdi? Cevap da gayet netti: Kıbrıs'taki iki toplum arasında bir sorun olmadığına göre, bu trajediye yabancılar yol açmış olmalıydı. Darbe yaparak Türklerin buraya gelmesine sebep olan Yunanlılar ve Yunan-

laların sunduğu fırsatı kaçırmayan Türkler. Bu iki sözde baş düşman, Kıbrıs'ta yaşayan bizleri mahvetmek için el ele vermişti.

Yunanlıların, Türklerle daha çok ortak noktası vardı. Yunanistan'ın bugünkü konumuna gelişinin hikayesini okuduğumda, Türkiye ile aralarındaki benzerlik çarpıcıydı: Değişen başkentler, dildeki temizlik, benimsenen yeni atalar ve tarihler, değişen kıyafetler ve Doğu'dan uzaklaşarak, Batılı olmak için can havliyle verilen gözükara bir savaş. Peki Yunanistan'ı kim keşfetmişti? Yunanistan, Aydınlanma döneminde Batılılar ilham almak için Antik Yunan'a dönünce, Batı tarafından keşfedilmişti. Bu, Batı'da yaşayan ve orada eğitim görmüş Yunanlılar için iyi bir haberdirdi. Eğer Yunanistan medeniyetin beşiği ise, nasıl olur da modern Yunanlıların, Batı'nın tam zıddı olan baş düşman Osmanlı hakimiyeti altında yaşamasına izin verilebilirdi? Henüz Yunanlı olduklarını bile bilmeyen Yunanlıları özgürleştirmek için ilk çağrı, bu Batılı Yunanlılardan ve Yunan kültürü hayranları olan *Filhellen*'den geldi. Filhellenler! Ne kadar asil Yunanca bir sözcük; kültürlü ve adil olan her Avrupalı, doğal olarak Yunanlıların tarafında olurdu. Buna karşılık, *Türkofil*; şer ve peşin hükümlü anlamına gelen, diğer birçok fena kelimeyle de kafiyeli olan, iğrenç bir Yunanca kelimeydi. Fakat Yunanistan'a uzaktan uzağa sevgi besleyen romantik Filhellenler, gerçek *modern* Helenlerle (Yunanlılarla) karşılaşınca ciddi bir hayal kırıklığına uğradılar. O kadar ki, bazıları Türkofil oldular.

Başkent, belli bir prestiji olan Nafplion'dan, o zamanlar küçük, bakımsız bir kasabaya taşındı. *Atina*: Bir isim olmanın ötesinde, çok şey ifade ediyordu. Başkent, zaman içinde, ihtişamlı klasik Atina modeline göre inşa edilen kendi yüksek okuluna, meclisine, sarayına ve diğer kamu binalarına sahip oldu.

Batı'da çizilen Yunanistan kalıbına uyabilmek ve bir Batılı olarak kabul görebilmek, Doğu'dan mutlak bir ayrışma gerektiriyordu. Başarılması hayli zorlu bir Herkül gücü gerektiren Osmanlıların "leş kokusunu" temizleme işlemi başlatıldı. Dil, kirletici Türk toksinlerinden arındırıldı. Antik Attika lehçesinden yararlanılarak, Antik Yunanlıların çocuklarına uygun düşecek yeni bir dil yaratıldı. Adına "temiz

olan” anlamına gelen *katarevusa* denildi. Yeni dilin tek bir kişi tarafından bile doğru düzgün konuşulamaması ya da anlaşılabilmesi önemli değildi. Sonraları, Yunanistan’daki ve başka bölgelerdeki bu problemleri durumu tarif etmek üzere, dilbiliminde Yunanca bir kelime olan *diglossia* ortaya çıktı.

Kıyafetler gibi, manzara da ansızın uymamaya başladı. Antik Yunan harabeleri toprağın altından çıkarılıp, sütunları bir kez daha haşmetle ayağa kaldırılırken, camiler harabeye döndürülmüş ve toprağa gömülmüştü. Akropolis’teki cami yok olmuştu. Modern-Antik Yunanistan’ın sembolü Akropolis’te bir cami mi? Tüm medeniyetin sembolü Akropolis’te mi! Turistlere satılan kartpostalların üzerinde pek de güzel durmazdı. Atina’nın merkezi Omonia (Birlik) Meydanı’ndaki palmiye ağaçları da gitmişti. Çok oryantal duruyorlardı! Daha sonra, 1960’larda Kıbrıs’ta yaşayanları mahveden Albaylar Cuntası sırasında, kahvenin ismi, resmî olarak “Türk” kahvesinden “Yunan” kahvesine çevrildi. Yunanlılar, geleneksel kıyafetlerini Batılı kıyafetlere benzetmeye çalışırken, evlerinin içlerini genellikle aynı bırakmakla birlikte, dış cephelerini de neoklasik tarza döndürdüler. Yeni atalar doğunca, yeni doğan bebekler de onların adlarıyla vaftiz edilir oldular. Kısa süre sonra etrafta emekleyen küçük Sokratlar, Herkül, Periklesler, Persefoneler ve Afroditler vardı.

Tüm bunlarla ilgili tek bir küçük zorluk vardı: İnsanlar, Helen olduklarını öğrenmek zorundaydılar. “Millet uyandırılmalıydı”. Bir Filhelen, yerli Yunan liderlerden birine “kahraman Akhilleus’tan bahsettiğinde, karşısındaki öylece bakıyordu: “Kim bu Akhilleus? Tüfeğiyle çok sayıda düşman öldüren biri mi?”. Mesele şuydu ki, onlar henüz Yunanlı olduklarını bilmiyorlardı. Çoğu, *Helen* ismini, sadece peri masallarında duymuştu. Bu Helenler, o civarlarda yaşamış ve insanüstü güçleri olan efsanevi bir ırktı. Bir söylenceye göre, nesillerinin tükenmesinin esas sebebi sivrisinekler tarafından öldürülmüş olmalarıydı. Yeni kurulan Yunan Devleti’nde yaşayanlar, bu Helenlerin kendileriyle bir alakaları olmadığını düşünüyorlardı. Onlar kendilerine Helen değil, Romalı anlamına gelen Romii (*Rumi*) diyorlardı. Kendi-

lerini Bizans İmparatorluğu'nun torunları olarak kabul ediyorlardı. Bizans İmparatorluğu'nun geçmişi de, Atina'ya değil, Roma'ya uzanıyordu. İmparatorluğun hüküm sürdüğü yıllarda, Helen ismi, sadece paganlar, dinsizler ve barbarlar için kullanılıyordu. Suriye'deki Müslüman nüfus için "Helen" denilebilirdi ama İmparatorluk'taki Hristiyanlar için değil. Fakat, ileri derecede bir eğitimin ve bir ordunun yola getiremeyeceği şey yoktu.

19. yüzyılın başlarında, Yunan Devleti kurulduğunda, Bizans'a pek itibar edilmiyordu, Büyük İskender'e de. Bizans, yeni tarihçiler tarafından, barbarca bir baskının hakim olduğu karanlık bir dönem olarak görülüyordu. Klasik Yunanistan'ı yıkan da, O Kadar da Büyük Olmayan İskender değil miydi? Yunanlı tarihçiler, ihtişamlı başlangıçları olarak klasik Yunanistan'ı varsaydılar. Bu başlangıç noktasından sonra tarih, İskender'in ve Bizans'ın da içinde bulunduğu derin bir karanlık çağ kuyusuna düştü, ta ki yeni devletin zaferiyle tekrar yüzeye çıkana kadar. Ortası olmayan bir başlangıç ve bir son. Avrupalı olmak, aynı zamanda tarihe de Avrupalı bir bakış açısıyla bakmak anlamına geliyordu. Bizans İmparatorluğu da, Batılı tarih kategorileri içinde nahoş bir dönem olarak bilinen "karanlık ortaçağ" sınıfına giriyordu.

19. yüzyılın ortalarına doğru, Yunanlı siyasetçiler, gözlerinde yayılcılıkla Küçük Asya'ya doğru bakmaya başladılar. Küçük Asya'da yaşayan henüz "kurtarılmamış kardeşler"le, yeni yaratılmış Yunan Krallığı'nın vatandaşlarını birbirine bağlamak gerekiyordu. Yunan devleti, Doğu'ya, dağılan Osmanlı İmparatorluğu'na bakmaya başladığında, bir köprü ihtiyacı ortaya çıktı. Askerî köprübaşlarının kurulabilmesi için, önce ideolojik köprüler kurulması gerekiyordu. Dolayısıyla, Bizanslılar ve İskender, zaman içinde yeni atalar olarak benimsendiler. Bizans İmparatorluğu, Küçük Asya'yı kapsamıyor muydu? Büyük İskender Doğu'ya uzanan koskoca bir imparatorluk yaratmamış mıydı? Yeni bir tarihçi olan Paparigopoulos, köprüyü de içeren yeni bir tarihle çıkageldi. Yunan tarihi neticede üç dönem üzerine inşa edildi: Antik dönem, Bizans dönemi ve modern dönem.

Yeni tarih, *Megali İdea*'nın (Büyük İdea) askerî boyutunun uy-

gulanması için gereken tarihi temeli de sağladı. Küçük Asya, tarihî olarak Yunanlılara ait olduğuna göre, Yunanistan, sınırlarını Küçük Asya'ya kadar genişletmeli ve sonunda “esaret altındaki kardeşleri” kendisine –“tekrar”– katmalıydı. Ancak bu Büyük İdeal kampanyası, 1922’de *Katastrofi* olarak bilinen Yunanlıların Türklere yenilmesi felaketi neticesinde Türklerin de kendilerini “Türk” olarak görmeye başlamasına yol açtı. Bu iki taraf, bağımsızlık savaşlarını birbirlerine karşı vererek, birbirlerini yarattılar. Sonra da iki taraf beraberce, benim yurdum olan ve adına Kıbrıs denilen bu karmaşayı yarattılar.

Kıbrıs söz konusu olunca, cevaplanması gereken mühim soru şuydu: Gerçekten de mutlu bir şekilde beraber yaşamış mıydık? Yakın tarihli Kıbrıs Rum tarihi araştırmalarını okuduğumda, yazılanların bana anlatılanları doğruladığını görüyordum. Tarihçiler yeni bir terim bile icat etmişlerdi: “Barış İçinde Birlikte Yaşama”. Okulda bize böyle bir şey öğretildiğini hatırlamıyordum, fakat o zamanlar bütün okul kitaplarımız Yunanistan’dan geliyordu ve Kıbrıs’ın tarihi hakkında çok az şey öğreniyorduk. Şimdi ise birtakım yeni tarihi gerçekler öğreniyordum: Mesela, Kıbrıs’ta, ikisi de aynı ölçüde acımasız olan hem Osmanlı yöneticilerinin, hem Ortodoks Kilisesi’nin baskısı karşısında, Hristiyan ve Müslüman köylülerin nasıl beraber başkaldırdığını. Tarihçiler, halkların birbirinin evlerini ve kahvehanelerini ziyaret ettiğini, dinî günlerde birbirlerine hediye ya da şeker verdiklerini belgelerle kanıtlamışlardı. Dinî farklılıklarımızı, bizi bölen değil, birleştiren unsurlar olarak görmüştük. Toplumlararası evlilikler ve diğer dinin mensubu insanlar birbirinin ibadethanelerinde ibadet etmişlerdir. Birbirimize bu kadar saygı duyuyor ve birbirimizle bu kadar iyi geçiniyorduk. Biz, yüzyıllardır düşman olan Türkler ve Yunanlılardan farklıydık.

Bu kadar iyi geçiniyorduksak, sorunlar nasıl ortaya çıkmıştı? Bir kez daha, Kıbrıslı Rum tarihçilerin verdiği cevap netti: Yabancı etkiler ve dışarıdan müdahaleler. Birincisi, iki “anavatan” da, milliyetçiliklerinin zehirli mesajlarını içeren, kendi eğitim sistemlerini Kıbrıs’a ihraç etmişti. Halkları zamanla bölmüşler ve nefret tohumları yaymışlardı. Ortodoks ve Müslüman köylüler, birbirinden nefret eden eğitilmiş Yunan-

lılara ve Türklere dönüşmüştü. Yine de halklar, bu iki eğitim sisteminin zehirli mesajlarına bütünüyle kapılmamış ve 1950'lere kadar birlikte yaşamaya devam etmişlerdi; İngilizler, denenmiş ve işe yaradığı görülmüş 'böl ve yönet' politikalarını ortaya koyana kadar. İngilizler Kıbrıslı Türk polislerini, aramızda kuşkusuz çatışmaya yol açacak bir yaklaşım olarak, Kıbrıslı Rum EOKA savaşçılarına karşı görevlendirmişlerdi. Zaten tüm plan buydu. Aramızdaki ilk şiddetli karşılaşma 1956'da İngiliz yönetimi altında olmuştu. Bağımsızlığımızı kazandıktan sonra bile, iki anavatan iç işlerimize karışmaya devam etmişti. Meseleye, Amerika Birleşik Devletleri dahil diğer yabancı güçler de karışmıştı. Bağımsızlığımızı kazandıktan sonra demokratik yollarla seçtiğimiz cumhurbaşkanımız Başpiskopos Makarios, komünistlerden aldığı destek nedeniyle Amerikalılar tarafından "Akdeniz'in Kastro'su" olarak görülmüştü. 1950'lerin sonunda ve 1960'larda, EOKA isyanı sırasında bazı küçük toplumlararası çekişmeler olduysa da, bunlar önemli değildi. 1960'tan öncekiler İngilizler tarafından, bağımsızlıktan sonrakiler ise, "anavatan" adına milliyetçi tahrikçiler tarafından yönetilmişti. Fakat 400 yıllık barış içinde birlikte yaşama deneyimi, son 30 yıldaki küçük olaylar yüzünden silinip atılamazdı. Bu olaylar kaideyi bozmayan istisnalardı ve, yabancılar tarafından kışkırtılmıştı.

Kıbrıs gibi, benim geçmişim de, hatta doğumum da, iki anavatan arasındaki kavgadan etkilenmişti. Bu kavga, büyükannem Maria'yı sürgüne gitmeye zorlamış, orada büyükbabam Yiannis ile tanışmasını sağlayarak, babamın doğumuna neden olmuştu. Kökenlerim tamamen Kıbrıslıydı. Annem doğma büyüme Kıbrıslıydı. Babam Kıbrıs'ta doğmuş ama Yunanistan'da büyümüştü. Babası, çalışmak üzere Yunanistan'a gitmiş bir Kıbrıslıydı. Babam sonunda akıllıca bir adımla Kıbrıs'a dönmüş, Yunan pasaportu yerine bir Kıbrıs pasaportu edinmiş, Kıbrıslı bir kadınla evlenmiş ve temelli buraya yerleşmişti.

Kıbrıs'ta, Kıbrıslı Türklerle kendi yaşanmış anılarımin peşine düştüm. 1974'te, onlar da bizim evimizin yanı başındaki evlerini bırakıp gitmek zorunda kaldıklarında, ben sadece 10 yaşındaydım. Yine de, benim yaşadığım Lemesos'ta nasıl bir arada olduğumuzu ve görüş-

tüğümüzü berrak bir şekilde hatırlıyordum. Bazen Türk mahallesindeki bir Türk restoranında yemek yediğimizi hatırlıyordum. Oraya bir şeyler almak için babamla sık sık giderdik. Yoğurdumuzu ve karpuzumuzu hep oradan getirirdik. Biraz daha büyük olsaydım, huzur dolu geçmişimize dair daha çok şey hatırlayabilirdim.

AFRODİT

Yaptığım okumalar boyunca sık sık Afrodit'le karşılaştım. Bu yolculuk sırasında Afrodit, karşılaştığım en anlayışlı rehber oldu. Beraber uyumlu bir şekilde yaşadığımız Kıbrıs için, Aşk Tanrısı Afrodit, ne kadar uygun bir semboldü. Afrodit hakkında daha çok şey öğrendikçe, Kıbrıs'ın tüm tarihî konumu da aydınlanıyordu. Afrodit'li hikayelerde bir kalıp vardı. *Çocukların ebeveynlerine aşık olmalarına ve dolayısıyla felaket sonuçlara yol açan bir yeteneği vardı Afrodit'in.* Myrha'nın, babası Kral Kinyras'a aşık olmasına sebep olmuştu. Adonis, onların yasak meyvesiydi. Phaedra'yı, üvey oğlu Hippolytus'a aşık etmişti; bu trajedi ikisinin de ölümüyle sonuçlanmıştı. Ölü Bölge, işte tüm bunlarla ilgili değil miydi? Ebeveynlerine aşık olan ve felaket sonuçlarla karşılaşan çocuklarla? Sonra da o doğmuştu. Cronus'un, babası Uranus'e baş kaldırmasının bir sonucu olarak.

Okulda, biz Kıbrıslılar, Afrodit'in Antik Yunan Tanrılarının tanrıçası olduğunu öğrenmiş ve hep Kıbrıs'a Yunanistan'dan geldiğini düşünmüştük. Fakat şimdi okuduklarıma bakılırsa, durum bunun tam tersiydi. Afrodit, Yakın Doğu tanrıçası İştâr ya da Astarte'nin dönüşüme uğramış haliydi. Antik Yunanlılar bile, Afrodit'in Asyalı kökenlerinden haberdarlardı. Herodot, Afrodit'i, görkemi Kıbrıs üzerinden Yunanistan'a yayılan Fenikeli bir tanrıça olarak tarif ediyordu. Asurlular ona Milytta, Araplar Alilat, Persler Mitra, İskitler Argimpasa diyorlardı. Kısacası, Afrodit, Doğu ve Batı kültürlerinin bir karışımıydı. Kıbrıs da, Doğu ve Batı medeniyetlerinin bir karışımıydı; Afrodit gibi eşsiz bir şey yaratmış olan bir karışım. Kıbrıs da bir karışım idi ama onu oluşturan parçalarından farklı, eşsiz bir şeydi. Bu tür bir karışım, adımın bile kulağa farklı gelmesine almasına yol açmıştı. Adımın Sümer

Su Tanrısı Ea'dan geldiğini keşfetmiştim; Yiannis, Yunancada Oannes, Latince'de Johannes, İbranice'de Yohanan ve İngilizce'de John olmuştu. Afrodit'e gelince, bazı dilbilimciler kelimenin köpük anlamındaki Yunanca *afros*'tan değil, Mısır bereket Tanrısı *Pr-Wedyt*'ten geldiğini iddia ediyorlardı.

Afrodit'in açığa çıkardıkları bunlarla sınırlı değildi. Kıbrıs'taki ünü, kutsal fahişelik çerçevesinde oluşmuştu. Evlenebilmeleri için, kadınlar önce Afrodit'in tapınağına gidiyor ve tapınağın ziyaretçilerine sunuluyorlardı. Afrodisia denilen coşkulu ritüeller Tanrıça'ya adanıyor, toplu orjiler, onun kutsaması altında yapılıyordu. Bazı yazarlar, tapınak fahişeliğinin Kıbrıs'tan Doğu'ya, Hindistan'a kadar gittiğini savunuyorlar; bazıları ise "Asya"nın, Kıbrıs için kullanılan antik bir kelime olan Al-asia'dan geldiğine işaret ediyorlardı. Bir şekilde, dünya medeniyetine yapılan bu katkılar, okul kitaplarımızın dışında bırakılmıştı. Bir teoremin iddia ettiği üzere Afrodisia'nın son gününde, Tanrıça'nın amblemlerinin –tuz ve erkeklik organı– belirli şekillerde kullanıldığı ritüellerin gerçekleştiğini bile asla öğrenmedik. Eski alışkanlıklarımızın ve geleneklerimizin erken dönem Hristiyan yazarlarını öyle öfkeliendirdiği söyleniyordu ki, Kıbrıs halkının iblislerin soyundan geldiklerine inanıyorlardı.

Fahişelerin tanrıçası Afrodit. Kıbrıs'a, "Akdeniz'in fahişesi" dendiğini duymamış mıydım? Kıbrıs, tarih boyunca başkaları tarafından acımasızca kullanılmıştı. Araplar, Venedikliler, Bizanslılar, Osmanlılar, İngilizler, Yunanlılar, Türkler, tüm yabancılar, kendi tatminleri ve çıkarları için bizi kullanmışlar, sonra da karşılaşmamızın acı meyvelerine taşımak üzere bizi terk etmişlerdi.

Antik Yunanlılar, bizleri sahiden kendilerinden biri olarak mı görüyorlardı? Aeschylus (*Eshilus*) "Kıbrıs tipi"nden yabancı bir şeymişçesine bahsetmişti. Şiirlerinin birinde, Kıbrıslı kadınlar, Mısır ya da Hint gibi diğer yabancı soylarla birlikte gruplandırılmıştı. Ya adımız Kypros? Kypros, Yunanca mıydı? Etimologlar adımızın, Kıbrıs'ın ünlendiği bakırın Sümer dilindeki karşılığı olan *zubar*'dan türemiş olabileceğini iddia ediyorlardı.

Belki de antik Kıbrıslılar daha iyi biliyorlardı. Odiseus, Truva Savaşı'nda yardım dilediğinde, daha doğrusu emrettiğinde, Kıbrıslı rahip kral Kinyras ne yapmıştı? Yunan kuvvetlerinin ezici büyüklüğünden korktuğu için yardım isteğini reddedememiş ve kırk gemi sözü vermişti. Ne var ki, tapındığı tanrıça ve bizim de sembolümüz, tanrıçamız olan Afrodite, Helenlerden değil Truvalılardan yana olduğu için, Kinyras zor bir duruma düşmüştü. Bu berbat durumdan nasıl kaçmıştı? Kurnaz Helenli Odiseus'un kurnazlığını bile geçerek. Helenlere bordasında otuz dokuz küçük gemi kopyası olan bir gemi göndererek sözünü tutmuştu.

MÜSAADE İSTENDİ

Bu esnada, Kıbrıslı Türklerin yaşadığı işgal altındaki yerlerde araştırma yapmanın bir yolunu bulmaya çalışıyordum. Kıbrıslı Türklerden, özellikle de daha önce Tahtakallas'ta yaşamış olanlardan mümkün olduğunca çok şey öğrenmek için, ideal olarak en az sekiz ayımı bu işe ayırmak istiyordum. Özel bir telefon hattı kullanarak, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti"nin bir Kıbrıslı Türk "resmî görevlisi" ile konuşabildim. Sözde resmî görevli "Lefkoşa"daki Ledra Palas kontrol noktasında benimle buluşabileceğini söyledi. Lefkosia'ya, Lefkoşa diyorlardı. Kontrol noktasının adı, şimdi Ölü Bölge içinde kalan ve Birleşmiş Milletler kışlası olarak kullanılan, bir zamanların muhteşem oteli Ledra Palas'tan geliyordu. Buradan yabancı turistler karşı tarafa geçebilir, işgal bölgelerini ziyaret edebilirlerdi, ancak akşamüstü geri dönmek zorundaydılar; çünkü geceyi, işgal altındaki otellerimizde geçirmelerini istemiyorduk. Ara sıra bir günlüğüne karşı tarafa geçmelerine izin verilen gazetecilerimiz, Kıbrıslı Türk "yetkililerinin", başka bir ülkeden uçakla gelmişlercesine kendilerine bir form doldurtup imzalamaya zorlamalarından şikayet ediyorlardı. Bu pek çok tartışmaya yol açmıştı, çünkü bu yolla, yasal olmayan bir yönetimin tanındığını politik olarak tanındığı anlamı taşıyordu.

Oraya, biz Kıbrıslıların söylediği gibi "yüreğim ağzımda" gittim. Araştırmamın geleceği buna bağlıydı. Görüşmemiz kısa sürdü. Beni dikkatlice dinledi ve ben kendimi tanıtırken de pek konuşmadı:

Cambridge’te, Kıbrıs’taki insanların geçmiş hakkında ne düşündükleri üzerine bir doktora araştırması yapıyorum. Aynı zamanda Türkçe öğreniyorum ve bu yüzden İstanbul’u da ziyaret ettim. Çünkü Türkçeyi de kullanmak, Kıbrıs Türk kaynaklarını da araştırmak ve Kıbrıslı Türklerle de konuşmak istiyorum. Bu sebeple ... Lefkoşa’ya gelerek orada yaşamayı çok isterdim. Bugüne kadar bu tür bir araştırma yapan tüm Kıbrıslı Rumlar, sadece Kıbrıs Rum kaynaklarını kullandılar ve sadece Kıbrıslı Rumlarla konuştular. Fakat ben, Kıbrıslı Türklerin bakış açılarını da göz önüne almak istiyorum. Aksi takdirde gerçekten neler olduğunu anlamanın imkansız olduğunu düşünüyorum. Kıbrıslı Türklerin bakış açılarını anlama ve belgeleme çabamda bana yardım edecek misiniz?

Ricamı doğru kişiye ulaştıracağını ve onların benimle iletişime geçeceğini söyledi.

Fazla bir şey olmasını ummuyordum. Ne olur ne olmaz diye, Tahtakallas’takilere, işgal altındaki bölgelerimize gitmek için izin rica-sında bulunduğumdan bahsetmeye başladım. Bir gün tasasızca “Hoş-çakalın, ben öteki tarafa gidiyorum” demek istemiyordum. İnsanların nasıl tepkiler vereceği konusunda endişeliydim, özellikle de oradaki evlerine gidemeyen mültecilerin. Fakat kimse bu durumla pek ilgilenmedi, çünkü karşı tarafa asla geçemeyeceğim konusunda hemfikir-diler. “Oyanı geçip, onlarla konuşup biziminan ne kadar iyi yaşadıkları-nı öğrenmen iyi olurdu. Orda bizim eski dostlarımızın tanıştırdın ve bizlere onların havadislerini [haberlerini] getirin” diyen insanlar hep hemfikirdi. “Fakat maalesef sana asla izin vermeyecekler.”

ENFORMASYON DAİRESİ

Kıbrıslı Türk “yetkiliyle” konuştuktan üç hafta sonra, bir telefon aldım. *Evet*. 1 Mart itibariyle bir aylığına oraya gidebilirdim. Daha uzun kalıp kalamayacağıma ise daha sonra bakacaklardı. Sevinçten havala-ra uçuyordum. Sonra ise şüphelenmeye başladım. Gizli bir gündemle-ri mi vardı? Bir gizli planları?

İşgal altındaki yerlere gitme planımı önce bizim mercilerimize bildirmenin iyi bir fikir olacağını düşündüm. Karşı tarafa geçmeme

izin verip vermeyeceklerini merak ediyordum. Görmem gereken kişi, hükümetin, bilgilendirme görevini yürüten yani *Diafotisi*'den (Aydınlanma'dan) sorumlu olan Enformasyon Dairemizin başıydı. Bu, Kıbrıs sorunu hakkındaki gerçekleri, ilgilenen herkese açıklamak anlamına geliyordu. Herkes, bunun önemli bir iş olduğunu biliyordu, çünkü yabancılar, Türklerin muazzam ve masraflı propaganda kampanyası tarafından genellikle yanlış bilgilendiriliyorlardı.

Resmî görevli, ofisinde beni resmî denemeyecek bir şekilde, araya yatmış sandalyesinde kaykılmış halde, ayakları önündeki masanın üstünde, tespih çekerken karşıladı. Arkasında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un ve o sıradaki cumhurbaşkanı Vasiliou'nun fotoğrafları vardı. Benim karşı tarafa geçişimde ona göre hiçbir sorun yoktu. Nesnel akademik araştırmalar yapmak isteyen benim gibi genç insanların Kıbrıs meselesiyle ilgilenmesinden memnundu, çünkü böylelikle bizim gerçeğimizin dünyanın geri kalanına ulaşip oraları da aydınlatması kolaylaşacaktı. İlk kez sözde "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti"ne gitmesine izin verilmiş bir Kıbrıslı Rum'la karşılaşılıyordu ve umut ettiği tek şey, tarafsızlığımı korumam, sadece ve sadece gerçeğin peşinde koşmamdı. Hiçbir şeye imza atmamam konusunda beni uyardı, çünkü bu, dünyada Türkiye hariç hiçbir ülkenin tanımadığı sahte devletlerini tanıdığım anlamına gelirdi. Türkiye'den aldıkları yardım sayesinde, üzüntüyle, maalesef bizden daha iyi yaptıklarını söylediği propagandalarına kapılmamam konusunda da ikaz etti. Gerçeği dile getirmekle yükümlü oldukları düşünülen, dolayısıyla da son derece kıymetli propaganda kaynakları olan akademisyenleri satın aldıkları vakalar biliyordu. Türk yanlısı görüşler ifade eden bütün akademisyenlere, Türk hükümeti tarafından maaş ödendiğinin birçok kişi tarafından bilindiğini ekledi. Birkaç vaka dışında, bunun somut bir delili yoktu. Fakat eğer gerçek, tarafsız akademisyenler olsalardı, zaten neden Türk yanlısı görüşler dile getirsinlerdi ki?

Orada karşılaşacaklarım konusunda, kendinden çok emindi:

Bizim buradaki işimiz, işgal altındaki bölgede ne olup bittiğini takip etmektir. Onların tarafını biz herkesten daha iyi biliriz. Basın organlarını, televizyonlarını, her şeylerini izleriz. Sonra siyasetçiler ve medya için, bilinmesi önemli olan şeylerin tercümesini yaparız. Buradaki insanların, karşı taraftakiler hakkında bildiği her şeyi biz sağlarız. Orada gerçeğe ulaşım ulaşamayacağın, insanlarla özgürce konuşmana izin verip vermemelerine bağlı. Eğer izin verilerse ki bu konuda şüpheliyim, eminim oradaki sıradan insanlar bizimle beraber yaşamak istediklerini söyleyeceklerdir. Sadece bazı Denktaş fanatikleri ve tabii bir de Türkiye’den gelen Türkler, o yasadışı göçmenler, sana tersini söyleyecektir. Oradaki halk neden bizimle beraber yaşamak istemesin ki? Geçmişte uyumlu bir şekilde beraber yaşadık ve zenginleştik. Şimdiyse onlar fakirler, Türk göçmenlerle birçok sorunları var, Denktaş’ın sahte devleti tarafından baskı altında tutuluyorlar, Türk ordusu tarafından da. Burada biz sürekli bu haberleri alıyoruz. Elbette bazıları başka şeyler de söylüyorlar ama onlar sadece Denktaş’ın ve Türkiye’nin propagandacıları. Hatta işgal altındaki bölgede adına Enformasyon Dairesi dedikleri yasadışı bir propaganda ofisleri bile var.

TAVSİYE

Geriye sadece, Tahtakallas’taki insanlara karşı tarafa geçeceğimi söylemek kalmıştı. Bunun, beş aydan fazla bir süredir onlarla kurduğumu düşündüğüm iyi ilişkileri yıkmasından endişe ediyordum. Onaylayacaklar mıydı? Kıbrıslı Türk yetkililerinin bana izin verecek kadar benden hoşlanmalarının, onların tarafında olduğumun bir kanıtı olduğunu mu düşüneceklerdi? Belki de bir casustum? Diğer tarafa geçmeme izin verildiğini ve geçmişte Tahtakallas’ta yaşayan Kıbrıslı Türklerin izlerini sürmeyi umut ettiğimi açıkladım. Bunu yapacağıma çok şaşırmış ve şoke olmuşlardı. Sadece birkaç yaşlı kişi hiç istifini bozmamıştı. “Geçmişte biz de giderdik” türünden şeyler söylediler. O zaman onları yanlış anladım. 1974’ten öncesini kastettiklerini sandım. Neyse ki, belirli çekinceleri olsa da, çoğu insan oldukça olumluydu ve gitmem konusunda beni yüreklendirdiler.

Hepsinden öğütler dinledim. “Onları tanıdığın anlamına gelen hiçbir şey yapma.” “Propagandaları seni gandırmasın.” “Her zaman

tetikte ol, her zaman şüpheli.” “Ordaki Türk ordusuna diggat et, her taraf onlarla dolu.” “Orda hiç kimseye güvenme, ortalık casuslarla dolu. Her yerde takip edileceksin, tek başına adım atamayacaksın.” “Sana verdikleri yemeklere diggat et.” “Eski dostlarımızı bulmaya çalış.” Yaşlı bir adam kararımı farklı bir nedenden dolayı alkışladı: “Evet, oralara gidip araştırma yapmak iyi. Düşmanlarımızı tanımamız lazım.” Birçok göçmen bana köylerinin isimlerini verdi ve fotoğrafla dönmemi istedi.

Bazı erkeklerin bana artık farklı davrandıkları dikkatimi çekti. Bir gün, Bay Hristoforos dükkanında sigara içmememi, orada sigara içmenin yasak olduğunu söyledi. Fakat orada daha önce defalarca bulunmuştum ve herkesin içeride sigara içtiğini biliyordum. Bana söylemeye çalıştığı şey, artık oraya gelmemi istemediğiydi. Ben de bir daha gitmedim. Daha sonra yolda karşılaştığımızda selamıma karşılık vermedi ve beni görmemiş gibi davrandı. Benden hoşlanmadığı aşikardı. Bay Hristoforos’un birkaç arkadaşından daha aynı hisleri sezmeye başladım. Sonunda sanırım neden benden hoşlanmadıklarını anladım. Fakat bunu, ancak karşı tarafa geçtiğimde anladım.

“Kıbrıs’ta aileni ya da Küçük Asya’da bir yerlerde büyükanne-ni, büyükbabanı katletmeliydiler. O zaman oraya gitmekte bu kadar ısrarlı olup olmadığını görürdük.” Bu, aldığım en kötü tepkiydi, benimle aynı yaştaki genç bir adamdan gelmişti. Tanıdığım en açık sözlü ve Helen olmaktan en gurur duyan kişiydi. Kızgın bir şekilde bağırarak sözlerine devam etti:

Sen Lemesoslusun değil mi? Sen savaşın ne demek olduğunu hiçbir zaman öğrenmedin, hiçbir zaman Ölü Bölge’yle yaşamak zorunda kalmadın, hiçbir zaman mülteci olmadın. Bir mülteci karşı tarafa geçse ne hisseder, nereden bileceksin? Ve şimdi sen oraya sanki turistmişsin de gezmeye gidiyormuşsun gibi, sanki işgal altındaki kutsal topraklarımıza değil de, bir başka ülkeye gidiyormuşsun gibi gitmeye niyetleniyorsun. Ya da senin deyimimle araştırma yapmaya. Tam olarak neyi araştıracağını? Türk barbarlığının var olup olmadığını mı? Mesele açık. 1974’te bizi öldürdüler ve katlettiler, ta-

rih boyunca yaptıkları gibi. Ayrıca, ister Kıbrıslı bir Rum ol, ister bir İngiliz üniversitesi öğrencisi, oraya giderek, onlara uluslararası bir tanıma sağlamış oluyorsun. Elbette, senin gibi bir İngiliz eğitimi ürününden ne beklenebilir ki?

Kendimi cevap veremez ve kendimi savunamaz durumda buldum. Tek söz söylemeden ayrıldım. Fakat başkalarının da onunla aynı görüşleri paylaşıyor olmasından ciddi şekilde endişeleniyordum.

Yerel folklorcu Bayan Marianna, onunla açık açık konuşmuş olmasam da, kaygılarımı herkesten daha iyi anladı. “Sen burada yokken, itibarına göz kulak olacağım” dedi.

İnsanlarımızın senin bir çeşit casus olup olmadığını düşünmeye başlayacaklarından endişe ediyor olmalısın, farkındayım. Daha şimdiden kulağıma geliyor: Yiannaki’ye neden izin verdiler? On dan neden bu kadar hoşlandılar? Acaba, bilirsin işte, olabilir mi? Ama sen bunlar için endişelenme. Bence yaptığın harika bir şey ve seninle gurur duyuyorum. Ama bize sürekli haber gönder ki iyi olduğunu bilelim.

BABAMIN VEDASI

Kıbrıs Cumhuriyeti’nin özgür topraklarından ayrılmadan önce, arkadaşlarıma, kız arkadaşıma ve aileme veda etmeye gittim. Beklediğimden daha soğukkanlıydılar. Babam, daha önce hiç anlatmadığı bazı şeyler anlattı bana:

Gidince Yusuf Ahmet Bey’i bul. Onlar gitmek zorunda kalmadan önce meslektaştık. Burada Lemesos’ta aynı firmada çalışıyorduk, tanışmamız bu yolla olmuştu. Gerçekten iyi bir adamdı ve umarım iyidir. Eminim sana iyi davranacak ve yardım edecektir. Ona ulaşabilseydim, sana göz kulak olmasını isterdim. 1974’te onun başına gelenleri asla unutmayacağım. İşgalden sonra Kıbrıslı Türkleri topladılar ve Lemesos stadyumuna doldurdular. Bir gün bir arkadaşından, Yusuf’un beni görmesi gerektiğini söyleyen bir haber aldım. Olanları asla unutmayacağım. Biliyorsun o günlerde Türk ordusu denizden karaya çıkıyor, paraşütle iniş yapıyordu ve savaş de-

vam ediyordu. Ben de stadyuma gittim ve Kıbrıslı Türk Yusuf'u görmek istediğimi söyledim. Ordu subayı bana bir yüz karasıymışım gibi baktı. Oradaki tüm ordu subayları Yunanistanlıydı ve bazıları bana ağza alınmaz sözler söylerlerken, onların arasından geçmek zorundaydım. Yusuf... Onu gördüğümde sanki başka bir adam gibiydi, bir gecede yaşlanmıştı. Yorgun, tıraşsız, terden sırlıklam –orada hava kırk derece sıcaklıktayken bekliyorlardı– gözleri bomboş, sanki bana “Stathi, bize ne oldu böyle?” demek istiyordu. Hemen bana ne istediğini söyledi. Hayatında edindiği tüm birikimi evinde saklıyordu ve benden onları almamı ve geri vermemin bir yolu bulunana kadar da saklamamı istiyordu. Hepsini nakitti, istersem hepsini kendim de alabilirdim. O zamanlar birbirimize bu kadar güveniyorduk. Akşamın çökmesi için bekledim ve evine gittim. İnsanların şüphelenmesinden korkuyordum fakat Yusuf'un evi, çevredeki diğer evler gibi bizim insanlarımız tarafından çoktan yağmalanmıştı bile. İnsanlar hâlâ kamyonetlere bir şeyler yüklüyorlardı. Kimse bana dikkat etmedi. Parayı saklı olduğu yerde buldum ve aldım. Birkaç ay sonra, benimle iletişim kurmanın bir yolunu buldu ve İngiltere'deki bir kişi üzerinden, parayı ona geri verdim. Yani git ve ona benim oğlum olduğunu söyle, selamlarımı ilet, eminim sana yardım edecek ve göz kulak olacaktır.

İşgalden sonra, *biz, Kıbrıslı Türkleri toplama kampına mı göndermiştik?* Bunu daha önce hiç duymamıştım, sadece beraber ne kadar mutlu yaşadığımızdan haberdardım. Ama yine de bunlar sıradan günler değildi, savaş şiddetle hüküm sürüyordu. İnsanlar bazen hayal meyal bazı hadiselerden bahsediyorlardı, ama hepsi buydu. Ve nasıl olmuştu da kendi babam bunları bana daha önce anlatmamıştı?

ÖZGÜR TOPRAKLARDAN AYRILIŞ

Özgür Lefkosia'dan, işgal altındaki Lefkosia'ya geçme günü gelmişti. Ölü Bölge'yi, tek geçiş noktası olan, Ledra Palas Oteli'nden geçecektim. Kontrol noktasındaki Kıbrıslı Rum polis memurları hiçbir sorun yaratmadı, sadece bir tanesi özellikle meraklıydı. Sivil kıyafetler giymişti ve Gizli Polis'tendi. İşgal bölgesine gitmeme izin verilmesine duyduğu şüpheyi açıkça ifade ettikten sonra, giriş formu imzalayarak, as-

la yasadışı yönetimlerini tanımamam gerektiği konusunda beni ikaz etti. Kimseye güvenmememi tavsiye etti, çünkü “orada her yer sivil kıyafetler giyen gizli polislerle doludur”. Artık gidebilirdim.

Ölü Bölge’nin tam önünde duruyordum. Her yerde, fotoğraflar ve sayılarla, Kıbrıs meselesiyle ilgili gerçekleri açıklayan afişler vardı. “Attila’nın yaptıkları”, 1974’te hayatlarını kurtarmak için kaçan mültecilerin, Türk askerlerinin acımasızlıklarının, Türk napalm bombaları tarafından yakılarak kömür haline getirilmiş evlerin siyah beyaz fotoğraflarıyla gözler önüne serilmişti. Sağımda, Kıbrıs, geniş bir haçta çarmıha gerili duruyordu. Haçın tepesinde dikenli telden yapılmış bir halka vardı, İsa’nın dikenli tacı gibi.

ÖLÜ BÖLGE’NİN DİĞER TARAFINA GEÇERKEN

Attığım bir adım, beni Ölü Bölge’nin içine soktu. Solumda, balkonunda Birleşmiş Milletler bayrağı dalgalanan, hâlâ işgalde aldığı kurşun delikleriyle dolu, heybetli Ledra Palas Oteli duruyordu. Yol biraz dönemeçliydi, etrafta Birleşmiş Milletler nöbetçileri vardı. Arkamda kalan özgür tarafa bakmak için durdum. Arkamda gördüğüm son şey, büyük bir Yunan bayrağı ve engel olarak dikilmiş, Yunan bayrağının kopyası olacak şekilde mavi-beyaz çizgili boyanmış bir duvardı. Köşeyi dönüp, Türklere görünmeden önce, çantamı yere koydum. Benimle ilk karşılaştıklarında, beni yorgun ve keyifsiz bulmalarını istemiyordum. Çantamı aldım, vücudumu doğrulttum, başımı kaldırdım. Varolmayan bir devlete doğru ilerliyordum.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Lefkoşa
(MART 1991)

ÖLÜ BÖLGE’NİN DİĞER TARAFINA GEÇERKEN

En son BM askerini geçtikten sonra köşeyi döndüm. İşgal altındaki Lefkosia’da bulunan kontrol noktaları önümdeydi. Gördüğüm ilk şey, büyük bir Türk bayrağı oldu. Sağımda ilan panoları vardı. O fotoğrafları daha önce hiç görmemiştim. İlan panoları propagandayla doluydu; toplu mezarların, Kıbrıslı Rumlar tarafından öldürüldüğü varsayılan Kıbrıslı Türk çocukların ve kadınların, evlerinden kaçtıkları varsayılan Kıbrıslı Türk mültecilerin, yağmalandığı ve yakıldığı iddia edilen evlerin siyah beyaz fotoğraflarıyla kaplanmıştı. Aslına bakılırsa, az önce arkamda bıraktığım tarafta da bunlara benzer siyah beyaz fotoğraflar görmüştüm.

“KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ”NİN İŞGAL ETTİĞİ TOPRAKLARA VARİŞ

Düşündüğümün aksine, onların kontrol noktalarına ulaştığımda hiçbir ciddi sorun çıkmadı. Üniformalarında sahte devletlerinin küçük bir sahte bayrağını taşıyan, sahte polis memurlarıyla konuştum. Üniformalarını ve kendi vücutlarını bile propaganda için bir araç haline ge-

tirmişlerdi. O sırada, benim vücudumu da propaganda kampanyalarının bir vasıtası haline getirmek üzere bir plan tasarlanmış olduğunu bilmiyordum. Bir “resmî görevli”nin benimle görüşmek üzere geleceğini söylediler. Görünüşteki sakinlik beni endişelendirdi.

Kısa süre sonra “resmî görevli” geldi. Kırklı yaşlarının ortalarında, uzun, ince, mavi gözlü ve kısa saçlı sarışın bir adamdı. Gözlerinde hain bir kıvılcım gördüğümü düşündüm. Beni candan bir şekilde karşıladı. “Hoş geldin Yiannaki. Ben Levent Bey. Seni benim sorumluluğuma verdiler. Geldiğine memnun oldum. Rum kesimindekiler izin vermezler diye biraz endişelendim.” Bu “Yiannaki” lafından nefret etmiştim. Kısa süre sonra, beni karşılayan bu kişinin “Üvey Babam” olduğunu öğrenecektim.

Babam gibi, hatta ondan daha iyi derecede Yunanca konuşuyordu. Yunanistan’dan bir Yunanlıydı. Orada işgal altındaki Kıbrıs topraklarındaydım ve başımdaki adam bir *kalamaras*’tı! Bir anda ağızımdan kaçırarak “Kıbrıslı değilsiniz” dedim. Ne demek istediğimi anlamıştı. Başta bu konudan kaçınmaya çalıştı, ancak sonra açıkladı:

Tabii ki bir Türk’üm. Ama ne demek istediğini anlıyorum. Yunan aksanıyla konuşuyorum, siz Kıbrıslı Rumlar buna *kalamaristika* diyorsunuz. Evet, Yunanistan’ın kuzeyinde doğdum ve orada büyüdüm. Bir Türk olarak ama Yunan vatandaşlığı ile doğdum. Ve şunu söylememe izin ver Yiannaki, Yunanistan’da bir Türk olarak yaşamak hiç hoş değildir. Burada Kıbrıs’ta siz Rumların arasında bir Türk olarak yaşamamanın aynısı hatta daha da kötüsü. Bir gün buna daha fazla dayanamadım ve ayrıldım.

Doğal bir şekilde polis memuruna dönerek, “doldurması için form verin” dedi. Korktuğum şey başıma geliyordu. “Çok üzgünüm ama sizin de tahmin edebileceğiniz gibi bana sunacağınız o formu imzalayamam. Beni anlayacağınızı ve sebeplerime saygı göstereceğinizi umuyorum. Ben bağımsız bir araştırmacıyım ve bir şey imzalayarak bir tanınmaya yol açacak siyasi meselelere bulaşmak istemiyorum...” Levent Bey sözümü kesti. “Bir şey imzalamak zorunda olduğunu kim

söyledi? Bu sadece ismini, yaşını ve benzeri şeyleri yazacağın bir form. Eğer ağzını açmadan evvel forma bir baksaydın, formda imza için ayrılmış bir bölüm bile bulunmadığını görürdün". Formu gözüme soktu ve haklı olduğunu gördüm.

Ama biliyorum, gazetecileriniz güneyde bu imza mitini yayıyorlar. Hem de gazetecilerin görevi, gerçekleri bildirmektir! Bir tanesinin, bu formun bir fotokopisini gazetesine basarak, kimsenin imzalamaması gerektiğini söylediğini biliyor musun? Tabii ki form Türkçeydi ancak yine de kimse formda imza için ayrılmış bir yer bulunmadığını fark etmedi. Kendi efsanenize öyle bir teslim olmuş durumdasınız ki, gerçek gözünüzün önünde olsa bile, onu göremiyorsunuz. Görebildiğim kadarıyla, Rum kesiminde sana anlatılanlar yüzünden beynin yıkanmış. Formu bana geri ver. Sadece birkaç teferruat soracağım ve formu kendim dolduracağım.

Utanarak, formu kendim doldurmaya başladım. Yine de endişeliydim. Bu bir oyun olabilirdi. Sahte bir devletin uluslararası arena-da tanınmak için bunun gibi kaç form doldurtmaya ihtiyacı olduğunu düşünmeye başladım.

EVLAT EDİNME

"Her neyse, sorumluluğunun bende olduğunu bilmelisin" diyerek devam etti.

Çevremizdeki tüm bu binaları görüyor musun? Burada olduğun süre boyunca başına bir şey gelirse, onların hepsi başıma yıkılır. Senin sorumluluğunu bana veren tepedeki amirim, bana aynen böyle dedi. Benim haricimde, sorumluluğunu asistanlarımdan biri olan Ahmet'e de verdim, ben meşgul olduğumda seninle o ilgilecek. Onunla daha sonra tanışacaksın. Bir ay kalacaksın, sonrasına bakacağız. Bu, tamamen senin davranışlarına, senden hoşnut olup olmamama ve dolayısıyla vereceğim karara bağlı. Fakat şimdi seni biraz tanımak istiyorum. Şimdi çıkıp biraz arabayla gezelim, sadece ikimiz. Çalışmada sana elimden geldiğince yardım etmek istiyorum. Rum kesiminden, sizin deyiminizle "özgür topraklardan"

gelen ve koca bir ay boyunca burada kalacak olan ilk kişisin. Eminim burada tarafsız bir araştırma yaparsın. Kıbrıs'ta buna ihtiyacımız var. Umarım burada gerçeğe ulaşırın ve bunu yazacak cesaretin olur. Burada gördüklerini yazmana izin verdikleri takdirde, senin tarafının ne kadar “özgür” olduğunu göreceğiz. Elbette istediğin insanlarla konuşma özgürlüğüne sahipsin. Siz Rumların, bir araştırmacının burada özgür şekilde araştırma yapamadığını söylemelerini istemeyiz. Ancak senin güvenliğin için, ben ya da Ahmet mutlaka seninle olmalıyız. Çocukları sizin tarafınızdan katledilmiş yaşlı bir adamın nasıl tepki vereceğini kim bilebilir? Anlıyorsun değil mi? Anlamıyorsan da yakında anlayacaksın.

Arabasına gittik. Sinsi, akıcı Yunanistan Yunancasıyla görevinin ne olduğunu açıkladı. Sonra Türkçe konuştuğunda, Kıbrıslı Türkler gibi değil, Türkiye Türkçesi ile konuştuğunu fark ettim. Yani Türkiye’de de yaşamıştı. Kısa süre sonra bana işini açıklayacaktı:

Sizin tarafınız hakkında bilgi ediniyorum. Yunanistan’da yetiştiğim ve yaşadığım için, siz Helenleri herkesten daha iyi tanıyorum. Sizleri iyi tanıyorum çünkü bir yerde ben de bir Yunanlıyım. Hakkınızda her şeyi biliyorum; kültürünüzü, dininizi, tarihinizi, tarihi nasıl algıladığınızı, hatta nasıl küfür ettiğinizi bile. Türkçe epey küfür ediyorsunuz değil mi? Yunanca konuşuyorum ancak en önce bir Türk olduğumu asla unutmuyorum. Evet, Yunanistan’da Türk kimliğimizi bize unutturmaya çalışıyorsunuz. Orada bize asla Türk demiyorsunuz, onun yerine “Müslüman azınlık” diyorsunuz, fakat biz Türküz ve ulusal kimliğimizi her zaman koruyacağız. Bütün gazetelerinizi okuyup, bütün haberlerinizi dinliyorum, sonra da nelelerin Türkçeye çevrileceğine karar veriyorum. Böylece hükümetimiz ve insanlarımız sizi daha yakından tanıyor. Sizin tarafınızla ilgili her türlü bilgi sağlanma yetkisi bende.

Arabaya bindik ve uzaklaştık. Bir ara bana, işgal altındaki Lefkosia’daki evini gösterdi. Yunan müzik kasetlerinden birini dinliyordu. Yunanlı olduğu konusunda haklıydı. Mizah duygusu da Yunanlıydı. Ne zaman yanımızdan bir Mercedes geçse, gülererek “ Ne arabası bu? Mercedes değil mi? Bir de bizim fakir olduğumuzu söylersiniz ha

[gülümseme]?” diyordu. Bunu, yüzümdeki kızgınlığı görüp de kahkaha boğulmadan önce, muzipçe gülererek yanımdan her Mercedes geçtiğinde sordu (Hâlâ bu Mercedes’lerin, özgür topraklarda olsaydık karşımıza çıkandan çok daha fazla çıkacağını düşünüyorum).

Yapması gereken küçük getir götür işleri için çeşitli dükkanlarda durakladık. Bazen sırf beni birileriyle tanıştırmak için duruyordu. “Bu, Rum kesiminden Yiannakis. Buraya Kıbrıs sorununu bizlerden öğrenmek üzere geldi. Size bir şeyler sorarsa, ona yardım etmelisiniz. Burada kaldığı süre boyunca, ben onun Üvey Babasıyım, o da benim evlatlık oğlum”. Sonra bana dönüp ekliyordu: “Tamam mı sevgili üvey evladım? [gülümseyerek]” Bunları karşılaştığımız herkese söyledi. İçinde çalıştığı toplumdan birisi tarafından evlat edinilmek, her antropologun rüyasıydı. Bu, hemen “hayali akrabalık bağları” yaratır ve araştırmacıya bilgi alınacak, tavsiyesi sorulacak ve gerektiği takdirde koruma istenecek bir “akrabalar” ve arkadaşlar çemberi sağlardı. Fakat ben iradem dışında evlat edinilmiş ve yeni bir kimliğe büründürülmüştüm, hem de Üvey Babam olmasını isteyeceğim son kişi tarafından: “Hükümetin” adamı olan bir “resmî görevli”, hemen anladığım üzere bir radikal tarafından. Muhtemelen bu “hükümet” tarafından baskı altında tutulan sıradan Kıbrıslı Türklere nasıl yaklaşacaktım? Eğer Levent Bey’in “Üvey Babam” olduğu lafı yayılırsa, benimle serbestçe konuşurlar mıydı?

DEZENFORMASYON DAİRESİ

Levent Bey, görevi Kıbrıs meselesinin gerçekleri hakkında yabancıları aydınlatmak olan “Enformasyon Dairesi”nde çalıştığını söylemişti. Burasının, propagandalarının tohumlarını saçan merkez olduğunu biliyordum. Bazı yayınlarıyla karşılaşmıştım bile. Dezenformasyon Daireleri, “Dışişleri ve Savunma Bakanlığı” çatısı altındaydı. Dezenformasyon Dairelerinin “başı”, beni bekliyordu. Arkaya yatırdığı sandalyesinde kaykılmış halde, respihiyle oynuyordu. Arkasındaki duvarda iki fotoğraf asılıydı: Smokini içinde Atatürk ve “KKTC”nin “Cumhurbaşkanı” Rauf Denktaş. İkinci fotoğrafta tuhaf bir şey vardı. Denktaş,

hoş bir insana benziyordu. Neden böyle olduğunu anlamam biraz zaman aldı. Dezenformasyon Dairesinin başı, beni sıcak bir şekilde karşıladı. Kıbrıs Meselesi'ni araştırmaya karar vermiş olmam, onu memnun etmişti çünkü ancak az sayıda insan gerçeği biliyordu ve tarafsız bir araştırmaya gerçekten ihtiyaç vardı. Sadece, Kıbrıslı Rum kökenli olmam, tarafsızlığıma gölge düşürmemesini ümit ediyordu.

Orada kaldığım zaman boyunca ara sıra buluştuk ve hatta kısa süre sonra, bundan her ne kadar rahatsızlık duysam da, ondan hoşlanmaya başladım. Karşımda kibar ve düşünceli bir adam vardı. Onu, karşılaştığım diğer “resmî görevli”lerden farklı kılan, beni herhangi bir şeye ikna etmeye çalışmamasıydı. Benim kendi düşüncelerimle gerçekten ilgileniyor görünüyordu ve birçoklarının yaptığı gibi, sözümü bölüp ne kadar hatalı olduğumu söylemiyor, dikkatlice dinliyordu (Fakat acaba tüm bunlar, zaman içinde beni kazanabilmek için yaratılan bir paravan mıydı?) Bana, onun bildiğinden daha çok şey bilen bir “uzman” mışım gibi saygılı davranıyordu. (Günlük öğle yemeklerimiz sırasında ona anlattıklarım acaba gizli bir askerî rapora mı dönüşüyordu?). Adil bir tez ortaya koyduğum takdirde, onun tarafı hakkındaki eleştirileri kabul etmeye bile hazırdı. (Bu da güvenimi kazanmak için başka bir numara mı?) İşgal altındaki bölgeden ayrılışımdan sonra, “emekli” olmaya zorlanmıştı. Nedeni, çok “yumuşak” davranmasıydı (sonradan anladığım üzere, bu, bizden yeterince nefret etmediği anlamını taşıyordu).

HOŞ GELDİN YEMEĞİ

Levent Bey, beni hoş geldin yemeğine çıkarmadan önce, ofisine uğramamı istedi. Orada bizi, Ahmet adında, kısa siyah saçlı, muntazam bıyıklı, orta boylu genç bir adam karşıladı. Ahmet, Kıbrıslı bir Türk'tü ve Kıbrıs aksanıyla Yunanca, yani Rumca konuşuyordu. Levent Bey söze girdi:

Sana daha önce ne demiştim hatırlıyor musun? Eğer sana bir şey olursa, tüm bu binalar başıma yıkılır. Şu andan itibaren ben ya da Ahmet her zaman seninle olacağız. Sokakta başına bir kaza bile

gelse, ne olacağını biliyor musun? Sizin tarafınızdaki herkes şöyle diyecek: “Genç, bağımsız araştırmacı oraya gitti ve onu öldürüp kaza süsü verdiler”. İnsanlarınız bunu propaganda malzemesi olarak kullanırlar. Ne dediğimi biliyorum çünkü sizi iyi tanıyorum. Buradaki insanlarla konuşmak istiyorsun, buna diyeceğim yok. Ama bu insanlar, sizin yüzünüzden acı çektiler. Seni gördüklerinde nasıl tepki vereceklerini kim bilebilir?

Bu tür bir şeyi bekliyordum. Araştırmamı yürütmek üzere özgür bırakılmayacak ve insanlarla da yalnız başıma konuşamayacaktım. Bir “resmî görevli”nin varlığı, tabii ki insanların serbestçe konuşmalarını engelleyecekti. Levent Bey’e, görüşmelerimde yanımda bulunmasının getireceği epistemolojik sorunları açıklamaya çalıştım. “Tamam” dedi, “ ne dediğini anlıyorum fakat başka yolu yok. İstersen seni kapının önünde beklerim. Sadece söylemen yeterli. Ama yine de Ahmet ya da ben, her ihtimale karşı yakınında olmak zorundayız.”

Beni bekleyenlerden habersiz, öğle yemeği için kuzey sahilinde küçük bir şehir olan, işgal altındaki Kerinia’ya doğru –onlar Girne di-yordu– Levent Bey’le yola çıktık. Lefkosia’dan ayrılırken, ahşap el arabalarında meyve satan tüccarları fark ettim (Acaba onlar Kıbrıs Türkleri miydi yoksa Türkiye’den gelen yasadışı göçmenler mi?) Her çeşit insana rastladım (Hangilerinin Kıbrıslı Türk, hangilerinin yasadışı Türk olduğunu anlamaya çalışıyordum). Türk işgal kuvvetlerinin askerlerini gördüm (Burası onlarla dolu olduğuna göre, daha nicesini göreceğime şüphe yoktu). Uzakta, boş ya da terk edilmiş görünen köyler gördüm (Terk etmeye zorlanmadan evvel, muhtemelen bizim yaşadığımız yerlerdi). Görmeyi beklediğim çoğu şeyi bir an için görmeyi başardığımı hissediyordum.

Restoran, Kerinia’nın dışında, denizin hemen üstündeydi. Levent Bey’e kalırsa, “çevredeki en iyi balık restoranı”ydı. Restoranın Kıbrıslı Türk sahibi, bizi, Kıbrıslı Rum bir müşterisinin olmasından sevinç duyduğunu belirterek, sıcak bir şekilde karşıladı. O da, gerçekleri yazacak cesaretimin olmasını temenni etti. Dışarıda körfeze karşı oturduk. Tuzağı fark etmem, yerden göğe doğru yükselen birkaç sıra,

kalın, dikdörtgen, uzun betondan oluşan devasa, berbat görünümlü bir anıtın bana tokat gibi çarpmasıyla oldu. Levent Bey, bu anıtın “1974’te kurtarıcı anavatan Türkiye’nin kahraman Türk kuvvetlerinin karaya ilk çıkışlarını” anmak üzere dikildiğini açıkladı.

Her şey yolundaymış gibi davranmam gerekiyordu ama içten içe öfkelenmiştim. Bunu bana nasıl yapardı? Misafirperverlik maskesi altında, beni Attila işgalinin başladığı körfeze, o çirkin şeyin korkunç bir suçun anısını yaşattığı yere getirmişti. “Hoş geldin yemeği”ne davetliymişim gibi muamele görsem de, bu tam olarak nerede bulunduğumu göstermek ve barbar Türk işgali gerçeğini bana zorla empoze etmek için düzenlenmiş, moralimi bozmaya yönelik kurnazca bir numaraydı, tam olarak buydu. Rahatlamam ne kadar da aptalcaydı. Onlara bir daha asla güvenmemeliyim.

HAYATÎ SORU

Öğle yemeğinden sonra, Levent Bey beni, surlar içindeki Saray Otel’e götürdü. Burada kalacaktım. Arabadan tam çıkmak üzereyken, kolumu yakaladı.

Araştırmana başlamadan önce sana söylemem gereken önemli bir şey var. Burada ne olduğunu anlamak istiyorsan bilmek zorunda olduğun bir şey var. Sorunun esas kaynağından bahsediyorum. Önce, sizin bize ne kadar kötü davrandığınızı, sizlerle beraber yaşarken ne kadar acı çektiğimizi ve bize yaptıklarınızı anlamam gerekiyor. Araman gereken şey bu, insanlara sorman gereken şey de.

1974’ten önce halkların nasıl yaşadığını keşfetmek için kesinlikle çabalayacağıma dair diplomatik bir cevap verdim. Olanların, Levent Bey’in anlattığı kadar kötü olabileceğinden şüpheliydim. Aslına bakılırsa, *onun* söylediği her şeyin propaganda olduğuna emindim. Kaldı ki, son zamanlarda birlikte çok mutlu yaşadığımıza dair o kadar insandan o kadar çok şey duymuştum ki, hepsi bir olup bana yalan söylemeyi kararlaştırmış olamazlardı. Her halükarda kısa süre sonra her şeyi kendim araştırıracaktım. Bir gün sonra başlayabilirdim.

Odama gittikten sonra, sigara almak üzere otelden çıktım. Türkçe konuştum ama dükkan sahibi Türk olmadığını anladı. Sorunca, Kıbrıslı Rum olduğumu söyledim. “Ama, sen aynen bize benzen, aynen bir Türk’e. Hiç tahmin edemezdim,” dedi. Görünüşüm, onun gibi, birçok genç insana da tuhaf geliyordu, çünkü hiç de alışılmadık değildi. Kıbrıslı Rumların farklı ve kesinlikle onlara hiç benzemeyen bir görünüşleri olduğunu sanıyorlardı.

KANLI NOEL

Sabah ilk iş, Tahtakallas’ın, daha önce Lefkosia’da çalışan yaşlı sakinleriyle tanışmak üzere, Ahmet’le beraber, Kıbrıslı Türklerin deyişiyle pazara (bizim deyişimizle *pazari*) gittik. Tahtakallas’taki yaşam üzerine söylediklerini, Kıbrıslı Rumlardan duyduklarım ile karşılaştırmak istiyordum. Önce, Ali Bey’le karşılaştım. Ali Bey, bir kasaptı (Yunanca *hasapis*). Beni gördüğüne sevinmiş gibiydi:

Sana yardım edebildiğimce edecem Yiannaki. Sen gençsin, hiçbir şey bilmen ama ben atmış yaşındayım ve hepsini yaşadım. Sana savaş hakkında her şeyi anlatacam, nasıl göçmen olduğumuzu ve 1964’de Tahtakale’de neler olduğunu.

Yaşlı olduğu için, tarihleri yanlış hatırladığını düşündüm. 1974 demek istiyordu. “Ali Bey” dedim, “Bana yardım etmek istediğiniz için teşekkür ederim. Evet, 1974 savaşı ve sonrasında olanlar hakkında ve Tahtakallas’tan nasıl ayrıldığınızla ilgili konuşabiliriz. Bir gün belirleyelim.”

Türkçe konuşuyorduk fakat Ali Bey anlamadığımı düşünüp Rumca konuşmaya başladı. Kıbrıs lehçemizi hâlâ iyi konuşuyordu. “Yiannaki, bak bura, savaşın ve çatışmanın çoğu 1964’ten buyanı oldu. Her şey Aralık 1963’ta başladı. Biz Tahtakale’yi o zaman terk edip göçmen olduk.” Hiçbir şey anlamadığımı fark etti. “Savaş” ve “göçmen” kelimelerini 1974’le özdeşleştirmiştim. Ahmet’e dönüp, Türkçe sordu: “Kanlı Noel’i bilmiyor mu?”

Ahmet aynı şaşkınlıkla bana döndü. “Kanlı Noel’i duydun mu?”. Daha önce hiç duymadığımı söyledim. Kuşkuyla karışık, daha büyük bir şaşkınlıkla bana baktı. Etrafımıza insanlar toplanmıştı; hepsi bir ağızdan kimi Türkçe, kimi Rumca, kimi İngilizce konuşuyordu. “Ama savaş 1963’teydi, taa 1967’ye kadar... Biz evlerimizi 1963 ve 1964’te terkeddik... Bazıları 1974’de terkeddi evlerini, ama o zaman Barış Harekatı’ydı...” Bir tanesi kızarak Ahmet’e döndü. “Bu çocuk geçmişî öğrenmek için geldi buralara ve sen ona savaşla ilgili hiçbir şey söylemedin? 1963, 1964, 1967 hakkında?” Ahmet geri dönüp bana baktı. Sonra diğerlerine döndü. “Gıbrıs hakkında okuyan bir insan bunları nasıl bilmez? Ama bilmez işde. Sonuçta o bir Gıbrıslı Urum, ne beklerdin?” Bu yorum ise her şeyi anlaşılır kıldı. Kafalarını sallayarak acıma ile karışık merakla bana baktılar. Birkaçı benimle çok yumuşak bir biçimde konuştular. “Tamamdır Yiannaki. Çok gençsin, bunlar hakkında bilgin olmayabilir. Senin suçun değil. Ama merak etme, biz burda sana yardımcı olacağız, sana olanları ta başından anlatacağık.”

Başlangıç her zaman anahtar görevi görüyordu. Sandalyeler sunuldu, oturduk ve diğerleri de bize katıldı. Kıbrıslı Rumlar için, sorunun başlangıcı her zaman 1974’tü. Savaş, felaket, trajedi, göçmenler, kayıp insanlar: Tüm bu kelimeler 1974’ü tanımlardı. Kıbrıslı Türkler için ise durum farklıydı. Savaş, felaket, trajedi, göçmenler, kayıp insanlar: Tüm bunlar 1963’te başlamıştı. Bazı kitaplarda bu bilgilerle karşılaştığımı şimdi hatırlıyordum fakat, belki de tekrar nasıl beraber yaşayabileceğimize daha çok ilgi duyduğum için ve bu olumsuz olayların da buna pek faydası dokunamayacağı için, onlara tam olarak inanmamış, hatta onları tamamen unutmuştum. Ayrıca bu kitapların çoğu Kıbrıslı Türkler tarafından yazılmış ve Dezenformasyon Dairesi tarafından basılmıştı: Üvey Babam gibi taraflı “resmî görevliler” tarafından yazılmış sahte kitaplar.

Benim kesimimdeki insanlar, 1974’ten önceki “hadise”lerden belli belirsiz bahsederken, ciddi görünmüyorlardı. Ya da, 1974’ten önce olanlar onlara ciddi gelmiyordu. Belki de bana yalan söylemediler. Sadece 1974’ten önce olanlar hakkında konuşmak ilgilerini çekmiyor-

du. Yine de, hatırladıkları başka birçok şey vardı. Lefkosia’da, Tahtakallas’ta yaşlılar, 1955-1960 yılları arasındaki EOKA döneminde neler olduğunu berrak bir şekilde hatırlıyorlardı. Nasıl olur da hiç kimse 1960’larda olanlardan bahsetmezdi? Lefkosia ve Tahtakallas’a geri dönene dek beklemek zorundaydım. Şu sırada Lefkoşa’daydım ve buradaki insanların Tahtakale hakkında neler anlatacaklarını duymak istiyordum.

YEŞİL HAT

Genellikle suskun duran bir adam yanımıza yaklaştı. “Yeşil Hat ne zaman oluştu, Yiannaki?” diye sordu. “Yeşil Hat”, Ölü Bölge için kullandığımız bir başka isimdi. Hattın, 1974’te, bölünme gerçekleştiğinde oluştuğunu sanıyordum. Ancak, bildiğimi sandığım belirli şeylerden şüphe etmeye başlamıştım. Çekinerek, “1974” dedim. Cevabım yanılttı fakat onun benden beklediği cevap da buydu. Yumuşak bir tonda konuştu:

Hayır Yiannaki, Yeşil Hat tanımlaması 1964’den, Lefkoşa’nın dikenli tellerle bölündüğünden beri kullanılır. İlk o zaman kullanıldı ve BM ilk o zaman Kıbrıs’a geldi. Bu sebebdan dolayı burada *Savaş* isminde birçok insan bulacan. Onlar çatışmalar esnasında doğduğu için onlara bu isim verildi.

Sabahın hâlâ erken saatleriydi ama Ahmet’ten beni otele geri götürmesini istedim. Yalnız kalmak istiyordum. Otel odama döndüğümde, üzgün ve kızgın hissediyordum. Geçmişimize dair bilmediğim çirkin yanlar vardı. Araştırmam, konuşmayı umduğum insanların ve Ahmet’in önünde utanç verici bir başarısızlıkla başlamıştı. Yakında herkes öğrenecekti. Kendi halkıma... hayır, o korkunç şeyleri yapan ve bana hiçbir şey anlatmayan Kıbrıslı Rumlara çok kızgındım. Kendimi ihanete uğramış gibi hissediyordum ve bu his, Kıbrıslı Türklerle konuştuğumuzda daha da artacaktı.

BARBARLIK

O gün öğleden sonra, Ahmet, sabah olanların üstüne, bana bir şey göstermeden, başka kimseyle görüşmeyeceğimizi söyledi. Korkunç bir ismi olan, sıradan bir eve gittik: “Barbarlık Müzesi”. Midem kasıldı. Bu kez mesele, öteki barbarlardı.

İlk odada, Kıbrıslı Rumlar tarafından öldürülen Kıbrıslı Türklerin siyah beyaz fotoğrafları vardı. Cesetler bazen çıplak, kurşun delikleriyle dolu ve yarı yanmış haldeydi. Sonra Kıbrıslı Türk göçmenlerin çadırlardan uzun kuyruklar oluşturdukları 1963 tarihli fotoğrafları gördüm. Lefkoşa'nın adına hâlâ *Göçmenköy* denilen bir bölgesine yerleşmişlerdi. İnsanlar dışarıda, soğukta, yırtık pırtık kıyafetleriyle ve üzgün yüzleriyle, yağmurun yol açtığı su birikintileri arasında oturuyorlardı. Kafaları kazınmış, ellerinde metal kaplarla sıraya girmiş yemek bekleyen çocuklar, o bildik fotoğraflardan bana siyah, boş gözlerle bakıyorlardı. Onları başka bir yerde görseydim, 1974'te göçmen olan Kıbrıslı Rumlar olduklarını düşünürdüm.

Bir sonraki odada, toplu mezarların fotoğrafları vardı. Bir tanesi, Ayvasıl ya da Kıbrıslı Rumların deyişiyle Agios Vasilios köyündeydi. Metindeki açıklamada, 1964'te çoğu kadın ve çocuk olmak üzere 21 kişinin Kıbrıslı Rumlar tarafından öldürüldüğü yazıyordu. Bir sonraki odada, yıkılmış ve yağmalanmış Kıbrıs Türk köyleri gösteriliyordu. Fotoğraflardaki köyler 1974'te terk edilen Kıbrıs Rum köyelerine çok benziyordu. Ahmet, birçok turistin, diğer ülkelerden gelen resmî görevlilerin ve özellikle öğrencilerin bu müzeye getirildiğini açıkladı.

Camdan teşhir kutusu içinde sıradan giysi parçalarını görünce, esas sergilenenin ne olduğunu anladım: Ayakkabılar, çoraplar ve pantolonlar. Bunlar çocuklardı. Eskiden bir ailenin evi olan bu müzenin duvarlarında, ailenin, gülümseyen ebeveynlerinin etrafında toplanmış gülen çocukların fotoğrafları vardı. Büyük bir fotoğraf hikayeyi anlatıyordu: Ölü anne, küvette çocuklarının kanının içinde uzanmış yatıyor, çocuklarının ölü bedenleri annenin vücudunun üzerinde yığılı duruyordu.

Görgü tanığı yaşlı bir adam, olanları açıklamak üzere Ahmet tarafından davet edildi. Burası, Türk Alayı'nda doktor olarak görev ya-

pan, Türkiyeli bir ordu subayının eviydi. 1960 Kıbrıs Anayasası, Türkiye’den ve Yunanistan’dan belirli sayıda askerin ve subayın, buradaki iki birlikte görev yapmasına imkan tanıyordu. Bu cinayetler, 24 Aralık 1963’te, subay evde yokken işlenmişti. Ev, kurşun yağmuruna tutulmuş ve sonra Kıbrıslı Rumlar evin içine dalarak, herkese ateş etmişlerdi. Bunu anlatan adama da ateş edilmişti ama onu ölü sanıp bıraktıkları için kurtulmuştu. Yaralanan kolunu hâlâ hareket ettiremiyordu. O gün subayın evine karısıyla beraber ziyarete gelmişlerdi, karısı öldürülmüştü. Bana, olayları anlatan ve konu üzerinde yazan İngiliz ve Fransız gazetecilerden alıntılarının da bulunduğu bir broşür verdiler.

Şimdi son odayı, banyoyu görmem lazımdı. Duvarların boyası dökülüyordu. Tabelalar, ziyaretçileri, duvardaki lekelerin gerçek kan ve beyin parçalarından oluştuğu konusunda bilgilendiriyordu. Bu kadar sinir bozucu bir şey görmemiştim. Kıbrıslı Rumların o zamanlar yaptıkları ve Kıbrıslı Türklerin şu anda yaptıkları; sinir bozucu bu müzenin nefreti körüklüyor olması altüst ediciydi.

HER ŞEYİN BAŞLANDIĞI YER

Ertesi gün, daha önce Tahtakale’de yaşayan Hasan Bey’le görüşecektim. Evinde buluştuk ve ona her şeyin nasıl başladığını sordum. Tam olarak araştırmamı yapmaya kararlaştırdığım yerde meydana gelen olaylardan Ölü Bölge’nin ortaya çıktığını öğrendim.

Her şey Tahtakale ya da sizin dediğiniz gibi Tahtagalasda başladı. O günlerde her ikisi de kullanılırdı. İkisinden birini da gullansak sorun olmazdı. Her şey 21 Aralık 1963’de başladı. İlk öldürme Hermes Caddesi’nin yakınlarında oldu. Sizin polisiniz bir kadın ve bir adamı vurup öldürdüler, ölenler bizdendi. Ordan da her yere yayıldı. Ertesi gün daha fazla ateş açıldı ve sonra gerçek anlamda çarpışmalar başladı ve garantlikde evlerimizi terketmeye başladık. İlk sadece bazıları kaçmayı düşündü, sonra hepsi. Eğer akrabaların, çocukların ve gomşuların kaçarsa, sen geride galamazsın. O zamanı gadar tamamdık. Daha önce EOKA döneminde Tahtagala’da bazı sorunlar olduydu ama bağımsızlıkla birlikte onların ortadan galkdığını düşünmüştük. 1960’dan sonra üç sene boyunca

her şey sakindi. Şu da bir gerçek ki senin insanların – özellikle de Makarios– ENOSİS fikrini hiç terketmedi. Bağımsızlıktan kısa bir süre sonra bile, hâlâ ENOSİS'in son hedef olduğunu söylerdi. En sonunda, sizin 1974 darbenizde EOKA yine ENOSİS'i yapmak istedi ancak bu sefer Türkiye büsbütün müdahale etti.

Kendini toplamak için biraz durakladı.

Evet, Ganlı Noel olayları Tahtagala'da başladı. Gorkmuştuk, birden farkedtik ki etrafımız Urumlarla doluydu. O güne kadar etrafımızı çevrilmiş hissedmemişdik. O güne kadar bazıları dostlarımız, komşularımızdı. Ama işler kötüye gidince, artık emin olamazdın. Aslında sorun genç nesildi. Biz yaşlılardan beraber büyümüşüydük. Biz onların içini dışını bilirdik onlar da bizimkini. Yakındık onlardan. Bir zamanlar *Allah* yerine *Panaia mou* [Yunancada “Bakire Meryem”] derdim. Ama sizin gençlerle? EOKA döneminde ne olduğunu unutmayalım. Andrikko'dan alış verişi yapmaya gittiğim zamanı hâlâ hatırlarım. İyi dostduk. Sonra EOKA başladı. Yine bir gün, bir şey almaya gitmişdim, sapsarı kesildi. Aynen bunu söyledi. “Bak bura Hasan, sen beni eyi tanın onun için beni yanlış anlama. Buraya gelmezsan senin için daha eyi olur. Görün o dışardaki çocukları? Hayır, hemen şimdi dönme. Orda bekçi dururlar ve eğer ki ben bir Türk'e bir şey satarsam beni EOKA'ya rapor edecekler. Anlayacağın artık buraları senin için tekin yerler değil.” Yapdığının beni incidiği kadar onu da incidiğini biliyordum. Allaha şükür yanımda yeterince para dutardım da borcumu ona oracıkda ödedim. Reddetmeye çalıştı, sanki bunun geçici bir şey olduğunu göstermek istercesine, ama artık hiçbir şeyin aynı olmayacağını içden ikimiz de bilirdik. Ve Andrikko'ynan vedalaşdım. Senin insanların gençlerin beyinlerini zehirlediler. İlk önce size bizim barbar olduğumuzu öğretdiler. Okullarınızda Türklerden söz ederken bizlerden sanki sadece insanları öldürüp ganlarını içermiş gibi söz edersiniz. Orda size sürekli ENOSİS'i öğretdiler. Ve siz hâlâ onu istersiniz ve de hiç fikrinizi değiştirmeyeceksiniz. Sizin taraftaki o Yunan bayraklarına bak bir. Her gün bizim gazetdaları okurum, bize hâlâ ENOSİS isdediğinizi söylerler. Eh bizda Yunanistan'ın bir parçası olmak isdemezdik tabi, Trakya'daki insanlarımız gibi eziyet çekmek isdemezdik. Lideriniz Makarios'a gelince; onu hiçbir zaman anlayamaycam.

Hasan Bey devam etti:

Din hakkındaki bu saplantınız nedir? Nerdeysa 21. yüzyılda yaşarık şimdi. Makarios, bir papaz, bütün o savaşçıların ne işi vardı? Orda devletimizin başında ne işi vardı? Ben de sandıydım ki kilise din ile ilgilenirdi, politika ile değil, eyi şeylerle ilgilenirdi; bilin ya, hayırseverlik gibi, birbirine yardım etmek ve sevmek gibi. Savaşınan, öldürmek ve tüfeklerin değil. Her zaman televizyonda görürük. Yeni başpispogosunuz her asgeri geçitinizde var, bütün o silahları büyük bir mutlulukla izler. Ve sanki bu da yetmezmiş gibi her zaman bize saldırmaktan bahseder. Hiç bizim papazlarımız, yani hocalarımız, politikaynan ilgilenir mi? Onlar asgeri geçitleri izler mi? Hiçbir zaman. Onlar başgalarına yardım etmekden, Allah'dan, merhametden söz ederler, politika ve tüfeklerden değil. Biz artık camiye gitmeyik. Bağa sorarsan, böylesi daha eyi. Sadece bazı yaşlılar gider, bir de Türkiye'den gelenler, ama onlar fakir cahil köylüler, dünyada geri galdılar. Siz hâlâ o sakallı, gara şapgalı ve elbisele tiplere nasıl itaat edersiniz? İnsanlarınız kiliselernize giderler, çocuklar da gider ve papazlarınız onları bize karşı doldurur. Onlar çocukları gururlu Yunanlı'ya, bizi de kötü Türk'e çevirdiler.

SAHİLE GİTMEK

Yağmur şehrin tozunu toprağını alıp götürmüştü ve güneş Lefkoşa'nın üzerinde parlıyordu. Her şey, özellikle de ağaçlar temiz ve parlak görünüyordı. Ahmet'le birlikte bir sonraki randevuma doğru yürürken ıslak toprağın aşına kokusu beni şaşırttı. Ama neden olmasın? Sadece birkaç yüz metre ilerde, Lefkosia'da da aydınlık bir bahar ikindisiydi. Ancak şimdi iki uzak dünya oldukları hissine kapıldım.

Kıbrıslı Türklerin *manav* Rumların *manavis* dediği ve bir zamanlar iki şekliyle de hitap edilen bu mesleğe eskiden sahip olan Asım Bey'le uzun uzun konuştuk.

1963 senesinde ilk çatışmalar başladığında, Lefkoşa'nın bu tarafına geçtik ve çadırlarda yaşamaya başladık. İnşallah bir çadırda yaşamak zorunda galmazsın Yiannaki. Nasıl olduğunu hayal bile edemezsin. Daha sonra bir akrabanın arka odalarına yerleştik, ora-

da biraz daha rahat eddik. 1964'den sonra her şey biraz daha sakinleşti ve güvenli bölgelerden çıkmaya başladık. Hatta birkaç kez Girne'deki denize bile gitmeye çalıştık. Çocuklar sürekli başımızın etini yerd. “Şimdi yaz, her yaz olduğu gibi neden denize gitmeyiy?” Bilin ya çocuklar nasıldır. Gendi dünyalarında yaşarlar. Onlar için yaz deniz demekdi. Bu yüzden de her zaman gittiğimiz yere Girne yakınlarındaki denize gitmeye çalıştık. Ama bu kez endişeliydik. Gönüşmamaya çalışırdık sizin insanların Türk olduğumuzu anlamasınlar diye. Peki çocukları susdurmak mümkün mü? İmkansız. Bir saat gadar sonra, daha fazla galmak mümkün değildi. Geri döndük, bütün yol boyunca çocukların şikayetiyle. O zamandan sonra da deniz yerine sadece büyük bir su havzası olan Türk bölgesindeki bir köye giddik.

YAŞ SAYMAK

Salih, Tahtakale'de yaşarken kamyon şoförlüğü yapardı. 1963 senesinde ayrıldığında yanında kamyonunu getirebilmişti, ama başka pek bir şey getiremedi. Lefkoşa'da Kıbrıslı Türklerin bölgesine taşındı. Alışlagelmiş bir şekilde ilk önce ona yaşını sordum.

Gıbrıslı Urumların bölgesine geçmek istediğimizde sizin polisinizin aramasından geçmek zorundaydık. Söyledikleri sadece “kapıyı aç, bagajı aç” değildi. “Farları sök, tekerleklerin kapaklarını çıkart” gibi emirlerdi. Ve bunu bize her gün yaparlardı. Arabalarımız için bize benzin vermezsiniz ve sizin tarafa geçip almak zorundaydık. Sadece iki galon benzin için guyruklarda bekler dururduk. Olay buydu. Birçok ürüne ambargo getirdiniz. Tuğla alamazdık –“savunma yapıları inşa edersiniz”– metal damlar için demir verilmezdi –“asgeri gışlalar inşa edersiniz”– üzüm bağlarımıza kükürt yasakdı –“bomba yaparsınız” denirdi. Göçmendik ve başımızı soka-cak bir ev yapamazdık.

Durakladı.

İsden bilesin o zamanlar nasıl yaşadık, Yiannaki. Yaşamazdık. Sadece güçük düşürücü durumlar ve geçiş noktalarında guyruga girip beklemeler değildi. Sadece gendim için de gorgmazdım, geriye can-

lı dönüp dönmeyeceğim meçhuldü. O günlerde sizin tarafınıza giden birçok insan gayboldu, garımın erkek gardaşı gibi. Bugün seninle buluşacağımı ona söylediğimde bilin ne dedi bana? “Ona gardaşımın nerde olduğunu sor.” Her dönüşümde garım beni kapıda beklerdi ve kamyonu gördüğünde yüzü aydınlanırdı. Her sabah onunla vedalaşırdık ve sanki beni bir daha görmeyecekmiş gibi bana sımsıkı sarılırdı. O zaman bebek olan bir kızımız vardı ve ben ayrılmadan öpmem için onu bana getirirdi, sanki son kezmiş gibi. Nasıl bir duygu olduğunu anlayabilir misin? O korku, eğer ben ölürsem onları yalnız bırakacağım korkusuydu. Ama çalışmak zorundaydım, o iki galona bile ihtiyacım vardı ve bunu her gün yapmak zorundaydım.

Bir kez daha durakladı.

Yaşımı sormuştun, Yiannaki. İnsanlar bana yaşımı sorduğunda dört yıl eksik söylerim, göçmen olarak yaşadığımız 1963’den 1967’ye kadar olan o seneleri. O hayat değildi. Ben *şimdi* yaşıyorum. Evet, fakir olabiliriz. Bir kez daha bize karşı ambargo uyguladınız ve ticaret yapamayık, turist getirdemeyik, pasaportlarımızla seyahat etmek bile zor. Hayatın zor olmadığını söylemiyorum. Ama o zamana, sizinle beraberken nazaran şimdi cennet gibi.

Orada tanıdığım herkes göçmenlerin yaşadığı güvenli bölgelerden çıkmanın zorluk ve tehlikelerinden söz etti. Bir kadın o taraftaki bir düğüne gitmeye çalıştığında neler olduğunu yaşlı gözlerle anlattı. “Bu bölgeden çıkmak istediğimiz zaman geçiş noktasında aranırdık. Çok güzel bir beyaz entari geymişdim. Arama bitdikden sonra üstümün hep lekeler içinde olduğunu görünce ağlamışdım.”

BİR AİLE DOSTU

Sonunda, 1974’te babamın yardım ettiği, Lemesoslu Yusuf Bey’le tanıştım. Famagusta’da, Kıbrıslı Türklerin deyişiyle Gazi Mağusa’da ya da Kıbrıslı Rumların deyişiyle Ammohostos’ta yaşıyordu. Benimle tanıştığına sevinmişti ve beni hemen akşam yemeğine çağırdı. Orada ne yaptığımı ve olanlar hakkında onunla da konuşmak istediğimi söyle-

diğimde, yüzüne bir gölge düştü. İçini çekti ama kabul etti. Tahtakaleli olmasa da onun hikayesini duymayı gerçekten istiyordum. Neticede bir nevi aile dostumuz olan tek kişiydi ve ona güvenebileceğimi hissediyordum. Diğer insanlardan çok sayıda üzücü şey duyuyordum. Ancak çoğu zaman Ahmet de bizimle birlikte oluyordu, o yüzden belki de insanlar rahat bir şekilde konuşmıyorlardı. Yalan söylediklerini ya da sırf Ahmet yanımızda diye belli şeyler söylediklerini düşünüyor değilim. Yine de Yusuf Bey'den farklı şeyler duymayı diliyordum. Belki de Lemesos'ta başka şeyler olmuştu ve o bana kendi kasabamla ilgili gerçek hikayeyi anlatacaktı.

O akşam şanslıydım. Ahmet bir arkadaşını görerek bir süreliğine başka bir masaya gitti. Keyifli bir akşam yemeği yiyorduk ve Yusuf Bey'in esas meseleye gelmesini bekliyordum. Yemeğimiz bittikten ve onun konuya girmeyeceğini fark ettikten sonra, ben sormaya karar verdim. Yusuf Bey'in neşesi kaçtı.

“Yiannaki, bunlar hakkında konuşmak istediğinden eminsin?” diye sordu. “*Leymosun*'da he olup biddiği hakkında konuşmak istediğinden eminsin?” Onlar benim doğup büyüdüğüm kasabaya böyle diyorlardı, oysa ben onu sadece *Lemesos* olarak bildim. Tavana bakarak bir sigara yaktı.

Tamam be Yiannaki. Aslında ben bunlar hakkında konuşmak istemem ama senin yaptığın önemli ve ben de yardım etmek isterim. Ve sen Stathis'in oğlusun, bundan örürü gendimi daha da mecbur hissedirim. Ama ne dersem deyim şunu bil ki senin baban iyi bir adamdı. Ve bunu ispat etti. Şimdi, nereden başlayalım? Bilin aslında hayatta olmam büyük bir şans. 1963'den 1967'ye kadar *Leymosun*'un içinde kapalı yaşadık.

Orda yaşamının ne kadar korkunç olduğunu anlattı, daha da kötüsü, mecbur kaldıklarında güvenli bölgeden çıkmanın ne kadar korkunç olduğunu. “Şimdi Yiannaki, emniyet var. Nereye istersem gidebilirim. Bunun ne demek olduğunu anlayabilir misin? Artık geceleri uyuyabiliyoruz. O şekilde senelerce yaşadık.”

Gözlerimin içine baktı. “Baban sana 1974’ü anlattı mı?” Başımı salladım ve devam etti:

Tamam, anladđı ve bilmelisin ki çok minnettarım. Bunu ona söylemeyi unutma. 1968’den bir süre sonrasına kadar her şey fena değildi, bir kez daha burada bir geleceğimizin olduğuna, yani sorunlarımızı çözebilmenin, bilirsin, barış içinde yaşayabilmenin yollarını bulabileceğimize inandık. Ama siz yine ENOSIS diye duddurdunuz. Asgeri darbe oldu ve bizim kabuslarımız yine başladı. Sıra bize ne zaman gelecekti? Şimdi Rumlar gendi aralarında şavaşırlar ama birbirleriynan işleri bitdiğinde sıra bize gelecekti. Ve Samson! O adam ki bizi 1960’larda öldürdü, o ki bir gün adayı Türklerden temizlemeyi umduğunu söylemişti, yeni cumhurbaşkanı oldu.

Samson 1950’lerde Kıbrıslı Rum EOKA savaşıçlarından biriydi. 1974 senesinde, en sonunda ENOSIS’in gerçekleşeceğini deklare eden EOKA B darbecileri tarafından cumhurbaşkanı olarak atandı. Fakat 1960’larda Kıbrıslı Türklere karşı kanlı hadiselere öncülük etmiş olmasından dolayı Türkler arasında kötü namı vardı.

Bana baktı, bir şey söylememi beklemiş gibi, fakat söylemedim. Dolayısıyla devam etti. “1974 senesinde Türk asgeri ayak basınca, hareket... hareket... başladığı zaman, bizi stadyuma goydular. Bize işgence etmediler. Yani öldürme olmadı ve bir kısmı zaten beni tanırdı lakin kötü muamele görmedim. Şunu demek isterim Yiannaki... 1974...” Bir daha duraksadı. Gözleri benimkilere döndü. “Anlatılmak isdediğim o ki, 1974’de Türk asgerinin gelmesi bizleri rahatlattı. Böyle şeyleri unutamayık. Ayrı yaşamamız bizler için daha iyi. Biribirimizi ziyaret etmemiz okeydir; babana henüz şahsen teşekkür edemedim. Sanmam ki tekrar bir arada yaşayabilelim.”

Yusuf Bey ile daha fazla konuşmak istemiyordum. Duyduklarımdan hoşlanmamıştım ve onu konuşmak istemediği şeylerden bahsetmeye zorladığım için kendimi kötü hissediyordum. Ayrılmadan önce beni, başka bir gün evinde akşam yemeğine davet etti. Tamamen ayrılmadan önce sadece hoşça kal demeye gittim.

LEMESOS

Otelde yalnız başıma kalınca, kasabam üzerine düşündüm. Nasıl olurdu da başka bir ismi daha olduğunu bilmezdim? 1974'te sadece 10 yaşındaydım; 1963 ile 1967 arasında ise o zaman olan herhangi bir şeyi hatırlamak için çok küçüktüm. Tek hatırladığım zaman zaman babamla Türk mahallesine, Kıbrıslı Rumların değişiyiyle *Tourkomahalla*'ya gittiğimizdi. Burası, kurumuş bir nehir yatağı ile şehrin geri kalanından belirgin şekilde ayrılırdı ve adına "Dört Fener" denilen fenerli köprüden başlardı. Tam olarak nasıl olduğunu anlayamasam da, burası bana farklı bir dünyaya geçit gibi geliyordu. Köprünün karşısında, camiyi görürdüm. Büyük, değişik ve gizemliydi. Türk mahallesine gündüzleri, ya hep aynı adamdan karpuz almak için ya da yoğurt almak için giderdik. Birkaç kez de akşam yemeği için ünlü bir restoran olan Arifis'e gittik. Bütün hatırladığım buydu. Kıbrıslı Türkler 1975'te buradan ayrıldığında on bir yaşındaydım, ancak hiçbirini tanı mıyordum. Kıbrıslı Türk bir kız ya da oğlanla karşılaştığımı hiç hatırlamıyordum. O yüzden, burayı terk ettiklerinde onları özlememiştim.

Fakat buradan ayrılışlarıyla ilgili hatırladığım bir şey vardı. 1975'te bir gün babamla, arabayla Lefkosia'ya gidiyorduk. Önümüzde, ağır ağır ilerleyip uzun kuyruklar oluşturan içleri insan dolu Birleşmiş Milletler kamyonları vardı. Leymosunlu Kıbrıslı Türkler, kuzeye taşınyorlardı. Bunun üzerimde yarattığı tek duygu, yavaş ilerleyen trafik yüzünden geç kalmamızın ve hiç bitmeyecekmiş gibi gözükken kuyrukta dikkatlice ardı ardına kamyonları sollamak zorunda olmamızın yol açtığı kızgınlıktı. O kamyonlardaki insanlarla, tanıdığım herhangi biri arasında bir bağlantı kuramamıştım. Sonradan, mahallelerinin boş olduğunu fark ettim, ama benim için zaten hiçbir zaman orada olmamışlardı. Ben Lemesos'ta yaşıyordum, onlar ise Leymosun'da.

PARANOYA

Akşam saat sekiz civarıydı. Otel odamda oturmuş, aldığım notları dizüstü bilgisayarına geçiriyordum. Bu tarafa geçmeden hemen önce, güvenliğim için bilgisayarına bir şifre sistemi yüklemiştim. Kapı çalın-

dı. Gelen Levent Bey'di. "Selam evladım, seni ne zamandır görmeyince özledim. Eminim sen de sevgili Üvey Babanı özlemişsindir değil mi? [Gülümseyerek] Hadi yemeğe çıkalım." Neredeyse her akşam ya onunla ya Ahmet'le yemeğe çıktığımı, ancak notlarımı bilgisayara geçirmek için akşamları yalnız zaman geçirmeye ihtiyacım olduğunu söyleyerek kibarca karşı çıktım. "Öyle şey olmaz oğlum" diyerek sözü ağzıma tıkadı.

Yiannaki, burada Üvey Baba olan benim ve ben, dışarı çıkalım diyorum. O yüzden hazırlan, Üvey Babanı küçük düşürmek istemezsin değil mi? Her neyse, senin gelişini ayarlamak üzere yukarı çıktığımda bana ne dendiğini biliyor musun? Ve siz majesteleri için oldukça yukarılara, en tepeye çıktım. Başkan bana iki şey söyledi. "Başına bir şey gelmeyeceğinden ve iyi besleneceğinden emin ol. Öteki tarafta yaşayan insanlara burada iyi geçindiğimizi göstermek istiyoruz. O yüzden onu öyle şişmanlat ki, döndüğünde insanlar bunu bir bakışta fark edebilsinler." Geri döndüğünde bizim hiç de misafirperver olmadığımızı anlatmak için, misafirperverliğimizi red mi ediyorsun? [Gülümseyerek]

Harika diye düşündüm. Sadece zihnim değil, bedenim de propaganda mekanizmalarının bir aracı olarak kullanılacaktı. Mühim soruyu sormam için bir fırsat doğmuştu. "Neden gelmeme izin verildi?" Gülümsedi. "Emin değilim Yiannaki ama bir tahminde bulunabilirim. Büyük patron o sabah iyi tarafından kalkmıştı ve benim tahminim –aslında pek de tahmin değil, burada herkes bunları bilir– bir gece önce bir kadınla tanışmıştı. Ne demek istediğimi anlıyorsun değil mi?" Bu, resmî bir açıklamaya aldığım en yakın cevaptı.

Her zamanki manzaralı restoranda, monolog devam etti:

Artık anlamışsındır ki, işim gereği sizin gazetecilerinizle sıkça temas ediyorum. Makalelerini her gün okuyorum ve bizim tarafımıza geçtiklerinde her dakikamı onlarla geçiriyorum. Çok önyargılılar. Buraya bir şeyler keşfetmeye geliyorlar ama tek gördükleri, sadece görmek istedikleri. Sonra geri dönüp, Kıbrıslı Türklerin baskı

altında olduğunu, yoksul ve perişan yaşadıklarını yazıyorlar. Evet, burada yoksul insanlar var, kendilerini baskı altında hissedenler de olabilir. Bunların yazılması umurumda değil. Ama diğer şeyleri de yazmalılar, sadece tek taraflı makaleleri değil. Üç saat boyunca, onlara nasıl acı çektiğinizi anlatan ve sonunda da sizin tarafınızda ki eski bir arkadaşına selam gönderen biriyle konuştuklarında ne yapıyorlar biliyor musun? Sadece buradakilerin eski Rum arkadaşlarını özlediklerini, onları tekrar görmek istediklerini ve sizlerin arasına katılmak istediklerini söyleyip, gerisini kesiyorlar. Hiçbiri, ziyaret ettikleri toplu mezarlar hakkında tek bir şey bile yazmıyor. Buna inanabiliyor musun?

Derin bir nefes aldı. Yeni bir bölüme geçmek üzere olduğu açıktı.

Ne kadar paranoyak olduklarına inanamazsın. Bizim, arkadaşları olduğumuzu söylüyorlar ve sonra da buraya geldiklerinde korkuyorlar. Mesela kadın gazetecileri alalım. Buraya geldiklerinde makyaj yapmaz ve açık kıyafetler giymezler. Neden biliyor musun? Çekici görünmemeye çalışıyorlar çünkü onlara tecavüz edeceğimizden, “Kıbrıslı Türk kardeşlerinin” onlara tecavüz edeceklerinden korkuyorlar. En komiği ise yemek yemeye gittiğimizde olur. Başta herkes diyetle olduğunu söyler. Ama sizi iyi tanıdığımdan herkes için sipariş veririm. Herkes, bu muhteşem yemeklerin önünde oturur, ağızlarının suyu akar ama kimse bir şeye el sürmez (gülümseyerek). Sizi iyi tanıdığım için bir müddet beklerim. Sonra mezelerden birine ekmeğimi bandırırım ve hepsi “Ah biz de bundan biraz deneyelim” derler ve ancak ben lokmamı ağzıma attıktan sonra, hepsi aynı tabaktan biraz alır. Biraz sonra herkes susar ama yine önce beni beklerler. Susuzluk çekmelerini görmek için bir süre beklerim. Ben bir şişeden su içer içmez, onlar da aynı şişeden içerler. Sizi zehirleyeceğimizden korkuyorsunuz.

Derin bir nefes ve daha çok şey anlatacağının işareti olan istekli bir bakıştan sonra:

Yunanistan'daki kasabam Komotini'de yaşarken başıma ne geldi biliyor musun? Askerliğimi yaparken, Yunanlı bir arkadaşım beni evine davet etti. Bir seneden daha fazla zamandır ordudaydım ve o, be-

ni evine çağıran ilk kişiydi. Eve girer girmez kızı gözüktü, neşe içinde babasına sarılırken gülümsedi. Babası, “yanımda bir arkadaşımı getirdim Marina” dedi ona. “Adı Levent, bir Türk”. Koşarken, küçük kız birden donuverdi. Gülümsemesi kayboldu. Görmeliydin. Bir canavara bakıyormuş gibi dikkatlice baktı bana. “Ama baba” dedi kız, “aynı bir insana benziyor”. Sonra bana döndü. Babasının şaka yaptığını sanmıştı. “Bıçağın nerede peki? Ya bıyığın?” Sizinle yaşamak işte böyle bir şeydi Yiannaki. Her gün cehennem gibi.

Küçük kızlı hikayeyi dinlerken ve bir Türk için Yunanistan’da ordunun nasıl olabileceğini düşünürken titrediğimi hissettim.

“Yunanistan’da Türk olmadığını söyleyip, bize Müslüman diyorsunuz; ama yine de bize, canavar olduğunuzu düşündüğünüz Türklerle davranır gibi davranıyorsunuz” diyerek devam etti.

Ölü Bölge’ye verdiğiniz adı ele alalım. Bazen Attila Hattı diyorsunuz ve oraya o ismi verenin de biz olduğumuzu söylüyorsunuz. Bu ismi, bizi barbar gibi göstermek için kullanıyorsunuz. Fakat biz bu ismi kullanmıyoruz, asla da kullanmadık. 1974’teki Barış Harekati sırasında, geçici olarak çizilen hatlardan birine, orada öldürülen bir generalin adı verilerek Attila dendi. Bu isme bayılıyorsunuz, değil mi?

Derin bir nefes aldı ve ciddileşti. Yumruklarını sıkarak masaya koydu.

Bizden nefret ediyorsunuz Yiannaki. Başka türlü olamaz. Bu nefret tek taraflı, sizin tarafınızdan. Tarih boyunca biz size karşı hep iyiydik, sizse bize karşı korkunçtunuz. Bize karşı ilk ayaklanan sizlerdiniz, bizi sırtımızdan vurdunuz, 1920’de vatanımızı işgal ettiniz, burada ise önce bizi yok etmeyi deneyip, 1974’te de Kıbrıs’ı ele geçirmeye ve onu Yunanistan’la birleştirmeye çalıştınız. Yunanlılığınızı koruma sebebinizin kilise olduğunu söylüyorsunuz. Peki Osmanlı dönemi sırasında, tüm o hakları kilisenize veren kimdi? Tarih boyunca hep yayılmacı oldunuz. EOKA’yı ve EOKA B’yi yarattınız. Hâlâ EOKA’yı övüyorsunuz, yani hâlâ Yunanistan’la birleşmeye çalışıyorsunuz. O hayalden asla vazgeçmeyeceksiniz. EOKA

ve EOKA B'nin farklı olduğunu söyleme. Hâlâ ENOSİS'i istiyorsunuz, hâlâ bir gün İstanbul'u alacağınızı umduğunuz gibi. Bunu bütün okul kitaplarınızda görüyorum. Masum çocuklara "Konstantinopolis yine bizim olacak" diyorsunuz.

Benim için her şey net, her şey siyah ya da beyaz, gri yok. Bu benim felsefem. Senin insanlarınsa her şeyi gri yapmaya çalışıyor. Sen de Yiannaki, sen de bazen bunu yapıyorsun. Seninle bir Türk gibi konuşuyorum, dürüst ve açık. Sen ise bir Yunanlı gibi cevap veriyorsun. Hep sırların var ve ne düşündüğünü bana söylemiyor. Düşüncelerini açığa pek vurmuyorsun değil mi? Ama senin tarafını iyi biliyorum. Yunanistan'da kullandığınız "Türk'e döndü" deyimini biliyorsun. Bunu, biri öfkeden köpürdüğünde kullanıyorsunuz. Ama siz Kıbrıs'taki Rumlar bunu pek kullanmıyorsunuz, çünkü sizin kullandığınız başka bir ifade var. Söyle bana Yiannaki, nedir o?

Neyi kastettiğini biliyordum ve ona söylemek zorundaydım. "Ben Türkçükmüyüm?" Bu, olumsuz bir ifadeydi. "Peki ne demek bu?" diye sordu. Cevabı biliyordu ama benden duymak istiyordu. Kıbrıslı Rumlar bu ifadeyi, haksızlığa uğradıklarında ya da yalnız bırakıldıklarında kullanırlardı. Diyelimki birisi, bir tanesi hariç bütün arkadaşlarına sigara verir. Sigara verilmeyen kişi "Ben Türkçükmüyüm?" diyerek şikayet eder. Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türklerden bahsederken, genellikle Türk kelimesine küçültme anlamı eklerlerdi: *Tourkouthkia*, "Türkçük" gibi.

Levent Bey devam etti:

Kıbrıs'taki Türkler bunu duyduklarında sence ne hissediyorlar, ha? Sadece Kıbrıslı Rumları kastederek çoğu zaman "Kıbrıslılar" demiyor musunuz, söyle bana? Bunu hep yapıyorsunuz. Sen de yapıyorsun Yiannaki. Kıbrıslılar derken, seviyor ve ilgileniyor göründüğünüz, "kardeşimiz", "yurttaşımız" dediğiniz Kıbrıs'taki Türkleri dışlıyorsunuz. Bize bazen *Yurukkides* bile diyorsunuz.

Bu ifadeyi Kıbrıslı Rumların, Kıbrıslı Türkler için değil, sadece Türkiye'deki Türkler için kullandığını ve nefretin de, Kıbrıslı Türklerle

değil, işgalci olan Türkiyeli Türklere yöneltildiğini açıklamaya çalıştım. İtirazlarımı dikkate almadı:

Kıbrıslı Türkler ya da Türkler, ne fark eder ki? Hepimiz Türk'üz, nokta. Yine bazı şeyleri gri yapmaya çalışıyorsun Yiannaki. Tipik Yunan davranışı. Ama, sizin *Yurukkides*' in geldiği *Yörük*, asil bir kavimdi. Tabii ki sizin kastettiğiniz, eski barbar Türkler. Bu yüzden burada yaşamaktan bu kadar memnunum. Her gün, gazetelerden makaleleri keserken, buradaki Türkleri ve bütün dünyayı, bizden ne kadar nefret ettiğiniz, bizi tekrar sömürmek istediğiniz, bizi dışladığınız, tüm Kıbrıs'ın size ait olduğunu iddia ettiğiniz konusunda uyarmaya çalışıyorum. Ve bize karşı kullanmak üzere, hep daha çok silah alıyorsunuz.

Uzun zaman geçmemişti ki, Levent Bey bir sabah beni görmek istedi. Endişeli gözüküyordu.

Sana bir şey sormam lazım Yiannaki. Bir Türk gemisi yolunu kaybetti ve kendini sizin tarafınızda buluverdi. Siz de kaptanı hapse atıyorsunuz. Birleşmiş Milletler, sizin kesime, buradan birinin tercüman olarak gitmesine ve kaptana iyi davranılıp davranmadığını kontrol etmesine ikna etti. Hükümetimiz bu işi benim yapmamı istedi. Senin insanların benim hakkımda çok şey bildiğini ve benden hoşlanmadığını biliyorum. Sence gitmeli miyim?

Herhangi birinin ona zarar vermesinin pek mümkün olmadığını söyledim, hele ki bunu talep eden Birleşmiş Milletler ise. “Benimle gelebilir misin? Sen de benimle gelersen, kendimi çok daha güvende hissedirim” dedi. Kıbrıs Rum kesiminde onunla bir arkadaş, bir rehber, herhangi bir şey gibi görünmek bir felaket, rezillik, hainlik demekti. Ama nasıl reddedebilirdim? Araştırmam, Levent Bey'in daha fazla kalmama izin verip vermemesine bağlıydı. Kabul ettim.

“Yine de emin değilim Yiannaki” diyerek devam etti:

Aklımda birçok düşünce var. Ya gizli servisiniz çok güzel bir kadını beni öpmesi için gönderirse? Diyelim ki rujuna özel bir tür zehir

koydu ve panzehirini de aldı. Bu zehrin, kendini ancak bir hafta sonra aktive eden bir zehir olduğunu düşünelim, böylece bizim tarafımıza döndükten günler sonra etkisi açığa çıkar. Bu durumda kim senin insanlarını herhangi bir şeyle suçlayabilir ki?

Gitmesi için Levent Bey'i yarım ağızla ikna etmeye çalıştım. Sonuçta, bizim tarafımıza hiç geçmemişti. Bunu düşünceğini söyledi, fakat sonraki gün, neyse ki, aksi yönde karar vermişti.

ÖNYARGILAR

Latife Hanım, Enformasyon Dairesi'nde çalışıyordu. Benimle görüşmek istedi.

İngiltere'deki bir üniversiteden geldiğini duydum. Tarafsız bir araştırma yapmanı diliyorum. Herkes senin hakkında iyi şeyler söylüyor ve eminim haklılardır. Fakat anlaman gereken bir şey var: Neden yabancıların her zaman sizin tarafınızda, Rumların tarafında olduğu ve neden bize karşı bu kadar önyargılı oldukları. Uzun bir süre Avrupa'da yaşadım ve birkaç şey anlamayı başardım. Her şeyden önce, neredeyse her yerde Yunanlılar var ve çoğu Avrupalı mutlaka birkaç Yunanlı tanıyor. Etrafta bu kadar Türk bulamazsın, gerçi bugünlerde yurtdışında daha çok yaşamaya başladılar. Sonra, ki bu en önemli sebep, Avrupalılar Antik Yunana hayranlar. Okullarda ve üniversitede, Antik Yunanı öğreniyorlar. Ayrıca, siz davanızı bizden daha iyi satıyorsunuz. Kıbrıs'taki Rumlar bizden çok daha zenginler ve sizin arkanızda Yunanistan var. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Rum lobisini al mesela. Herkes Rum lobisinin güçlü olduğunu ve Amerikan dış politikasını etkilediğini biliyor. Hem Rumlar daha iyi oyuncular, ne demek istediğimi anlıyor musun? Kayıp insanlar meselesini ele alalım. Herkes darbe sırasında *kendinizin* öldürdüğü birçok insanı listelere eklediğini biliyor. Sonra, *Gece Yarısı Ekspresi* gibi filmler var. Çoğu Avrupalı Türkiye'yi sadece bu berbat film vasıtasıyla tanıyor. Bu filmin Yunanlılar ve Ermeniler tarafından hazırlanan bir propaganda olduğuna inanıyorum. Yoksa neden böyle bir film yapılsın ki?

SAVAŞ SONRASI MODASI

Ziyaret ettiğim evlerde, dekorasyon için kullanılan mermi kovanları görünce vuruldum. Cilalanmış, pırıl pırıl mermi kovanları salonlarda gururla sergileniyordu. Bunlar, 1974 savaşı sonrasında etraftan toplanan, boyları bir metreyi bulan bronz top mermisi kovanlarıydı. Genellikle tepesinde bir kül tablası bulunuyor ya da içi plastik çiçeklerle süsleniyordu. Lefkosia'da de aynı şeyleri görmüştüm. Savaş sonrasında Kıbrıs Rum tarafında epey rağbet gören kovan modasını hatırlıyordum.

Boş mermi kovanları o zamanlar biz çocuklar için çok değerliydi. Ezilmiş ya da zifte bulanmış mermiler çok gözdeydi, ama en değerlisi, çok nadir olmaları sebebiyle “canlı cephaneler” olan ateşlenmemiş mermilerdi. Onları toplar, karşılaştırır ve birbirimizle değış tokuş ederdik. Tabii eğer ateş almamış cephane söz konusu olursa bunu yetişkin gözlerden uzakta yapardık, yoksa biri gelip haksız yere elimizdekileri alıp götürebilirdi. Benim gibi Lemesos'ta büyüyen çocuklar, gizliden gizliye Lefkosia'daki erkek çocuklarını kıskanırdı. Gerçek savaşa daha yakın oldukları için onlarda her zaman daha fazlası olurdu.

Erkek çocuklar mermileri, boyunlarına geçirdikleri siyah deri bantlara takarlardı. Şimdi keşfediyordum ki Kıbrıs Türk tarafındaki erkek çocuklar ve delikanlılar da onlara çok kıymet vermişti.

BARIŞ İÇİN SAVAŞ

“Barış Harekatı” ya da “Mutlu Barış Harekatı”: 1974, Kıbrıs Türk tarafında resmî olarak böyle adlandırılmıştı. Fakat burada bir sorun vardı. Kulağa çok masum geliyordu. Kahramanlık, mücadele ve tehlike hissi bunun neresindeydi?

Lefkoşa'daki fotoğrafçılar ortadaki meselenin ciddiyetini hemen fark etmişlerdi. 1974 savaşına katılan Türk askerleri ya da sonradan Kıbrıs'ta görevlendirilenler, genellikle kendilerine Kıbrıs'ı hatırlatacak bir hatıra istiyorlardı. Lefkoşa'da dolaşırken, birkaç eski fotoğrafçının camında gördüm. Kıbrıs haritası çiziminin, adanın tam ortasında askerin resminin yerleştirilmesi üzere yuvarlak bir boşluk bıra-

kılmış olan hazır fotoğraf. Esas meseleyi, savaşı, macerayı, tehlikeyi anlatan bu fotoğraflardı. Bölünmüş Kıbrıs haritasının etrafında jetler arkalarında iz bırakarak yol alıyor, dalgalı denizlerdeki gemiler Lemesos'u ve Larnaka'yı bombalıyor – aslında bombalamadılar – askerler hücumu hazır bekliyor ve bir sivil, bir askeri kucaklıyordu. Bir resimde büyük harflerle BARIŞ İÇİN SAVAŞ yazıyordu. Diğerinde ise KIBRIS TÜRK'TÜR.

Aynı dükkanlar, Kıbrıs'ta görevlendirilen Türk askerlerinin geride bıraktıkları sevdiklerine gönderebilmeleri için kartpostallar satıyordu. Kartın üzerinde duruma uygun bir yazı vardı:

DAĞ KOMANDOSU,
YAVRU VATANIMIZ
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİNDE
SİLAHLARIN GÖLGESİNDE
MAVİ BERENİN ALTINDA
ÖLÜMÜN ELİ GİBİ
GÖKYÜZÜNDEKİ ŞİMŞEK GİBİ
TOPRAĞI ALIP GÖTÜREN SEL GİBİ
Sevgilerimle

.....
Mutluluk ve sağlık dolu günler diler, sevgi ve saygıyla selamlarım.

Tarih:

Gönderen:

EVİM EVİM GÜZEL EVİM

Erkan Bey onu evinde ziyaret etmem için ısrar etti. Bir önceki görüşmede Tahtakale'deki hayatıyla ilgili anlattığı acı şeylere rağmen, belki de onlar yüzünden, onunla ve ailesiyle zaman geçirmemi arzu ediyordu. Memnuniyetle gittim. Bahçesinde, uzun limon ağaçlarının gölgesi altında otururken, burada zaman geçirmeyi ve ağaçlarıyla ilgilenmeyi ne kadar sevdiğini anlattı. Akşam güneşinin vurduğu yaşlı zeytin ağacının yaprakları, rüzgar estikçe hışırdayarak, gümüşî alt yüzeylerinin yansıttığı güneş ışınlarıyla parılıyordu. Ağaçları hakkında konuşurken, Erkan Bey'in evinin eski bir Kıbrıslı Rum evi olduğunu fark et-

tim. 1963'ten beri göçmen olsa da, buraya 1974'ten sonra taşındığını söyleyerek beni doğruladı. Ağaçlar, 1974'ten sonra dikilmiş olamayacak kadar yaşlıydılar.

Erkan Bey, kendini tamamıyla evinde hissediyordu. 1963'te evinden ayrılan diğerleri gibi, göçmen oldukları dönemden bahsederken, geçmiş zaman kullanıyordu. Kıbrıslı Rumlar ise her zaman şimdiki zaman kullanır ve "bizler göçmeniz" derlerdi. Erkan Bey artık bir göçmen gibi hissetmiyordu. Birçokları gibi, o da 1960'ların sonlarında olaylar yatışınca, Tahtakale'deki evine geri gitme fırsatı yakalamış ancak orada kalmamıştı.

Evim yağmalanmışdı, kapı çerçevelerini bile aldılar. Birileri yakmaya çalışmışdı. Her şey kömür olmuşdu ve oturma odasının ortasında içi bok dolu bir kova vardı. Hâlâ hatırlımda olan şeylerden biri, kova. Bir daha asla geri dönmedim. Daha önce, hayalimde evimin eski hali vardı. Şimdi mahvoldu. Şimdi evimi düşündüğümde sadece o gün gördüğümü hatırlarım. Kovayı.

Daha önceki sohbetlerimizde olduğu gibi, Kıbrıslı Rumlar hakkında kötü şeyler söylediği zaman, benim de artık şu ana kadar alıştığım esef dolu bakışlarla bana baktı. "Bunları sana söylemek zorunda kaldığım için üzgünüm," diyordu yüz ifadesi, "bize ne kadar kötü davrandığınızı sana anlattığım için üzgünüm, şahsen senin suçun olmadığını biliyorum, Yiannaki."

Bir insan başka bir insanın evine nasıl girer ve orada yaşar? O evi kendi evi gibi benimsemesi ne kadar zaman alır? Tahtakallas'ta, oradaki Kıbrıslı Türklerin evlerine yerleşen Kıbrıslı Rumlarla karşılaştığımda, onları anlamak daha kolay gelmişti. Evler, Kıbrıs Rum mercileri tarafından tamir edilmiş ve boyanmıştı. Daha önce orada yaşayan insanlardan hiçbir iz yoktu. Ama ya 1974'ten sonra Kıbrıslı Rumların evine taşınan Kıbrıslı Türkler?

Bunu hayal etmeye çalışın. Ailenizle taşınmanız üzere size bir ev veriliyor. İçeri girdiğinizde, ölümcül bir aceleyle oradan ayrılan bir ailenin eşyaları, kokuları, izleri, varlıkları, hâlâ orada duruyor oluyor.

Kapı menteşesinde, bir çocuğun, yaşamının aniden bölündüğü ana kadar alınmış boy ölçüsünün çentiklerini görüyorsunuz.

Resimleri hâlâ duvarlarda, albümleri hâlâ çekmecelerde. Onların en değerli anılarının bekçisi haline geliyorsunuz. Bakmadan, albümleri kaldırmaya karar veriyorsunuz. Tamamen yok etmeye içiniz el verir mi? Ama hiç bakmamak mümkün değildir. Şimdi yeni bir hayata başladığınız o evde, daha önce kimlerin yaşadığını bilmek zorundasınızdır. Sizin için bir başlangıç: Onlar için bir son. Resimlerine bakarken, onlar hakkında en küçük detayları bile öğrenirsiniz. Yaşamlarının en önemli ve en mahrem anılarının davetsiz misafiri olursunuz. O eski moda kıyafetleri ve saç modelleriyle ilk kez aşık olduklarında oradasınızdır, düğünlerinde hazır bulunursunuz, yolculuklarında onları takip edersiniz, yeni doğan çocuklarıyla tanışırsınız, vaftiz sırasında oradasınızdır, çocuğun büyümesini izlersiniz, sonra bir sayfa daha çevirirsiniz; ama, boştur.

Sonra dolaplar, mutfak, bahçe. Her gün onlar hakkında yeni bir şeyler buldukça, çocukların oynadıkları oyuncakları, adamın tercih ettiği kravat tarzını, kadının sevdiği ayakkabıları keşfettikçe, zamanla orada yaşayan herkesi tanıyorsunuz. Bebek karyolasını ne yapacaksınız? Kısa bir süre öncesine kadar başka bir çocuğun uyuduğu bebek karyolasına rahatça uyuması için kendi çocuğunuzu mu yatıracaksınız? O çocuğa ne oldu? Hâlâ orada sizinle birlikte yaşıyorlar. O evin eski sahipleri olanların ruhlarını oradan nasıl kovalayıp da kendinizin malı olarak hak iddia edebildiniz?

Siz, Kıbrıslı Rumların evine yerleşen Kıbrıslı Türkler, evinizi kaybetmenin ne demek olduğunu bilirsiniz. “Yalnızca bir göçmen, başka bir göçmenin üzüntüsünü anlayabilir” demişti bana Kıbrıslı Türk göçmenler, aynı Kıbrıslı Rum göçmenlerin dediği gibi. Diğer göçmenleri de anlayabiliyor musunuz? Yoksa tam tersi mi? Kendi evinizi terk etmeye zorlandığınız için, yıllar boyu Kıbrıslı Rumların korkusuyla yaşadığınız için, Kıbrıslı Rumlar düşmanınız haline geldiği için, onların evleri üzerinde hak iddia etmekte kendinizi haklı buluyorsunuz. Geçmişte çektiğiniz acılara karşılık onların çektiği acının yerinde oldu-

ğunu düşünüyorsunuz. Ortada suç var mıydı? Bununla nasıl başa çıkılabilirdi? Bunun yollarından biri, kendinizi her suçlu hissettiğinizde, kendi çektiğiniz acıları hatırlamaktı. Geçmişte çektiğiniz acılardan, diğerlerinin çektiği acıları silmek için mi yararlanıyordunuz? Yine de, artık ismen de tanıdığınız bir Kıbrıslı Rum olan Andreas'ın sizin çektiğiniz acılardan sorumlu olduğuna nasıl emin olabilirsiniz? Ya Kıbrıslı Rumlar size acı çektirirken henüz hayatta bile olmayan oğlu Petrakis ve kızı Elenitsa ve muhtemelen bu işe hiç karışmamış olan karısı Bayan Maria? Genelleyin, çözüm bu. Günahlarından arınma. Onların hepsi *Rum*. O halde, kadınlar ve çocuklar da erkekler kadar sorumlu tutulmalılar; hepsi sorumlular, hepsi ve her biri. Bu genelleme, onların evi olan sizin evinizde huzurlu bir uyku için ilaç demektir.

Kıbrıslı Türkler ne yaptı? Yeni vatanlarına gittiler. Orası sadece ve sadece onların olmalıydı. Temizlik, bu yeni vatanın yakın geçmişini ve eski sakinlerinin hatıralarını yok etmek için tatbik edilen resmî yöntemdi. Kuzeydeki tüm Rumca yer isimleri –kasabalar, köyler, cadde-ler– Türkçeye dönüştürüldü. Eskiden orada yaşayanlardan bahsetmek, eski yer isimlerini kullanmak ve özellikle de Kıbrıslı Rumların çektikleri acılardan konuşmak hainlik sayıldı. Vatanseverlik, sadece Kıbrıslı Türklerin acılarından, çektiklerinden ve yerlerinden edilmelelerinden bahsetmekti.

Evlere temizlemek için ateş kullanıldı. Evlere girer girmez bazı Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rumlara ait her şeyi yaktılar. Diğerleri dezenfekte etti ve evler yeniden boyandı. Yine de, çitin altındaki gizli bir köşede beklenmedik bir şekilde küçük erkek çocuğun oyuncak arabalarını bulmadınız mı? Ne kadar süre boyunca evin eski sahipleri böyle karşınıza çıktı? Bir anlık görüntüleri aynaya yansıdı mı? Bir çözüme ulaşıldığı takdirde, evin eski sahipleri, sadece şöyle bir bakmaya bile gelseler, nasıl hissedeceksiniz? Size, eski yaşamlarını, fotoğraflarını, evin bir köşesinde saklayıp saklamadığınızı sorabilirler.

Çok sonraları, bir olayı takip etmek üzere kuzeye döndüğümde, bana büyükbabasının evini göstermek isteyen Kıbrıslı Türk bir arkadaşımla karşılaştım. Beni gördüklerine memnun oldular fakat evlerin-

de ürkütücü bir şey vardı. Evi, oraya taşındıklarında buldukları haliyle korumuşlardı. Evin eski sahibi olan ailenin tüm fotoğraflarını duvarlarda bırakmışlar, yanlarına kendilerininkini eklemişlerdi. Hıristiyan ikonlarının yanına, Kur'an'dan Arapça ayetler yerleştirmişlerdi. Salonda, özenle üzerine temiz çarşaflar serilmiş, eski, çift kişilik yüksek bir yatak gördüm. Bu yatak evin eski sahiplerine aitti. Fakat hayır, onların bana söyledikleri şekliyle, bu yatak hâlâ evin eski sahiplerine *aittir*. Salon, bu yatağı koymak için yerlerinin olduğu tek odaydı. Onlar burada, evin eski sahiplerine saygı duyarak, sadece bir konuk olarak yaşamayı tercih etmişlerdi. Yok etmektense, bu yüke katlanmayı seçmişlerdi. Hayır, güneydeki kendi evlerine geri dönmek istemiyorlardı. Bunun için çok geçti ve orada yalnız kalacaklardı. Çocukları burada büyümüşlerdi: Burası onların eviydi. Fakat burada eskiden yaşayanları tamamen silip atmaya da içleri elvermemişti. Düzenli bir şekilde istif ederek ve naylon torba ile kaplayarak dolaba koydukları aile albümlerini gösterdiler.

Eski resimleri dolaplarının bir köşesinde saklayan başka Kıbrıslı Türklerle de tanıştım. Bazıları resimleri geri vermenin bir yolu olup olmadığını sordu. Geri almam için bana ısrar ettiler. Onları yok edememişlerdi. Yeni evlerindeki eski sakinlerin varlıkları, dolapların altında saklı bile olsa, onlar için hâlâ bir yükü.

DOSTÇA FISILDAŞMALAR, KIZGIN SESLER

Henüz kahvaltı servisimi yapmışlardı ki, ansızın bir fısıltı duydum. “Hoş geldin Yiannaki. Seni burada görmek güzel. Tanıştığım ilk Kıbrıslı Rumsun ve sonunda bir Kıbrıslı Rumunan tanıştığım için mutluyum.”

Başımı çevirdim. Genç bir garson yakındaki bir masayı temizliyor gibi yaparak kısık sesle fısıldıyordu. Daha sonra her sabah, oturmak için kuytu bir masa seçerken bana fısıldadı:

Günaydın Yiannaki, bugün nasılsın? İsterim seni tanıyayım da biraz konuşalım, lakin seninle olan bu insanlar, yani polis, asla go-

maz. Bütün bu Gıbrıs'daki felaketlere onlar sebep oldu, aha “ana-vatan” Türkiye deyip duran bu fanatikler ve burda her şeyi kontrol eden partileri.

Devam etti:

Sana annaddıklarına hem da kimleri görmeye götürdüklerine dikkat et. Sağa gerçeyi göstermek isdemezler. Bizler her şeyin şimdiki haliyle galmasını isterik diye düşünmeni isterler, yani biz buyanda siz de oyanda. Bu doğru değil. Burda birçoğumuz sizlernan yaşamak ve bundaki Türklerden de gurtulmak isterik.

Ertesi sabah:

Bu ortamdan çok eziyet duyarık. Bir iş bile bulamayık, hepsi Türkiyelilere verilmiş ya da sağcı fanatiklere. Ya da daha önce TMT'de olanlara. Eh, artık *herkes* TMT'de olduğunu iddia eder. Dolayısıyla biz Gıbrıs'dan kaçmak zorunda galırık ve biz kaçdıkcı onlarda getirirler Türkiyelileri, aha o *garasakalları*, Türkleşdiresinler burayı diye. O *garasakallarnan* ne ortak yanımız var ki? Hiç. Onlar cahil, yobaz ve milliyetçidirler. Ve Gıbrıslı değil yabancıdırlar. Sizinla ortak yönlerimiz var. Hepimiz Gıbrıslıyık, değil?

Zamanla fısıltılar başka taraflardan da geldi. Bir kez Lefkoşa belediye başkanının ofisinde Ahmet'in beni aramasını beklerken bir adam fısıldayarak “Be, Yiannaki, ne düşünün bu yandaki rehberin hakkında? Hade söyle bize. Üvey Babanı seven?” dedi. Onu tanımadığım için zor bir durumda olduğumu anladı. “Tamamdır Yiannaki, bir şey söylemek mecburiyetinde değilsin. Hem da sağa bir nasihat edeyim, buyanda çok gonuşmaman daha eyi.”

“Üvey Babam” ve “Rehberim” hakkında buna benzer pek çok alaycı yorum duydum. Bu fısıldayanlarla daha çok konuşmayı gerçekten isterdim ama bunu nasıl yapacağımı bilmiyordum. Ya bunlar, ağzımdan laf almak ve Levent Bey'e rapor etmek için bir tuzak iseydi?

Dışarıdan gelen fısıltılar dostçaydı. Zamanla, fısıldayanların

hangi partileri tuttuklarını tahmin etme yeteneği geliştirdim. Aynı zamanda sesler de duymaya başladım. Sesler Rumcaydı ve kafamın içinden geliyordu. Kızgın, suçlayıcı, yüksek seslerden bunlar; şatafatlı kelimeler kullanıyorlardı: Vatanseverler, Millet, Hain, Kahramanlar. Bunlara ihtirash sorular deniyordu.

Sana anlattıkları tüm bu şeyleri ciddiye mi alıyorsun Papadakis Bey? Bunl... bunlar yalan. Bu kara propaganda. Hain. Onların hissiyatını bile paylaştın. Eğer onların hissiyatını paylaşırsan, sözde onlara acı çektirenler hakkında ne hissediyorsun? Dün, onların bu zehirli yalanlarını dinleyerek bunlardan etkilendin. Ya biz, gerçek kurbanlar? Ya tek kurban olan biz? Neden onlarla tartışmıyorsun? Neden sana anlattıkları her şeye katılıyormuş gibi başını sallıyorsun? Bunun, onların çarpıtılmış görüşlerinden daha da emin olmalarını sağladığını görmüyor musun? İşgal altındaki bölgeler demek yerine kuzey Kıbrıs demek de ne oluyor? Neden Lefkosia değil de Lefkoşa? Neden artık bu sözde devlet için tırnak işareti kullanmıyorsun? Ya işgal? Neden bu kelimeyi kullanmayı bıraktın? Geri gelene dek bekle. Bakalım o zaman buna cesaret edebilecek misin?

“ŞİZOFREN KIBRISLI RUMLAR”

Bu manşeti, hükümet yanlısı sağ eğilimli bir Kıbrıs Türk gazetesinde gördüm. Her ne kadar bir süredir duyduğum seslerle alakalı olmasa da, bunu kişisel olarak aldım. Daha ne kadar taraflı olunabilirdi ki! Başlığın altındaki küçük yazıları okudum. Utanarak fark ettim ki, taraflı olan bendim. Manşeti yanlış yorumlamıştım. Haber, Rum kaynaklarından yapılmış bir alıntıydı ve tamamen objektifti. “Kıbrıs Rum tarafında yapılan en son araştırmaya göre, Kıbrıslı Rumlar arasındaki şizofreni seviyesi yüzde bir”, yazmıştı gazete. Peki bu araştırma neden haber yapılmıştı?

Bu makale, gazetenin her gün yayınlanan “Güneyden Haberler” sayfasında yer alıyordu. Kıbrıs Rum tarafı hakkındaki olumsuz herhangi bir şey, bu tarafta iyi haber sayılıyordu. Kıbrıslı Rum radikallere bayılıyorlardı. Kıbrıs Rum basınında buldukları, radikaller tara-

findan Kıbrıslı Türkler hakkında söylenmiş her bir söz, gazetenin bu sayfasına taşınıyordu. Birisi, “iyi bir Türk, ölü bir Türk’tür” dese, bu söz sadece haber haline gelmekle kalmaz, Kıbrıslı Rumların genel yaklaşımı olarak sunulurdu (Kafamın içinde, Üvey Babamın makasının neşeyle çalıştığını duyabiliyordum, “kırt kırt”). Başpiskopos, severek izlenen bir başka kişiydi; kışkırtıcı beyanatlar için her zaman iyi bir kaynaktı. Bu beyanatların, Kıbrıslı Rum politikacılar arasında büyük bir utanç sebebi olmasının hiç önemi yoktu.

Ancak onları eleştirme hakkım var mıydı? Onları dışarıdan eleştirmeye hakkım var mıydı? Bunu yapmak her zaman çok kolaydı. Önce işi kap; sonra neler yapabileceğini ve bir şeyleri değiştirmenin ne kadar kolay olacağını görürüz, derdi babam. Üvey Babam kısa süre sonra bana bir iş önerecekti, kendi işini. Makasını bana verecekti. Kıbrıs Rum gazetelerinden çevrilmek üzere parçacıklar seçme ve kesme işinin başına geçebilirdim. Tabii ki, işin içinde bir bedel olacaktı.

SAG VE SOL

Bazı Kıbrıslı Türk politikacılarla konuşmak istiyordum ve Levent Bey’den bunları ayarlamasını istedim. İktidarda olan sağ parti Ulusal Birlik Partisi’ne (UBP) üye olan Hakkı Bey ve Derviş Bey’le görüşmek istediğimi söyleyince, Levent Bey memnun oldu. İki sol muhalefet partisi liderinden, en büyük sol parti olan Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP) lideri Özker Bey ve Lefkoşa Belediye Başkanı ve daha küçük bir sol parti olan Toplumcu Kurtuluş Partisi (TKP) lideri Mustafa Bey’den bahsedince ise canı sıkıldı.

Her görüşmeye gidişimde Levent Bey bana eşlik etti. Ama her seferinde yanımda kalmadı. Yanlarında rahat görüldüğü iki UBP lideriyle buluştuğumda, bizimle oturdu. Ancak beraber girdiğimiz Özker Bey’in ofisinde, birkaç dakika ondan bundan konuştuktan sonra Özker Bey, Levent Bey’e doğru başını salladı. Bu, Levent Bey’in odadan ayrılması için bir sinyaldi; Levent Bey de odadan ayrıldı. Diğer sol parti liderinin ofisine gelmeye uğraşmadı bile.

Her lidere tamamen aynı soruları sordum fakat birçok soruya

farklı cevaplar aldım. İki sol parti lideri genellikle aynı kanaatle idiler, fakat diğer iki sağ parti lideriyle aynı fikirde değildiler. Önce, sağ parti liderleriyle görüştüm, sonra diğerleriyle.

“1950’lerden bu yana, Kıbrıslı Rumların yaptıkları temel siyasi hatalar neler?” İlk olarak bu soruyu, atmosferi yumuşatacağından dolayı hoş karşılanacağından emin olduğum için sordum. Dördü de az çok aynı fikirdeydiler, fakat bazıları diğerlerinden daha ileri gitti.

ENOSİS, hataların en büyüğüydü. “Kilise tüm bu ENOSİS işini kışkırttı ve Kıbrıslı Rumlar arasında nefret ve şovenizm yarattı; hâlâ yaptığı gibi” diye cevapladı Derviş Bey. “Sanki daha önce burada yaşayan Türk hiç olmamış gibi. Aynı hata Yunanistan’daki şoven milliyetçiler tarafından da yapıldı. Önce Kıbrıslı Rumların ENOSİS taleplerini desteklediler, sonra da 1974’te bunu tatbik etmeye uğraştılar”. Hakkı Bey de benzer biçimde konuştu. Ama Hakkı Bey, daha çok 1960’lardan bahsetti. “1960’ta, Kıbrıslı Rumların, Kıbrıs’ın elde ettiği bağımsızlık statüsünü istemediklerini gördük. Onların daha yüksek gayeleri vardı: Tüm adanın kontrolünü ele geçirmek ve ENOSİS’i uygulamaya koymak. Akritas Planı bunun hakkındaydı. Akritas Planı’nı biliyorsun, değil mi?”. Akritas Planı’nı sayısız kez duymuşluğum vardı, fakat yalnızca bu tarafta. Akritas Planı, etnik çatışmalar başladıktan sonra 1960’larda keşfedilmiş, ENOSİS’in nasıl gerçekleştirileceğinin taslağının yer aldığı, karşı geldikleri takdirde Kıbrıslı Türklere karşı atık ve tam ölçekli bir saldırıyı da içeren bir Kıbrıs Rum belgesiydi. Altında “Şef Akritas” imzası vardı. Kıbrıs Rum tarafında, sanki hiç varolmamış gibi, hiç kimse bu plandan bahsetmiyordu.

İki sol lider ENOSİS’ten aynı zamanda sorunların kaynağı olarak bahsettiler. Ancak ekleyecekleri başka şeyler de vardı. Özker Bey ENOSİS’le başladı ve devam etti:

ENOSİS’i gerçekleştirmek için başvurdukları şiddet içeren yöntemler tamamen yanlıştı. Kendimizi savunmak zorundaydık. TMT adını verdiğimiz kendi teşkilatımızı kurduk ve TAKSİM, amacımız haline geldi. Bu da yanlıştı, ancak maalesef Kıbrıslı Rumların yaptık-

larından sonra, hiç kimse TAKSİM'e karşı çıkamazdı. Doğru olan yol, iki tarafın, sömürgeci güce karşı iş birliği yapmasıydı. Ve elbette, ENOSİS, İngilizlere ünlü "böl ve yönet" taktiklerini kullanma fırsatı sundu. Fakat bölünmeyi kendileri başlatmadı, zaten orada varolanı sömürdüler. Bizim TAKSİM politikamız, anlaşılabilir olsa da, aynı ölçüde hatalıydı. Çirkin Türk milliyetçi ihtiraslarının, insanlarımızın arasını bozmasına neden oldu. Fakat karşı gelmeye kalkışanlar, hain damgası yiyorlardı. Buna kalkışanlardan bazıları, TMT tarafından vuruldu.

Mustafa Bey'in cevabı neredeyse aynıydı. Aslında ikisi de, ben daha sormadan ikinci sorunun cevabını vermişlerdi, dolayısıyla ben de sormaktan vazgeçtim.

"Peki, 1950'lerden bu yana, Kıbrıslı Türklerin yaptıkları temel siyasi hatalar neler?" İki sol lider, Kıbrıslı Türklerin de ciddi hatalar yaptıklarını düşünerek, bu sorunun cevabına zaten işaret etmişlerdi. Diğer iki liderin aksine, Derviş Bey, "Eğer bir hata yapsaydık, bunu itiraf edecek cesaretim ve dürüstlüğümler olurdu. Ama ben hiçbir hata göremiyorum. Kendimizi müdafaa etmemiz son derece doğaldı ve tek yaptığımız da buydu" dedi. Hakkı Bey de benzer biçimde konuştu: "Bizler, buradaki Türkler, sadece karşılık verdik, başta hayatta kalabilmek için ve ancak sonra da kendimizi savunmak için".

Yöneltiğim bir sonraki soru, yine ENOSİS hakkındaydı. "Kıbrıslı Rumların hâlâ ENOSİS'i istediğini düşünüyor musunuz, yoksa sizce bu fikirden vaz mı geçtiler?". İki sol liderin cevapları bir kez daha uyumluydu, diğer iki sağ liderin cevaplarının birbiriyle uyumlu olduğu gibi. Mustafa Bey şöyle dedi:

Hayır, ben Kıbrıslı Rumların artık ENOSİS'i istemediğine ikna olmuş durumdayım. Bu fikir artık sona erdi. Fakat buradaki, bizim tarafımızdaki bir çok insan, bunu kabul etmek istemiyor. İki sene önce, burada Kıbrıslı Rumların ENOSİS istemediğini söyledim ve bu yüzden saldırıya uğradım. Buradaki çoğu insan, Kıbrıslı Rumların hâlâ ENOSİS'i istediğine inanıyor ve hükümetimiz de sürekli bu görüşü yayıyor.

Özker Bey ise şöyle dedi:

ENOSİS artık Kıbrıslı Rumların amacı değil. Nasıl olabilir ki? 1974'te yol açtığı onca yıkımdan sonra, bunu hâlâ istemeleri için Kıbrıslı Rumların delirmiş olmaları gerekir. Kaldı ki, o zamandan bu yana çok şey değişti. Artık, Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılma ihtimali var. Şimdi ise bizim hükümetimiz devamlı Türkiye'yle birleşmekten bahsediyor.

Diğerleri buna karşı çıktılar. Hakkı Bey, "Açık sözlü olmak gerekirse, Kıbrıslı Rumlar Kıbrıs sorununa, gelecekte ENOSİS benzeri bir şeyi engellemeyecek bir çözüm istiyorlar. Dolayısıyla evet, hâlâ ENOSİS'i savunuyorlar" dedi. Derviş Bey ise şöyle konuştu:

Yaptıklarına bakılırsa, hâlâ ENOSİS'i istiyorlar. Mesela Makarios görünürde bağımsız bir Kıbrıs'ı savunuyordu. Fakat 1974'e kadar, hâlâ ENOSİS'ten ideal çözüm olarak bahsediyor. Tek söylediği, doğru zaman henüz gelmediği ve halkın sabırla beklemesi gerektiği idi. Sonra Akritas Planı da, açıkça ENOSİS'ten bahsediyor. Makarios ve Sampson arasındaki fark, gördüğün gibi, ikisi de ENOSİS'i istediği halde, Makarios'un bunu adım adım başarmaya çalışması, Sampson'un ise bir anda gerçekleştirmek istemesiydi.

Sampson, darbecilerin başkan olarak atadığı kişiydi. Sadece geçmiş hakkında, 1974'ten önceki durum hakkında konuştuğu için ve sorduğum üzere bugünden bahsetmediği için, Deviş Bey'in üzerine gitmek fikri beni cezbettiler; ama yapmadım. Konuşma biçimi bana zaten cevabı vermişti. ENOSİS'in peşinin hâlâ bırakılmadığını göstermek için, geçip bitmiş bir dönemi, şimdiki zaman gibi anlatıyordu. "Makarios... 1974'e kadar... ENOSİS'ten *bahsediyor*... Akritas Planı açıkça ENOSİS'ten *bahsediyor*..."

Bir sonraki sorum şöyleydi:

Kıbrıs Rum siyasi düşüncesinde iki ana prensip vardır.

1) Tamamen Türkiye tarafından kontrol edilen Kıbrıs Türk tarafında gerçek bir demokrasi yoktur.

2) Türk yayılcılığı fikri. Örneğin Türkiye her zaman Kıbrıs'ın tamamını ele geçirmek istemiştir ve hâlâ istemektedir. Bu konudaki yorumlarınız neler?

İlk soruya, iki sol muhalefet partisi liderinin verdiği cevaplar, bir kez daha, iktidardaki iki siyasetçinin verdiği cevaplardan farklı oldu. İkinci sorunun cevabı konusundaysa ise, hepsi fikir birliği içindeydiler. Sağ liderler, basın özgürlüğünün ve özgür seçimlerin olduğu son derece demokratik bir devlette yaşadıklarını söylediler. Diğerleri ise farklı düşünüyordu. Özker Bey şöyle cevap verdi:

Burada Türkiye'ye büyük ölçüde bağımlı olduğumuz bir gerçek. Geçen parlamento seçimlerinde Türkiye'nin sağ partiler lehine müdahalede bulunduğunu ve dolayısıyla bu seçimlerin gerçek anlamda demokratik olmadığını saklamanın bir anlamı yok. Son cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bile müdahale vardı. Buradaki hükümetin halkın iradesini gerçekten temsil edip etmediğine dair de ciddi kuşkular var. Biliyorsunuz, burada halkımız, konuşmaktan genellikle korkuyor.

Mustafa Bey'in görüşü ise şöyleydi:

Burada demokrasiyle ilgili ciddi bir sorunumuz var. Bütçemizin yarısı Ankara'ya dayanıyor, güvenliğimiz Ankara'ya dayanıyor, yatırımlar Ankara'ya dayanıyor. Bakanlık bütçeleri onay için Türk elçiliğine gitmek zorunda. Hayır, serbestçe seçilmiş bir hükümetimiz bile yok. Son seçimlerde, Türk hükümeti ve hatta Türkiye'nin devlet televizyonu bile birçok müdahalede bulundu. Hepsi UBP ve Denktaş yanlısıydı. Ankara'daki Generaller bile tercihlerini açıkça belirttiler ve nüfuzlarını kullandılar.

Türk yayılcılığına gelince, hepsi bu düşüncenin tamamen asılsız olduğunda hemfikirler. UBP liderleri ise, diğer taraftan gelen bir yayılcılığın ciddi bir sorun olduğunu savundular. Özker Bey şöyle dedi:

Kıbrıslı Rumların aklını Türk yayılcılığının sürekli meşgul ettiğini biliyorum, fakat yanılıyorlar. Böyle bir şey yok ve Atatürk, yayılcı politikalara karşı çıkmak için, Türkiye'nin meşru sınırlarını belirledi. Evet, Türkiye'de Türk yayılcılığı taraftarı olan bazı radikaller var ancak milli politika Atatürk'ün prensipleri doğrultusunda belirlenir. Türkiye, Kıbrıs'a el koymakla ilgilenmiyor. Biliyorsun ki, biz parti olarak Türkiye'yi birçok konuda şiddetle eleştiriyoruz. Fakat bu konuda, hayır.

Mustafa Bey, “Ankara'daki hiç kimse yayılcılık taraftarı değil ve Kıbrıslı Rumların sürekli tekrar ettiği bu görüşe katılmıyorum. 1974'te müdahale etmesi için Türkiye'nin iyi bir sebebi vardı ve bir çözüm bulunduğu takdirde Türkiye buradan gidecek” dedi. Derviş Bey de şunları söyledi:

Bu doğru değil. Türkiye Kıbrıs'ı ele geçirmek istemedi, öyle olsaydı Ada'nın tamamını alırdı. Türkiye buraya garantörlük haklarını kullanarak geldi. Hatta İngiltere'nin de kendisine katılmasını istedi ancak İngiltere reddetti. Biliyorsun, 1960 Kıbrıs anayasasında bölünmeyi ya da başka bir devletle birleşmeyi yasaklayan bir hüküm var. Yunanistan, Türkiye ve İngiltere de, Ada'nın bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumak üzere garantör kuvvetler olarak tayin edildi. 1974'teki ENOSİS yanlısı darbe sonrasında, Türkiye'nin müdahalesi, hareket hakları dahilinde ve açık bir biçimde meşruydu.

En ileri giden ve geri dönen ise Hakkı Bey'di.

Son 200 yıldır Türkiye hiç genişledi mi? Haritalar Türkiye'nin son 200 yıldır küçüldüğünü gösteriyor. Mesela 1821'de Yunanistan Türk toprakları üzerine genişledi. Ve o günden bu yana, Yunanistan Türkiye aleyhinde sürekli genişliyor. 1920'lerin *Megalo Idea* kampanyasına ne demeli? 1950'lerde Kıbrıs'ta yapmaya çalıştıkları da buydu. 1950'lerde EOKA'nın yardımıyla, 1960'larda bir kez daha ve en sonunda 1974'te darbe yoluyla gerçekleştirmeye çalıştıkları hep buydu: ENOSİS.

Sırada Türk yerleşimciler meselesi vardı. “Genel olarak bir Kıb-

rıslı Türk'ün bakış açısından ve aynı zamanda kişisel olarak, Türkiye'den buraya çalışmaya ve yaşamaya gelenler hakkında ne düşünüyorsunuz?" İki sağ siyasetçi olukça öz konuştu. Derviş Bey:

Onlar da bizim gibiler, Türkler de bizimle aynı millete mensuplar, neden gelmesinler? Anavatanın 1974'te Barış Harekatı'yla bizim için yaptıklarından sonra, Türk soydaşlarımızın Ada'ya girişini reddetmek, en büyük nankörlük olur. Fakat sizin tarafınızda bunu her zaman siyasi bir propaganda olarak kullanıyorlar ve rakamları hep abartıyorlar.

İki sol lider ise artan Türk yerleşimci rakamlarından son derece rahatsızlardı. Mustafa Bey'in görüşüne göre durum şöyleydi:

Sorunlardan biri, elimizde doğrulanabilir rakamların olmaması. Her ne kadar hükümetimiz nüfus sayımı yapsa da, sonuçları ifşa etmiyorlar. Bir Kıbrıslı olarak ben, buraya kaç kişinin geldiğini bilmek istiyorum ve bu davetsiz girişler çoğalırsa, bundan mutsuz olacağım. Çünkü bu durum böyle devam ettiği müddetçe, bizim gençlerimiz ya ülkeyi terk ediyorlar ya da çalışmak için Kıbrıs Rum tarafına geçiyorlar. Çalışmak için her gün yaklaşık 500 Kıbrıslı Türk'ün sizin tarafınıza geçtiğini biliyor muydun?

Özker Bey ise durumu şu şekilde tarif etti:

Bu çok büyük bir problem, hatta sistemli bir sömürgecilik kampanyası diyebilirim. Gelenler burada hem seçmen, hem de ucuz iş gücü olarak sömürülüyorlar. Bu içeri akış devam ettikçe, durum uzun vadeli bir probleme dönüşüyor. Ve Türkiye'den buraya insanlar geldikçe, kendi halkımız buradan ayrılıyor. Bu konuda kendisine karşı çıkılınca, Denktaş'ın ne dediğini biliyor musun? "Bir Türk gider, bir Türk gelir. Arada ne fark var?" Bir Kıbrıs Türk lideri olarak bu benim için kabul edilemez bir durum. Fakat çözüm ne olursa olsun, onlara da insaniyetli davranılmalı ve burada evlenen ve kök salanlar kalmaya devam etmeli.

Bir sonraki soru yine kolay bir soruydu. "Bir çözüme ulaşılması

konusunda, Kıbrıslı Rum siyasetçilerin konuşmalarında, size tehlikeli ya da zararlı görünen neler buluyorsunuz?” Hakkı Bey cevap verdi:

Siyasi retoriğinizdeki en temel sorun, siyasetçilerinizin varolan durumu tamamen kabul edilmez bulmaları. Her şeyin tepetaklak olması gerektiği konusunda ısrarcılar. Bütün göçmenler dönmeli diyorlar, peki ya sizin tarafınıza dönmek istemeyen bizim insanlarımız ne olacak? Onlar nerede yaşayacaklar? Burada geri dönmek istediğini söyleyen hiç kimseyi tanımıyorum.

Derviş Bey ise şöyle dedi:

Siyasetçilerinizin hepsinin dile getirdiği bütün mültecilerin dönmesi meselesi imkansız. Biz geri taşınmak istemiyoruz. Sürekli tekrar edilen bir başka şey de Denктаş ve Türkiye'nin buradaki Türkleri silah zoruyla baskı altına aldığı. Bu tamamıyla yanlış. Buradaki problem biliyorsun 1963'te başladı. Kıbrıslı Rumlar ENOSİS'i o zaman bırakmış olsalardı, ilişkilerimiz iyi olurdu.

Özker Bey'e göre:

En büyük sorunlardan biri, insanların diğerlerinin çektikleri acılarını unutmaya ve sadece kendi çektikleri acıları hatırlamaya eğilimli olmaları. 1963'ten sonra biz zor zamanlar geçirdik ama Kıbrıslı Rumlar bunlara asla değinmiyorlar. Unutmayı tercih ediyorlar. Ama Kıbrıslı Rumlar da 1974'te zor zamanlar geçirdiler. Kıbrıslı Rumlar meseleyi sadece bir saldırı ve işgal olarak sunmaya çalışıyorlar ve Türkiye aradan çekilirse her şeyin yoluna gireceğini söylüyorlar. Sorunun Ada'nın içindeki boyutlarını ve özellikle 1974'ten önce yaşanan şiddetli çatışmaları göz ardı ederek, meselelerin başka bir devletin istilasından ibaret olduğunu iddia ediyorlar. Fakat Kıbrıs sorununun başladığı tarih 1974 değil. Hatırlamamız gereken ilk husus, Türkiye'nin darbe yüzünden müdahalede bulunduğu. Başka bir husus ise, 1950'lerden itibaren Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar arasında ciddi sorunlar baş göstermeye başlamıştı. Ancak bizim yöneticilerimiz de Kıbrıslı Rumlar hakkında pek çok yanlış şey söylüyor; Kıbrıslı Rumların ENOSİS'ten asla vazgeçme-

dikleri, Kıbrıslı Rumların kuzeyi ele geçirmek istedikleri, Kıbrıslı Rumların Türkleri hakimiyetleri altına almak istedikleri gibi.

Mustafa Bey şunları söyledi:

Siyasetçilerin söyledikleri iki tarafta da büyük sorunlar yaratıyor. Kıbrıslı Rumların yaklaşımı, tüm göçmenlerin geri dönmesinden yana. Bizim kesimimizin iktidar partisi UBP ise kimsenin geri dönemeyeceğini söylüyor. Her şey ya siyah ya da beyaz. Biz bir uzlaşma arıyor, bir orta yol bulmaya çalışıyoruz. Kendi tarafımızda bir Kıbrıslı Türk çoğunluğuna sahip olmak zorundayız fakat bu, birçok Kıbrıslı Rum göçmenin geri dönmesine engel değil. Uzlaşmaya ihtiyacımız var, her şey siyah beyaz değil. Bir de Türk askerlerinin çekilmesi meselesi var. Bizim tarafımızdakiler, hepsinin kalması gerektiğini söylüyor, sizin tarafınızdakiler de hepsinin gitmesi gerektiğini. Biz ise ortada duruyoruz. Burada çirkin bir söz vardır: *Domuzdan post, gavurdan dost olmaz*. Bizim tarafımızdaki resmî makamların bütün felsefesi bunun üzerine kuruludur, Kıbrıslı Rumlar bizim düşmanlarımızdır ve size asla güvenmememiz gerekir. Sizin tarafınızda ise –bunu söylemekten çok memnunum– özellikle yeni hükümetle birlikte pek çok şey değişti. Vasiliou dönemi ile beraber, artık Kıbrıslı Türkler düşman olarak algılanmıyor.

Doğal olarak bir sonraki sorum, Kıbrıslı Türk siyasetçilerin sözlerinin olumsuz yönleriyle ilgiliydi. Sağ liderler hiçbir olumsuz yön görmezken, iki sol lider de sorumu zaten cevaplamıştı.

Sonraki sorum propaganda ile ilgiliydi. “Kıbrıslı Rumların bir propaganda kampanyası yürüttüklerini düşünüyor musunuz?” Hakkı Bey cevap verdi:

Bu çok önemli bir soru. Kıbrıs Rum propagandası çok etkili ve acımasız. Uluslararası alanda tanınmış olmanın avantajını kullanarak, Kıbrıs’taki Türkleri uluslararası spor müsabakalarından, akademik konferanslardan mahrum bırakmak için her yerde ellerinden geleni yapıyorlar. Yani uluslararası arenada bizim sesimiz tamamen yadsınıyor. Kaldı ki, bizim tarafımızda olanlar hakkında yanlış bir imaj yaratmaya da çalışıyorsunuz. Burada muhalefet partilerinin

çoğunlukta olduğu ve aynı Kıbrıslı Rumlar gibi bir çözüm istedikleri izlenimini vermeye uğraşıyorsunuz. Ancak bu doğru değil. Buradaki herkes aynı şeyi istiyor.

Derviş Bey ise şöyle dedi:

Uzun süredir Kıbrıslı Rumlar propaganda konusunda çok aktifler. Kıbrıs'ta sadece "tek halk" olduğunu, ayrı bir Türk halkı bulunmadığını, sadece bir tane meşru hükümet olduğunu, adına da Kıbrıs Cumhuriyeti dendiğini, Kıbrıs'ta kendi kaderini tayin etmek isteyen bir Türk halkının bulunmadığını söylüyorlar.

Özker Bey şu açıklamayı yaptı:

Kıbrıs sorununun biri iç biri de uluslararası olmak üzere, birbirinden önemli iki boyutu olduğunu anlamamız gerekiyor. Kıbrıslı Rumlar yalnızca uluslararası boyuttan söz etmek isterken, Kıbrıslı Türkler yalnızca iç boyuta odaklanıyorlar. İki taraf da resmin tamamını görmek niyetinde değil. Bir diğer mesele de, özellikle Kıbrıs Rum tarafında önemli görülen yakınlaşma meselesi. "Geçmişte kardeş gibi yaşıyorduk" lafını tekrarlayarak, belli dönemler için bu doğru bile olsa, etnik sorunları, çatışmaları ve 1960'larda çektiğimiz acıları yok sayıyorlar. Benim partim de yakınlaşmayı destekliyor fakat görüşlerimiz Kıbrıslı Rumların görüşleriyle aynı değil.

Mustafa Bey:

En büyük sorun şu, analarımızla, anavatanlarımızla olan durum ve bu, iki taraf için de geçerli. Hükümetimiz ve sağ partiler, durmaksızın anavatandan bahsediyorlar, tıpkı sizin tarafınızdaki sağ partiler gibi. Bu anavatan-yavru vatan ilişkisinden hoşlanmıyorum ve eleştiriyorum. İki tarafın da analarının korumasından kurtularak büyümeye ihtiyaçları var. Fakat yıllar boyunca Kıbrıs, anavatanların iç siyasetteki temel tüketim maddesi oldu ve analar, yavrularının büyümesini pek de istemiyorlar. Yunanistan ve Türkiye'de muhalefet, artık o dönemde muhalefette kim varsa, her zaman iktidarı Kıbrıs'ı satmakla suçlarlar. Buradaki muhalefet olarak biz, büyü-

memiz ve bağımsız olmamız gerektiğini söylediğimizde, hain olmakla itham ediyoruz. Hükümetimiz ekonomik ve sosyal konularda tamamen başarısız olduğu için, tek yapabildikleri anavatanlı konuşmalar yapmak. Sizin tarafınız da ikna edici sayılmaz. Silahlara bir milyon dolar harcıyorlar ve sonra da bunun savunma amaçlı olduğunu söylüyorlar; ancak tamamen savunma amaçlı kullanılan silah diye bir şey yok. Buna bir son verilmeli. Silahları karşılıklı olarak azaltmamız gerekiyor. Bir de uygulanabilir önlemlere ihtiyacımız var. İefkoşa'nın Kıbrıslı Türk Belediye Başkanı olarak ben, İefkoşa'nın gelecekteki gelişimine ışık tutacak bir temel plan ortaya çıkarmak üzere, Kıbrıslı Rum meslektaşım ile yakın bir şekilde çalışmayı başardım. Bu planda, ortak bir tarih anlayışında mümkün olduğunca birleşebilmek için iki taraftaki eğitim müfredatının gözden geçirilmesi gerekliliği gibi başka konulara ilişkin yorumlarda da bulunuyoruz.

“Kıbrıslı Türkler de bir propaganda kampanyası yürütüyorlar mı?” Bu soruyu sadece Hakkı Bey'e ve Derviş Bey'e sorsam yeterdi. Hakkı Bey, “Biz sadece ayrı bir dili ve dini olan farklı bir halk olduğumuzu, aynı olmadığımızı söylüyoruz. Sadece hayatta kalmaya çalışıyoruz. Bu konuda bir çarpıtma olduğunu sanmıyorum” dedi. Derviş Bey ise “Bizim propagandamız gerçeklere dayanır. En temel gerçek ise Kıbrıs'ta iki ayrı halk olduğudur” şeklinde konuştu.

Son sorum federasyon mevzuu üzerineydi. Siyasi müzakereler sırasında iki taraf; iki bölge, iki toplumlu, federal bir devlet konusunda uzlaşmışlardı. İki tarafta da protestolar görüldüyse de, bunun en iyi çözüm olduğuna inanılmıştı. BM Önergeleri, iki liderin de bir federasyon kurulması için gerekli çalışmaları yapmasını şiddetle talep etmişti. Hakkı Bey şöyle dedi: “İki taraf da federasyondan bahsediyor ancak farklı şeyler kastediyorlar. Kıbrıslı Rumlar, bizim federasyon dediğimiz şeye, konfederasyon diyorlar. Bize göre federasyon iki bölge ve iki toplumludur ancak Kıbrıslı Rumlar herkesin geri dönmesini istiyor. Oysa kendi bölgemizde çoğunluk olmak istiyorsak, bu mümkün olmayacak bir şey.” Derviş Bey:

Evet, biz federasyon yanlısıyız ancak Kıbrıslı Rumların tarif ettiği türden değil. Biz, iki halkın da kendi bölgesinde çoğunluk olacağı gerçek bir federasyon istiyoruz. Sizin liderleriniz bunu pek de istemiyor. Onlar, 1960'taki Kıbrıs Cumhuriyeti gibi birleşmiş bir devlet istiyorlar. Bu gerçekleşemez. Hepimiz bunun korkunç sonuçlarını biliyoruz ve asla geriye dönmeliyiz.

Özker Bey şöyle düşünüyordu:

İlk mesele şu ki, iki bölgeyi bir federasyonda Kıbrıslı Rum göçmenlerin tümünün dönmesi mümkün olmayacak. Kaldı ki bizim halkımız da geri dönmek istemiyor. Fakat Denktaş federasyondan bahsederken nasıl neredeyse iki bağımsız devletin varolduğu bir konfederasyondan bahsediyorsa, sizin lideriniz Vasiliou da federasyondan aslında üniter bir devleti kastediyor.

Mustafa Bey'in görüşü ise şöyleydi:

Hükümetimiz bir gün federasyondan bahsediyor, ertesi gün konfederasyondan. Bu konuda bir karara varsalar bile, resmî makamlar sık sık, federasyonun Kıbrıslı Türklerin mezarı olacağını söylüyorlar. Bunu kabul etmiyoruz. Biz, federasyonun bu berbat duruma bir nokta koyacağına inanıyoruz, ancak hükümetimiz bu konuda gerçek bir çaba sarf etmiyor. İki ayrı devlet ve “anavatanla” birleşmek, Denktaş'ın ilgisini daha çok çekiyor.

Özker Bey'in yanından ayrılmak üzereyken, kolumu tuttu. Önce, çok ciddiymi: “Yianni, burayı bizim jenerasyonumuz yıktı. Benim kendi jenerasyonum değil ama kesinlikle Denktaş'ın, Makarios'un, Grivas'ın jenerasyonu. Şimdi ise, senin jenerasyonun bu karmaşayı temizlemeli.” Sonra gözlerinde bir pırıltı belirdi: “Şimdi söyle bakalım, Üvey Babanla iyi geçiniyor musun? Yalnız başına çalışmana izin verselerdi, çok daha iyi olurdu ama izin vermeyeceklerdir”.

TEHLİKELİ KIBRISLILAR

Bir akşam, beni arkadaşlarıyla da tanıştıracaklarını söyleyen bir kadın ta-

rafından sinemaya davet edildim. Teklifle ilgilenmiştim ama endişeliydim. Emine'yi ve solcu arkadaşlarını, bu tarafa geçmeden önce bile duymuştum ve tanışmayı en çok istediğim insanlar da onlardı. Ancak, Emine ve arkadaşlarıyla tanışmak için fazla heves gösterirsem, resmî makamlar onların görüşlerine sempati duyduğumu düşünebilir ve orada kaldığım süreyi uzatmamaya karar verebilirdi. Yine de onlarla tanışmayı gerçekten istiyordum. Üvey Babamı aradım:

Merhaba. Bu gece dışarı çıkıp sinemaya gidebilir miyim diye arıyorum... Şey, bazı arkadaşlarla... Emine ve arkadaşlarıyla... Evet, o Emine... Yapma lütfen, sadece bir film. Ve lütfen bana "Yiannaki" demeyi bırak. Ben çocuk değilim. Bak, sadece oraya gitmeye, başka bir yere ayrılmamaya ve saat 10'a kadar geri dönmeye söz veriyorum. Saat 10'da seni otele arayacağım... Tamam, teşekkür ederim, hoşça kal, seni arayacağım.

Katı Üvey Babayı bir de bana sorun! Yıllardır kimseyle böyle konuşmamış, bir film izlemeye gitmek için böyle yalvarmak zorunda kalıp, 10'da dönmüş olacağıma söz vermemiştim. Ancak Üvey Babam eski kafalıydı. Masum oğlunu, kötü etkilerden korumak istiyordu.

Emine'yle buluşmak üzere sinema salonuna gittiğimde, oğlu ve sinema salonunun dışında küçük bir odada kitap satan bazı arkadaşlarıyla tanıştım. Film başlamak üzere olduğundan, pek bir şey konuşma fırsatımız olmadı. Salonun içinde sadece Emine'nin oğlu, ben ve bir kişi daha vardı. Diğerleri filmi zaten görmüştü. Film bittiğinde saat neredeyse 10'a geldiği için onlarla sadece birkaç dakika sohbet edip, otele dönmek zorunda kaldım. Üvey Babamı aradım. Tam bir rapor istiyordu. Birçok detay sordu, kimler oradaydı, kimlerle konuştum gibi. Ben de söyledim. "Güzel, görüyorum ki bana doğruları söylüyorsun" dedi telefonu kapatırken, sesi memnun geliyordu. Sinema salonunda, Emine'ye, ben dışarı çıkamayacağım için, bir akşam arkadaşlarını da alıp otele gelip gelemeyeceğini sormuştum. Bunu Üvey Babama söylemedim.

Emine ve arkadaşlarının, resmî makamlar tarafından oldukça yıkıcı bulunan, entelektüellerden kurulu radikal bir gruba mensup ol-

duğunu duymuştum. Kendilerine “Kıbrıslılar” diyorlardı. Diğerleri ise onlara hoş sayılamayacak çeşitli isimler veriyorlardı. Kıbrıslı Rumlarla bağlantılar oluşturmak, iki tarafın insanları arasında karşılıklı anlayışı geliştirmek ve diyalog kurmak amacı taşıyan iki toplumlu toplantılar düzenlemek konularında çok aktiflerdi.

Birkaç gün sonra beni görmeye geldiler. Otelde bir kargaşa koptu. Aşağıdan beni arayarak, resepsiyon görevlisinin Üvey Babamdan izin alınmadığı müddetçe kimsenin beni görmeye gelemeyeceği konusunda kesin talimat aldığını söyleyerek, iznim olup olmadığını öğrenmek üzere ona telefon açtığını söylediler. Sonra da resepsiyondan, hep beraber yukarıdaki bara gidebileceğimizi belirten bir telefon aldım. Yukarı çıktığımda arkadaşlarımı gördüm fakat barmen, resepsiyondan ikinci bir ikaza kadar, ayrı oturmamız gerektiği talimatı aldığını söyledi. Biz de denileni yaparak, yan yana masalardan konuşmaya başladık. Talimatın, Levent Bey'den resmî bir onay gelene kadar konuşamayacağımız yönünde olduğunu belirten barmen tarafından sohbetimiz bölündü. Nihayet, Üvey Babam aradı. Hem iyi hem de kötü haberdî. İstersek yakın oturabilirdik ama konuşmamız yasaktı. Gülümsediğini sezebiliyordum. Arkadaşlarım otelden ayrıldılar. Kızmıştım ve intikam almaya yemin ettim. O gün yakında gelecekti. Bu esnada ben, itaatsiz bir üvey oğul haline geldim. Sabah, Ahmet otele varmadan, sigara alacağımı söyleyerek, birkaç dakika konuşmak için gizlice Emine ve arkadaşlarının işlettiği yakındaki bir kafeye gittim.

Bir sonraki görüşmemizde, Emine bana, film seyrettiğimiz akşam ne olduğunu anlattı. Arkadaşları şoka uğramıştı çünkü tanınan bir gizli polis oraya gelmiş, kitaplara bakarak, filmin başlamasını beklemişti. Şaşırmışlardı, çünkü bu film sanatsal bir filmdi ve pek de oraya gelen adamın tarzına benzemiyordu. Birkaç dakika sonra, Emine yanında benimle gelince, arkadaşları durumu anlamışlardı. Emine'nin oğlu ve benimle filmi baştan sonra izleyen oydu. Bu insanlar, benimle konuşmasına izin verilmeyen, fısıltılarla duyduğum solu seslerdi.

KARASAKALLAR

Kahvaltı için erkenden aşağı indim ve acele etmeden garsondan kahvemi yenilemesini istedim. “Lefkoşa’da dolaşan şu *garasakalları* görüyor musun? Kapılarımızı eskisi gibi açık bırakamayız artık” diye fısıldadı garson. “Artık güvenli değil. Onları giyinişlerinden, şalvara benzeyen bol pantolonlarından teşhis edebilirim. Onları sürekli camilerde de görebilirsin. Aslına bakarsan oraya zaten sadece onlar gider, bizler değil. Sanki yeterince sorunumuz yokmuş gibi, şimdi başımıza bir de Türkiye’den gelen bu dinci fanatikler çıktı”.

Türkiye’den çalışmak ya da yaşamak için Kıbrıs Türk kesimine gelen *karasakallar* hakkında fısıldamalar da giderek daha fazla duyar hale gelmiştim. *Karasakal*’ın, Kıbrıs Rumlar için karşılığı *kalamaras*’tı. Ancak anlamı farklıydı: Dinci fanatikler, geri kalmış köylüler ve daha fazlası.

Bir sabah Levent Bey’le Lefkoşa’da arabada giderken, onları Atatürk’ün zarar görmüş heykelinin yanında gruplar halinde otururken gördüm. Heykeli gösterdi. “En büyük kahramanımıza bunu siz yaptınız” dedi.

Siz Kıbrıslı Rumlar, sadece yaşayan insanlara değil, heykellere bile saldırıyorsunuz. Ölmüş insanlara bile saldırıyorsunuz. Lefkoşa’nın eski haritalarından birine bak. O haritalarda Türk kabristanları olarak gösterilen yerlere ne oldu? Sizin bölgenizdeki bir tanesini ele alalım, mesela Ömeriye Camisi’nin yanındakini. Otoparka dönüştürüldü. Eskiden Kıbrıslı Türklerin yaşadığı, Lefkoşa’nın şimdi size ait bölgesindeki caddelerin isimlerine ne oldu? 1963’te biz ayrıldıktan sonra, caddelerin Türkçe isimlerini sildiniz. Şimdi de kalkmış kabristanlarınızın, kiliselerinizin kutsallığına el sürdüğümüz, cadde isimlerinizi değiştirdiğimiz için bizleri suçluyorsunuz, öyle mi Yiannaki?

Beklendiği gibi bilgilendirildiğim üzere, Atatürk heykeline 1963’te çatışmaların başladığı gece Kıbrıslı Rumlar tarafından ateş edilmişti. Bu olayın anısının unutulmaması için tamir edilmeden öylece bırakılmıştı.

Konuyu değiştirmeye çalıştım ve sabahın bu kadar erken bir saatinde orada oturan insanların kim olduklarını sorduğum da ilk kez başarılı oldum. “Ah onlar mı? Onlar sadece *karasak*... Yani Türkiye’den gelenler. Onlar da benim gibi ve burada yaşayan herkes gibi Türkler” dedi. Derken bir kamyonun, muhtemelen iş için içlerinden bazılarını almak üzere, önlerinde durduğunu gördüm. Bunu gördüğüm için, Levent Bey’in artık pek seçeneği kalmamıştı: “Onlar işçi. Burada, tarlalarda çalışmak üzere birilerinin onları almaya gelmesini beklerler.”

Kıbrıslı Türklerin, onları kamyonlara ya da arabalara yükleyip, o gün için bir iş vermelerini bekleyerek her sabah perişan halde orada oturuyorlardı. *Evlerimizi ellerimizden alan o geri kalmış Türkler için üzülüyor musun?* İstanbul Caddesi’nin sonundaki İnönü Meydanı’nda Atatürk heykelinin yanında oturuyorlardı. Suriye’den ve Mısır’dan gelen yabancı işçilerin oluşturduğu aynı üzücü manzarayı daha önce de gördüğüm Lemesos’u hatırladım. Kıbrıslı Rumların onları bir kamyonu yüklemelerini bekledikleri yer, Özgürlük Caddesi, Barış Caddesi ve Yunanistan Caddesi olan üç caddenin kesiştiği yerdi.

TÜRKLER, KIBRIS TÜRKLERİ, KIBRISLI TÜRKLER VE KIBRISLILAR

Bu, Kıbrıslı Türklerin tercih sırasına göre muhtemel kimliklerinin giderek alçalan resmî sıralamasıydı. Resmî görüşe göre, onlar her şeyden önce Türk’tü, her zaman öyle olmuşlardı ve her zaman da öyle olacaklardı. Türk olduklarına yeterince vurgu yaptığı için, “Kıbrıs Türkleri” de kabul edilebilirdi. “Kıbrıslı Türkler” sözü ise şüphe uyandırıyor, belki ara sıra ihtiyatî polis gözetimini de gerektiriyordu. “Kıbrıslılar” ise vatana ihanet suçlamasıyla mutlaka içeri kapatılmalıydı. “Kıbrıslılar” kelimesinde, Türklük vurgusu eksik olmakla kalmıyor, Kıbrıslı Rumlarla da bir bütünlük çağırıyordu. Daha liberal görüşlere göre, bu tür “Kıbrıslılar”, polis tarafından izlendikleri konusunda akıl hastası, zayı ya da paranoyaktı.

1974’ten beri iktidarı tekellerine almış olan kuzeydeki sağ par-

tiler bu sıralamayı bütünüyle destekliyorlardı. Başta sol partiler olmak üzere diğlerleri ise bu sıralamaya katılmıyorlardı. Onların tercih ettikleri Kıbrıslı Türk kimlikleri sıralaması, sağ partilerinkinin tamamen tersiydi. Onlar kendilerini önce, Kıbrıslı Rumları da kapsayan Kıbrıslı kategorisinde görüyorlardı. Neden mi? Bunun birçok sebebi vardı. Sol görüşlü Kıbrıslı Rumlar gibi, geçmişte onlar da kendilerini, önce anavatanlarda sonra da yavru vatanda şekillenen kimliğin hakim siyasi tanımlarından dışlanmış bulmuşlardı. İki anavatanda da komünistlere vatansever olmayan hainler damgası vurulmuştu. Bu yüzden, Kıbrıs'ta, sağ gruplar tarafından şiddetle baskı görmüşlerdi. Kıbrıs'ta, solun kurumları arasında yakın bir işbirliği vardı, özellikle de sendikalar arasında ve işler kötüleşmeye başlayınca bu insanlar köprüler kurma ve hatta işbirliği yapma girişiminde bulunmuşlardı. Hatta, bazıları "düşmanın hain işbirlikçisi" diye öldürüldü. Şiddetin diğler toplumun bir imtiyazı olmadığını, bizzat kendi toplumlarındaki tecrübelerinden dolayı çok iyi biliyorlardı. 1974'ten sonra, anlaşmazlık için yeni sebepler eklendi. İktidar, sağ partiler tarafından kontrol ediliyordu ve ekonomi hâlâ harap haldeydi. Birkaç değerli hükümet işi, ekonomik kaynakların tekeline ellerinde tutmaktan mutluluk duyan sağ partilerin adamlarına gitti. Bizimki gibi müşterinin velinimet sayıldığı toplumlarda, siyasi ve ekonomik güçler ayrılamaz hale gelmiş ve iç içe geçmiştir. Bulunacak bir çözümün, iktidar sağın elindeki kontrolü azaltabileceğini ve herkese yeni fırsatlar sunabileceğini umdular.

Sonra Türk işçiler sorunu vardı. Bazen akşamları ara verip, Türk göçmenlerin bir odada on kişiye kadar kalmak üzere kiralandıkları ucuz otellerle dolu Surlariçi'nde gezinerek yürürdüm; sadece bir kez hızlı yürümüşüm, o da intikam içindi. Onlar, Kıbrıslı Türklerin kabul etmeye hazır olduklarından daha ucuza çalışıyorlardı. Dolayısıyla, bir yandan Kıbrıslı Türklerin işçilerinin hoşlanmadıkları bir rekabeti temsil ederken, bir yandan da işverenlerin memnuniyetle karşıladıkları ucuz işgücü havuzu anlamına geliyorlardı. Bu, yerel işçilerin örgütlenerek, daha yüksek ücretler talep etmelerini zora sokuyordu.

Sonunda, Üvey Babam vasıtasıyla Türkiye'den gelen bazı Türklerle tanışma fırsatı buldum. Benim tanıştıklarım Kıbrıs'a yerleşmiş ve bazıları burada evlenmiş, başarılı ve tanınmış işadamlarıydı. Kendileri için elbette asla *karasakal* kelimesini kullanmıyorlardı. Onlar başka bir isim kullanıyorlardı: Kıbrıslı. Yanlarında benim katı Üvey Babam olduğunda bile, kendilerine gururla Kıbrıslı diyorlardı. Cezalandırılmayacaklarından emin olarak bu kelimeyi kullanabilenler sadece onlardı. Bunu, oraya ait olduklarını açıkça ortaya koymak ve resmî politikanın gerektirdiği gibi, bölgenin sakinleriyle aynı şekilde muamele görmek için yapıyorlardı. Ama Kıbrıs'tan biri kendine "Kıbrıslı" demeye kalkarsa, o zaman kıyamet kopardı; çünkü onlar sadece ve sadece Türk olabilirlerdi. Kıbrıs Rum kesiminde, Latinler ve Ermeniler gibi daha küçük azınlıkların üyelerinin de, kendilerine Kıbrıslı deme dokunulmazlıkları vardı. Ama bunu yapan bir Kıbrıslı Rum olduğu takdirde, Helen ulusuna ihanet etmekle suçlanma riski vardı.

FANATİK HİRİSTİYANLAR

Tahtakale'den, Fikret isminde yaşlı bir ihtiyar kızgın bir şekilde, "sizin sorunuz din," dedi. Bu konu insanları öfkeliendiriyordu. "Kiliseniz her zaman şövenizm ve milliyetçiliğin en etkili gücü oldu."

Sadece kısmen haklıydı. Kilise, her zaman yanlış anlaşılan bir kurum olmuştu. Fikret, ancak kendi bakış açısına göre yargılıyordu. Türkiye'de Atatürk'ün reformları, dini bir kenara koymayı denemişti. Kıbrıslı Türkler, Türklerden de, Kıbrıslı Rumlardan da daha laiktiler. Üvey Babam sağ olsun, Kilise liderlerinin sık sık, Kıbrıs Türk haberlerine konu olacak ateşli beyanlarda bulundukları konusunda haklıydı. Bazı Kıbrıslı Türkler, bir papazın bağındaki düğümlerden her birinin, öldürdüğü bir çocuğu karşıladığına ilişkin dedikodular duymuştu. (1974 savaşı sırasında da Kıbrıslı Rumlar, Türk askerlerinin, kadınların göğüs uçlarından yapılmış tespihleri olduğuna dair dedikodular duymuşlardı). Fakat Kıbrıslı Türkler, Kilise'nin bu denli güçlü bir etkisi olduğu konusunda yanılıyorlardı. Başpiskopos Makarios'u örnek teşkil eden Kıbrıs Rum lideri olarak gördükleri için, Kilise'nin hâlâ

egemen bir güç olduğunu sanıyorlardı. Bir güç olarak varlığını devam ettirdiği doğruydu, buna şüphede yok, ama bu güç maneviyata dayanan bir güç değildi; aslına bakılırsa durum tam tersiydi.

Bu konuda, Kıbrıslı Türklerle mükemmel bir fikir birliği içinde olan Kıbrıslı Rumlar da, Kilise'nin tarihi olarak Yunan milliyetçiliğinin itici gücü olduğu görüşünü taşıyorlardı. Ama bu kadar basit değildi. Mesela, Yunan milliyetçiliğinin fikir babalarından biri olan Adamantios Korais, papazlar için "keşiş barbarlar" dedi; Yunanlıların, hem Osmanlıların hem de Ortodoks Kilisesi'nin çifte zulmünden kurtulması gerektiğini savundu. 18. yüzyılın sonunda Kudüs Patriği Antihimos, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilahi iradenin bir eseri olduğunu ileri sürerek, Ortodokslardan, Osmanlı efendilerine sadık kalmalarını istemişti. Sonraları, *Filiki Eteria* adlı gizli örgüt Osmanlılara karşı ayaklanma çağrısında bulununca, Kutsal Kilise Meclisi tarafından hem mahkum hem de aforoz edilmişti. Bu örgütün liderlerinden bazıları özgür masonlardı. Kıbrıs'ta, yerel başpiskopos, 19. yüzyılın başında onları daha sert bir şekilde itham etmişti. Fakat yüzyılın sonuna gelindiğinde, Kıbrıs'taki Rum milliyetçiliğinin mason locaları aracılığıyla işleyen güçlü savunucuları olarak tekrar belirmişlerdi.

Kilise artık manevi değil, ekonomik bir gücü temsil ediyordu. Kendi televizyon kanalı olan "O Logos" (Söz), içinde standart seks ve şiddetin de olduğu her tür Amerikan filmini gösterirken, dinî programları ara sıra yayınlıyordu. Kilise, otellere ve iş sektörüne büyük ölçüde yatırım yapıyor, turistik tesisler olarak "geliştirmek" istediği doğal alanları korumak isteyen çevreci gruplarla çatışma içine giriyordu. Piskoposlar sadece Mercedes arabalarda yolculuk ediyorlardı. Başpiskopos Hrisostomos'un "Altın ağızlı" lakabının kendisine çok uyduğu söyleniyordu. Yabancı ziyaretçiler ve ileri gelenler, Başpiskopos'u Kıbrıs sorunundan çok, paradan ve gayrimenkul yatırımlarından bahsetmeye meraklı buluyorlardı. Kıbrıslı Rumlar, Amerikalı bir işadamı gibi davrandığına işaret etmek için ona "Tommy" adını takmışlardı. Benim en sevdiğim kilise sembolü, kilisenin sahibi olduğu golf kulübünün amblemi olan, altında karşılıklı iki golf sopası bulunan, Bizans

İmparatorluğu'nun iki başlı kartalı olacaktı. Broşürün de açıkladığı gibi: "Ebediyet ve romantizm havası veren golf kulübü, tarihî olarak "Stavros tis Minthis" manastırının bir parçası olagelmıştır. Yedinci top ayağından sık sık bir rahip bahçede görülebilir."

TAHTAKALE

Asım Bey anlattı, "Tahtakale eyi bir mahalleydi, suyu datlı havası da diğer yerlerden daha serindi. İnsanları eyiydi, evet gürültülü patırdılıydılar ama sıcak galpliydiler. Bundan dolayı daha da çok acı veriydi evlerimizi terketmek." Şimdi orda göçmenlerin yaşadığını anlattım. "Demek göçmenler galır orda," diye yanıt verdi Asım Bey.

Ne şanslılar. Belki da o gadar şanslı değiller. Çok fazla tadilat yapmak durumunda galmışlardır çünkü biz geçtikten sonra her şey mahvedilmişdi. Komik, değil mi? Biz ayrılmaya zorlandık ve sizin insanların tarafından mahvedilen evlere yine gendi insanınızı yerleştirebilmeniz için tadilat yapıldı. Bu da Gıbrıs'ın ne gadar çılgın bir yer olduğunu gösterir. Hem de galkıp insanların, hepsinin geri dönmelerini isdediğini söylen. Bu demektir ki gene göçmen olmamızı, Tahtakale'ye dönmemizi ve orda yirmi yılda kendilerine bir hayat kurmuş olan göçmenlerin da yine göçmen olmalarını isden. Televizyonlarındaki Türk programlarında hep camilerimizi gösterirsiniz ve bizi geri çağırırsınız. Oysa eskiden bizleri dışarı adınız, evlerimizi yıkıp yok eddiniz ve sokak isimlerini değiştirdiniz. Ya gendi insanınız? Onlar nere dönecekler? Her gün havadislerden önce o "Unutmam" diyerek bir köy resimleri gösterirsiniz. Ama o gönderdiğiniz fotoğraflar 1974 öncesi köyün fotoğraflarıdır. Artık hiçbir şey aynı değil ama siz hâlâ o yerlerin fotoğraflarını şu anki halleriynan değil eskiden nasılsalar öyle gösterirsiniz.

Durakladı ve ciddi bir şekilde bana baktı:

Yiannaki, benim dülger dükkanımdaki makinalarmı kimin çaldığını bilirim. Sonradan onun dükkanında gördüm onları. İşde sorun burda zaten, eşyalarımızı kimin aldığını, insanlarımızı kimin öldürdüğünü ve hepsini isimleriynan bilirik. Sen zanneden o benim ma-

kinelerimi gullanırken ben Tahtakale'deki evimden çıkacam, onun dükkanının önünden geçecem da ona günaydın deyim?

Adamın adını söyledi; Tahtakale'nin Kıbrıslı Türkleri ile görüşmeye geçeceğimi öğrendiği zaman beni tekrar görmek istemediği için dükkanında sigara içilmesinin yasak olduğunu söyleyen Kıbrıslı Rum. "Olimpiyakoslulardan biriydi o, bilin ya" dedi, sanki bu her şeyi açıklıyordu. Olimpiyakos, Tahtakale'de sağcı Kıbrıslı Rumların kahvehanesiydi. Bu ismi telaffuz ederken Asım Bey'in yüzü buruk, sesi de boğuk bir hal aldı. Diğerleri de benzer tepki gösterdi:

Olimpiyakos... Olimpiyakos. Bizim tüm sorunlarımızın sebebi o insanlardı. Yani Yiannaki, hepimizin derken önce bizim, sonra da sizin. Sürekli ENOSİS şöyle, ENOSİS böyle, şanlı ana Yunanistan ve 1821'de biz Rumların siz Türklere karşı ayaklandıktan sonra bize çektirdiklerinizi bir gün size ödeteceğiz davaları. Sanki da benidim ya da gormşum Kemal'dı, onlara şahsen biz yapıydık. 1963'de hadiseler başladığında cumhurbaşkanlarının evinden makineli tüfeğnan vurdular bizi. Onların hepsini isimleriyan bilirim. Hepimiz bilirik. Demek hâlâ ordadır? Eminim eskiden olduğu gibi Yunan bayraklarıyan da donatılıdır.

KADINLAR KÖYÜ

Levent Bey'e, neden Girne sıradağlarının yamaçlarına bu devasa bayrakların resmedildiğini sorduğumda, ona bir şey hatırlatmışım gibi tepki verdi. "Seni oraya götüreceğim Yiannaki. O zaman anlayacaksın". Her biri birkaç futbol sahası büyüklüğünde olan bu devasa bayrakların biri Türkiye'nin, diğeri KKTC'nindi; Kıbrıslı Türkler, bayrakların iki kesimden de rahatlıkla görülebilmesi için, dağın yamacını beyaza boyamışlardı. Türk bayrağının altına, Atatürk'ün bir sözü yazılmıştı: "Ne mutlu Türküm diyene". Bu toprakların kime ait olduğunu göstermek amacıyla, dağ, resmî olarak damgalanmış gibi duruyordu. Bu, Kıbrıs'ın Guinness Rekorlar Kitabı'na katkı yaptığı alandı: Dünyadaki en büyük bayraklar (Sonradan en büyük piliç kebabı da burada yapılacaktır).

Bayrakların altındaki, köye doğru yol aldık. “Burası Taşkent. Sen Dohni diye biliyor olabilirsin. “Buradaki insanlar 1974’e kadar Taşkent’te ya da senin kesimindeki adıyla Tohni’de yaşadılar ve sonra hepsi buraya taşındılar”. Ilık bir gündü, köylüler kapılarının önünde oturuyorlardı; hepsi de siyah giyinmiş kadınlardı. Levent Bey’i iyi tanıyor gibiydiler. Evlerine doğru sadece başını sallaması yeterdi, içeri girmeyi rica ettiğini herkes anlıyordu. Bütün salonların duvarlarında erkeklerin resimleri asılıydı. Evlere sessizce giriyor, sessizce çıkıyorduk. Levent Bey açıkladı. “Köyün bütün erkekleri, 1974 Ağustosunda, Rum tarafındaki köylerinde toplatılarak öldürüldü. Sadece kadın görmenin sebebi bu”.

Üzerine “UNUTMA” yazısı kazınmış bir anıtın önünden geçtik. Levent Bey, aradığı adamı kahvehanede buldu. Hayatta kalmayı başaran tek adam oydu. Neler olduğunu detaylarıyla, faillerin isimlerini de vererek anlattı. Cinayetleri anlatan sayısız Kıbrıs Türk gazete haberlerini gösterdi. “Bu bayrakları neden buraya resmettiğimizi artık biliyorsun, Yiannaki”.

Adamın bana hikayesini anlatışında tuhaf bir zevk seziliyordu. Bu zevk, adam tüyler ürpertici tasvirler yaparken, manalı bir şekilde gülümseyen Levent Bey’in gözlerinde de vardı. Kıbrıs Rum kesiminde de bu hisle karşılaşmıştım; bir keresinde ben de hissetmiştim: Diğerlerinin gaddarlıklarına dair apaçık ve sarsılmaz bir kanıt sunulduğu zaman kendini gösteren, mutlak haklılığın zevki. Bir Ölü Bölge’nin, dünyayı melekler ve şeytanlar olmak üzere ikiye böldüğünün sarsılmaz kanıtı.

DUVAR SÜSÜ ENOSİS

1950’ler ve 1960’larda, ENOSİS posterleri Kıbrıs Rum kahvehanelerinin ve okullarının en sevilen dekoruydu. Şimdi ENOSİS posterlerinin bir kez daha değerli bulunduğu bir yerdeydim: Girne’deki Kıbrıs Türk tarihi araştırma merkezi olan Milli Arşiv ve Araştırma Merkezi. Levent Bey, beni oraya, her zamanki tarzıyla tarih dersleri vermek üzere götürmüştü.

Posterlerin çoğunu daha önce hiç görmemiştim. Bir tanesinde Kıbrıs'ın üstünde zincire vurulmuş halde duran, Athena'ya benzetilmiş, yüzünü Yunanistan'a dönmüş genç bir kız vardı. Genç kız, ana-vatanın kucagina ulaşabilmek için, zincirlerinin kesilmesini bekliyordu. Bir gün önce, bir kahvehanede bu posterin tam tersini görmüştüm. Yunanistan tarafından bir el Kıbrıs'a uzanıyor, Türk bayrağı tutan bir başka el, o eli bıçakla kana buluyor ve Atatürk arkadan seyrediyordu. Posterlerden bazıları bir önceki yüzyılda, *Megalo İdea* döneminde Yunanistan'da üretilmişti. Uzun, ölü bir geçmişten kalan bu artıklarla karşılaşmak cesaret kırıcıydı. Kıbrıslı Rumlar ve Yunanlılar artık bunlara inanmıyordu; ancak Kıbrıslı Türk araştırmacılar inanıyordu. Bana açıklandığı üzere, o posterler, araştırmacıları motive etmek için orada tutuluyorlardı. Tehlikenin bu kadar yakınlarında olması, onların bu zor görevlerine, hatta varlıklarına ve Merkez'e anlam ve amaç katıyordu.

Müdür yardımcısı ile tanıştırdım. Araştırmamı tarif ederek, Kıbrıslı Türklerle konuşmak istediğimi... Bağırarak sözümü kesti. "Saçmalık. Bu yaptığının hiçbir anlamı yok. Sorun, gözü gören herkes için açık. Sorun, ENOSİS. Her şeyi ENOSİS ile siz başlattınız, bağımsızlıktan sonra da devam ettiniz ve hâlâ devam ediyorsunuz. 1960'ların sonundan itibaren birçok şeyin değiştiğini, 1974'ten sonra ENOSİS'in öldüğünü, darbenin bir kitle hareketi olmadığını, hatta tam tersi olduğunu, aşagılık kabul edilen birkaç kişi tarafından gerçekleştirilen terörist bir hareket olduğunu ve Kıbrıslı Türklerin darbeyi bir halk hareketi olarak görmelerinin hata olduğunu açıklamaya çalıştım. Her zamanki savlarla sözümü böldü. "Hep Yunan bayrağı kullanmıyor musunuz? Terörist EOKA mücadelesini, başladığı tarih olan 1 Nisan'da hâlâ anmıyor musunuz? İki eğitim sistemi birbiriyle yakın bir bağ içinde değil mi? Ya ordu? Yunanistan'ın ait olduğu ve sizin de Yunanistan'la birleşmenin bir yolu olduğunu düşünerek, üye olmak istediğiniz Avrupa Topluluğu'na değinmiyorum bile." Yine, evet, Kıbrıslı Rumlar güvenlik açısından Yunanistan'a bağlılar ancak bunun temel sebeplerinden biri de Türkiye korkusu diyerek açıklamayı denedim.

Evet kültürel bağlar var ama bu, ENOSİS anlamına gelmez dedim. Evet, Yunan bayrağı sağın sembolü haline gelmiştir dedim. EOKA'nın anılması artık ENOSİS'in değil, bağımsızlığın anısı olarak düşünülüyor dedim. Ancak o devam etti. "Tahtakale'de araştırma yaptığını söylüyorsun. Kanıtı burada. Bizi dışarı atıp, ortalığı fahişelerle doldurdunuz ki 'Türklerin yaşadığı yer işte burası' diyebilesiniz, aynı Rodos'ta ve her yerde yaptığınız gibi."

Ne savlarından, ne de bana hep duyduğum Rumca sesleri hatırlatan ses tonundan ve sesinin yüksekliğinden hoşlandım. Ona sorunun, "ENOSİS, kesinlikle ve sadece ENOSİS" olduğunu söylemek istedim. Sorun, Kıbrıslı Rumların artık inanmazken, Kıbrıslı Türklerin ENOSİS'e şiddetle inanmalarıydı.

MİLLİ MÜCADELE MÜZESİ

Ertesi gün Levent Bey, Lefkoşa surlarında, kışlanın yanına yapılan yeni bir bina olan Milli Mücadele Müzesi için bana bir ziyaret ayarladı. Müze müdürü geleceğimi biliyordu. Beni sıcak bir şekilde karşıladı, tanıtıcı bir broşür verdi ve bana eşlik etmeyi önerdi. Müzenin düzeni uzun bir koridor gibiydi. Neticede, burası bir tarih müzesiydi ve anlattığı hikaye, baştan sona kadar düz bir hat şeklinde ilerliyordu. Broşürdeki ilk cümleyi okudum: "Bu müze, Kıbrıs Türk halkının, 1955'ten başlayarak bugüne dek süren mücadelesini sürdürdüğü koşulları ölümsüzleştirmek, gelecek nesillere öğretmek ve sergilemek amacıyla kurulmuştur."

Müzenin başlangıç noktası, büyük bir odaydı. Odaya girer girmez gördüğüm ilk kişi –başka kim olabilirdi ki?– Atatürk'tü, bir de "Ne mutlu Türküm diyene" yazısı. TMT savaşçılarının marşının sözleri de sergileniyordu.

Bir kıvılcım parlıyor,
Mücahidin içinde
Türklük ateşidir bu,
Yoktur dünya yüzünde

Kıbrıs Yunan olamaz
Türk mücahit duramaz
Ya Türk Kıbrıs varolur
Ya mücahit yaşamaz

Gelse Yunan dizilse,
Dünya peşinden gelse,
Mücahitler ölmeden,
Bu toraklar verilmez.

Duvardaki tablo, bir şehrin surlarına kahramanca tırmanan Osmanlı askerlerini gösteriyordu. Metin, tablonun Kıbrıs'ın 1571'deki fethini resmettiğini açıklıyordu. Bu tablo, müzenin anlattığı hikayenin başı, tarihin başlangıcıydı: 1571, Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından kahramanca fethi.

Önümüzdeki karanlık ve kıvrılan koridor, sonunu gözlerden saklıyordu. Sadece birkaç adım yardımıyla, büyük bir tarihi sıçrama yaparak, 1571'den 1958'e geldim: Kıbrıslı Türk savaşçıların örgütü olan TMT'nin başlangıcı. Bu üç harf, duvarda yüksekçe bir yere büyükçe yerleştirilmişti. Kendimi, yukarıdan bana bakan düzinelerce çift göze, kendi gözlerimi dikmiş bakarken buldum. Harfler, TMT'nin hayatta olmayan kahramanlarının fotoğrafları kullanılarak yazılmıştı. İt-ham edercesine bana baktıklarını düşünmemin nedeni belki de suçluluk duygusuydu, onları öldürenlerin biz... hayır, biz değil onlar yani Kıbrıslı Rumlar – bazı Kıbrıslı Rumların olduğu suçluluk duygusu. Pek çoğu gençti. Öldürülen ilk TMT kahramanının tablosu –o TMT'li teröristlere kahraman mı diyorsun?– lise çağlarında, özenle ikiye ayrılmış saçları ve narin bir yüzü olan genç bir erkeği gösteriyordu –onun için üzülüyor musun? Yüksek sesle tekrarlanan Yunanca sözler yine başlıyordu.

Koridora girmek üzereydim, attığım her adım yeni gerçeklerle bezeliydi. Gerçekler? Onların propagandalarına gerçekler mi diyorsun? Hiç bilmediğim gerçekler, Ölü Bölge'yi geçmeden önce bana hiçbir şey ifade etmeyen tarihler. Bu koridor, 1963 ile 1974 arasında neler olduğunu açıklıyordu. Sadece 11 yıl, ama 1571 tarihini başlangıç

alan m6zenin, en geniş b6l6m6 bu 11 yıla ayrılmıştı. B6t6n anıtlarının 11 çizgisi olmasının nedeni buydu. 1958'den, 1963'e y6r6d6m. Arada hiçbir şey yoktu. 1960 yoktu. Kıbrıslı Rumların zaferle andıkları bağımsızlık yılı, burada hiçbir şey ifade etmiyordu.

Dar ve bunaltıı g6z6ken karanlık koridora adım attım. 6nce, iki tabloyla karşılaştıım. 6lm6ř bir bedeninin 6n6nde, sırtı eğilmiş, kolları iyice açılmış, g6zleri kapalı, başı g6ky6z6ne çevrilmiş bir adam. Ve T6rk bayrağına sarılı genç bir adamın cesedinin 6n6nde gelinliğiyle g6z yaşı d6ken bir kadın. Sırada, 1963 ile 1974 arasında kaybolmuş insanların fotoğrafları vardı. Hayatlarını kurtarmak için kaçan m6lteciler g6rd6m. Daha ileride, kadınların, erkeklerin ve çocukların 6ld6r6l6p Kıbrıslı Rumlar tarafından g6m6ld6kleri, Muratağa (Maratha), Sandallar (Santallaris) ve Athılar (Aloa) kasabalarındaki toplu mezarların fotoğrafları vardı. 6ld6r6lenlerin isimlerinin ve yaşlarının yazılı olduğu bu anıtları g6rmek için 6vey Babamla daha 6nce oraya gitmiştik. Fakat 6vey Babamın oradaki varlığı ve bana aynı şeyleri tekrar tekrar anlatmaktaki ısrarı, beni g6rd6klerimden soğutmuştu. Fotoğraflardan biri, yanındakiler kazıp bir cesedi çıkartırken, yere diz 6st6 6km6ř, saçlarını yolan yaşlı bir adamı g6steriyordu. Bir tablo, giysilerinin kollarında Yunan bayrakları ve berelerinde EOKA olan askerlerin, bir grup yaşlı adama, kadına –bir tanesi çıplak– ve çocuklara ateş edişini resmediyordu.

Sonra, tuhaf silahlar koleksiyonu vardı. Su borusu, kilit ve diğer metal parçalar kullanılarak çocuklar tarafından yapılmış oyuncaklara benziyorlardı. Yanlarında ise gerçek, modern, fabrikada 6retilmiş silahlar sergisi vardı. M6ze m6d6r6 açıkladı: “Bu el yapımı silahları, kuşatılmış b6lgelere taşınmaya zorlandığımızda kullandık. Ne kendimizi korumamızı sağlayacak gerçek silahlar bulabildik, ne de kendi silahımızı yapabilmek için gereken malzemeyi satın alabildik. Gerçek silahlar sadece sizin kullandıklarınızdı.” Bir tablo, Kıbrıslı T6rklerin tarihini 6zetliyordu. Tabloda, ağır bir çuval y6klenmiş bir k6yl6, para (vergi) talep eden sarışın bir beyefendi (İngiliz), çadırlarda yaşayan Kıbrıslı T6rkler, Kıbrıslı Rumlar tarafından 6ld6r6len Kıbrıslı T6rkler, T6rk as-

kerlerinden kaçan dehşete düşmüş Kıbrıslı Rumlar, Türk askerlerinin yanında neşe içinde coşup yüzünde güller açan Kıbrıslı Türkler, bir güvercin uçarken onları yukarıdan seyreden sert bakışlı Atatürk vardı, arka planda ise modern fabrikalar (gelişmeye ve refaha giden yol).

Küçük bir antre, beni bu ciddiyetle örülü koridordan aydınlığa yöneltti. Yüksek pencerelerinden içeri ışık dolan yuvarlak, geniş bir odaya girdim. Burası sonuncu odaydı, hikaye burada bitiyordu. Oda, “1974 Mutlu Barış Harekatı’na” adanmıştı. Broşür şöyle diyordu:

Düzenlemenin bir sonucu olarak, müzeye giren ziyaretçi önce, düşmanları kıymetli topraklarından uzak tutmak için, Kıbrıs Türk halkının verdiği mücadelenin acı dolu günleriyle karşılaşacaktır. Müzeden ayrılırken, ziyaretçi, 1963-1974 arasında yaşanan göçlere, toplu kıyımlara, Rumlar tarafından uygulanan ekonomik ve siyasi baskılara rağmen umudunu yitirmeyen Kıbrıs Türk halkının tenefüs ettiği özgürlük ve barış havasını hissedecektir. Bu umut, anavatan Türkiye tarafından sağlanan destek ve himayenin neticesinde, 1974 Barış Harekatıyla somutlaşmıştır.

Odadaki ilk tablo, kollarını havaya kaldırmış neşe içindeki insanları gösteriyordu. Solumda Kıbrıs Rum askerlerinden ele geçirilen miğferler, nişanlar ve bayraklar sergileniyordu. Bir başka sergi, Albaylar Cuntası’nın iktidarı ele geçirdikleri tarih olan 21 Nisan 1967’de, önünde bir asker silüetiyle, kendi küllerinden yeniden doğduğu varsayılan efsanevi anka kuşunun küllerinden yükselişini gösteriyordu. Anka kuşu, albayların söylediği gibi kendi rehberlikleri ışığında tekrar uyanacak olan geçmişteki ihtişamı, Yunanistan’ın tekrar doğuşunu sembolize ediyordu. Bunu çok iyi biliyordum çünkü bütün okul kitaplarımızda vardı. En sonundaki sergi, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin 1983’deki Kuruluşu”nu takdim ediyordu. Bu, milli mücadele hikayelerinin her zamanki mutlu sonuydu: Bağımsız bir devletin kuruluşu.

Son sergi, Yeşil Hat üzerinde gösteri yapan Kıbrıslı Rumları gösteriyordu. Kıbrıs Rum haberlerinde, Kıbrıs Rum tarafında çekilmiş bu tür fotoğrafları birçok kez görmüştüm; ancak bu fotoğraflar Kıbrıs

Türk tarafındandı. Kalabalık, gözlerini açmış, yumrukları havada, yüzleri nefretin donmuş çığlıkları ile asılmış, tehditkar bir ifadeyle bakıyor, Ortodoks papazlar ve Yunan bayrakları gözdağı verircesine ön saflarda göze çarpıyordu. Kıbrıs Rum tarafında bu görüntüler gösterildiğinde, olağan yorum “geri dönme haklarını savunan mültecilerin barışçı gösterileri” olurdu.

Bu son oda, 1974'e adanan, kurtuluş, zafer ve kıvanç odasıydı. “Mutlu Barış Harekatı”. O anda Kıbrıslı Türklerin ne hissettiklerini anladım. Ancak onların neşesini paylaşamazdım, çünkü artık daha üzgündüm.

UNUTMAYACAĞIZ

Yakın geçmiş hakkında birçok Kıbrıslı Türk'le konuştukça, bazı şeylerden ancak ben yanlarından ayrılmak üzereyken, genellikle de kayıt cihazını kapattıktan sonra bahsettiklerini fark ettim; sanki akıllarına sonradan gelmiş gibi. Kayıt cihazı, ciddi şeylerden, tarihten konuştuğumuzun göstergesi gibiydi. Ben tam gitmeye hazırlanırken bir şeyler eklemek için bazen beni durduruyorlardı. “Kostaki'yi bul, komşumdu, iyi adamdı. Evlendiğinde evini beraber inşa eddik.” Sanki bir kapı biraz itilmiş ve aradaki yarıktan içeri ışık sızmış gibi. Fakat betimlemeleri, her şey daha dün olmuşçasına anlatan Kıbrıslı Rumlarınkiler kadar net değildi. Anlattıkları üzerinde epey bir süredir hiç düşünmemişler gibi, hikayelerini akıcı bir şekilde dile getiremiyorlardı. Renkler solmuştu. İyi arkadaşların isimleri bile bazen bir soru işaretini de beraberinde getiriyordu. Bazen ölümün soğuk dokunuşu yanımıza süzülüyordu. Ölülerin bölgesi arkadaşlıklarını da içine almış mıydı? “Lütfen Yiango'ya selam söyle... hâlâ hayatdaysa. Hayatdadır, Yiannaki?” Bu yorumlar daha başka karamsar düşüncelere yol açtı. “Bizim hepimize ne olacak, Yiannaki? İnsanlar tekrar nasıl bir araya gelecek? Sadece biz yaşlılar biliriz birbirimizi. Ve biz da göçüyoruz.”

“Geçmişlerini unutanlar, gelecekte nereye gideceklerini bilemezler”. Bunu sayısız kez Rumca olarak duymuştum, şimdi de aynı sıklıkla Türkçe olarak duyuyordum. Kıbrıslı Rumlar “Unutmam” derdi;

Kıbrıslı Türkler ise “Unutmayacağız”. “Unutmam”, kuzeydeki evler ve köyler için kullanılıyordu. Bu sembol, Kıbrıs’ı bazen, kuzeyinden kan damlayan –Türk bayrağının renginde– mavi-beyaz Yunan bayrağı şeklinde gösteriyordu. Artık bunun Kıbrıslı Türklerle ne ifade ettiğini anlıyordum; Kıbrıs bir Yunan adası, Türkler ise barbar. “Unutmayacağız” ise farklı bir anlama geliyordu: Şehitlerimizi, Kıbrıslı Rumların bize yaptıklarını, bizim için kanını dökenlerin fedakarlıklarını ve geçmişte çektiğimiz acıları unutmayacağız. Bu, aynı zamanda “bir daha asla Kıbrıslı Rumlarla birlikte yaşamak istemiyorum, asla geri dönmek istemiyorum” anlamına da geliyordu. Sloganların biri topraklar, evler ve iyi bir yaşam üzerineydi. Diğeri ise insanlar, ölenler, geçmişin korkunç yanları üzerine. Aynı sloganın Kıbrıs Rum tarafında da kullanıldığını söyleyince, bazı Kıbrıslı Türkler şaşırdılar, ama çoğu zaten biliyordu. Aynı sloganın Kıbrıs Türk tarafında da kullanıldığını söyleyince, Kıbrıslı Rumlar daha çok şaşırdılar.

Bir gün Ölü Bölge’de, birbiriyle tam karşı karşıya büyük harflerle yazılmış iki yazıyla karşılaştım. Yunanca “UNUTMAM” Lefkoşa sınırlarındaydı, buna Lefkoşa’dan gelen Türkçe yanıt ise “KATLİAMI BİZ DE UNUTMAYACAĞIZ” idi. Bu sloganların aslında karşı tarafta yaşayanlar tarafından okunmaları gerekiyordu, ancak iki slogan da, karşı tarafta yaşayanların artık anlayamadığı bir dille yazılmış olduğundan, etkileri bütünüyle kaybolmuştu. Duyulmayan karşılıklı iki umutsuz çılgılık. Bir duvar onları geri aksettiriyordu.

BİR CASUSUN DOĞUM GÜNÜ?

Birkaç sefer, günübirliğine Kıbrıs Rum tarafına geçmeme izin verilmişti. Kız arkadaşımı özlüyordum; aramızda artık ölü bir bölge vardı. Ailemi ve arkadaşlarımı görmeyi de istiyordum. Ama her şeyin ötesinde, kaçmak istiyordum. Bütün günü, Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıslı Rumlarla olan acı deneyimlerini dinlemekle geçirmek, sonra da geceler boyu bu hikayeleri yazmak zorunda olmak çok üstüme geliyordu. Levent Bey’in onlar adına casusluk yapmamı istediği ilk sefer, galiba bir akşam yemeğindeydik.

Karşı tarafa geçmek için izin istediğim gün, Yunanistan'ın doğum günüydü: 25 Mart, Osmanlılara karşı çıkarılan 1821 ayaklanmasının kutlandığı, Yunanistan'ın bağımsızlığının yıldönümü. Her ne kadar bu tarih, bir başka devletin geçmişine ait olsa da, Kıbrıslı Rumlar da kutlamaktan geri kalmıyorlardı. Levent Bey söze kibarca girdi. “Acaba benim için törenin birkaç resmini çekebilir misin? Sadece birkaç tane. Tören zaten sizin gazetelerinizde ve televizyon haberlerinizde olacak. Ama yapmak istemiyorsan, dert etmene gerek yok, yapmak zorunda değilsin”.

Hızlı düşünmek zorundaydım. Bu tarafa geçmeden önce, casusluk yapma meselesini tabii ki birkaç güvendiğim arkadaşım ile tartışmışım. Arkadaşlarımdan biri, bir kişiyi casusa dönüştürmenin yolunun önce ondan küçük iyilikler istemekten geçtiğini söylemişti, yani ilk istenen en gizli askerî sırlar olamazdı. Fakat burada geçireceğim zaman giderek azalıyordu ve Levent Bey kısa süre sonra daha uzun kalıp kalmayacağıma karar verecekti; burada kalmayı çok istiyordum. Ben de merak ediyordum. Gazeteler ve televizyonlar konusunda da Levent Bey haklıydı. Askerî bir geçit bile değildi, sadece okul çocuklarının yaptığı bir yürüyüştü. Bunun ne zararı olabilirdi ki? Neticede, okul çocuklarının fotoğraflarını çektim ve Levent Bey gayretimi takdir etsin diye resmî görevlilerin de bir resmini ekledim, fakat o kadar uzaktan çekmişim ki yüzleri ayırt etmek zordu. Levent Bey, fotoğrafların iyi olduklarını ve işimi iyi yaptığımı söyledi. Burada kalma şansımın ciddi biçimde arttığını hissettim. Sonra en büyük hatamı yaptım.

1 NİSAN

EOKA mücadelesinin başladığı tarih olan 1 Nisan 1955'in, Kıbrıs Rum tarafında önemli bir yeri vardı. Ne yazık ki Kıbrıs'ta ve başka birçok yerde, farklı bir anlamı vardı: 1 Nisan. Levent Bey'den intikam almak için 1 Nisan 1991 gününü seçmemin sebebi buydu. Bu tesadüf şimdilerde aklımı kurcalıyor. Nasıl olmuştu da 1 Nisan, EOKA'nın harekete geçme günü olarak seçilmişti? Aslında tamamen tarihî bir kazaydı. Esas plana göre, EOKA'nın Yunanistan'la birleşmek için çıkara-

cağı ayaklanma, “Türklere” karşı “Yunan” başkaldırısının gerçekleştiği tarih olan 25 Mart’ta harekete geçecekti. Beklenmedik sorunlar sebebiyle, bu tarih birkaç gün ertelenmek zorunda kalınmıştı. Yunanistan’daki ayaklanmanın tam olarak hangi tarihte başladığı hâlâ bir tartışma konusu olsa da, sonunda 25 Mart tarihinde karar kılındı. Dinî bir önem de taşıdığı için, bu tarihin büyük bir avantajı da vardı. 25 Mart, İsa’nın Bakire Meryem’in rahmine düştüğü tarihi. Yeni ebedi Tanrı “yaratılırken”, yeni ebedi Hristiyan Yunan ulusu da yaratılmaktaydı. Tanrı ebedi olduğu için yeniden yaratılamayacağından, ebedi ulus da yeniden yaratılamaz, ancak uyandırılabilirdi.

Daha uzun kalıp kalamayacağım gibi önemli kararların verilmekte olduğunu biliyordum. Ancak yine de yaptım. Kendime engel olamadım. Levent Bey’e o denli kızgındım. Diğer Kıbrıslı Türklerden duyduklarımı kabul edeceksem de, Levent Bey’in onları bitmek bilmeyen bir ısrarla kurban olarak betimlemesi, beni tereddüde düşürüyor, bu da işimi zorlaştırıyordu. Kaldı ki, iznim olmadan benim Üvey Babam olduğu, her hareketimi katı bir şekilde kontrol ettiği ve tabii ki bütün Mercedes arabaları tek tek işaret ettiği için ona kızgındım. Bir de, hemşerilerimle, Kıbrıslılarla serbestçe konuşmama izin vermemesi, sanırım bardağı taşıran son damla bu oldu, evet bu hadiseydi. Büklüm büklüm olmuş tarihi sembollerden yaratılmış bir labirent.

Bir gün önce ona, bugünün anlamını bilip bilmediğini sordum. Tabii ki, EOKA’nın yıldönümü diyerek gururla cevap verdi. Ona diğer anlamını bilip bilmediğini sordum. Tabii ki, 1 Nisan’dı. Bunu, apaçık bir uyarı olarak kabul ettim. Sözleri kulaklarımda yankılandı: “Eğer sana bir şey olursa, tüm bu binalar başıma yıkılır”. Sabah ilk iş, resepsiyon görevlisine gittim. “Levent Bey’e küçük bir şaka yapsam bana yardım eder misin? Sadece 1 Nisan şakası. Tek yapacağın onu aramak ve sigara almak için dışarı çıktığımı ve bana bir arabanın çarptığını söylemek. Ben hemen telefonu alacağım ve bunun bir şaka olduğunu açıklayacağım”. Yapacaktı! Yoksa gizli bir Kıbrıslı mı diye düşündüm. Plan baştan sona yanlış gitti. Ben telefonu elime aldığımda, Levent Bey telefonu kapatmıştı. Ona tekrar ulaşmaya çalıştık. Neyse ki sekreteri

aracılığıyla bunu başardık. Sekreteri, onu arabasında yakaladı. Esas fikrin şaka yaptığımızı ona hemen söylemek olduğunu açıklayarak, komik olmaya çalıştım. Ancak Levent Bey, mizahı göremedi. Beni görmek istiyordu. Şimdi.

Beni önce sekreteri karşıladı. Çok öfkeliydi. “Ne yaptın sen Yiannaki? Birdenbire hem rengi atıp hem de ter döken böyle birini hiç görmemiştim. Telefonu açtı, bembeyaz oldu ve gömleği üstüne yapıştı. Ne kadar korkunç bir şaka!” Yeni gömleği içinde Levent Bey görünürdü, yatışmış bir hali vardı. “Yiannaki, bu kötü bir fikirdi. Başına bir şey gelirse, neler olacağını sana söylemişim. Hem de senin için tüm yaptıklarımın sonrasını”. Utanmışım, özür diledim. Otelden hiçbir yere ayrılmayacaktım.

Birkaç gün sonra, kalış süremizin uzatılmasının mümkün olmadığını öğrendim. Levent Bey çok uğraştığını, ancak ricasının daha yukarıdan reddedildiğini söyledi. Belki de bana öyle söyledi. Belki de kızgındı ve hiç uğraşmadı bile. Ya da belki de, küçük bir ihtimal belki de, şüphelenmeye başladığım gibi, başka bir sebep vardı.

ÖLÜLERİN BÖLGESİNE GERİ DÖNÜŞ

Ayrılmadan önce tarihçilerinin yazdıklarını okumam ve kitaplarını toplamam gerekiyordu. Duyduklarımı acaba doğrulayacaklar mıydı? Dolayısıyla, ölümlerin bölgesine dönerken, sadece daha önce yaşadığım bir yere dönüyor değildim. Daha önce Kıbrıs Rum tarafında, Kıbrıs'ın tarihini okuduğumu düşünmüştüm. Ama sadece ölümlerin Kıbrıs Rum bölgesini görmüştüm. Ölü Bölge, ölümlerin bölgelerini de bölmüştü. Kıbrıs Rum tarafında karşılaştığım ölümler, Kıbrıs Türk tarafında karşılaştıklarımın aynı değildi. Kendilerini Ölü Bölge'nin yanlış tarafında bulan kabristanlar toprağa gömülmüş, otoparka dönüştürülmüş veya yıkılmışlardı. Karşı tarafın ölümleri tekrar öldürülmüş ve temizlenmişlerdi. Onlar bile huzur içinde yatamamışlardı. Ölü Bölge, ölümden sonraki hayata da uzanmıştı: Bizim anlı şanlı kahramanlarımız cennette, onların terörist katilleri cehennemdeydi.

Lefkoşa'daki Enformasyon Dairesi'nin tarihçilerinin ve resmî

görevlilerinin bana göstermeye can attıkları ilk şeyler, bizim tarafımızla ilgiliydi: ENOSİS. Antlar en sevdiklerindendi, özellikle de 1960'tan öncekiler: "Gerçekleşene kadar ENOSİS için çarpışacağız ve *asla* vazgeçmeyeceğiz". Okuyucu fark edemeyebilir diye, "asla"nın altı çizilmişti. Yine de, Makarios'un ve diğerlerinin 1960'tan sonra ve 1970'lerde ENOSİS lehine verdiği beyanlarla karşılaşmak rahatsız ediciydi. Ben, 1960'tan sonra ENOSİS'in öldüğünü sanıyordum. Aslına bakılırsa, Kıbrıs Rum ders kitaplarında, 1960 ile 1974 arasındaki döneme ilişkin neredeyse hiçbir şey bulunmuyordu. 1967'nin sonlarında Kıbrıs Rum parlamentosunun, bütün Kıbrıs Rum partileri tarafından desteklenen, ENOSİS yanlısı bir önerge geçirdiğini bilmiyordum. Kıbrıslı Rumlar ne o dönemi ne de o zamanlarki ENOSİS taleplerini hatırlamaktan hoşlanıyorlardı; Kıbrıslı Türkler ise, 1974'ten sonra bunun terk edildiğini belgelemek ile uğraşmaya niyetli değillerdi. Zaman zaman neden bu kadar çok Kıbrıslı Türk'ün, Kıbrıslı Rumların hâlâ ENOSİS'i istediğine inandığı üzerinde düşünüyordum. Artık, ENOSİS'in onlar için neden bu kadar önemli olduğunu anlıyordum. ENOSİS, Kıbrıslı Türklerin, Ada'nın bölünmüş halde kalmasındaki haklı ısrarı ve 1974'te ele geçirilenler üzerinde hak iddia etmelerini sağlayan ezeli tehlikeyi temsil ediyordu. Darbe ise, günahlarını haklı çıkartan ikinci büyük sebepti. Türk tarafında darbe, birkaç aşagılık fanatiğin işi değil Kıbrıslı Rumların geniş katılımıyla gerçekleşen bir hareket olarak sunuluyordu. Böylece tüm Kıbrıslı Rumlar çektiği ıstırabı hak etmiş oluyorlardı.

Kıbrıs'ın bütün tarihi 11 yıla hapsedilmişçesine, Kıbrıslı Türk tarihçiler için Ada'nın geçmişindeki en önemli dönem, 1963 ile 1974 arasında kalan yıllardı. UBP içinde yüksek görevde bulunan bir adam tarafından hazırlanan Kıbrıs tarihi üzerine yazılmış standart okul kitabını okudum. Kitabın en geniş bölümü Rumların kaç tane *Türk'ü* nasıl, nerede ve ne zaman öldüğünün dökümüne ayrılmıştı. Kıbrıslı Rum tarihçilerin dikkatinden kaçmış olan ünlü Akritas Planı'na değinilmişti. Kitap, toplu mezarlar ve insanları gömmek için nasıl buldozerler kullanıldığı hakkında detaylar veriyordu.

Kitaptan 1958'in Ocak ayında TAKSİM yanlısı gösterilerde İngilizlerin yedi Kıbrıslı Türk'ü öldürdüğünü öğrendim. Bu olay her sene anılıyordu. Bunu daha önce hiç duymamıştım. Kıbrıs Rum görüşü, Kıbrıslı Türklerin İngilizlerle her zaman sıkı bir işbirliği içinde olduğu yönündeydi. Ama işler bu kadar basit değildi. Türkiye'de Kemalizmin yükselişi ve ulusal Türk kimliğinin oluşturulmasından sonra, İngilizler, Kıbrıs'ta Türk kimliğinin yerleşmesini önlemek için, Kıbrıslı Türkler arasındaki Kemalizm karşıtı dinî gruplaşmaları desteklemişti. Benzer bir strateji, Trakya'daki Türklere yönelik olarak Yunanistan'da da izlenmişti. Yunan yetkilileri, yeni gaspçıya değil, Tanrı'ya bağlılıklarını ilan eden dinî liderlere destek vermişti.

Tarih kitabının başlangıcı oldukça önemliydi, başlangıçlar her zaman önemlidir. Kitap, coğrafya ile başlıyordu. "Kıbrıs'ın en yakın komşusu, anavatan Türkiye'dir". Kıbrıs'taki Girne sıradağları, "Türkiye'deki Toros sıradağlarının devamıdır". Kitap, 18. yüzyılda Kıbrıs'taki Türklerin Rumlardan daha fazla olduğunu gösteren nüfus istatistikleriyle devam ediyordu. Sırada bir başka gerçek vardı: Kıbrıs'ın ilk sakinleri Anadolu'dan gelmişlerdi. Sonra bütün zamanların en favori gerçeği göze çarpıyordu: "Kıbrıs bir zamanlar Anadolu'nun parçasıydı, sonra Anadolu'dan ayrıldı". Sonra, yazar, "Kıbrıs, Yunanistan için ne tarihî ne de stratejik bir ehemmiyet taşır" yorumunda bulunuyordu. Olur da öğrenciler esas noktayı kaçırmırlar diye yazar açıklamaya devam ediyordu: "Günümüzde Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar, Yunanlı değildirler. Çünkü Kıbrıs birçok yabancı ulus tarafından ele geçirilmiştir. Bunu çeşitli yabancı tarihçiler de doğrulamaktadır."

Gerçek tarih, Osmanlıların Kıbrıs'ı fethi ile başlıyordu ve kitabın en uzun bölümlerinden biri de Osmanlı dönemine adanmıştı. Bölümün başlığı, o dönemde her ne kadar Türkler henüz doğmayı bekliyorlardıysa da, "Türk Hegemonyası" konmuştu. Osmanlı dönemi, pek de şaşırtıcı olmayan bir şekilde, Kıbrıs'a bugünkü Türk karakterini de veren, anıtlarla dolu zengin bir miras bırakmış, en yumuşak yönetimlerden biri olarak sunuluyordu. Kitap, çeşmelerin, camilerin, evliyaların mezarlarının, su kemerlerinin, hanların ve hamamların liste-

sini de içeriyordu. Bu eserler Kıbrıs'ın her yanına saçılmışlardı, ben daha önce hiç fark etmesem de. Larnaka'dan çıkarken, görkemli bir su kemerinin önünden geçtim hep ama Osmanlılar tarafından yapıldığını bilmiyordum. Bu, bizim kitaplarımızda yazmıyordu. Osmanlılar hakkında tek bildiğimiz hiçbir şey inşa etmemiş barbarlar olduklarıydı. Peki Kıbrıs Rum tarafındaki onca hanlara hamamlara ne olmuştu? Lefkoşa'da iyi korunmuş iki han ve bir de güzel bir hamam görmüş-tüm, fakat Lefkosia'da bunların hiçbirine rastlamamıştım. Ya yıkılmış-lardı ya da onlar da bir şekilde görünmez olmuşlardı.

Kıbrıs Türk tarih kitaplarında, Türkler, sadece kendilerini koru-mak ya da Kıbrıs gibi stratejik *savunma* çıkarları açısından hayati olan toprakları ele geçirmek zorunda kaldıkları zaman “öldürürlerdi” (Ar-dından bu kez Kıbrıs'ın savunulması için başka toprakların ele geçiril-mesi gerekcekti ve bu böylece devam edecekti). Yayılmacı Yunanlılar ve Rumlar ise her zaman “katlederlerdi”.

Yaygın Kıbrıs Rum bakış açısı olarak sunulan fanatik Rumların beyanatları, bir kez daha en favoriler arasındaydı: “Bir gün Kıbrıs'ta-ki Türklerin kökünü kurutacağız. O Türk köpeklerini katledin. Türk kanı içmek istiyoruz” (Doğal olarak, Kıbrıslı Türk fanatiklerin beya-natları kitapta yer almıyordu). Askerliğimi yaparken, “Türk kanı iç-mek istiyoruz” diye bağırdığımızı hatırladım. Ama bu sloganlar, Tür-kiye'deki Türklere yönelikti, Kıbrıslı Türklere değil; yine de bu durum, bu sloganları haklı kılmaz.

Bazı kitaplarda, 1960'lardaki şiddet olaylarını haber veren *New York Times* gibi uluslararası gazetelerden alınmış, Makarios'a dair et-kileyici karikatürler vardı. Makarios'u hiç böyle görmemiş ya da dü-şünmemiştim. Bu Makarios, çocukluğumun kibar, beyaz sakallı bü-yükbabasına benzemiyordu. Karikatürlerde gördüğüm Makarios, ka-lın, gergin kaşları, dağınık sakalları, koyu, tehditkar cübbesiyle Kıbrıs-lı Türklerin ceset yığınlarının arasında hoşnut bir şekilde oturuyordu.

Birçok kitap, 19 Temmuz 1974'te, darbeden dört gün sonra ve giderek yaklaşan ancak henüz haberdar olunmayan Türk işgalinden bir gün önce, Makarios'un BM Güvenlik Konseyi'ne hitabını yayınlı-

miştı. Kıbrıs Rum tarafında, Makarios'un dünyayı kapıdaki tehlike konusunda uyardığı bu konuşmayı hiç duymamıştım. Okurken, sesini duyabiliyordum: “[Yunan askeri yönetimi tarafından gerçekleştirilen] darbe, çok kan dökülmesine yol açtı ve birçok cana mal oldu... Fakat bu işgal, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ve egemenliğini çiğnemiştir... Bu işgalden Kıbrıslı Türkler de etkilenmiştir. Yunan cuntasının yaptığı darbe bir işgaldir ve sonuçlarından Kıbrıs'taki tüm insanlar, hem Rumlar hem de Türkler zarar görecektir.”

Makarios bu tarafta bir şeytan olarak kabul ediliyorsa, Denктаş azizden daha aşağı konumda değildi. Denктаş'ın fotoğrafını ilk gördüğümde şaşırmıştım. Ne kadar iyi görüldüğüne hayran kalmaktan kendimi alıkoyamamıştım. Birden çok konuda iyi görünüyordu: Yakışıklı ama aynı zamanda terbiyeli bir efendiydi. Kıbrıslı Rum siyasetçiler artık kötü ve çirkin görünüyorlardı. Numara basitti. İki taraf da kendi siyasetçilerinin profesyonel stüdyolarda, bazen neredeyse başlarının çevresinde azizlerinkine benzeyen gerçek bir hale oluşturan özel ışıklandırmalar altında çekilmiş fotoğraflarını kullanıyorlardı. Diğer tarafın siyasetçileri söz konusu olduğunda, aynı özen bu kez, kötü fotoğrafların seçilmesinde gösteriliyordu. Bu fotoğraflar sadece insanların zaten bildiklerini pekiştiriyordu. “Bizim siyasetçilerimizin hem içi hem de dışı iyidir. Onları ise iğrenç ve çirkindir. İçlerinin kötülüğü, dışlarına vurmuştur.”

Bu tarafta adı Savaş olan çocuklara da rastlamıştım. Çoğu benim doğduğum yıllarda doğmuştu. Nasıl olmuştu da benim adıma sadece “Yiannis” denilmişti? O günlerde Lemesos/Leymosun'da neler oluyordu? Bunu öğrenmeliydim. Şimdi Ölü Bölge'nin diğer tarafından tarihe bakıyordum. Bu tarih, tıpkı diğer taraftaki yansıması gibi, yalan söylemek üzere kullanılan gerçekler ve doğrulardan oluşuyordu. Türkiye'deki arkadaşım Erkin'in söylediği gibi “en iyi yalanlar, gerçeklerden yapılanlardır”. Öne sürülen her şey doğru olsa bile, büyük bir bölümü eksik olabiliyordu. Diğer tarafın ölümleri sorun edilmiyordu, onların acıları acıdan sayılmıyordu, onların yaşadıkları anlatılmıyordu, onların korkuları yersiz bulunuyordu.

AFRODİT

Afrodit, bu taraftan farklı görünüyordu. Uluslararası İzmir Fuarı'nda gördüğüm, Afrodit'i Yunanlıdan Romalıya çeviren Kıbrıs Türk postelerini hatırladım: "Venüs'ün Adası Kıbrıs". Ancak Kıbrıslı Türk yetkililer, kuzeydeki Antik Yunan harabelerinin reklamını yapmaktan çekinmiyorlardı. İş turist parasına gelince, Kuzey Kıbrıs, turist broşürlerinde bol Antik Yunan mirasıyla boy gösteriyordu. Osmanlılardan önceşinin tarihten sayılmadığı ve Yunan eserlerinin belirtilmediği tarih kitaplarının tersine. "Kıbrıs, hiçbir zaman bir Yunan adası olmamıştır".

Kıbrıs Rum tarafında ise herkes Afrodit'in nerede doğduğunu bildirirdi: Afrodit Kayası'nda. Afrodit Kayası'nın Bizans çağrışımları olan iki ismi daha vardı. Adını en ünlü Akrites olan, "Bizans sınırlarının kâfir saldırılara karşı" efsanevi savunucusu *Digenis Akritas*'tan alan Digenis Kayası. Ya da adını Bizans İmparatorluğu'nun Ortodoks Hristiyan sakinlerinden alan Romios Kayası. Üç isim bir araya gelince, bir Antik Yunan ve Bizans mirası sunuyorlardı: Helenik-Hristiyan idealler, mitler ve efsaneler bu yerin isimlerinde özetlenmişti. Lefkoşa'da, bu kaya için Türkçe bir başka isim daha öğrendim: Kıbrıslı Rumların taşı anlamına gelen Gavur Taşı. İnançsızlık suçlaması –ya da işin içinde Afrodit olduğuna göre, sadakatsizlik mi demeli?– tersine dönmüştü.

Afrodit Kayası'nın birçok yönü vardı, Afrodit'in de. Bir zamanlar Afrodit'i Yunan güzellik ve aşk tanrıçası olarak tanıyordum. Ama güzellik tanrıçası, en çirkin tanrı olan Hephaestus'la evlenmişti; Aşk tanrıçası da savaş tanrısı Ares'i sevgilisi yapmıştı. Kendi ortaya çıkışı bir şiddet eylemi sonucunda olmuştu: Uranus'un, oğlu Cronus tarafından hadım edilmesi. Kıbrıs Rum tarafında aşk tanrıçası hakkında okuduğum, ama "savaşçı" bir tanrıça olduğu gibi o zamanlar önemsiz bulduğum bazı şeyleri şimdi hayal meyal hatırlıyordum. Onları tekrar okumalıyım.

TAVSİYE

"Diggatli ol, Yiannaki." Allahaısmarladık deyip bana yardımcı olanlara teşekkür ettiğim zaman sürekli duyduğum şeydi bu. "Diggatli ol, Yiannaki. Gendi tarafına geçtiğinde insanlar söyleyeceklerinden hoş-

lanmayacak. Ama tarafsız olmaya, gendi gözlerinle gördüklerini yazmaya çalış.” Daha başkaları ise daha fazla Britanyalılardan endişe duydular. “Sizi destekleyen İngilizler hiç izin verir yazasın bunları?” Fısıltılar: “Tek başına çalışarak tüm gerçekleri duymak için geri dönmeye çabala.” Gür sesler: “Eh, güle güle Bay Papadakis. Tüm suçun ENOSİS isdediğiniz için sizde olduğunu anlat onlara.” Yine fısıltılar: “Gıbrıslı Türklerle serbestçe tanışabileceğin yerlere gitmeye çabala ki, etrafta yetkililerin olmadığı zaman seninle konuşabilsinler.” Bir tane-si çok Antik Yunanlıları bile konu etti: “Diggatli ol. Seninkiler hiç da hoşlanmayacak söyleyeceklerinden. Kötü haber getiren haberciyi öldürmekten söz eden Antik Yunanlılar değildi?”

ÜVEY BABAMIN VEDASI

Levent Bey, beni Ledra Palas'taki kontrol noktasına kadar götürmek için ısrar etti. “Ne de olsa ben senin Üvey Babanım Yiannaki. Hiç kuşkusuz orada seni bekleyen ve hâlâ hayatta olduğun için çok mutlu olan babana, seni başka kim teslim edebilir ki? (Gülümseyordu)” Sadece bir ay kaldığım için hayal kırıklığı içindeydim ve kendimi kaba-hatli buluyordum. Yine de bir önceki gece, sırf lobideki –Kıbrıslı arkadaşlarımı otele geldiklerinde gammazlayan– o pis, şişman polisin beni takip etmesini sağlamak için, Lefkoşa civarında, iki saat boyunca hid-detle yürümüş –neredeyse koşmuş– intikamımın son parçasını da sö-küp almıştım. Oradan ayrılıyor olmamın sebebi, o aptal şakaydı. Ya da belki ne kadar ileri gitmeye hazır olduğumu görmenin zamanının geldiğine karar vermişti. Buraya kadar gelmişim. Giriş formunu dol-durmuştum. Ölü Bölge'yi geçmişim. Onlar için fotoğraf çekmişim. Şimdi tüm bunlarla öbür tarafa mı gidecektim? Nerede duruyor oldu-ğumu görmenin tam zamanıydı.

Ölü Bölge'ye bir adım kala durduk. Levent Bey kibarca konu-ştu: “Gittiğini görmekten dolayı üzgünüm Yiannaki. Sana burada ger-çekten alışmıştım. Şimdi kime sataşacağım? (Gülümseyerek) Ve sahi-den sana inanmaya başlamıştım. Neler olduğunu anlamaya başlayıp, Kıbrıs Rum propagandasının etkilerinden kurtuluyorsun. Geldiğin gi-

bi değilsin". Araştırmamı bitirmeden gittiğim için ben de çok zgnm diyerek cevapladım ve şaka için bir kez daha özür diledim. Gözleri parıldıadı. Bir şey geliyordu.

"Biliyorsun Yiannaki, bunun bir yolu olabilir" dedi, ben bütün umutlarımı kaybetmiş halde, l Bölge'den bir adım uzakta duruyorken.

Zekisin ve iki taraf hakkında da çok şey biliyorsun. Benim ne kadar çok işim olduğunu görüyorsun. Yıllardır bana yardım edebilecek birini arıyorum. İyi Rumca konuşan ve gazeteler konusunda bana yardımcı olabilecek birini (İşte geliyordu!). Tek ihtiyaım, Kıbrıs Rum basınıını okuyup, tercüme edilmesi gereken şeyleri keşebilecek biri. Her sabah ofiste bu işe sadece birkaç saatini harcayacaksın ve sonra araştırmanı, istediğin gibi tek başına yapmakta zgr olacaksın. Tam bir zgrlk. Bunu bu tarafta da, senin tarafında da hiç kimse bilmeyecek. Bu o kadar ciddi bir şey değil, bizim zaten yaptığımız bir şey. Sen yapmazsan, başka biri yapar.

Söyleyecek kelime bulamıyordum. Nasıl tepki vermeliydim? Kızgındım ama bunu göstermek istemiyordum. Hâlâ l Bölge'nin bir adım uzağında, onun yetkisi altındaydım. Hâlâ bir şansım vardı. Ama bu? "Teklif için teşekkür ederim ancak bunu yapmam imkansız. Bura-ya gerçekten Kıbrıslı Türkleri dinlemeye geldiğimi düşündüğünüz için kalmama izin vermek istiyorsanız, lütfen yapın". Zayıf bir umutla bekledim. "yleyse hoşça kal Yiannaki. Bu yüzden sana kızmıyorum. Sorun değil. Tekrar gelmeye alış, ben sana yardım ederim. Ama son kerte de bu bana bağlı değil. Karşıya geçtiğinde kendine iyi bak, söylediklerine dikkat et. Ailene saygılarımı ilet". l Bölge'ye bir adım attım.

L BÖLGE'NİN DİğER TARAFINA GEÇERKEN

şimdi tam tersi istikamette yürüyordum. Bir zamanları Lefkosia olarak da bilinen Lefkoşa'dan, bir zamanlar, Lefkoşa olarak da bilinen Lefkosia'ya yürüyordum. Kendimi ağır hissediyordum, ama sadece aldığım kilolar yüzünden değil. Enformasyon Dairesi'nden aldığım broşürlerin ve kitapların antamda yaptığı fazladan ağırlık yüzünden hiç değil. Daha uzun kalamadığım için üzgündüm ama artık kız arkadaşı-

mı, ailemi ve arkadaşlarımı serbestçe görebileceğim için hoşnuttum. İçimde ve notlarımda taşıdığım ıstıraplar yüzünden kederli; Kıbrıslı Rumların daha önce bana hiç anlatmadıkları, kendi babamın bile doğru dürüst açıklamadığı ve Üvey Babamın Kıbrıs Türk tarafında duymama engel olduğu şeyler yüzünden kızgındım. Yine de ne zaman Üvey Babama sinirlensem, Yunanistan'daki yaşamını ve başından geçen o küçük kızlı olayı düşünmeden edemiyordum. Resim çekerek ya da başka şeyler yaparak bir hain mi olmuştum? Kıbrıslı Rumların bana anlatmadıkları şeyler nedeniyle kendimi kandırılmış hissediyordum. Belki de bir hain yaratmanın yolu bundan geçiyordu, önce kandırılmaları gerekiyordu. Bu noktada henüz, kendimi birkaç gün içinde tıpkı Üvey Babam gibi konuşur bulacağımı bilmiyordum. Her şeyin ötesinde, utanıyordum. Ama ne yapmıştım? Sorumlu olduğum neydi?

Sık sık Kıbrıslı Rum olmaktan utandığımı olmuştum. Şimdi ise Kıbrıslı Türklerin tutumundan utanç duyuyordum. Başlarına gelenler yüzünden ne kadar üzgün olsam da, onlara kızgındım. Kıbrıslı Rumların acılarını görmeyi reddederek, sadece kendi acılarında ısrar etmelerinden utanıyordum. Yaptıkları şey, tam da karşı tarafı suçladıkları şeydi: Karşı tarafın acılarının izlerini silmek ve bunu sadece bir propaganda indirgemek.

Türk bayrağının ve Kıbrıs hakkında bilgi veren afişlerin önünden geçtim. Hayır, bilgi veren değil, propaganda yapan... Ama bu da doğru değil. Kıbrıslı Türklerin görüşlerini sunan afişlerin önünden geçtim... Yine de yeterince doğru değil. Resmî Kıbrıs Türk görüşünü sunan afişlerin önünden geçtim. Söyleyebileceğimin en iyisi buydu. Bu sefer, onlara bakmadan geçtim. Artık çok tanıdık geliyorlardı. Bu tür şeylere artık bakmak istemememin başka bir nedeni daha vardı. Kıbrıslı Türklerin Barbarlık Müzesi'nde yaptıklarıyla bağlantılı olmalıydı.

Yürümeye devam ederken, Türkçe sesler giderek duyulmaz oluyor, Rumca sesler ise daha yüksek ve tehditkar geliyordu. Lefkosia'ya doğru yola koyulmuştum. Ama adı Lefkosia olan o yere bir daha asla dönemeyecektim. Orası bir daha asla sadece Lefkosia olamayacaktı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Lefkoşa/Lefkosia (NİSAN 1991 - OCAK 1992)

ÖLÜ BÖLGE'NİN DİĞER TARAFINA GEÇERKEN

Bir kez daha, yaralı Ledra Palas Otel'i'nin mermi deliklerinin önünden geçerek, Yunan bayrağını görünceye dek yürüdüm. Yunan bayrağının oradaki varlığı Kıbrıslı Türklere bir hakaret gibiydi. Üvey Babam bu duruma bayılmış olmalı! Bizim görüşümüzü... hayır, Kıbrıs Rum resmî görüşünü yansıtan afişlerin önünden geçtim. Onlara bakmadım. Kıbrıs Rum polis kontrol noktasına doğru yürüdüm. Daha önce burasıyla ilgili hiçbir ilginç yan bulmamıştım. Ama şu an itibariyle, Kıbrıs Türk tarafında bulunduktan sonra, elimde karşılaştırma yapabilme imkanım vardı. Diğer tarafın büyük, betondan kontrol noktasıyla karşılaştırdınca, burası çok küçük, eğreti, geçici bir yapıydı. Bir taraf Ölü Bölge'yi geçici görürken, diğer taraf daimi olduğunu düşünüyordu. Kıbrıs Rum tarafında, Ölü Bölge kolaylıkla sökülebilecek dikenli tellerle işaretlenmişken, diğer tarafta yolun ortasına duvarlar inşa edilmişti.

KIBRIS RUM TARAFINA VARİŞ

Kontrol noktasında, diğer tarafı ziyaret süremi bittiğini açıkladım. Beklemem söylendi. Yorgun olduğumu ve eve gitmek istediğimi söy-

leyerek itiraz ettim. Vazife başında bulunan görevli, “Göreceksin, bizim kurallarımız var” diyerek, “daha fazla soru sorma sana denileni yap” anlamına gelen kısa bir cevap verdi. Geriye dönüp baktığımda öngörüsüzlüğüm karşısında kendime şaşırsam da, potansiyel bir casus olarak karşılama törenimde beni neyin beklediğini bilmiyordum. Özellikle de, sadece birkaç dakika önce bana yapılmış olan teklifi düşünenecek olursak.

Hoş geldin komitesi, o zaman sıradan bir sivil araba sandığım bir araba içinde vardığında, beni gafil avlayarak yakaladı. Arabaları ve yüzleri, ancak Ölü Bölge gerçek evim haline geldiğinde, görür görmez tanımayı öğrenecektim. Fakat bu, ancak yıllar sonra, benim gibi, herkesin potansiyel bir casus ya da hain olduğu bir yerde yaşadığımda olacaktı. “Bizimle karakola geliyorsun” dedi, sivil kıyafetler içindeki bir adam. Karakolda, oturmam üzere bir sandalye gösterildi ve üç adam ayakta dikilmek suretiyle çevrimi kuşatarak sorular sormaya başladı. Soru soran kişiyle göz göze gelmek için, her seferinde kafamı çevirmem gerekiyordu; bu da beni diğerlerinin bakışlarına maruz bırakıyor, ne yaptıklarını, yüzlerinde hangi ifadelerin olduğunu görmemi engelliyordu.

“Evet, adın ne? Tamam, biliyoruz, Yiannis Papadakis. Şimdi Yiannaki, anlat bize, silahlarını Kıbrıslı Türklere çevirmiş Türk askerleri gördün mü?” “Ha... hayır” diye kekeledim, “görmedim”. “Peki her yerde Türk askerleri var mıydı?” “Etrafta çok sayıda Türk askeri vardı, burada gözümüze çarptandan daha çok. A... ama çünkü biz burada daha çok...” “Kıbrıslı Türklere nasıl baskı yapıyorlardı?” “Aslında baskı yaptıklarını görmedim... Ama çoğunun onları sevmediğini hissettim. Şey, belki de onlar orduyu korunma...” “Sana kötü davranıldılar mı?” “Hayır, ben bir otelde, Saray Otel’de kalıyordum. Lefkoş... Lefkosia’da... İşgal altındaki Lefkosia’da.” “Seni herhangi bir şey imzalamaya zorladılar mı?” Buna güvenle cevap verdim. “Hayır”. “Giriş formunu bile imzalatmadılar mı?” “HAYIR.” “Kimlerle görüştün?” “Eskiden Tahtaka... Tahtakallas’ta yaşayan insanlarla görüşmeye çalıştım.” “Sana ne söylediler?” “Birçoğu 1963’te nasıl ayrıldıkla-

rını, yaşamlarının kuşatıldığını ve...” “Onların propagandalarına inandın mı?” “Şey... aslında... bana kalırsa...” “İnandın mı inanmadın mı? Sadece cevap ver. Onlara gerçekleri anlatmadın mı?” “Tabii ki anlattım” dedim daha büyük bir güvenle. “Bizim için 1974’ün ne anlama geldiğini anlatmaya çalıştım...” “Kim senin başındaydı ve sana orada eşlik etti? Onlarla kendi başına serbestçe konuşmana izin vermediler, değil mi?” “Hayır” dedim gururla gözlerim parlayarak çünkü kötüye giden vatanseverlik sicilimi düzeltmek için elime bir fırsat geçmişti. “Benden sorumlu olan kişi Levent Bey adında...” “Levent, o sinsi tilki, ha? Bize en iyi casusları Levent hakkında ne anlatabilirsin? Türk Gizli Servisi MİT ile çalıştığını biliyorsun değil mi? Fanatik bir Pantürkist olduğunu, gerçek bir Kıbrıslı olmadığını, bir Türk bile olmadığını, Trakyalı bir Müslüman olduğunu?” Bu noktada başım dertledi. Üvey Babama ihanet etmeli miydim? Ya gizli servisimize onun hakkında bir şeyler söylediğimi bir şekilde öğrenirse? Bu gibi şeyleri bilmek ve diğer tarafın gizli servisi içinde muhbirlerle sahip olmak, onların işiydi. “Şey, aslında *kalamaristika* konuştuğu için bunu biraz tahmin etmiştim ama nereli olduğuna dair bir kanıtım yok”. “Onun hakkında söyleyebileceğin başka şeyler var mı?” “Hayır, şu anda aklıma başka bir şey gelmiyor.” “Peki Yiannaki, artık gidebilirsin. Bize adresini ver, sana taksi çağırırım. Son bir şey, çantanda ne var?”

Dondum. İki taraf hakkındaki kişisel görüşlerimi de bolca içeren, görüşmelerde aldığım notları görmek istemelerinden korktum. Daha kötüsü, şimdi suçumun kanıtı gibi hissettiren Kıbrıs Türk Enformasyon Dairesi’nden aldığım yayınları, toplu mezarların ve Barbarlık Müzesi’nin fotoğraflarını taşıyordum. En kötüsü, Levent Bey tarafından adıma imzalanmış bir kitap taşıyordum: “Evladım Yiannaki’ye, Kıbrıs hakkındaki gerçeğin izini sürerken başarılı bir araştırma ortaya çıkarması için en iyi dileklerle”. Üstelik bunu Yunanca yazmıştı.

Çantamdakileri görmelerine izin veremeyeceğimi söyledim. “Yiannaki, sadece birkaç günlüğüne onları buraya bırakmanın bir sakıncası var mı? Hiçbir şeyini kaybetmeyeceğimize ve kısa süre içinde sana geri vereceğimize söz veriyoruz. Biliyorsun ulusal çıkar meselele-

ri. Ülkemiz ve ulusumuz için faydalı olabilecek bazı şeyleri gözden çıkarmış olabilirsin". "Korkarım bu kesinlikle söz konusu bile olamaz. Bunlar benim kişisel eşyalarım, bana ait olan *akademik* materyaller. Öbür tarafta bile böyle bir şey istemediler." (Bu işe yaramalıydı). "Emin misin? Tamam. Keyfinize bakın Papadakis Bey. Biz diğer taraf-takiler gibi baskı yoluyla çalışmıyoruz" (İşe yaradı!) Sonunda gitmek-te özgürdüm. Bu karşılaşma gözümü korkutmuştu. Neden kendimi bu kadar suçlu hissetmiştim? Nasıl oluyordu da bana kendimi hep suçlu hissettiriyorlardı? Tek tesellim, birkaç dakika sonra, taksinin arkasın-da oturmuş, bana sorulan her şeyi tek tek yazarken geldi. Karakolda-ki birinin de kendi notlarını aldığına dair şüpheye yer bırakmayan bir his taşıyordum.

SORUŞTURMANIN SONRAKİ AŞAMASI

"Orada hayatları var mı? Yiyecekleri var mı? Sinemaları? Türk asgери tarafından baskı altındalar mı? Sana iyi davrandılar mı? Kilo almış gi-bisin. Ne söylediler sana bizim hakkımızda? Birlikte ne kadar iyi yaşa-dığımızı anladdılar mı sana? Hepsi de geri dönmek ister mi?"

Döndüğümde, Tahtakallas'taki herkesin soracakları vardı. Ama bu soruları cevaplamak çok zordu. Anladığımı düşündüğüm şeyler sordukları zamanlarda bile, verecekleri tepkilerden duyduğum korku nedeniyle cevap vermek yine de kolay olmuyordu. Cevaplarım sıkıcı, karışık ve savunmaya yönelikti.

"Yiyecek ve sinemaları var ancak bizim kadar zengin değiller." Burda "bizim" demem gerekiyordu. Ne "sizin" ne de "Kıbrıslı Rumla-rın" olmazdı. "Sık sık şimdiki durumlarını 1974 öncesi, özellikle ken-di yerleşim bölgelerinde yaşadıkları 1963 ile 1967 arasındaki dönem ile karşılaştırır ve şimdi sahip oldukları herşey için şükrederler. Bazıları şü-pelenmeye başladı. "Yiannaki, propagandalarına gandin deme bana? İnandın sana anlattıklarına? Yanındaki o polisden dolayı sana öyle go-nuşdular. Aha bu isbaddır ki özgür değiller." Söylediğim her şey için, daha doğrusu Kıbrıslı Türkler tarafından bana anlatılan ve şimdi tek-rarlamakta olduğum her şey için hemen bir çürütme hazırды.

Yine fısıltılar duymaya başladım. “Demek anladılar sana bunları. Tabi ki anlatacaklar, neden olmasın? Tüm çekdiklerinden sonra. Biz değil ama, bizim o fanatiklerin onlara yaptıklarından sonra. Biz burda bu konuları pek konuşmayı sevmeyik. Ama zaman içinde bunlarla yüzleşmeliyiz.” Bunlar Rumcaydı, öncekiler Türkçe, ama konuştukları ahlında aynı dildi. Çevreme daireler çizildiğini hissediyordum. Kimi beni dışarıda bırakıyor, kimi içine dahil ediyordu; kimi beni Ölü Bölge’nin bir tarafına, kimi diğer tarafına yerleştiriyor, kimi de ne o tarafa ne bu tarafa sığdırabiliyordu.

Eğer kendi –yani onların– düşüncelerimi savunmaya kalksaydım, bu felakete yol açabilirdi. “Bilirsiniz ya, onlar çok acı çekti. Onların da göçmenleri var, 1963’de Tahtakallas’tan ayrılanlar gibi onların da, 1963’de göçmenleri oldu, onların da kayıp, ölü insanları var ve...” kendimi frenledim. Söylediklerim kulağıma hiç de yabancı gelmiyordu. Levent Bey gibi konuşmaya başlamıştım. Hemen beni uyardılar. “Yiannaki, dikkat et, Denктаş gibi konuşmaya başladın.” Bu, en tuhaf duyuydu. Birileri, diğer tarafta olan biten her şeyi bildiğini ısrar ettikçe, söylediklerimi reddettikçe, ben de karşı tarafın resmî propagandacısı gibi konuşuyordum. Kendimi, karşı tarafın argümanlarını savunmak üzere, zorla, Ölü Bölge’nin karşı tarafına fırlatılmış gibi hissettim. Ama başka yolu yoktu. Buradaki insanlara neler düşündüğümü, neler duyduğumu, diğerlerinin bana neler anlattıklarını söylemek zorundaydım. Yoksa, Kıbrıslı Türklere, hatta bazı Kıbrıslı Rumlara ihanet ettiğim için kendimden utanacaktım. Açık sözlü olmaya gayret ettim, karşılığında da beni sevseler de sevmeseler de, insanların bana karşı daha dürüst olmaya başladıklarını hissettim.

Bazıları kızarak bağırdı. “Bizim tüm çektiklerimizden sonra, onlar şikayet eder? Bizim evlerimizi alan insanlar?” Ama fısıltılar da vardı. “Hak... deyken, onlara kötü şeyler yaptık. Kıbrıslı Türk bir çocuğu vurup öldürdükten sonra iftiharla anlatan adamı unudamam. ‘Bir gün büyüyecek ve bizi sokabilen bir yılan, bir Türk olacaktı,’ dedi. Bir şey söylemek istedim ama demedim. Sen yine de bunu yazma.” Diğerleri farklı görüşleriyle ısrarlıydı:

Bunları yazmalısın. Sadece adımı yazma. Yani yaptıklarını övünerek anlatanları, “pis köpeklerle”, yani Türklere yaptıklarını yazmalısın. Bir şey söylemeye çalıştıysam, yanıtları hemen “Ne, sen onlardansın?” olurdu ve namlu dönüp beni gösterirdi. Dolayısıyla dilimizi dudmak zorundaydık. Hem bunları yapanlar, hem da sessiz galip onları durdurmak için daha fazla çaba göstermeyen bizler utanmalıyık.

O andan itibaren, yüzüme karşı nadiren belirtilse de, hainlik suçlaması, bir gölge gibi beni takip etti. Karşı tarafa geçmeden önce bana kızgın olan o genç adam, gururlu Helen’in, artık bana “Türk Yınnis” dediğini duydum.

ENFEKSİYONLAR

Duyma ve görme duyuma bir şeyler olduğunu fark ettim. Ben de dahil olmak üzere birçok Kıbrıslı Rum, ziyaretim esnasında zehirlenmiş olabileceğimden endişeliydiler. Sadece zehirli yemeklerle değil, zehirli sözcüklerle de: Propagandayla da.

Artık her şey farklı görünüyordu. “Kofinou – Merkez Mezbanası”: Kofinou (Köfünye) köyüne giderken sık sık bu levhanın ve mezbahanın önünden geçmiştım. Bana hiçbir şey ifade etmemiştı. Ama bu, ben Lefkoşa’ya gitmeden önceydi. Kıbrıslı Türkler için bu yerin isminden, ölülerinin hatıraları sızıyordu. 1960’larda burada birçok Kıbrıslı Türk’ün öldüğü bir çatışma yaşanmıştı. Ada’nın en işlek yoluna böyle bir levha koyabilmesi için, bir toplumun kolektif hafıza kaybının ileri seviyede olması gerekiyordu. Fakat aslında Ada’nın tamamı böyle bir yerdi; Ada’nın her bir köşesi bir meزالimin, bir toplu mezarın, bir tecavüzün anısını yaşıatıyordu. Mekan için geçerli olan, zaman için de geçerliydi. Herhangi bir tarih, özel olabilirdi; bir doğum günü, bir ölüm günü ya da bir yıldönümü. İki taraftaki insanlar da sadece kendi özel günlerini hatırlıyorlardı, geriye kalanlar alelade günlerdi.

Her şey kulağa da farklı geliyordu. Diyelim ki birisi şöyle dedi: “Biz Gıbrıslı Türklerle eyi geçinirdik. Yanımda bir çocuk çalışdırdım...” O tarafa geçmeden önce duyduğum şeydu: “Biz Gıbrıslı Türk-

lerle *eyi yaşardık*. Yanımda bir çocuk çalışdırırdım...” Şimdi ise şunu duyuyordum: “Biz Kıbrıslı Türklerle *eyi yaşardık*. Yanımda bir çocuk çalışdırırdım...”

Duyduğum bazı şeyler kulaklarımı acıtiyordu. Kulaklarımı acıtan, bazen, diğer taraftan taşıdığım sesleri bastırmak için söylenen şeylerin sesinin şiddeti idi. Genellikle de, yanımdan geçenlerden duyduğum küçük şeylerdi, ama onlar da acıtiyordu. Büyükbaba Kyriakos’un torununa anlattığı bir peri masalı gibi: “Ve yakışıklı prens evleneceği gadını seçebilmek için güzel kadınların sarayına gelmesini istedi. Türk hariç, herhangi bir yerden herhangi bir prenses ile evlenebilirdi.” Bayan Elisavet, seneler önce Kıbrıslı Rum komşusu ile yaşadığı kavgayı anlattı: “Sınirden çılgına dönmüşdüm. Ona hırsız dedim, orosbu dedim ve Türk dedim.” Bay Konstantinos, şu anda önümüzden geçen adamın, 30 sene önce çocukken ne kadar yaramaz olduğunu anımsadı. “Şimdi onu ciddi, oturaklı ve iyi geyinmiş olarak görün. Ama çocukken o kadar edepsizdi ki insanlar ona ‘Türk’ derdi.” Bayan Hara, Katiris, Kıbrıslı Türk yaşlı adam hakkında iyi konuştu. “Sadece benden alış veriş yapar. Çok sadık bir müşteridir. İyi bir adamdır Yiannaki, deli bir Türk olsa bile.” Üvey Babamın bunları ne kadar takdir edeceğini biliyordum. Ben bunları yazarken, kafamda, Üvey Babamın makasının fesat “*kırt kırt*” ını duyuyordum. Neticede, teklifinde başarıya ulaşmış olup olmadığını düşündüm.

Bay Yiorgos, 1821 Yunan Devrimi’nde Türkler tarafından nasıl kaçırılıp işkence edildiğini hatırlıyordu. Yaşlı bir adamdı –Yunan Devrimi kadar yaşlı değil elbette– ve sol parti AKEL’i (Emekçi Halkın İlerici Partisi) destekliyordu.

O deyişte olduğu gibi “Gücünüz yetiyorsa gelin alın beni kafir Türkler, sizden korkmuyorum” dercesine duruyordum. Sonunda beni ele geçirdiklerinde, şiiri okudum:

Bak hangi vakitte geldi
Beni almaya ölüm
Dallar çiçek açıp,
Toprakta çimenler biterken.

Anlayacağın, okul piyesi bu şekilde biddi. O günlerde, devamlı okul oyunları vardı. Her milli günde oynamak zorundaydık. O zaman bile, EOKA belalarından ve Türklerle olan sorunlardan çok önce bile o oyunları sevmezdim. Benim evimin olduğu yer, Tahtakallas'daki Türklerin yanındı. O zamanlar çoğu arkadaşım Türkdü. Bu yüzden okulda öğrendiğimiz şeylerden hoşlanmazdım. Onların, benim arkadaşlarım Ersen ve İbrahim ile ne ilgisi vardı; Allah rahmet eylesin, duyduğuma göre ölmüşler. Keşge cenazelerine gidebilseydim. Ma neçin isderlerdi onlardan nefret edelim? Benim ailem fu-karaydı ve anam da bubam da devamlı Türklernan çalıştı.

İnsanlar arkadaşlarına karşı bakışlarını nasıl değiştirdiler? Müşterek insaniyeti inkar eden uçurumlar nasıl ortaya çıktı? Bay Yi-orgos Kıbrıs'taki iki eğitim sistemine dikkat çekti:

Her zaman yabancıları suçlayamayık. “Britanyalılar ve onların Böl ve Yönet politikası.”

Biz nefreti gendi okullarımızda yaratırdık. Bu her iki toplum için geçerli. Her ikimiz de bölünmüşlük yaradık. Elbedde İngiliz'in yaptığı da şiddeti kıvılcımlandırdı. Herkes bunu söyler. Kıvılcımı ateşlendirdiler ve bizim yaradığımız bölünmüşlüğü'nün üzerine inşa eddiler. Fakat barutu yere döken bizlerdik.

Bu düşüncelerin benzerlerini sıkça sol kanadın kahvehanesi olan Orfeas'da da duydum. “Her iki eğitim sistemi, kendi propagandası ve nefretiyle gençleri aşıladı.”

HAVA TAHMİNLERİ, CÜCE FİLLER VE KIBRIS SORUNU

Yeni fark ediyordum ki, Kıbrıs'taki hava tahminleri sadece hava durumundan bahsetmiyordu. Kıbrıs sorunundaki görüşleri de belirtiyorlardı. Kıbrıs Türk televizyon kanalı “Bayrak”, Kıbrıslı Rumların aydınlanması için, Yunanca günlük haber bülteni yayını da yapıyordu. Hava raporlarında, sadece, hiçbir Kıbrıslı Rum'un yaşamadığı kuzeydeki kasabaların sıcaklıklarını veriyorlardı. Kıbrıs Rum tarafında, devlet televizyonu RİK, arada Ada'yı bölen bir çizgiye rastlanmayan bir Kıbrıs haritası kullanırken, yalnızca güneydeki sıcaklıklara değiniyordu. Di-

ğer Kıbrıs Rum kanalları, sağ eğilimli özel kanallar, bunu yeterince vatanperver bulmuyorlardı. Onlar, kuzeydeki toprakların da Kıbrıslı Rumlara ait olduğunu göstermek için, kuzeydeki sıcaklıkları da duyuruyorlardı.

Her yerde olduğu gibi, Kıbrıs'taki haritalar da birer siyasi araçtı. Okulda gördüğümüz –Kıbrıs'ın değil– Yunanistan haritasını hatırlıyordum. Yunanistan haritasında yer bulabilmesi için, Kıbrıs kesilir ve Girit'in yanında bir yere konurdu. Bunun farkına, ilk kez Kıbrıslı Türklerin haritalarını görünce vardım. Coğrafya, siyasi olarak, Kıbrıslı Türklerden yanaydı. Türkiye haritasında Kıbrıs'a yer vermek için, onu kesip başka bir yere yapıştırmaya gerek yoktu. Kıbrıs'ı dünya ölçeğinde gösteren Kıbrıs Rum haritaları daima batıya doğru genişleyerek, Kıbrıs'ı Avrupa bağlamına oturturdu. Kıbrıs'ı asla Ortadoğu ya da Afrika ile birlikte göstermezlerdi. Fakat “Kıbrıs Avrupa'dadır” haritalarının bir sorunu vardı ki, Afrika'nın, Ortadoğu'nun ve –maalesef– Türkiye'nin bir bölümü bu haritalarda gözükürdü. Kıbrıs Rum Enformasyon Dairesi'ndeki haritalardan biri, bu istenmeyen bölümleri boşluk halinde bırakarak ortadan kaldırma çözümünü bulmuştu. En büyük zorluk ise Türkiye'yi içermeyen ama Yunanistan'ı gösteren bir Kıbrıs haritası yapmaktı. Kilise kanalı *Logos*'daki [Söz] haberler esnasında arka plan olarak kullanılan harita, hava şartları görünmez hale getirmiş gibi, Türkiye'yi sise boğulmuş şekilde gösteriyordu. Yine de, Kıbrıs'ın yalnızca doğu bağlamında gösterildiği özel durumlar da yok değildi. Mesela Lefkosia'daki bir dükkan, kendini sansasyonel bir biçimde “Ortadoğu'daki en büyük dart mağazası” olarak tanıtıyordu.

Kıbrıs Türk siyasi partileri seçim kampanyaları sırasında Kıbrıs'ın farklı haritalarını kullanıyorlardı. Tekrar birleşmeyi savunan sol parti CTP, içinden ne yeşil, ne mavi, ne de kırmızı bir çizgi geçen, bölünmemiş, bütün bir Kıbrıs haritası kullanıyordu. Bölünme yanlısı sağ parti UBP Kıbrıs'ın sadece kuzey bölümünü gösteriyor –tabii ki kırmızı ile–, güneyi tamamen yok sayıyordu. İki taraftaki standart resmî uygulama ise, Kıbrıs'ı siluet olarak bir bütün halinde göstermek, ancak öteki tarafın içini boş bırakmaktı.

Haritanın Kıbrıslı Türklere sunduğu siyasi avantajlara rağmen, yine de kendi paylarını arttırmaya çalışıyorlardı. Okuldaki tarih kitaplarında bulunan bir harita, uzaklıkları belirtmek için Kıbrıs'tan dışarıya uzanan çizgiler taşıyordu. Kıbrıs'ı Türkiye'nin güney kıyısına, dışında kalan en yakın noktaya bağlayan çizgi, sadece birkaç kilometre uzunluğundaydı. Kıbrıs'ı Atina'ya bağlayan –en yakın Yunan adasına değil– çizginin uzunluğu ise yüzlerce kilometreydi.

Haritalar, Kıbrıslı Türklerden yanaysa da, cüce fillerin tersine, depremder siyasi olarak Kıbrıslı Rumlardan taraftı. Son 30 yılı anlatan bir Kıbrıs Türk kitabı, Kıbrıs'ın binlerce yıl önce Anadolu'nun fiziki bir uzantısı olduğunu fakat bir deprem ile sonradan ayrıldığını açıklıyordu (Türkiye'deki arkadaşım Erkin'in, çocukken, Kıbrıs'ı Türkiye'den koparanın Kıbrıslı Rumlar olduğunu sandığını söylediğini hatırladım). Girne Sıradağları jeolojik olarak hâlâ Türkiye'deki Toros Dağları'nın uzantısıydı. Kitap ayrıca, hem Kıbrıs'ta, hem de Anadolu'da binlerce yıllık cüce fil iskeletleri bulunduğunu belirtiyordu. Kıbrıslı Rumlar tabii ki bunlara seyirci kalacak değillerdi. Bir Kıbrıs Rum gazetesi, Kıbrıs'ın ve Yunanistan'ın kaderinin, ortak sismik fay hatlarıyla nasıl birleştiğini açıklayan neredeyse muzafferane bir makale yayınladı.

TAHTAKALLAS MI TAKTAKALAS MI?

Kıbrıslı Rum yetkilileri tarafından kısa süre önce yerleştirilen büyük levhaya baktım: "Taktakalas Yerleşim Alanı". İlk kez bu ismin bu şekilde yazıldığını görüyordum. "H" yi "k" ye dönüştürmek ve tek "l" kullanmak, ismi Kıbrıs Rum kulakları için daha az kaba, yani daha az Türkçe ya da Arapça hale getirmişti. Belki de resmî umut oydu ki, insanlar Tahtakallas'a oranla, Taktakalas'a daha kolay taşınacaktı.

1974'ten sonra Kıbrıslı Rum göçmenlerden, Kıbrıslı Türklerin 1963'te terk ettikleri evlere taşınmaları istendiğinde, bundan hoşnut olmamışlardı. Bayan Eftihia, göçmenler olarak yerleştirilecekleri evlerin gösterildiği ilk günü bugünkü gibi hatırlıyordu:

Bizi nereye yerleştireceklerini duyduğumda çok üzülmişdim. *Tah-takallas*. Bu ne biçim bir isimdir? Kulağa çok kötü geliyordu. İlk defa orayı görmeye gittiğimde, daha da kötüydü. Şimdiki gibi evler onarılmış, her bir tarafta insanlar yaşıyor değildi. Viraneydi o zaman. Sonra camiyi gördüm, o da viraneydi, bir ahır gibiydi ve biz hemen yanında yaşayacaydık. Ve evler de Gıbrıslı Türklerindi. Tamam, büyükdüler –görün ne güzel evlerde yaşadırık biz Gıbrıslı Türkleri?– ama biz burayı beyenmediydik. Kim gelip da Ölü Bölge’nin dibinde yaşayacak gadar çılgın olabilirdi? Burda bizden gayrı, bir avuç terkedilmiş yaşlı insan vardı. Çok itiraz eddik. İsmi değiştirmeyi denedik ama hükümet reddetti. Konumuz İçişleri Bakanlığına gadar tırmandı ama bize yer isimlerini değiştiremeyeceğimizi, çünkü işgal altındaki bölgede Türklerin yaptığının bu olduğunu söylediler.

Ama yerliler Tahtakallas isminden gurur duyuyorlardı. Bölgenin ismi hakkında birçok yaşlının ortak bir hikayesi vardı:

İsmi anlamı “Tahtadan Kule” demektir. Eski zamanlarda, zalim Türkler tarafından yönetildiğimiz zamanlar, bizim cesur erkeklerimiz geceleri nöbet dutarlardı. Tahda sopalarını üst üste yığarak, onların küçük, tahdadan bir duvara benzemesini sağlardı. Bölge adını bu şekilde aldı. O günlerde, Türkler gece yarısı gelip insanları öldürebilirlerdi. Ya da genç kızların peşine gelirlerdi. O günlerde, bir Hristiyan evleneceğinde, kadın ilk önce Türk efendisi ile yatmaya zorlanırdı.

Bu hikayenin aynısını birçok değişik ağızdan duydum. Çok uzak bir geçmişten ortak bir hatıra olarak görünüyordu, her bir versiyon diğerlerini teyit eder gibi. Ancak hikayeyi nereden öğrendiklerini sorduğunda değişik bir resim ortaya çıktı: “Bayan Marianna’dan duyduk, o bölgenin tarihi hakkında her şeyi bilir.” Bayan Marianna’ya sordum:

Evet, hikayeyi onlara ben anlattım, onun için herkes bilir. Ben şahsen Kıbrıs’ın en önemli folklorcusunun ağzından duydum. Kıbrıs folkloru çalışmaları bilim dalını yaratan adamdı o. Aslında o, öğ-

rencilere Yunanistan'ın şanını ve bizim Yunanlı kimliğimizi öğretmeye gelen Yunan öğretmendi. O aynı zamanda Türklerin geçmişte bize nasıl zulmettiğini içeren, folklor üzerine birçok malzeme arasında buna benzer birçok hikaye topladı.

Kıbrıslı Türklerin bu hikayeyi duyup duymadıklarını ve ne yorum yapacaklarını merak ettim.

AKRİTİK MAHALLELER

Tahtakallas'ta her sene bir kere düzenlenen panayırın günü gelmişti. Adına "Akritik Mahalleler Panayırı" deniyordu. Panayırın amacı, yerel yardım derneklerine para sağlayabilmektir. Bu panayır, bildiğim kadarıyla, Kıbrıs Rum tarafında ve bütün Kıbrıs'ta, yerel bir azizin adıyla anılmayan tek panayırdı. Bugünün *Akrites*'leri diğerlerinden, kendilerine olan borçlarının hakkını teslim etmelerini talep ediyorlardı. Biz olmasaydık diyorlardı, Türkler bu bölgeyi ele geçirir ve hatta doymak bilmez yayılmacılıkları göz önüne alınırsa, Lefkosia'nın geriye kalanını da alırlardı. Dolayısıyla, diğerlerinin onlara karşı bir sorumlulukları vardı.

Ölü Bölge'nin 1974'te ortaya çıktığını sandığım için, daha önce, bölgenin bu ismi 1974'ten sonra aldığını sanıyordum. "Bu panayırı bu isim altında başlattığımızda yıl 1968'di" dedi Bayan Maria. "Aslında bizler 1963'ten beri *Akrites*'iz, çünkü Ada'yı bölen çizgi o zaman çizildi. O zamanlar kendimizi, Kıbrıs Türklerinin çılgınlıklarından korumak zorundaydık, şimdi ise Türkiye'deki Türklerden." Yani bu durumda onlar da "Türk"tü; "Kıbrıslı Türkler" ya da "kardeşlerimiz" değil.

Araştırmama başladığımda, herkes, "ulusal nedenlerden" ötürü, bilinçli olarak Akritik Mahallelerinde kalmayı seçtiklerini söyledi. Lefkosia'yı korumak ve kurtarmak için. Gazetecilere hâlâ bunu söylüyorlardı. Fakat zaman geçtikçe, bana anlattıklarında aşamalı bir değişim fark ettim. Önce diğer insanlar hakkındaki şüphelerini ifade ettiler. "Vatanseverlikleri yüzünden burada kaldıklarını söylerlerse, inanma onlara Yiannaki. Burada yaşıyorlar, çünkü gidecek başka hiçbir yerleri yok". Ve sonra: "Bak Yiannaki, aslında benim gidecek hiçbir

yerim yok. Bu emekli maaşımla hiçbir yer kiralayamam. Bu eski rutubetli evde tek başıma sıkışıp kaldım”.

Yine de zaman zaman başka bir yerde yaşamaktan hoşlanmayacakları hissine kapıldım. Tahtakallas'ta bu kadar çok yaşlı insanın yaşıyor olması, aynı derdi paylaştıklarının da bir göstergesiydi: Yalnızlık. Çözüm çok basitti. Birbirlerine arkadaşlık ediyorlardı. Çevrede yaşayan diğerleriyle zaten beraber büyüdükleri için, konuşacak ya da anımsayacak ortak birçok anıları vardı. Birlikte, artık hiçbir yere çıkmayan dar sokakların kaldırımlarına oturuyorlardı. Bu dar sokakları, bazen mavi-beyaz ordu denetim noktalarını andıran saksılarla dolu, dar bahçelere çevirmişlerdi. Başka bir yerde, apartman blokları arasında tecrit olmuş halde kalmaktansa, burada olmaları daha iyi diye düşündüm.

Yalnızlık, bu kadar çok kedi olmasının da sebeplerinden biriydi. Kızıl renkte bir kediyi işaret ederek “O benim bebeğim,” dedi Bayan Eva, “ve her gece yaddığımda gelir gözlerini gözlerime diker. Sanki da biribirimize konuşuruk. Ben gerçekten konuşurum ona ve eminim o da anlar.” En yaşlı ve iyice kuvvetten düşmüş insanlara gelince, kediler evin yönetimini ele geçirmişlerdi. Kediler değil insanlar misafir olmuştu. Katiris'in fakir evinde iktidarı elinde tutan kediydi ve sık sık Katiris'in zaten kıt olan yiyeceklerini yiyordu.

Bazen, istedikleri zaman karşı tarafa geçebildikleri için, o kedileri kıskanıyordum. Caddenin karşısında, çok uzaklarda, başka yalnız ve yaşlı insanlar olduğunu biliyordum. Bazıları eski komşulardı. Bazı kedilerin iki evleri ve iki karın doyurma yerleri olduğundan şüpheleniyordum.

Yalnızlık, insanların benim arkadaşlığımı kabul etmelerinin sebeplerinden de biri olsa gerek. Beraber daha çok sohbet ettikçe, geçmişten gelen anıların, insanlar tarafından katı düşünceler haline getirilmiş belli belirsiz fısıltılardan ve uzaktaki seslerden oluştuklarını daha iyi anlıyordum. İki taraftaki hikayeleri karşılaştırdıkça, geçmişin sili seslerinin, nasıl bugünkü düşüncelerin ve arzuların yankısına dönüştüğünü görebiliyordum.

Eski Tahtakallaslılar hayaletlerle birlikte yaşıyorlardı: Gidenler ama tamamen ayrılamayanlarla birlikte. Başka pek çok marjinal insan da bu bölgede yaşıyordu. Birçok sefil insan, Kıbrıslı Rumlar, Suriye'den, Mısır'dan, Pakistan'dan gelen göçmen işçiler, ancak burada yaşayabilecek kadar kazanıyorlardı. Fahişeler fakirlik, suiistimal, cinsiyet ve göç gibi çok şekilde dışlananlar arasında doğmuşlardı. Ve burada yaşayan bazı Kıbrıslı Türkler de vardı. Tüm bu marjinal insanlar arasında, Kıbrıslı Rum yetkilileri en çok ilgilendiren ve bu bölgeden çıkartmak istedikleri Kıbrıslı Türklerdi.

TAKTAKALAS GÖÇMEN YERLEŞİM ALANI

“Biz burda hepimiz yabancıyık,” Taktakalas göçmen yerleşim alanında Bayan Eftihia adında yaşlıca bir kadın anlattı. “Tanımayık birbirimizi. Farklı farklı köylerden gelirik. Ne ortak yönümüz var ki konuşalım? Hiç? Burada kimse ne köyümü ne de oranın insanlarını tanımır.” Göçmen yerleşim alanındaki evler yakın zamanda onarılmıştı ancak boyaları dökülüyordu ve kimse de tekrar boyamakla ilgilenmiyordu. Evler onlara ait değildi. Hükümet, evlerin sahiplik haklarını Kıbrıslı Rumlara vermemişti. Karşılık olarak, Kıbrıslı Türk yetkililerin de, Kıbrıslı Rumların evlerinin tapularını Kıbrıslı Türklere dağıtacaklarından çekiniyorlardı. Kıbrıslı Rum göçmenlerin esas evleri kuzeydeydi. Onları geri alana kadar, başka evlere sahip olmalarına izin verilmiyordu. Şimdilik, ne burada ne de orada yaşamalarına izin vardı.

Yalnızlık, yerliler ile göçmenlerin paylaştığı ortak bir unsur olmasına rağmen birbirleriyle karışmadılar. “İlk geldiğimizde onlarla oturup konuşmayı denedim,” dedi Bayan Eftihia ve düşündü:

Ama ne hakkında konuşabilirdik? Onlar gendi şeylerinden söz ederlerdi, tanıdıkları hakkında, hayatlarında olup bitenlerden, daha önceden burda yaşayan, ölen insanlar hakkında. Ben ne deyebilirdim? Hiç. Ortak hiçbir anımız yokdu. Onlarnan oturunca gendimi daha kötü hissederdim. İki kez göçmen olmuş gibi, dibelik [tamamen] yalnız, evimden uzak ve konuşacak kimsem yok. Keşse

onlara anlatabilsem niçin zordur onlara katılmak, bir göçmeni ancak başga bir göçmen anlayabilir.

Ya diğer göçmenler? Onlar da bir işe yaramazdı, çünkü farklı köylerden gelmişlerdi. Onları birleştiren tek şey, başka bir yere ait olmalarıydı, ancak ait oldukları yer, her biri için farklıydı. Bu yerleşim alanını yirmi yıl sonra hâlâ kendi evleri haline getirememişler miydi? Resmî olarak, hayır. Bu, vatan hainliği anlamına gelirdi. Onların gerçek evleri kuzeydeydi. Onlar, asla unutmama emri almış ve sürgünde yapayalnız bir yaşama mahkum edilmişlerdi. Kıbrıs Rum televizyonlarında, eski köylerinin bu günkü durumu asla gösterilmiyor, yayınlar eski fotoğraflar kullanılarak yapılıyordu. Okullarda, Kıbrıslı Rum göçmenlerin çocuklarından bile, ebeveynleri, nineleri ve dedeleriyle hiç görmedikleri “gerçek” evleri hakkında konuşarak, kompozisyonlar yazmaları isteniyordu.

Taktakalas göçmen yerleşim alanının hemen yanında harap vaziyette bir kiralık evde yaşayan yaşlı bir çift ile tanıştım. Acı bir şekilde vurgulayarak, “biz iki kez göçmen olduk,” dediler:

Biz evlerimizi 1960’dan önce buralarda şiddet olduğu zaman ve 1964’de daşındığımız yer Kıbrıslı Türk bölgesi olunca yine terk eddik. Ancak hükümetimiz bize hiç yardım etmedi, sanki da biz göçmen değildik. Sadece 1974 göçmenleri yepiz yeni evler aldı. Bizi göçmenden saymazlar çünkü. Bu haksızlıkları da mutlaka yaz.

Peki Kıbrıs’ın göçmenleri kimdi? Farklı görüşler vardı. Kıbrıslı Rum resmî görevlilere göre “göçmenler”, 1974’te evlerinden ayrılan Kıbrıslı Rumlardı. Kıbrıslı Rumlar, 1960’larda evlerinden ayrılan Kıbrıslı Türkleri göçmen olarak görmüyor, gettolar (dış dünya ile bağlantısı olmayan bölgeler) yaratarak, gönüllü bir şekilde Kıbrıs Cumhuriyeti’ni yıkma planları yapan bir halk olarak algılıyordu. Onlar, “isyançıydı” ve 1960’lardaki çatışmalara da “Türk isyanı” deniyordu. “Kıbrıslı Türk isyanı” bile değil. Bu tezin daha yumuşatılmış bir versiyonu ise, iki halk her zaman birlikte barış içinde yaşadığı için Türklerin as-

linda ayrılmak istemediklerini ancak liderleri tarafından acımasızca buna zorlandıklarını iddia ediyordu. Kıbrıslı Türkler, bu versiyonda bile göçmen sayılmıyorlardı, çünkü Kıbrıslı Rumlar 1974'ten önce de sorunların varolduğu gerçeğini itiraf etmek istemiyorlardı.

Toplumlar arası şiddet yüzünden 1960'larda, hatta 1950'lerin sonlarında evlerini terk etmek zorunda kalan Kıbrıslı Rumlar da göçmen değil, resmî adıyla, "depremzede" örneğinde olduğu gibi doğal bir afeti çağrıştıran, *Tourkoplithoi* ("Türkezede") idi. Eğer sorunun başladığı tarih 1974 ise, bu tarihten önce göçmen de olamazdı.

Kıbrıslı Türk yetkililerin farklı bir görüşü vardı. Onların göçmenleri, 1960'larda yerlerinden olan Kıbrıslı Türklerdi. Bir de 1974'ten sonra evlerinden ayrılanlar vardı. Ancak iki grup da, artık, gerçek ve tek olan vatanlarında yaşadıkları için, adlarına göçmen denemezdi. Tek bir istisna vardı. Kıbrıslı Rumlar, bütün Kıbrıslı Rumların geri dönmelerini içeren bir çözüm talep ettiklerinde, Kıbrıslı Türk yetkililer donakalmış halde şu cevabı veriyorlardı: "Bizden, halkımızı üçüncü kez göçmen halin'e getirmemizi bekliyor olamazsınız, değil mi?"

Resmî olarak, Kıbrıslı Türkler güneydeki eski evlerini unutmak zorundaydılar. Güneyde, Kıbrıslı Rumlarla geçirilmiş eski yaşantıdan bahseden bir konuşma, ancak kötü zamanları içerebilirdi. Kıbrıslı Türkler artık kendi vatanlarında yaşıyorlardı. Bir vatan olabilmek için, süratle hatıralar temin etmek gerekliydi. Diğerlerinin kötü ruhu oradan kovulurken, kendi hayaletleri toprağı nüfuslandırmaya geldi. Diğerlerinin varlıkları temizlenirken, toprakları yeniden vaftiz edildi. Yeni anıtlar ve heykeller dikildi, kahramanların adları caddelere verildi, her yere Türkçe isimler konuldu.

Hayaletlerin siyasi idaresine gelince, iki tarafın da hazin bir sicali vardı. Kuzeye taşınan Kıbrıslı Türkler cemaatler halinde yerleşmişlerdi. Güneydeki bir köyden taşınanlar kuzeyde de beraber yaşamaya başlamışlardı. Böylelikle yetkililer, Kıbrıslı Türkleri ve onlara eşlik eden birikmiş ortak hayaletlerini, bir cemaat olarak aynı yere yerleştirmiş, geçmişte onları birbirine bağlayan yerden olumsuz olanlar ha-

riç söz etmelerini yasaklamıştı. Kıbrıslı Rum göçmenler ise ruhen kuzeydeki evlerinde bırakılmış ancak gerçekte farklı köylerden gelen insanlarla bir araya konmuşlardı. Bu politikalar, iki hükümetin de savunduğunu iddia ettiği temel bir insan hakkını hiçe sayıyordu: İnsanların bugünkü evlerini seçme hakkını ve geçmişteki evleri hakkında istedikleri gibi düşünebilme hakkını.

KİT [KIBRIS İSTİHBARAT TEŞKİLATI]

“KIBRISLI TÜRK İRKTAŞINI BIÇAKLADI VE KAYBOLDU.” Bir Kıbrıs Rum gazetesinin baş sayfasındaki haberin manşeti böyle atılmıştı. Haber, Kıbrıs Rum tarafında yaşamayı seçmiş iki Kıbrıslı Türk hakkındaydı. Bu manşeti atan, ılımlı bir gazeteydi. Sağ eğilimli bir gazetesinin aynı haberi nasıl verdiğini merak ettim: “LEMESOS'TA BİR KIBRISLI TÜRK'ÜN BAŞKA BİR KIBRISLI TÜRK'Ü ÖLDÜRME GİRİŞİMİ... Kavgı, sarhoşluk ve sorun yaratmaktan polisle birçok kez başı belaya girmişti. Diğerleri daha önce casusluk suçundan tutuklanmıştı...”

Daha fazlasını öğrenmek istedim. Acaba kim bilebilirdi? Belki Katiris. Katiris'i her zamanki gibi yalnız başına, kediler ayağına sürtünürken, en sevdiği yerde oturur buldum. Yeri kaplayan toz-toprak tabakası katılaşmış çamur gibi ayağını üstüne koyup dinlendirdiği küçük bir öbek halini almıştı. Kısa boyluydu. Sıradan sandalyeler ayağının yere değmesine izin vermiyordu. Her zamanki gibi beni sıcak bir şekilde karşıladı ve birlikte birer sigara yaktık. Ona Lemesos'taki olayları sordum. Aileyi iyi tanıyordu ama olayı haberlerden öğrendiğini söyledi. O sabah radyosu bir Kıbrıs Rum kanalına ayarlıydı. Diğer zamanlarda, bir Kıbrıs Türk radyosunda çalan hüzünlü şarkıları dinlerdi.

Biz konuşurken, üç adam, kapıyı çalmadan içeri girdiler. Katiris'in duruşu, daha tek kelime edilmeden, itaatkar bir nezakete dönüştü. Adamlara baktım, onlar da bana baktılar, karşılıklı bir şaşkınlık ve şüphe eşliğinde. O zaman henüz onları tanımayı öğrenmemiş olduğum için, kim olduklarını anlamam birkaç saniyemi aldı. Adamlar, Kıbrıs İstihbarat Teşkilatı'ndandı.

Otuzlu yaşların başlarındaydılar. Kendilerini tanıtmaya gereği duymadıysa da bana kim olduğumu, ne iş yaptığımı ve Katiris'in ne si olduğumu sordular. Onlara açıkladığımda, şaşırdılar ve ilgilendiler. Biri, telefon numaramı aldı ve beni sonra arayacağını söyledi. Katiris'le Türkçe konuştu. Kıbrıs Rum tarafında ilk kez onun yaşında Türkçe konuşabilen birine rastlıyordum. Sonradan soruşturunca, sadece gizli polisin bu özel şubesindekilerin Türkçe öğrendiğini keşfettim. Katiris'e bu yaralama olayıyla ilgili bir şey bilip bilmediğini, çevrede birini görüp görmediğini ya da Katiris'in evine gelip gelmediklerini sordu. Katiris kibar bir şekilde hiçbir şey bilmediğini söyledi. "Tamam efendim. Bu yandan gelirse birileri haber veririm size, efendim." Aptal gibi ben de Türkçe bir şeyler söyledim. Mırıldanarak çıkarken bana süpheli gözlerle baktılar.

"Ara sıra beni ziyarete gelirler ve ben onlara bilgi veririm," diye anlattı Katiris:

Birçok insan geliş benimnan galmaya, bazen benim gibi "deli Türkler" bazen gelecek yeri olmayan fukara yabancı çalışanlar. Bu bıçaklayan adam bura gelseydi onu KİT'e [Kıbrıs İstihbarat Teşkilatı] teslim ederdim, çünkü artık öldürme isdemem. Bir şey bilirsam onlara söylerim, ama onlar hiçbir zaman bilgilerini benden aldıklarını söylemezler. Yapmak mecburiyetindeyim, yoksa beni burdan atabileceklerini söylerler.

Kıbrıs Rum tarafında yaşayan Kıbrıslı Türklerle ilgili gazete haberlerini kaydetmeye başladım. Sağ eğilimli gazeteler bu konuya özellikle düşkünlerdi. Mesela, "Yetkililer, Kıbrıslı Türklerin, sözde Kıbrıs Türk Devleti'nin talimatları altında tahrikçi olarak görev yapan, gerilim yaratmak için serbest bölgelerdeki camileri yakmaya kalkışan Kıbrıslı Türk olabileceklerine inanıyorlar." Kıbrıs Rum tarafında yaşayan Kıbrıslı Türkler çoğunlukla baş belası, casus ya da sabotajcı olarak biliniyordu.

Kendimce, bunun nasıl bir his olduğunu anlıyordum. Katiris'i bir başka ziyaretimde, Kıbrıs Rum tarafına geri döndüğümde beni sor-

gülayan üç polis memuruyla karşılaştım. Normal görevleri, Kıbrıs Rum tarafına geçmiş olan birkaç Kıbrıslı Türk'ü denetlemektir.

GÖRÜNMEZ İNSANLAR

Katiris ve KİT'den sonra, bölgede başka Kıbrıslı Türk'ün yaşayıp yaşamadığına baktım. Çoğu insan başka kimsenin yaşamadığını söyledi. Diğerleri ise kararsızdı: "Galiba şuradaki evde yaşayan bir adam var ama emin değilim." Çok az insan onlar hakkında bir şeyler biliyordu, üstelik herkesin herkesi tanıdığı bu mahallede. O sıralarda, araştırmam nerdeyse bir yılını doldurmuştu fakat onlar hakkında hiçbir şey duymamıştım. Herkesin tanıdığı Katiris'in tersine, geriye kalanlar, üzerlerinde gözler olmadan yaşamayı tercih etmişlerdi.

Ziyat Bey altmışlı yaşlarının başındaydı. Onu daha önce evinin önünde otururken görmüştüm. Rumca "Günaydın" demiştim, o da bana Rumca cevap vermişti. Ziyat Bey'in bir Kıbrıslı Türk olduğunu öğrendiğimde, konuşmak üzere yanına gittim. Başlangıçta gönülsüzdü. "Gonuşamam. Ciddi tansiyon sorunlarım var, şeker sorunum, şeker hastasıyım, onun için lütfen beni rahat bırak." Ama selam verdiğim başka bir gün beni kahveye davet etti ve başladık konuşmaya.

Şeker... tansiyon... Bay Yiannaki, bir bilsen neler çekdim. Ben eskiden de burda yaşadım ve 1964'de herkes kaçtığında ben galmaya garar verdim. Çocuklar, sizin çocuklarınız evime tuğla savırtıldılar. Bağa fena lakırdılar [laflar] dediler: "deli Türk", "köpek Türk" ve başga. Cehennem gibiydi. İşte o zaman hasdalanmaya başladım. Ben da gakkım [kalktım] oyanı giddim lakin oyanda da hain ilan edildim çünkü bu yanda galdıydım. Onlar da beni rahat bırakmadılar. Sana derim ve ben bilirim çünkü iki tarafda da yaşadım, burası da orası da aynı bok. Sonunda, 1974 sonrası buraya dönmeye garar verdim. Yine yanlış garar. Her vakit yanlış yerdeyim. Hayatımın hikayesi. Yine da çok kötü değil burda. Biraz emeklilik parası alırım ve geçinip giderim sessizce. Ama dinle bak senin insanların napdı [ne yaptı] bağa. Oraşda Ölü Bölge'nin yakınında, Orfeas diye bilinen kebabcının yerinde otururdum, sırf birilerini bulayım da gonuşayım diye giderdim ora, derken iki dane genç yanaşdı bağa ve her-

kesin içinde: “Burda ne işin var?” diye sordular. Ben de sadece kebab yiyorum diye cevap verdim. “Ama sen Türk’sün. Ölü Bölge’ye bu kadar yakın gelemezsin. Senin garşında bizim asgerlerimiz var ve sen onları görebilin. Seni bir daha burda asla görmek istemeyik.” Anladın, Bay Yiannaki? Onlar senin gizli polisindendiler. Herkesin önünde beni casusluknan suçladılar. Çok utandım. Hadda senin insanlarının bazıları da kafalarını çevirdiler bu hadise olduğunda ve kötü hisseddiklerini anladım. O olaydan sonra bir hafta hastanede yaddım. Ve bir daha oraya oturmaya gitmedim. Yapdığım tek şey, bir başıma burda kapımın sekisine [basamağına] oturmak. Sana derim bu yandaki boknan oyandaki tıpkısının aynısı.

Daha sonra, Kıbrıs Rum tarafındaki birçok Kıbrıslı Türk’ün, ucuz olduğu ve civarında başka Kıbrıslı Türkler de yaşadığı için, Eski Lefkosia’dan yer kiraladığını öğrendim. Casusluk meselesi o zamanlar en üst seviyeye çıkmış ve hükümet, sınırdan uzak bir yere taşındıkları takdirde, kira için Kıbrıslı Türklere ekstra para teklifinde bulunmuştu.

Hristoulla, bir dükkanın arkasındaki tek kişilik karanlık bir odada yaşıyordu. Yaşını tahmin etmek güçtü. Belki kırklarının sonlarındaydı. Adı Hristos, İsa’dan geliyordu. Odasının tavanında küçük bir pencere vardı. Onu görmeye gittiğimde, ışık, pencereden, karanlık odaya altın bir ışın gibi girerek, yatakta oturan Hristoulla’yı aydınlattı. Her yanda, duvarlarda asılı, göz yerine bürülceler konmuş balmumundan bebekler, gölgelerin arasında, gözlerini dikmiş etrafı izler gibi bakınmaktaydılar. Bunlar, Tanrı’dan yardım isteyen insanların kiliseye sundukları, Ortodoks Hıristiyan adaklarıydı. Burası ürkütücü, vudu büyü-sü çağrıştıran bir yerdi. Karşıdaki Kıbrıslı Rum bakkal, burada Kıbrıslı Türk bir kadının yaşadığını söylemişti. “O çılgın bir cadı gibidir. Gave [kahve] falına bakar ve geleceğini söyler. İnanaman bizim gadınlardan ne kadarı gelir da ona bunun için para verir. Ama hepsi yalandır, değil?”

Hristoulla bana Hıristiyan olarak vaftiz edildiğini ve ismini de kendi seçtiğini söyledi. “Sizin İsa’nıza inanır ona dua ederim. İşte bu sebebdendir de bu adakları duvarlara asdım.” Danimarkalı bir adamdan bir çocuğunun olduğundan ancak oğlunu yıllardır görme-

diğinden söz etti. Gülümseyen sarışın bir oğlan çocuğunun resmini gösterdi bana. Babası çocuğu Danimarka'ya götürmüş ve bir daha da onu aramamış. "Ara sıra iğne olmak için psikiatri hastanesine giderim," dedi. "Bazen beni bir süreliğine yatırırlar fakat sonra yine salarlar. Orda ismimi kullanmazlar. Bana 'Türk gadın' [i Tourtzissa] diye hitab ederler."

Bir sonraki ziyaretimde, Hristoulla bana aşk üzerine bir hikaye anlattı. Ben sandalyede otururken, yukarıdaki pencereden gelen güneş ışınları, Hristoulla'nın yüzünde oynuyor, oda karanlığa bürününceye kadar batan güneşle beraber renkler değişiyordu. Hikaye, psikiyatri hastanesinde karşılaştığı genç bir Kıbrıslı Türk kadın hakkındaydı. Genç bir Kıbrıslı Rum, kadın hastaneye yatmadan çok öncesinden beri onu seviyormuş. Kadın da onu seviyormuş:

Onu o kadar severdi ki, Yiannaki. Hastanede eriyip giddiğini, her geçen gün azar azar bu dünyadan göçdüğünü gördü. Onu o kadar severdi ki bir gün onu gizlice dışarı çıkartdı ve Ölü Bölge'ye getirdi. Ona yolu gösterdi, öpüşdüler ve ona o tarafa geçip bir daha geri dönmemesini söyledi. İşte onu bu kadar severdi.

Ziyat gibi göze çarpmadan yaşamak, Kıbrıslı Türklerin görünmez olmak için seçtikleri yollardan biriydi. Hristoulla gibi isimlerini değiştirmek ise başka bir yol.

Zaman içinde Kıbrıs Rum tarafında yaşayan daha çok Kıbrıslı Türk'le tanıştım. Bazıları genç, iyi işleri olan kişilerdi. Çocuklarını görünmez kılmak için, okunuşları İngilizceye benzeyen Can (John) ya da Deniz (Denis) gibi isimler seçiyorlardı. Daha sonraları tanıştığım genç bir kadın, önce, isminin July olduğunu söyledi. Beni daha yakından tanıdıktan sonra, ismi Guly oldu. En sonunda bana yeterince güvendiikten sonra ise, isminin aslında Gül olduğunu söyledi.

Kıbrıslı Türkler için, Kıbrıslı Rumların arasında yaşamak kolay değildi. Teoride hiçbir sorun yoktu. Ama Kıbrıslı Rumlar arasında yaşayan gerçek insanlara gelince, hiç bitmeyen casusluk suçlamaları, on-

ları mümkün olduğunca göze çarpmadan yaşamaya zorluyordu. Gerçek casuslar gibi, görünmez olmak zorundaydılar. Sonunda, gazetele-
rin de dediği gibi “Kıbrıslı Rumlar arasında görünmeden yaşayan in-
sanlar” haline geldiler.

ASKERLİK HATIRALARI

Tahtakallas'da yaşayan Panikkos on sekiz yaşındayken askerlik hiz-
meti yaptığı dönemden söz etti. Ölü Bölgenin bir ileri karakolunda gö-
revlendirildi:

Biz burdaydık onlar orda ve sürekli birbirimizi görebilirdik. Hoşu-
ma giderdi, sessizdi ve evimden birkaç adım ötedeydi. Her ne za-
man idersam gizlice kaçabilir eve yemek yemeğe gidebilirdim. Ve
de mahallede delice aşık olduğum bir kız arkadaşım vardı. Sonra
bir gün bizi uzaklara Baf yakınlarında bir yere göndereceklerini
duyduk. Onu nasıl görecektim? Sadece eve varmak üç dört saat
alırdı, kimbilir eve ne kadar sıklıkla gelecektik. Bu yüzden, aynı
zamanda mahalle arkadaşım olan Nikoslu bu konuyla ilgili bir şey
yapmaya garar verdik. Orda burda atılı bir iki dane el bombası
bulmuştuk. Bunlar asgerin kayıtlarında yokdu, kimsenin bunlar-
dan haberi yokdu, öyle görülüyordu ki yedek falandılar. Bir gün
Türk nöbetçinin betondan olan gözetleme kulübesine girmesini
bekledim –ona zarar vermek istemezdim anlayacağın, birbirimizi
eyi tanırdık, bazan gonuşurduk– ve el bombasını Ölü Bölge'nin
tam orta yerine fırlatdım. Bum, diye patladı ve sonra taka taka ta-
ka taka taka! tabancamla gözetleme kulubelerinin çevresini dara-
dım. İçerde bulunan Türk asger çıldırmış olmalı ama yaralanmadı.
Ben yeri hedef almıştım. Gargaşa çıkmıştı. Bütün generallerimiz
omuzlarındaki yıldızlarınyan bize goşdular. Burası Samanyoluna
döndü! Hepsi çıldırmıştı. Savaşın başlayıp başlamadığını öğren-
mek isterlerdi. Her şeyi onlara ben anladdım: “Hiçbir provokasyon
olmadan Türkler el bombası addı. Aha orda Ölü Bölge'nin tam or-
tasında patladı. Biz da gendimizi savunmak zorunda galdık ve baş-
ladık ateş etmeye. Bu onları gorguuddu [korkuttu] ve susdular.” Ce-
sur savunma hareketimizden ötürü bize şeref payesi verdiler, eve
izin verdiler ve ödül olarak da bizi transfer etmediler.

RESMÎ GEÇİT SORUNLARI

Askerî resmî geçitler, ordudaki en önemli unsurlardan biriydi. İki tarafta da, birliğin ve kuvvetin, en mükemmel gösterileri olarak sunuluyorlardı. Tüm erkekler aynı üniforma içinde, aynı yöne doğru, aynı ritimle mükemmel bir uyum içinde yürürlerdi. Ulus, güçlü, birlik içinde, eşit, tek bir amaç etrafında toplanmış ve eril olarak resmedilirdi. Erkekler ve makineler birbirine karışırdı; renkleri birbirine benzerdi; tüfekler erkeklerin vücudunun bir parçası haline gelirdi; tanklardan vücutlarının yarısını çıkaran erkekler; makinelerin bir uzantısı gibi görünürlerdi; robotlar gibi yürüyen erkekler, mükemmel savaş makineleri olmuşlardı. Askerliğimi yaparken, ben de bu resmî geçitlerin birine katılmışımdım. Kavurucu güneşin altında, haftalar öncesinden başlayarak durmaksızın idman yaptığımızı hatırlıyordum. Resmî geçitten hemen önce, her şey –botlar, arabalar, tüfekler, dişler– parlamalıydı. Resmî geçitler, iki tarafın televizyon spikerleri ve politikacılarının yorumlarında, askerî atıklığın ve kapasitenin sembolü olarak sunuluyordu. “Bir kez daha askerlerimiz yüksek seviyedeki eğitimlerini ve ülkeyi savunmaya ne kadar hazır olduklarını gösterdiler”. Ancak bazen muhalif sesler de duyulurdu. Resmî görevlilerin şeref tribününde siyasetçilerin yanında hazır bulunan Altın ağızlı Başpiskopos, onları utandırmayı asla ihmal etmezdi: “Neden sadece savunmadan bahsediyoruz? Kişisel umudum odur ki bir gün saldırıdan da bahsedeceğiz”.

Resmî geçitlerle ilgili esas sorun bu değildi. Resmî geçitler, bir güç, intizam ve disiplin gösterisiydi; sanki durup dururken askerlerden yürüyüş yapmaları ve yeteneklerini göstermeleri istenmiş gibi; sanki resmî geçitler için haftalar öncesinden hazırlanmaya başlanıyormuş gibi; sanki resmî geçitler, intizamsızlık, kayırmacılık, verimsizlik, ihtilaf ve kayıtsızlıkla dolu olan gerçek askerlik hayatının tam tersi değilmiş gibi. Fakat resmî geçitler bir gösteriydi, moralleri yükseltmek ve diğer tarafı korkutmak üzere sunulan bir güç gösterisi.

Bu, sorunlara yol açıyordu, özellikle de iş diğer tarafın resmî geçitlerine gelince. Herkesin bildiği gibi, düşmanın ne kadar saldırgan, savaşa susamış ve tahrik edici olduğunu bir kez daha kanıtlamak için,

bu resmî geçitler televizyonlarda yayınlanmalıydı. Diğer taraf ölümcül cephanelerini yığınak yaparken, güven dolu sıcak yataklarında uyuklayan halkı uyarmak için, yayınlanmalıydı. Mesele, bunun halkı ürkütmeden nasıl yapılacağıydı.

İki tarafın buna bulduğu çözümler benzerdi. Diğer tarafın resmî geçidinin sadece birkaç saniyesi gösteriliyordu. Kıbrıslı Rumların çözümü, diğer tarafın resmî görevlilerinin, tanklarının, tüfeklerinin birkaç kısa görüntüsünü göstermek, sonra da resmî geçidin son bölümünden uzun uzadıya sahneler yayınlamaktı: Komik, kırmızı kaftanlar ve uzun, gülünç şapkalar içinde, sahte at kuyruğundan yapılma asalar tutan, hepsi de birbirinin aynı, uzun, erkeksi, plastik bıyıklar takan yetişkin adamlar. Muhteşem Osmanlılar bir karnaval şovu sergiliyor gibi görünüyorlardı. Kıbrıslı Türklerin çözümü de benzerdi. Onlar da önce, karşı tarafın resmî görevlilerinin, tanklarının ve tüfeklerinin kısa görüntülerini yayınlıyorlardı. Onlar da resmî geçidin sonundaki küçük birliğe odaklanıyorlardı. Bunlar, sıradan askerler ya da seçkin birlikler değil, üniformalarını giyerek her yıl yürüyüş yapmaları emredilen yedek sivillerdi, bundan kaçınmak için gösterdikleri çılgınca çabaya rağmen. Onların da sevimli bir manzara sergiledikleri söylene mezdi ama Kıbrıslı Türkler böyle düşünmüyor olmalıydı. Askerî kepleri, uzamış saçlarının arasında yaylanıyordu, çoğunun farklı şekillerde sakalı ve bıyığı vardı, yürüyüşleri düzensizdi, girdikleri sıra, ancak bir çocuğun çizdiği çizgi kadar düzgündü, bazıları terlemişti, yorgun yüzlerine çevrilen kameraya tatlı bir şekilde sırtıyorlardı.

OLİMPİAKOS

Olimpiakos, vatansever sembollere o kadar düşküncü ki, onları caddelere kadar taşıyordu. Olimpiakos, Kıbrıs Rum tarafındaki en büyük sağ parti olan ve oyların yaklaşık üçte birine sahip konumdaki DISY'yi (Demokrasi Seferberlik Partisi) destekleyen, sağ eğilimli yerel bir kahvehaneydi. Olimpiakos'un duvarları, balkona dek uzanan ve oradan da bir ipin üstünde caddenin karşı tarafındaki duvara kadar sıra sıra dizilen Yunan bayraklarıyla doluydu. Ama yalnızca Yunan bayraklarıyla,

tek bir Kıbrıs bayrağıyla bile değil. Duvarları büyük harflerle yazılmış sloganlarla kaplıydı: “ULUSUMUZ SEN ÇOK YAŞA”, “EOKA ÇOK YAŞA”, “YAŞASIN 25 MART 1821”. Her yerde EOKA’nın ölmüş kahramanlarının büyük fotoğrafları ve 1821 ayaklanmasının Yunanlı kahramanlarının resimleri vardı. EOKA’nın ve daha sonra 1974 darbesini düzenleyen teşkilat olan EOKA B’nin liderliğini yapan Grivas’ın büyük bir fotoğrafı, daha özel bir odanın duvarında asılıydı. Grivas’ın fotoğrafının sergilenmesi, birçok Kıbrıslı Rum tarafından 1974 trajedisinin baş sanığı olarak görülen Grivas’ı ve Olimpiakos’taki yandaşlarını suçlayanlara karşı bir meydan okuma göstergesiydi.

Balkondaki ahşap direklerde iki büyük bayrak dalgalanıyordu. Mavi-beyaz Yunan bayrağının yanında, Olimpiakos’un yeşil-siyah bayrağı asılıydı. Siyah sömürgeci boyunduruk altında yaşıyor olmanın matemine, yeşil ise kurtuluş ve Yunanistan’la birleşme umuduna işaret ediyordu. Kulüp, Britanya’nın sömürgeci olduğu dönemde kültür, spor, eğitim amaçlı bir kulüp olarak kurulmuştu. Amacı ENOSİS’i her şekilde desteklemektir. Kulübün tüzüğüne göre, ENOSİS başarıya ulaştığında, bayrağın renkleri, Yunan bayrağındaki gibi mavi ve beyaza dönüştürülecekti. Bu, okul çağındaki Kıbrıslı Rum çocukların gayet iyi bildiği “gerçekleştirilememiş ulusal özemler”le ilgili başka hikayeleri akla getiriyordu. Konstantinopolis düştüğünde balıklar kızarıyordu, yarı pişmiş halde göle zıpladılar ve Konstantinopolis tekrar bir Helen şehri olduğunda öteki tarafları da kızarmak üzere geri dönecekler; kral bir heykele dönüştü ama o gün geldiğinde o da hayata geri dönecek ve bunun gibi hikayeler. Grivas’ın *takma adı Digenis*, tarihi çağrışımlarla doluydu. Digenis Akritas, *Akrites*’lerin en cesur olanıydı.

“Bizler Tahtakallas’da Helenizmin ön cephe savunma kalesi ve direnişçileriydik,” Olympiakos’un yaşlı bir üyesi Bay Marios gururla anlattı:

Biz sömürgeye karşı mücadelenin bölgedeki liderleriydik ve üyelerimizden bir kısmı EOKA için öldüler. Gomonistler gibi değil. Açıkça söyleyeceyim, dobra dobra: gomonistler vatan hainiydi. Onlar

EOKA'ya garşıydı. İlk önce 1940'larda gulübümüz gomonistler tarafından daşlandı ve daha sonra 1950'lerde Türk'ler tarafından yakıldı. Bu olay 1958'de oldu ve İngilizler orda sadece durup Türklerin alevlerin garşısında sevinçden gudurmuş köpekler gibi yukarı sekdiklerini izlediler. Olimpiakos Tahtakallas'ın *akritasıdır*, burada *akritik* Gıbrıs'ta, Helenizmin sınırlarında yatan bizim adamız, direnişin ve Helenizmin yerli ön cephe savunmasıdır. 1960'larda Türk ayaklanmalarına garşı bölgeyi savunan bizdik. Evet yine 1963'de bölgeyi biz savunduk, Tahtakallaslı Türklere garşı makineli tüfekler nan çarpışdık. Bu yeni başlayan, "bizim Gıbrıslı Türk gardaşlarımız" lakırdılarını [laflarını] ben anlamıyorum. O zaman onlarla çatışdığımızda, herkes bizimleydi, hepsi bize kahraman muamelesi yaptı. Şimdi ise o günlerden utanç duyalım isderler.

Bir başka gün, biraz beraber içtikten sonra , fısıldadı: "Biz ENOSİS için savaştık ve durmadık. İşde bu yüzden Devrimi yaptık. Anlaycağın, Makarios ENOSİS'e ihanet etti ve bir otokrat gibi hareket ediyordu..." Olimpiakos ahalisi, özellikle de EOKA B yandaşları, yüce bir sebep telkin eden "devrim" kelimesini, bazen kendi aralarında darbe için kullanırlardı. Diğerleri ise EOKA B'yi, şimdilerde darbecilerin birçoğunun üyesi olduğu, kendi kendini Helenizmin partisi ilan eden DISY'yi ve Olimpiakos'u, 1974'ten sorumlu tutuyorlardı.

Ne var ki oradaki herkes Bay Marios'la aynı fikirde değildi. Kendisinin de katılmış olduğu EOKA'dan söz ederken, Bay Iakovos üzgündü. "Soylu bir mücadeleydi. O zaman hepimiz çok genç, çok idealistdik. Gençliğin gaymağıydık [kaymağı]. Fakat o ismi tekrar kullandıkları zaman her şey çok yanlış gelişdi. EOKA B darbecilerinin EOKA adına yaptıkları arasında soylu hiçbir şey yokdu."

Helenizm, Olimpiakos yandaşlarının kullandığı haliyle, oldukça görkemli bir kelimeydi. Antik zamanlardan Bizans yoluyla bugünlere kadar gelen Yunanlıların kesintisiz devamlılıklarının ve varlıklarının, Yunanistan'ın içinde ve dışında yaşayan Yunanlıların birliğinin, Helenizmi hakkıyla sahibi olduğu Bizans İmparatorluğu'ndan bugünkü küçücük devlete hapseden yayılmacı barbar Türklere karşı verilen tarihi savaşın ifadesiydi. Kelime, daha belirli başka bir şey için de kul-

lanılıyordu: Günahlardan arınma. Bunu açıklığa kavuşturan Bay Konstantinos oldu. Kıbrıslı Türklerin bana söylediklerini anlatırken, o da benim yanımda duruyordu. Bazılarının, Kıbrıslı Türklerin anlattıklarından duygulanarak başlarını salladığını gören Bay Konstantinos'un neşesi kaçtı. “Demek sana böyle anladdılar? Ama İstanbul'da İzmir'de ve tarihte bizim olan her yerde bize Türklerin ne yaptıklarına bak, bizi katleddiler ve gönderdiler. Tam burada Gıbrıs'da da yaptılar.” Sonra aklına bir şey geldi ve ekledi:

1974'de Türkler bize gaddarca davrandılar ve şimdi biz Yunanlı (*Ellines*) olduğumuzu söyleyeceğimize onların gardaşlarımız olduğunu söylerik. Tarih Türklerin öldürmeleri ile doluyken, birkaç dane Türk'e burda zarar verdik diye şimdi biz suçlanıyoruz. İnsanlarımız, darbe oldu diye yine bizi suçluyor ve diyorlar ki “darbe Türkiye'yi Gıbrıs'a getirdi”. Fakat Türk her zaman Gıbrıs'ı ele geçirmek isdemiştir. Türk yayılmacıdır ve tarih bunun isbatıdır. Zaten Gıbrıs'ı ele geçireceklerdi. Darbe sadece bir mazaretti. Bir vesile.

Bay Konstantinos, *Helenizm* kelimesini kullanırken, “Kıbrıs Türklerinin” tarihi saldırgan olan “Türk” kategorisinin bir parçası olduklarını ve başlarına gelenleri hak ettiklerini ima ediyordu. Darbeye gelince, tarihî Türk yayılmacılığı, bu detayı önemsiz kılmıştı.

Rum tarafına dönüşümün ardından benimle konuşmaya pek meraklı olan, birkaç metre ötedeki bir başka kahvehanenin müdavimlerinin aksine, Olimpiakos taraftarlarının bazıları benimle konuşmak istemedi. Konuşmak istemeyenlerden bazıları, Kıbrıslı Türklerin ismen bahsettikleri kişilerdi. DISY'nin lideri konuşma yapmak üzere Olimpiakos'a geldiğinde, platform karanfillerle süslendi. Renkleri, liderin adıyla uyum içindeydi: Glafkos, açık mavi. Ancak, ismarlanan karanfillerin mavi olmasının esas sebebi, liderin adı değildi. Karanfiller genellikle kırmızı ya da beyaz olurdu. Fakat kırmızı iki yönden yakışık-sız olurdu. Çünkü hem komünistlerin hem de Türklerin rengiydi. Mavi, Yunan bayrağının rengiydi.

ORFEAS

Diğer mahallelerde olduğu gibi, komünistlerin kahvehanesi Orfeas, çok yakındaydı. Köylerde, siyasi görüşleri karşıt olan iki kahvehane, genellikle karşı karşıya bulunuyordu. Bir gün, en büyük sol Kıbrıs Rum partisi olan ve DISY gibi oyların yaklaşık üçte birini elinde tutan AKEL'in lideri, taraftarlarına seslenmek üzere Orfeas'a geldi. Hele-nizm kelimesini hiç kullanmadı. Bahsettiği kardeşler, Yunanlılar değil, Kıbrıslı Türklerdi. Partisinin “Kıbrıslı Türk kardeşlerimiz ve yurttaşlarımızla” kurduğu geçmişe dayanan işbirliği ve iyi ilişkilerden bahsetti. Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasındaki işbirliğinin tarihinden, ortak işçi grevlerinden ve AKEL'in temel işbirliği platformu olarak işaret ettiği sendikalara ortak üyeliklerden söz açtı. Geçmişte AKEL, sağ partiler tarafından, “Türk” ile işbirliği yapmakla, hainlikle suçlanmıştı. Ancak 1974'ten sonra Kıbrıslı Rumlar, geçmişi Kıbrıslı Türklerle barış içinde birlikte yaşadıkları bir dönem olarak düşünmeye başlayıp da yakınlaşma fikrini ortaya atınca, AKEL de bu tür çabaların her zaman ön planda olduğunu savunabilir hale gelmişti.

Orfeas'ın üyeleriyle konuştuğumda, barış dolu bir geçmiş konusunda liderlerinin söylediklerini teyid ettiler. Ancak bazı konularda onunla, aynı fikirde değildiler: Bay Ilias, “Burada yaşayan Kıbrıslı Türklerle eyi geçinmeye çalışırdık,” dedi. “Orfeas'da onları eyi karşı-lardık, Olympiakos'dakiler gibi yapmazdık.” Sesini alçaltarak fısılda-maya başladı”. “Bilin şu, 1963'de makineli tüfekler-nan Kıbrıslı Türk-leri yukardaki o evden vuran onlarıdı. Eminim oyanda sana hep bun-ları anladdılar.” Sonra devam etti:

Ve 1974'de Olympiakos darbecilerin, Grivasçıların ve Yunan cun-tasının yuvasıydı. EOKA B'nin canlı mekanıydı. Diğer taraftan AKEL desdekçileri silahlanarak darbeye karşı goydular ve darbeci-lere karşı goyuş esnasında öldüler. Şimdi ise darbe ile doğrudan il-gili olan EOKA B üyeleri ve Olympiakos insanları gibi onlara des-dek veren herkes şimdi darbeyi unutmaya çalışıyor. Bu konu hak-kında gonusmaktan hoşlanmazlar. Fakat hiç pişmanlık duymadılar ve affedilmeyi talep etmediler. Bunlardan bazıları yüksek hükümet

mevkilerindeler. Bazıları meclis üyesi bile oldu. Fakat siz gençler onların kim olduklarını bilmezsiniz. Sadece o zamanlarda yaşayanlar cunta destekleyicilerini şimdi isimleriyle ve yaptıkları pis işlerin hatırlarlar.

Orfeas'daki AKEL destekçilerinin darbe hakkında söyleyecek çok şeyleri vardı: Olympiakos insanların zafer sarhoşluğu içinde sokaklarda dolaşarak silahlarından nasıl gelişi güzel ateş açtıklarını ve onlardan nasıl korktuklarını anlattılar. Bay Kostas "Darbe döneminde AKEL destekçisi olmanın ne demek olduğunu hayal edemezsin, Yianaki," dedi:

Oğlumun asgerde faşist *galamara*'ların elinde acı çekmezden de önceydi. Darbe döneminde artık zamanımızın geldiğini düşündük. Etrafta dolaşıp insanları evlerinden söküp aldılar. Sana bunları okulda anlatmazlar. Bunları hep yaz ve bize hain bile diyecek olsalar, Gıbrıslı Türklere de yaptıklarını yaz. Bir gün seni de itham etseler gene yaz.

Bazılarının darbenin tehlikeli günlerinde EOKA B'den nasıl kordunduklarını duymak ilginçti:

Ailelermizi başka yerlere gönderdik ve Lefkoşa'nın Türk bölgesindeki Gıbrıslı Türk dostlarımızda birkaç gece kaldık. Gomonistler için en güvenilir yer gibi geldi. Ancak o dönem Gıbrıslı Türk dostlarımız da endişeliydi çünkü eğer darbeciler başarılılarsa sıra onlara gelecekti.

EOKA dönemi en az EOKA B dönemi kadar, hatta daha fazla tehlikeliydi. Hepsi 1950'lerin EOKA döneminden başlayarak, Yunan cuntası döneminde ve 1970'lerin başından 1974'e kadar EOKA B döneminde bir komünist olmanın ne anlama geldiğinden dehşetle söz ettiler. EOKA'dan söz ettiklerinde, bir hikaye her zaman tekrarlanırdı ve aynı zamanda Grivas hakkındaki bir gerçek:

EOKA'nın maskeli katilleri tarafından daşlanarak öldürülen adamın hikayesini herkes bilir. Sadece bir gomonist olduğu için ve herhangi bir suç işlediğine dair hiçbir kanıt olmadan onu ağaca bağladılar ve ölünceye kadar daşladılar. Belki de şimdi herkes bilmez. Siz gençsiniz. Ama biz AKEL'ciler hepimiz biliriz. EOKA hainlik ile suçlayarak o kadar çok gomonist öldürdü ki. EOKA'nın İngiliz'den daha çok Kıbrıslı Rum öldürdüğünü bilirdin sen? Grivas'ın liderliğinde başka ne beklenebilir ki? Herkes onun Türklerden de ziyade gomonistlerden ne kadar nefret ettiğini bilirdi. Almanya'nın Yunanistan'ı işgali zamanında, Almanlarla işbirliği yapıp Alman faşistlere karşı Yunanlı direnişçilerle savaşan gomonistleri avlayıp onlara teslim eddi.

Yan yana iki kahvehane, en büyük iki Kıbrıs Rum partisi ve coğrafyaya, tarihe ve kimliğe dair iki farklı görüş. DISY için, Kıbrıslı Rumlar (*Ellinokyprii*), Kıbrıslı Rum'du (*Ellinokyprii*); AKEL için ise *Kıbrıslı Rum* (*Ellinokyprii*). DISY'in sıralamasındaki tercih şöyleydi: Helenler, Kıbrıs Helenizmi, Kıbrıs Rumları, Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslılar. Bu sıralamanın tersi ise AKEL'in tercihini yansıtıyordu. Kıbrıslı Türkler arasında da benzer bakış açıları sağ ve sol tarafından tekrarlanıyordu. Her iki taraftaki sağ partiler, anavatanla kurdukları özdeşleşme, karşılıklı nefret ve komünizm nefreti konusunda birleşmişlerdi. İki taraftaki solcular da önce Kıbrıs ve Kıbrıslılarla kurdukları özdeşleşme, geçmişteki işbirliği ve iki taraftaki sağ kanat milliyetçiler tarafından mağdur edilmenin ortak tecrübesi ile birleşmişlerdi. Kıbrıs'ta, belki de en az Ölü Bölge kadar ciddi bir başka uçurum sezmeye başlıyordum: Sağ ile sol arasındaki uçurum.

Solcular, konuşma üslupları açısından da birleşmişlerdi. Solcular fısıldıyorlardı. Bazen, diğer zamanlar da konuşurken fısıldadıklarını düşünüyordum. Sağ ise bağırarak konuşuyordu. Orfeas'ın duvarları dilsiz, sembol ve bildirilerden yoksunken, Olimpiakos'un duvarları bağıra çağıra sloganlar atıyordu. Övüncün bu koca sözleri, okullardaki tarih kitaplarının yazıldığı malzemeden ürüyordu: Savaşlar, çarpışmalar, ölümler, kahramanlar ve düşmanlar. Bunlar, övüncün mümkün olabilecek tek içeriğiymiş gibi görünüyordu. Etnik sınırları yarıp geçen

o her günkü “küçük” iyi niyet işleri, “önemsiz” işçi mücadeleleri, iş-birliği içeren “görünmez” girişimler için övünç sözcükleri kullanılması mümkün değildi.

SARININ YÜKSELİŞİ

Başlangıçta, Kıbrıs Rum tarafındaki bütün semboller mavi ve beyazdı, ta ki sarı ortaya çıkıncaya kadar. 1974’ten önce, Kıbrıs Yayın Kurumu ve Kıbrıs Havayolları gibi Kıbrıs Rum kurumları, o zamanlar kullanılan tek bayrak olan Yunan bayrağının renklerini, maviyi ve beyazı kullanıyorlardı. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bayrağının ana rengi sarıydı ancak yenilginin, ENOSİS yenilgisinin sembolü olarak görüldüğü için küçümseniyordu. 1974’ten sonra, Ada bölününce ve ENOSİS hakikaten terk edilince, bazı şeyler değişti. ENOSİS hevesi, 1967’de Yunan cuntasının başa gelmesiyle zaten azalmaya başlamıştı. Yeni amaç olarak, bağımsızlık belirdi. Bağımsızlık, Kıbrıs’ın üniter ve egemen bir devlet olarak tekrar birleşmesi anlamına geliyordu. Bir zamanlar tenezzül edilmeyen Kıbrıs Cumhuriyeti bayrağı, bu devletin sembolü olarak tekrar sahneye çıktı.

1960 bağımsızlığının yıldönümü Kıbrıslı Rumlar tarafından yeniden hatırlanıyor ve 1979’da bir hükümet kararnamesi ile resmî olarak ihdas ediliyordu. Bu tarihten önce, aleni şekilde kutlanmıyordu. Yurtdışından döndüğümde, kutlamalar karşısında şaşkınlığa düşmemin sebebi buydu. Okulların açık olmasının, kutlamanın etkisini arttıracığı düşünüldüğünden, yıldönümünün tarihi 16 Ağustos’tan 1 Ekim’e alındı. O güne kadar, en büyük askerî resmî geçit, bir Yunan ulusal günü olan 28 Ekim’de yapılıyordu ancak o da bir Kıbrıs “tarihî günü” ve bir Kıbrıs anma günü olan 1 Ekim’e alındı. Daha doğrusunu söylemek gerekirse, bir Kıbrıslı Rum anma gününe.

Sarı, artık devlet sembollerine nüfuz etmişti. 1974’ten sonra, Kıbrıs Rum tarafında, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bayrağı, Yunanistan bayrağının yanına konulmuştu. Bayrak, beyaz bir fon önünde, altında çaprazlama iki yeşil zeytin dalı olan, turuncu-sarı bir Kıbrıs haritası gösteriyordu. Kıbrıslı Rumların seveceği, Kıbrıslı Türklerin iğreneceği

bu bayrağı çizenin bir Kıbrıslı Türk olduğunu artık hiç kimse hatırlamıyordu. 1960 Cumhuriyeti bayrağı ta o zamandan çatışmayı ve barış dolu bir gelecekte uzlaşma umudunu haber veriyordu. Bayrağın tüm bileşenleri, tüm umutları, tarih tarafından çürütülecekti. Beyaz, saflığı ve dürüstlüğü temsil ediyordu. Kıbrıs haritası, birleşmiş bir adanın haritasıydı. Çapraz duran iki zeytin dalı, barış içinde bir arada yaşayan ve yeni devletin idaresinde iç içe geçmiş olan iki toplumu işaret ediyordu. Bayrak, iki taraftan da hiçbir kültürel imge ödünç almadan, doğadan esinlenen bir sembolizm taşıyordu: Bakırı temsilen sarı, Kıbrıs'ın şekli ve zeytin dalları. 1950'lerin sonunda hüküm süren hoşgörüsüzlük ve husumet ortamını akla getirecek olursak, kültürel ve dinî semboller ya da anavatanların renklerini kullanmak imkansızdı. Barış dolu bir gelecek umudu da, Cumhuriyet'in ambleminde yerini aldı: Zeytin dalı taşıyan bir güvercin. Kıbrıs Rum Cumhurbaşkanı Glafkos Klerides'in daha sonra belirttiği gibi “bizimki dünyanın en iyi bayrağı olabilirdi, çünkü uğrunda ölmeye hazır hiç kimse yok”.

Ya bir devletin bir diğer ayırt edici sembolü olan milli marşı? 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti ortaya çıktığında, bir bayrak edindi, ama bir milli marş değil. Yeni devletin Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios, Mısır'a yapacağı ilk yurtdışı ziyaretine hazırlanırken, Kıbrıs'ın milli marşını göndermesi istenmişti. Alelacele bir klasik müzik parçası seçildi. Söylentiye göre, Makarios, Mısır'da uçaktan inerken, “marş” çalındı ve Makarios da kırmızı halı üzerinde gururla yürümeye başladı. Bir yardımcı koşarak yanına geldi ve hazır olda durması gerektiğini söyledi. Milli marş çalınırken hazır olda durmak zorundaydı, ancak Cumhurbaşkanı çalanın devletinin milli marşı olduğunu unutmuştu. Şimdi sorduğumda kimse milli marşı hatırlamıyordu. Kıbrıs'ın ilk ve tek milli marşı unutulup gitti.

Kıbrıs Rum devleti, Yunan ve Kıbrıslı olmak üzere her iki tarafına da eşit ağırlık veren iki bayrak kullanıyorsa, bu, siyasi partilerin kesin seçimler yaptığı anlamına geliyordu. AKEL sadece Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bayrağını kullanıyordu, DISY ise sadece Yunanistan'ını. AKEL yandaşları, “Kıbrıs, halkına aittir” diye haykırıyordu. Bura-

daki “halk”, Kıbrıslı Türkleri de kapsıyordu. DISY yandaşları ise karşılığında şöyle haykırıyordu: “Kıbrıs Yunan’dır”. Anma günlerinde AKEL’in pankartlarında “Kahrolsun hain darbe ve Türk işgali” yazıyordu. DISY’nin pankartlarını ise “Kahrolsun darbe ve barbar Türk işgali” yazıları süslüyordu.

KISMİ ANILAR

Tabii ki iki partinin andığı günler farklıydı. DISY’nin seçtiği günler, 25 Mart 1821 gibi, Helenizm tarihine ait olan günlerdi. Partinin gençleri “Helenizm tarihi”ne ait, Yunanistan’da bile anılmayan günleri anıyorlardı: “Konstantinopolis’in Türklerin eline geçişi” ve “Simirni’nin Türkler tarafından tahribatı” gibi. Kıbrıs’ın tarihinden yalnızca iki tarih anılıyordu:

1 Nisan, “ENOSİS için şanlı EOKA hareketinin başlangıcı” ve 20 Temmuz, “Barbar Türk işgali”. Bu tarihler bir araya gelince, “Yunanlılar” ile “Türkler” arasında 500 yıllık bir çatışmaya işaret ediyordu.

AKEL’in seçtiği günler, Kıbrıs’ın tarihindendi ve Kıbrıslı Türklerle yapılmış işbirliklerini içeriyordu. En büyük anma merasimi 1960’ta elde edilen bağımsızlığa atfen, 1 Ekim’de yapılıyordu. 1 Ekim, DISY’nin görmezden geldiği bir tarihti. AKEL, ayrıca iki toplum arasındaki yakınlaşmaya destek vermek amacıyla, bir hafta süren kutlama etkinlikleri düzenliyordu. Kıbrıslı Türk gruplar ve sanatçılar, etkinliklere her zaman davet edilirdi. Bu etkinlik haftası, biri Kıbrıslı Türk diğeri Kıbrıslı Rum olan işbirliği yanlısı iki AKEL üyesinin, Kavazoğlu ve Mishaoulis’in, 1965’te düşmanla işbirliği yapan herkese ibret olması amacıyla sağ görüşlü bir Kıbrıslı Türk tarafından öldürüldükleri günde başlıyordu. 1974 yılına damgasını vuran iki olay vardı. 15 Temmuz’daki darbe ve 20 Temmuz’daki Türk taarruzu. AKEL bu iki önemli gün arasında, birinciye tercih ediyordu. Sadece Kıbrıs Cumhuriyeti bayraklarının dalgalandığı anma günlerinde halk, “halk, faşistleri ve tankları unutmaz” sözünü tekrarlar.

DISY, darbe gününü asla anmıyordu. Çünkü istedikleri darbeyi

hatırlamak değil unutmaktı. Kanatları altındaki eski darbecilerin sayısına bakılacak olursa, bu şaşırtıcı değildi. DISY'nin darbe konusundaki duruşu, defalarca belirtilmişti: “Eski ayrılıkları unutmanın zamanı geldi. Hem Kıbrıs'ta kendi aramızda, hem de bizimle Yunanistan arasında bir anlaşmazlık kaynağı olan darbe üstünde daha fazla durmak en iyisi. Yapmamız gereken ortak düşmanın, ortak tehlikenin kim olduğunu hatırlamak: Türkiye”. İnsanlara sürekli unutmamalarının söylendiği bir toplumda, açıkça unutmayı savunmak kolay değildi. Bu amaç için kullanılan özel bir kelime vardı, modern Yunancada nadiren kullanılan arkaik bir kelime. DISY'nin resmî görevlileri, *xehno* (“unutmak”) fiilinin kullanımını gerektirecek “unutmamız gerekir”i söyleyemezlerdi. Onun yerine, “biz bir unutma (*lithi*) politikasını savunuyoruz” derlerdi. Modası geçmiş bir kelime olan *lithi*'nin kullanılması, etimolojiyle alakalı yeni sorunlar doğuruyordu. Hem de öyle sorunlar ki, bunlardan etimolojiye ve Antik Yunanlılar'a hayranlık duyanlar bile haberdar değillerdi. Antik Yunancada, “*lithi*” kelimesinin zıttı olan “*a-lithia*”, hakikat anlamına gelirdi.

Belirli şeyleri AKEL de unutmak istiyordu, özellikle de ENOSİS'i desteklediği dönemleri. 1990'da AKEL, devam eden münferit ENOSİS imalarına rağmen, sadece 1964-1967 arasındaki kendi ENOSİS yanlısı tutumunu eleştirdi. 1965'te Kavazoğlu ve Mishaoulis'in cenazesinde, onların tabutları önünde konuşan sol kanat liderler, bu iki AKEL üyesini “kendi kaderini tayin etme hakkı” ve “halkların milli özelemlerinin gerçekleştirilmesi” için savaştan kişiler olarak sundular. O zamanlar, bu iki ifade de aslında örtülü olarak ENOSİS'i ima ediyordu. Kıbrıslı Türk Kavazoğlu, kasıtsız da olsa bir ENOSİS savaşçısına dönüştürülmüştü.

Anma günlerine ve bayrak meselelerine Kıbrıslı Türklerin bakış açısı nasıldı? Diğer tarafta kaldığım zaman boyunca, bunu inceleme fırsatı bulamamıştım. Zaman alacaktı ama bir süre sonra anlayacaktım, fakat ancak bayrağı olmayan insanların arasında yaşadığım zaman.

UMUT

Bir DISY yandaşı olan Mihalis, otuzlarının ortasındaydı. Hoş bir bıyığı ve aynı hoşlukta bir mizah yeteneği vardı. Arkadaş olmuştuk ve arada bir beraber dışarı çıkardık. Bu, ben diğer tarafa geçmeden önceydi.

Babası, 1950'lerin sonlarındaki etnik çatışmalar sırasında ölen ilk Kıbrıslı Rumlardan biriydi. Ağabeyi, 1974'te kaybolmuştu. DISY'ye verdiği desteğin, geçmişi ve yaşadığı kişisel felaketlerle uyuştuğunu düşünüyordum. Kıbrıslı Türkler tarafından babasız, Türkler tarafından ağabeysiz bırakılmıştı. Bazı şeyler yerine oturmuyordu. Babasının nasıl öldüğünü, o zamanlar sadece bir bebek olmasına rağmen, kendi şahit olmuşçasına anlatmıştı. Bu hikayeyi annesinden sık sık dinlemişti. Bana da, benim diğer tarafa geçişimden önce anlatmıştı. Şimdi bana orada ne duyduğumu soruyordu. Bu anın gelip çatacağını düşündükçe dehşete kapılmıştım. Lefkoşa'dayken, kendimi Mihalis'le konuşurken hayal ediyor, söyleyeceklerime vereceği tepkilerden endişeleniyordum. Şimdi ise bana sözümü hiç kesmeden uzun süre konuşma imkanı veriyor, sözlerimi açıklamam için zaman tanıyordu. Konuşmam boyunca, gözleri benimkilere kilitliydi.

“Olan oldu, Yiannaki,” burukluk ve kabullenme içeren yumuşak bir ses tonuyla yanıtladı:

Babamı geri getiremem ve sanırım erkek gardaşım da asla dönmeyecek. Anam hâlâ ümit besler, yine de ben ona bir şey demem. Ümitlerini neden ondan çalayım ki? İnşallah biz daha iyi hayat yaşarız derim. Özellikle de şimdi ben baba olduktan sonra. Öldürdükleri şahıs benim babamdı bunu bilirim ve bir çoğu, özellikle de benim, bu şekilde konuşmamam gerektiğini söyler, ancak o günlerde durumlar öyleydi. Onlar bizi öldürdüler biz de onları. Ve 1960'larda elimize fırsat geçince, öç almak için onlara saldırdık. Tamam, burdaki insanlar bu konu hakkında konuşmazlar, ama bu bilmedikleri anlamına da gelmez. Her neyse, oyanda Kıbrıslı Türkler sana her şeyi anladı. Sonunda her ikimiz de gaybeddik ve devam edersak yine gaybedeceyik. Her ikimiz de çok pahalı ödedik. Peki ne gazandık? Sonunda hiçbirimiz kazanmadık. 1974 felaketiyyan son bulduk. Bizimanan yaşarken çok kötü günler geçirdiler da,

peki 1974 onlar için zaferidi? Tanınmamış bir ülkede, yoksulluk içinde yaşamak. Pasaporta sahip olmadan, seyahat edemeden, ticaret yapmadan yaşamak. Ve her tarafları Türk askerleriyle sarılı. Hiç kimse öyle yaşamamalı. Asgerin onlara güvenlik hissi verdiğini söyledin. Belkide asgeri onlar orda istiyor. Bunu anlayabilirim ve onlar böyle hissediyorsa bu da bizim suçumuz? Yine de asgerin o denli guvvatlı [güçlü] olduğu yerde kim yaşamak isder ki? Peki eskiden olduğu gibi mi devam edelim? O zaman her şey nasıl son bulacak? Hayır buna bir son vermeliyiz. Biz, genç olanlar, başlamalıyık. Bizim için başka kimse yapamaz.

BÖLÜNMÜŞ LEFKOSİA, ÜNİTER LEFKOŞA

Haritalar da hafızalar gibi ancak parça parça geliyordu. Diğer taraf her zaman haritadan silinmiş olduğundan, Lefkosia'nın/Lefkoşa'nın bir bütün halinde gösterildiği bir harita bulmak oldukça zordu, hiçbir işe yaramayan tek bir tanesi hariç. Resmî olarak, Kıbrıslı Rumlar bölünmüş bir şehirde, bölünmüş Lefkosia'da yaşıyorlardı. Kıbrıslı Türkler ise resmî olarak tek parça bir şehirde yaşıyorlardı. Yanlarında uzanan toprağın ne olduğu onları ilgilendirmiyordu, o toprak başka bir devletin başkentiydi.

Burası, her birinin kendi logosu olan iki belediyeli bir –bir?– şehirdi. İlk bakışta iki logo da şehri bütün halde gösteriyordu. İkisi de daire şeklindeki Ortaçağ surlarını içeriyordu. Şehrin surları, Venedikliler tarafından, Osmanlıların başkenti ele geçirmelerini önlemek için inşa edilmişti ve inşa sürecinde birçok Osmanlı askerinin ölümüne neden olmuştu. Venedikliler bu şehir surlarını inşa etmek için birçok evi ve yöredeki Hristiyanların kiliselerini de yıkmışlardı. Yine de, Venedik surları, iki logoda da gururla takdim ediliyordu, ne de olsa Venedik surları Batı'ya aitti. İki taraf da, haklı bir şekilde Batı'ya ait olduklarının bir kanıtı olan bu Batılı mirasla eşit derecede gurur duyuyorlardı. Her iki taraf da Batılı eserleri kendine mal ediyordu –bunda bir sorun yoktu– ancak asla diğer tarafta yaşayanlara mal edilmiyordu. Kıbrıslı Rumlar için, Osmanlı ya da Türk eserleri, barbar Osmanlıları hatırlatmak için vardı, zavallı Müslüman kalıntıları. Kıbrıslı Türkler için

ise, Yunan ya da Bizans eserleri, o uğursuz Kıbrıslı Rumlara aitti. Kıbrıs Rum haritalarında surlar Venediklilerin vermiş olduğu kale isimleriyle yer alırken, Kıbrıs Türk haritalarında sonradan verilen Osmanlı isimleriyle gösteriliyorlardı.

Lefkosia'nın logosu, tahmin edilebileceği gibi, üç renkten –mavi, beyaz ve sarı– ve bir güvercinden oluşuyordu. Surlar, gerçek renklerine benzeyen ve Cumhuriyet'in bayrağını anımsatan sarı ile resmediliyor, surların içinde uçan güvercin ise huzur dolu geçmişi ve huzur dolu bir gelecekteki tekrar birleşme umudunu temsil ediyordu. Bu logo barışı çağrıştırırken, diğer tarafın çatışmaya işaret ediyordu. Lefkoşa'nın logosu, surların silueti içinde, semazenlerin ibadet yeri olan bir Müslüman dinî yapısını içeriyordu. Altında ise Kıbrıslı Rumlar için pek bir şey ifade etmeyen ancak Kıbrıslı Türklere çok şey ifade eden bir tarih yazılıydı: 1958, o zamanlar hem Lefkosia hem de Lefkoşa olan şehirde, ciddi toplumlararası çatışmaların baş gösterdiği yıl. Kısa süre sonra şehrin adı hem Lefkosia hem Lefkoşa olmaktan men edilecek, çatışmalar şehri ilk kez fiziki olarak bölecek ve insanlar ilk kez bir taraf seçmeye mecbur bırakılacaklardı. Amerikan iç savaşı sırasında kuzey ile güney arasına çekilen hattan esinlenerek, İngilizler bu bölünmeye “Mason-Dixon Hattı” adını verdiler. 1958'de Kıbrıslı Türkler tek taraflı olarak kendi belediyelerini kurduklarını ilan ettiler ve bu tarihi kendi logolarına da eklediler. Belediyeler meselesi 1960 anayasasında çözüme ulaştırılmadan bırakıldı.

Haritalar başkentin, Lefkosia ve Lefkoşa olmaktan, Lefkosia ya da Lefkoşa olmaya giden üzücü hikayesini de gözler önüne seriyordu. 1963'teki Kanlı Noel'in ardından Kıbrıslı Türkler taşındıktan sonra, Türkçe olan cadde isimleri değiştirilmişti. Bu, Kıbrıslı Türklerin geri dönmelerinin ne beklendiğinin ne de istendiğinin bir göstergesiydi. Kıbrıslı Türklerin 1974'ten sonra ayrıldıkları bölgelerde bu değişiklik uygulanmadı. Artık geri dönmeleri umuluyordu, çünkü böylece Kıbrıslı Rumlar da kuzeye geri dönebilirdi. Ancak Kıbrıslı Türkler, Rumca yer isimlerinin hepsini silmişlerdi.

Kıbrıs Rum tarafındaki bir levha, sorunun boyutunu açığa vuruyordu. Levhada Yunanca *Elliniko Loutro* (Yunan Hamamı) yazılıy-

dı. Altında ise İngilizce olarak “Türk Hamamı”. Surların içinden kıvrılarak uzayan yolun adı bir tarafta Athena Bulvarı’yken, diğer tarafta ise İstanbul Yolu olmuştu.

DIŞKI YÖNETİMİ

Lefkosia’nın/Lefkoşa’nın, her iki tarafın da kabul ettiği ve şehrin tamamını gösteren yalnızca bir tane haritası vardı: Şehrin kanalizasyon sisteminin haritası. Lefkoşa Kanalizasyon Sistemi, Kıbrıs’taki toplumlararası işbirliğinin en iyi örneğiydi. Kanalizasyon sistemi, iki toplumlulu projelerin en büyüğü, en uzun süredir işleyeni –ve çok açık biçimde iyi işleyeni– en başarılı olanıydı. Hiç kuşkusuz genellikle kendilerini meşgul eden temizlik faaliyetlerinden daha farklı olan bu temizlik faaliyeti, bu kez iki tarafı bir araya getirmişti.

Bunu gerçekleştiren iki tarafın belediye başkanlarıydı. Bunu nasıl başarmışlardı? Bunun cevabı, Kıbrıslı Rum belediye başkanının anlatmayı en sevdiği hikayelerden biriydi. “Kanalizasyon konusunda hızlı ve esaslı bir şeyler yapmazsak, kısa süre sonra paçalarımıza kadar pisliğe batmış olacağımızı fark ettim”, dedi muzır bir gülümsemeyle:

Bunun yapılması gerektiği konusunda iki tarafın halkını da ikna etmek zorundaydım. 1974’ün üstünden çok kısa bir süre geçmişken, travmalar hâlâ taze ve öfke hâlâ doruktayken, bunu yapmak hiç kolay değildi. İki tarafın liderini evimde bir akşam yemeği yemek üzere bir araya getirmeyi başardım. Zengin ve görkemli bir akşam yemeği hazırlattım. Yemek bitince de tualeti kullanmak isteyip istemediklerini sordum. Tabii ki ikisi de evet dediler. Onlar tualete gidip geldikten sonra, konuyu açtım. “Ekselansları, tualeti kullanmak zorunda kaldınız, bu en temel ihtiyaçlardan biri. Şehrin de buna ne kadar ihtiyacı olduğunu bir düşünün.” İkisi de ne demek istediğimi anlayarak fikrime katıldılar. Sessizce, tabiri caizse yeraltında çalıştık. Hazır olduğumuzda kanalizasyon sistemine önce hastaneler ve yabancı elçilikler gibi iki taraftaki en mühim binaları bağladık. Böylece kimse buna engel olmaya çalışmadı. Yine de, iki tarafta da şöyle bağırان bazı fanatikler oldu: “Ne yani, şimdi de bize boklarını mı gönderecekler?”

Proje gerçekleştirildikten sonra, Kıbrıs Rum basınında bir karikatür yayınlandı. Karikatür, gülümseyen iki belediye başkanını, pantolonlarını aşağıya indirmiş, karşı karşıya iki tuvalette oturmuş halde, beraber sifonun ipini çekerken gösteriyordu. Kıbrıs Türk basınında yayınlanan bir başka karikatür ise, zeminin üstünde koca bir duvar ve altında el sıkışan iki metal boruyu resmediyordu. Zemini bölünmüş olan Iefkosia/Iefkoşa, yer altında birleşmişti.

ÖLÜ BÖLGE’NİN HİKÂYESİ

Ortaçağ haritalarında, surlarla çevrili başkentin içinden bir çizgi geçerd, çağdaş haritalarda ise bir başka çizgi. Şehri bir doğu-batı eksenine boyunca bölen bu iki çizgi neredeyse aynıydı. Ortaçağ şehrinin içinden geçen çizgi bir nehirdi. Sonraları insan gayretiyle uzun bir köprü haline geldi; daha da sonra daha çok insan gayretiyle bir uçuruma, kimse-nin yaşamadığı tehlikeli bir tampon bölge haline gelecekti. Bu çizgi, hâlâ bir bölünme ve temas noktası olarak varlığını sürdürüyordu: Sınırların paradoksu.

Nehre verilen çeşitli isimler vardı: Hem uygun hem de yakışkız isimler, haritalarda yer alan resmî ve halk arasında kullanılan resmî olmayan isimler, temiz ve pis isimler, Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum isimleri. Kıbrıslı Rumların kullandıkları esas isim *Pedieos* idi (düzlük anlamındaki *pediada*’dan geliyordu), ama halk arasında *Pithkias* denirdi. Kıbrıslı Rumların çoğu ve Kıbrıslı Türklerin bazıları da nehrin bu ismiyle bilirdi. Kıbrıslı Türkler arasında *Kanlı Dere* de denirdi. *Çirkefli Dere* dedikleri de olurdu. Kıbrıslı Rumlar ise daha keskin bir isim kullanıyorlardı, *Kotsirkas* (Boklu Dere). Zaman içinde nehir, ona laik görülen tüm isimlerinin tüm çağrışımlarını tecrübe etmişti.

Nehir, 1567’de Venedikliler stratejik sebepler dolayısıyla yatağını değiştirinceye kadar, şehir surlarının arasından geçerek akıyordu. Sonraki Osmanlı döneminde, surların arasından geçen eski nehir yatağı olduğu gibi bırakılmıştı. Osmanlı yönetim merkezi boş nehir yatağının kuzeyinde bulunurken, Ortodokslarınki ise güneyindeydi. Güçlü Müslüman ve Hıristiyan aileler, nehir yatağının iki tarafındaki iki yö-

netim merkezinin çevresine toplanmışlardı. Aktığı zamanlarda suyun-da beliren kızıl tondan dolayı nehre yeni bir Türkçe isim verilmişti: *Kanlı Dere*. Sonra, taşıdığı çöplerden dolayı, biri Türkçe diğeri Rumca olmak üzere kirlilik çağrıştıran iki isim daha edildi. O zamanlar, nehir, ancak yağmurlar çok şiddetli yağdığı ve sular eski yatağı takip ettiği zaman Lefkoşa'nın içinden akıyordu. 1878'de İngilizlerin Ada'yı almasının ardından, şehrin içindeki eski nehir yatağı hijyenik sebeplerle zaman içinde kapatılmıştı. Nehir yatağı kapatılınca, yerin üstünde bir yol belirmişti; aslında bu yol, nehir yatağı üstüne kurulmuş uzun bir köprüydü.

Bu yola Hermes Caddesi deniyordu. Hermes'in çeşitli karakterleri de çok geçmeden bu nehir-köprüde belirecekti. Hermes Caddesi, farklı gruplardan insanları ticaret amacıyla bir araya getirerek, şehrin başlıca ticarî eksenine haline gelmişti. Antik Yunan'da Hermes, tüccarların tanrısıydı. O aynı zamanda, ölümlerin krallığı olan Hades'le ve Antik Yunanlıların kendi ölü bölgeleriyle de ilişkilendirilirdi. Yaşayan ve ölümler arasında geçmesi en zor sınırları bile geçebildiği için adına *Psychopompos* da (Ruhları Hades'in ülkesine götüren kişi) denirdi. 1963'ten sonra ilk kez Britanya'lı bir asker tarafından yeşil olarak çizilen çizgi Yeşil Hat olarak Hermes Caddesi boyunca oluşurken, Ölü Bölge de doğmuş oldu. Hermes'in Hades'le olan daha karanlık bağları da gerçeğe dönüştü. Hermes Caddesi, üzerinde ölümüne mücadele edilen bir sınır haline geldikçe ve kana bulandıkça, nehrin kanla ilişkilendirilen eski ismi de gerçeğe dönüştü.

Hermes Caddesi'nin Ölü Bölgesi kendi Kerberos'unu edinmek-te gecikmedi. Kerberos, Hades'in kapılarının çıkışlarını tutarak ruhların kaçmasını engelleyen, üç başlı vahşi köpekti. Bu kez Kerberos farklı tür bir anıyı koruyordu: Eski isminin anısını. *Kerberos Caddesi*, Tahtakallas mahallesinin sınırı boyunca uzanırdı. Bölgedeki Kıbrıslı Türkler 1964'te Tahtakale'yi terk etmeden önce, caddenin Türkçe bir ismi vardı: Çınar Sokak. Sokağın ismi, daha sonra Kıbrıslı Rumlar tarafından değiştirildi.

1974'ten birkaç yıl sonra, bu nehir-köprü, onu dışkı ile ilişkilendir-

diren eski işlevini yeniden kazandı. Eski yeraltı nehir yatağı, müşterek olarak yönetilen kanalizasyon sisteminin ana arteri oldu. Şehrin ana çöp taşıyıcısı ve yeraltındaki işbirliğinin merkezi haline geldi. Yerin üstü tehlikenin ve kan dökmenin mekanıydı, yerin altında ise karşılıklı bir yarar projesi ve iki taraf arasında bir köprü.

Sonradan yerin üstündeki Ölü Bölge bile yer altındaki işbirliğinin, eşi olmayan türde bir köprünün mekanı oldu. Eski şehir surlarının hemen dışında, nehir yatağının yanında, temasın ve iletişimin tek noktası bulunuyordu: Ledra Palas Otel. 1990'ların başında ben Kıbrıs'taki araştırmama başlarken, idaresi BM'nin elinde olan Ledra Palas Otel, iki taraftaki insanların buluşabilecekleri tek yerdi. Başlangıçta görüşmeler sessizce –neredeyse yeraltında– yapılıyordu, çünkü bu görüşmeleri yapanlar iki tarafta da hain olarak damgalanıyordu. Zamanla, BM, çeşitli elçilikler ve diğer kurumlar aktif şekilde cesaretlendirdikçe, buluşmalar daha yaygın hale geldi.

Nehir-köprünün ve Ölü Bölge'nin çeşitli isimlerinin birer birer gerçeğe dönüşmesi sadece bir tesadüfler dizisinden mi ibaretti? Ya da bir çeşit kader mi? Ölü Bölge'yle kendi uğraşım üzerine de düşündüm. Bu sadece bir tesadüf müydü?

DOĞUM VE ÖLÜ BÖLGE

Boş nehir yatağının içinde yürüyordum, bir yanda şehrin Kıbrıs Rum tarafı, diğer tarafta Kıbrıs Türk tarafı, tam önümde ise makineli tüfek mevzii. Terk edilmiş makineli tüfek mevziin arkasında, çürüyen, sıkışık nizamlı, mermi delikleriyle dolu Kıbrıs Türk evleri gördüm. Doğduğum yerdeydim.

1964'te doğduğum ve sadece Lemesos olarak bildiğim Lemesos'daydım. Diğer tarafı, Kıbrıslı Türklerin Leymosun dedikleri terk edilmiş tarafı görmeye gelmiştim. Lemesos, yakın zamanda Yunanistan'daki bazı şehirlerle, Selanik'le, Zakynthos'la ve Rodos'la kardeş şehir olmuştu. Lemesos, Leymosun'la hiç kardeş şehir olmuş muydu?

1964'ten sonra Leymosun getto haline gelmişti, fakat daha sonra işler yatıştığında oraya giderek, babamla karpuz ve yoğurt aldığımı-

zı hatırlıyordum. Leymosun hakkında bütün hatırladığım buydu. Orada yaşayanların hiçbirini tanıımıyordum. 10 yaşına bastığım 1974'te, Kıbrıslı Türkler kısa süre içinde oradan ayrılıyor olacaklardı. Diğer tarafa geçtiğimde, Leymosun'u ziyaret etmem gerektiğine karar vermiştim. Evler ufacıktı ve çok kötü inşa edilmişlerdi. Getto haline geldiği dönemde, Kıbrıslı Rumlar Kıbrıslı Türklerin inşaat malzemesi almalarına izin vermemişlerdi. Bunları tahkimat yapmak için kullanılmalarından korkuyorlardı. Şimdi o mahzun evlerden bazılarında Kıbrıslı Rum mülteciler yaşıyordu.

Nehir yatağını geçerek Leymosun'a, ziyaret etmek istediğim yere, çocukken arabayla Leymosun'a getirildiğimde sağımda görmeye alıştığım o tuhaf yere doğru yola koyuldum. Burası, önünde geniş bir meydan olan üç binalık bir kümeden oluşuyordu. Bir tanesi muhtemelen bir kulüp ya da idare merkeziydi, diğeri bir hastaneydi, üçüncüsü ise bir cami. Çocukken beni büyüleyen camiydi. Camiye doğru yürürken, yerinden kaldırılmış bir heykelin zeminini incelemek için durdum. Zeminde, *Türk, Öğün, Çalış, Güven* yazıyordu; cümlelerin sonunda da *K. Atatürk* olmalıydı. Kıbrıslı Rumlar onu tahrir mi etmişlerdi? Ya da Kıbrıslı Türkler ayrılırken atalarını da yanlarında mı götürmüşlerdi? 1974'ten sonraki taşınmalarında zaman zaman heykellerini de beraberlerinde götürdükleri olmuştu. Ancak emin değildim. Cami iyi durumdaydı ve kapısı kilitliydi. Yanındaki mezarlığa doğru ilerledim. Mezarlık, her yerde büyüyen yabancı otlar ve üzerinde de Arapça yazılar olan kırık dökük şatafatlı mezar taşlarıyla harap haldeydi.

Sonra onları gördüm. Dilsiz, yan yana dizilmiş yatıyorlardı, ortak bir ayrıntı ile: Çatışmalar esnasında, aynı tarihte, 13 Şubat 1964'te, birlikte öldürülmüş 14 Kıbrıslı Türk mezarı. Bu, benim doğduğum günden, 18 Şubat 1964'ten birkaç gün önce olmuştu.

Doğruca ailemi görmeye gittim. Doğduğum sıralarda neler olup bittiğini hatırlayıp hatırlamadıklarını sordum. "Şey" dedi annem, "o zamanlar kesinlikle bir şeyler olup bitiyordu. Evet, bazı sıkıntılar vardı. Senin biraz erken doğmanın sebebi de buydu. Tamamen siyasi durum yüzündendi. Ürkmüştüm". Bundan fazlasını hatırlayamadılar.

Her şey açıktı. Erken doğmamın sebebi çatışmalardı. Ölü Bölge'yle aynı zamanda, aynı şartlar altında ve aynı sebeplerle doğmuştum. Belki de, baştan beri damgalanmıştım. Ölü Bölge benim kendi kanımdandı, benim kendi kendime çağrım. Peki Ölü Bölge nerede doğmuştu? Her şey Tahtakallas'ta, Kıbrıslı Türk bir kadının öldürülmesinin Kanlı Noel'e yol açmasıyla başlamış ve olaylar devam etmişti. Ölü Bölge, doğumumdaki rolünden habersiz şekilde, araştırmamı yapmak için seçtiğim yerde doğmuştu. Belki de burayı seçmemin, Ölü Bölge'nin zihnimi bu kadar meşgul etmesinin, beni kendine doğru sürüklemesinin sebebi buydu. Yaşamak için oraya gidinceye kadar, beni kendine bu kadar çekeceğini ve gitmeme izin vermeyeceğini biliyordum.

Kendi güvenilir ailem bile bana bunların hiçbirini anlatmamıştı. Her şeyi kendim keşfetmek zorundaydım. Lemesos'ta yaşadıkları için, fazla bir şey hatırlamıyorlardı. Leymosun'da yaşıyor olsalardı, hatırlarlardı. Diğer çocuklara Savaş gibi isimlerin verildiği bir sırada, onlar sıradan şartlar altında doğan çocuklarına sıradan bir isim verdiler. Babam doğumumda hazır bulunmuştu. Diğer çocuklar doğduğu sırada, babaları onları görüp göremeyeceklerini bile bilmiyorlardı. Ben doğduğum sırada, diğerleri ölüyordu. Onların ölümleri, benim erken doğmama yol açmıştı. Kendi ailem bile benden bir şeyler saklamış, beni kandırmıştı. Kandırılanlara sonra ne oluyordu?

ÖLÜ BÖLGE'NİN İNSANLARI

Marios ve ben, Ölü Bölge'nin içinde yürüyorduk. Marios'un Ölü Bölge'ye ilk geliyordu. Birçok kişi gitmemesini söylemişti. Ona buraya gelen insanların hain olduğunu anlatmışlardı. Ledra Palas Otel'de düzenlenmeye başlanan iki toplumlu toplantılardan birine gidiyorduk.

Bu toplantılar giderek daha sık yapılmaya başlanıyor ve sürekli yeni gruplar oluşturuluyordu: Öğretmenler grubu, avukatlar grubu, kadınlar grubu, sanatçılar grubu ve başka gruplar. Toplantılara katılan insanların çoğu, iki taraftaki en büyük iki sol partinin üyeleri idi. AKEL ve CTP, daha küçük ve merkez sol bir parti olan Kıbrıs Türk partisi TKP ile beraber sık sık kendi toplantılarını ve faaliyetlerini dü-

zenliyorlardı. Fakat başka birçok partiden insanlar da –bazı DISY taraftarları ön saflardaydı– “iki toplumlu toplantılar” denen bu etkinliklere katılıyorlardı. Bir yandan da, öğretim görevlileri ve İsrail ve İrlanda gibi yerlerde tecrübe edinmiş profesyoneller tarafından “Çatışma Çözümü Seminerleri” düzenleniyordu.

Amaç, diğer taraftaki insanlarla karşılaşmak, onlarla konuşmak ve diyeceklerini duymaktı: Başlarına gelenleri, hatıralarını, düşüncelerini, korkularını ve umut ettiklerini. Bu toplantıların, karşılıklı anlayış ve uzlaşma sağlaması ve bir Ölü Bölge ile ikiye ayrılmış bir adada ortak bir zemin yaratması ümit ediliyordu. Toplantılara katılanlar, önce, diğerlerinin diyeceklerini dinlemeyi deniyorlardı. Kıbrıs için bu bile başlı başlına devrim niteliğinde bir işti. Bunu yaptıkları ölçüde de hainlikle suçlanıyorlardı.

Resmî pozisyonların karşıt duruşlarına rağmen –Kıbrıslı Rumlar yakınlaşmada, Kıbrıslı Türkler ayrılıkta ısrar ediyorlardı– Ölü Bölge'deki insanlar genellikle iki tarafta da kınanmaktan kurtulamıyorlardı. Kıbrıs Rum tarafında suçlamalar çoğunlukla sağdan geliyordu:

Neden birbirleriyle konuşmak için oraya gidiyorlar? Bizim aramızda hiçbir zaman sorun olmadı, geçmişte uyumlu bir şekilde yaşadık. Hepsi Türkiye'nin suçu. Bu toplantıların düzenlenmesi, açıkça, Türk propagandacılarının ısrarla savundukları gibi, geçmişte sorunlar yaşadığımız anlamına geliyor. Böylelikle yasadışı devletlerine uluslararası tanınma da sağlamış oluyorlar.

Fakat, Kıbrıs Rum tarafının resmî yakınlaşma politikasının gereği olarak (*epanaprosegisi*, “yeniden bir araya gelmek”) toplantılara istemeyerek de olsa genellikle izin veriliyor ve hatta toplantılar bazen Kıbrıs Rum mercileri tarafından teşvik ediliyordu. Fakat tek bir şartla: “Diğer tarafa yasal bir devlet olarak tanınma ihsanını vermeyeceklerdi”. Bu konu, iki tarafın siyasi liderlerinin buluşmalarında ya da Ledra Palas'ta düzenlenen siyasi parti liderleri toplantılarında asla açılmazdı.

İşler Kıbrıs Türk tarafında da karışıkta. Kıbrıs'taki sorunun iki toplum arasında olduğunu savunan resmî görüşe göre, eğer ortada çö-

züm isteyen gerçek resmî bir irade varsa, bu toplantılar desteklenmeliydi. Buna rağmen, suçlamalar çok keskindi ve toplantılar genellikle yasaklanıyordu. Alarm zillerini çalan yine sağdı. “O insanlar orada vahşi Kıbrıslı Rumlarla birlikte hareket ederek ve bizi katledenlerle görüşerek ne yapıyor? Ellerinden bizim kanımızın damladığı insanlarla ancak hainler oturup konuşur.”

ÖLÜ BÖLGE’NİN DİLİ

Paylaştığımız tek şey, hainlik suçlamaları değildi. Bir konuşma özrünü de paylaşıyorduk. Kekeliyorduk.

Ölü Bölge’nin içinde olmak, bir tür dahili sürgündü. İnsanlar kendilerini, kendi halklarından uzaklaştırıldıkları, yabancılara şüphe ile bakılan, iki tarafa da ait olmayan bir yerde buldular. Ölü Bölge’nin diline gelince, sürgün üç misliydi.

Öncelikle, ortak bir iletişim aracı olmaktan yoksun olan iki ana dilimizden de, Yunancadan da, Türkçeden de sürülmüştük. Kendi “ana dilimiz” içinde bile bir sürgün yaşıyorduk. Ana dilimiz, okullarda öğrendiğimiz standart Yunanca ve standart Türkçe değil, kendi lehçemizdi. Biri konuşurken, “standart” dil, standart olmaktan çıkıyordu. Standart diller, Türkiye ve Yunanistan tarafından yaratılmıştı. Anavatanların bağrından “yabancı insanlar” nasıl sürgün edildiyse, “yabancı” kelimeler de söküp çıkartılmıştı. Kıbrıs’ta “standart dil” konuşmak, külfetli bir işti. Kolaylıkla akıp giden lehçelerin tersine, standart dilleri konuşmak gayret gerektiriyor, kekelemeye yol açıyordu. Kıbrıs’taki birçok insan geçmişte iki dilliydi, ya da daha doğrusu iki lehçeli. Husumet büyüdükçe ve halklar ayrıldıkça, insanlar gerçek Türkler ve Yunanlılar gibi konuşmayı öğrendikçe, diğer lehçe düşmanın lehçesi haline gelip de kullanıldığında yaptırımlar uygulandıkça, ortak bir dilden yoksun bırakıldık. Ortak kolonyal geçmişimizin ve Batılı olma arzumuzun bize sağladığı dil dışında: İngilizce. Bu, ikinci sürgündü. Kıbrıs sorununu İngilizce tartışıyorduk.

Kıbrıs sorunu hakkında konuşmak da Ölü Bölge tarafından ayrılmıştı. Bizim kahramanlarımız, onların katilleri; bizim doğrularımız

onların yanlışları; bizim tarihimiz onların mitolojisi; bizim Mutlu Barış Harekatımız onların barbar Türk işgali; bizim devletimiz onların sözde devleti. Resmî tabirlerle konuşmak çok kolaydı. Kelimeler, düşünceler ve iddialar kolaylıkla akıyordu çünkü zaten orada, hazır halde duruyorlar, her zaman kullanılıyorlardı. Kıbrıs'tan bir bütün halinde bahsedebilmek için, iki tarafın da kullanabileceği sıfırdan bir dil icat edilmesi gerekiyordu: Anlaşmanın, empati kurmanın, bağışlamanın dili. Ölü Bölge'de tereddüt içinde birbirleriyle konuşmaya çalışan insanlar varoldukça, bu dil icat edilmeliydi. Bu, belirsizliğin ve sorgulamanın diliydi, hazırda bulunan ve menfaat getiren kutsal hakikatlerden oluşmuyordu. İnsanlar orada konuşmaya çalıştıklarında, sıklıkla kekeliyorlardı.

Bu zorluk, bahsetmeye çalıştıkları şey, temel bir insan deneyimi olan acı olduğunda bile ortaya çıkıyordu. Acının dili, her iki tarafın resmî politikaları tarafından gasp edilmişti. Kıbrıs'ta siyasetin dili, her iki taraf tarafından da acının ve ıstırapın diline döndürülmüştü; ancak öyle ki, diğer tarafın acısına saygı duymaya asla izin verilmiyordu. İki taraf da, acıyla, gerçek acıyla, hatta aynı tür acıyla çılgılık atıyordu. Taraflar acılarını duyurmak üzere diğer tarafın acısını bastıran sapkın bir yaygara yarışında kilitlenmişlerdi. Ölü Bölge'deki barış eylemcileri bile barış hakkında konuşurken zorlanıyorlardı. “Barış” kelimesi parçalara ayrılmıştı. Barışın dili “Mutlu Barış Harekatı” ve “barış içinde birlikte yaşama” sözleriyle gasp edilmiş, barış konuşmaları, diğerlerinin acılarını yok saymayı ve tarafların kendi uyguladıkları şiddeti saklamayı adet edinmişti.

Kıbrıs'ta, Kıbrıs hakkında konuşmaya izin verilen tek dil, acının diliydi. Aslında, ciddiye alınan tek şey, Kıbrıs'ın acısının diliydi. Başka yerlerdeki diğer sorunlar burda zar zor dikkat çekiyordu. Kıbrıs'ın içinde de aynı şey geçerliydi. Konuşmaya değer bulunan tek sorun, Kıbrıs sorunuuydu. Başka her şey önemsizdi, bekleyebilirdi. Yabancı göçmenlere, dini azınlıklara ya da kadınlara karşı uygulanan ayrımcılık gündem olmaktan çıkarılmıştı; onlar bekleyebilirdi. Sessizliği bozmaya kalkışan biri olursa, hainlikle –başka neyle olabilir-

di ki?– suçlanıyordu. “Bizi insan haklarını çiğnemekle suçlamaya nasıl cüret edersin, tam da biz diğer tarafı bununla suçlarken?” Kıbrıs sorunu içerideki suiistimaller için mükemmel bir mazeret haline gelmişti. Ve Kıbrıs sorunu hakkında yapılan konuşmalara mutlaka göz-yaşı karışmalıydı. Bırakın gülmeyi, sırtıtmak bile epey yakışksız bir tavidir.

Ölü Bölgedeki insanların kekeleyişinin bir başka sebebi de, diğer tarafa biraz fazla yaklaşıyor olmanın korkusuydu: Orada konuşulanları birilerinin kendi tarafına rapor etmesi ve alenen hain ilan edilme korkusu. Orada konuşmak, ip üstünde yürümek gibiydi: Daha önce hiçbirimizin tecrübe etmediği korkutucu bir deneyim ve bu deneyim Ölü Bölge’nin sınırları içinde o anda yaşananlar esnasında edinelebilirdi.

ÖLÜ BÖLGE’NİN HISSİYATI

Orada buluşan insanların bir başka tehlikeli kusuru daha paylaştıkları söylenirdi: Utanç duygusunu.

Utanç. Ölü Bölge’nin boşluktaki duygusal karşılığı buydu. Garip bir yakınlık, uzaklık, özdeşleşme ve inkar hissi. Utanç, resmî geçit törenlerinde, bayraklarda, kahramanlarda ve tumturaklı siyasi beyanlarda dile getirilen ve iki tarafta da hakim duygu olan gururun tersiydi. Gurur güçlü ve yüksek sesli bir dil kullanıyordu. Utanç, çekingence fısıldanan bir itiraf gibiydi. Ölü Bölge’de insanlar konuşmaya çalıştıkça, kendi ıstıraplarını kendi sesleriyle detaylarıyla anlattıkça, oğullarının gözlerini, bahçeye ektikleri gülleri ve nasıl hâlâ onların kokularıyla uyandıklarını, son olduğunu bilmeden kocalarıyla yaptıkları son konuşmaları, kız bebeklerini son anda gideceği yere asla varamayan o arabaya bindirmekten nasıl vazgeçtiklerini, tüm bunları, saygınlıklarını korumak için seslerini titretmeden anlatmaya çalıştıkça, diğerleri de ilk defa duyuyormuşcasına dinliyorlardı. Diğer taraftan gelenler de genellikle ilk defa duyuyorlardı. On yıllar boyunca bunlardan başka bir şey duymamış olan aynı taraftan gelenler için de, kelimeler insanın içini oynatacak kadar yeniydi. Senelerin resmî söylemlerinden uzak, farklı bir

sesten yeniden duyuldukça, anlatılanlar bir kez daha insanileşiyordu. Empati için bu alan açıldıkça, hemen yanında bir alan da utanç için açılıyordu. Diğer taraftakilere çektirilen acının, çektirilen bu acıyı hâlâ itiraf etmemenin ve hiçbir sorumluluk üstlenmemenin utancı.

Utancın çeşitleri vardı. Mesela, sonradan pişman olunacak şeyler yapmanın utancı vardı. Ama daha yaygın olanı, hiçbir şey yapmamış olmanın utancıydı. Diğer insanlar, hatta bir zamanlar komşu olduğumuz, arkadaş olduğumuz insanlar zarar görürken ses çıkarmamış olmanın utancı. Radikallerin tarihin gidişatını belirlemelerine izin vermiş olmanın utancı. Oyunun kurallarını kendi aralarında tayin etmelerine izin vermiş olmanın utancı. Utancı bir kez hisseden insanlar, artık pasif kalamayacaklarını anlayacaklardı. İnsanca davranma cesaretini gösterememenin acı ürünlerini tatmışlar, sessiz kalmanın yol açtığı sonuçları görmüşlerdi.

Ya benim gibi genç insanlar? Ben de zaman zaman utanç hissediyordum. Önce bir Kıbrıslı Rum olarak, sonra da Kıbrıslı Türkler adına. Her iki tarafta da insanların ne kadar az utanç duyduklarını görerek utanıyordum. Ama ben neden utanç hissetmeliydim ki? Hiç kimse beni hiçbir şey için suçlayamazdı. Kendimi bu histen kurtarmaya çalıştım. Bunun haksız bir biçimde üzerime yüklenmiş ikinci bir deri olduğunu düşünüyordum. Lemesos denen şehrin bir yanında doğmuştum. Doğumumu ben seçmemiştim. Hiçbir şey için suçlanamayacağım açıktı. Yoksa değil miydi?

MİLLİ MÜCADELE MÜZESİ

Celladın ilmiğinin arkasında duran genç adamlar suçlayıcı gözlerle bana baktılar. 1955-1959 sömürü karşıtı EOKA isyanı sırasında İngilizler tarafından asılmışlardı. Fotoğrafları sonradan, Lefkosia Milli Mücadele Müzesi'nde, bir darağacı röprodüksiyonunun arkasındaki duvara asılmıştı. İki kalın mumun bulunduğu odadaki bu fotoğraflardaki bir şeyler, bana kilise ikonlarını hatırlattı. Modern seküler dönemde bu müzeler yeni dinimizin kutsal mekanları haline gelmişti. Ancak bu kilise boştu.

Bitişik odadaki fotoğraflardan, diğerleri, ölümlerin dünyasından bana bakıyorlardı; isimlerinin baş harfleri yan yana gelince EOKA kelimesi oluşuyordu. Çoğu liseli çocuklardı, mücadeleye kalpleri ve ruhları ile katılmış çocuklar. Çocuk olsun olmasın, İngilizler onları, Majestelerinin İmparatorluğu'nun ihtişamını tehdit eden teröristler olarak görmüştü. Kıbrıslı Türkler de onları terörist kabul etmişti. Diğer odalarda, İngiliz beyefendileri tarafından muhtemelen "vahşi teröristler" oldukları gerekçesiyle cezaya çarptırılmış, işkence ile yaralanmış vücutların fotoğrafları gösteriliyordu. Artık ihtiyaç duymadıkları kıyafetleri, cam kutularda sergileniyordu. Bu genç adamların düşüncelerini, aşk ve ihtişam hakkında lise çağlarında yazdıkları şiirleri içeren defterler vardı.

Bir kez daha kendimi, genç adamların sert bakışları altında buldum. Bir kez daha bakışları, dile getirilmeyen bir suçlama gibi üzerime çöktü. Bu kez, diğer Milli Mücadele Müzesi'ndeki gibi değildi. Bir sorumluluk, zulüm ya da kabahatle itham edilmiyordum. Bu kez, hainlik, saygısızlık, hatta kutsal değerlere hıyanetle ve aynı zamanda, fotoğrafları TMT'nin harflerini çizen kişilerin ölümleri için üzülmüş olmaktan suçlanıyordum.

Lefkosia'daki Milli Mücadele Müzesi, aynı Lefkoşa'daki Milli Mücadele Müzesi gibi, surların içinde konumlanmıştı. İki müze çok farklı ama aynı zamanda çok benzerdi. Aynı dili, aynı ses tonuyla konuşarak, hararetle ihtilafa düşüyorlardı. Lefkoşa'da dışarıda bir tek Türk bayrağı dalgalanırdı, Lefkosia'da ise bir tek Yunan bayrağı. Her iki müze de kendine bağımsızlığı konu edindiği halde, görünürde sadece bu iki bayrak vardı.

Bu bir tarih müzesiydi, ancak bu kez hikaye, başıyla sonuyla pek açık değildi. Lefkoşa'daki müze, bir doğru üzerine inşa edilmişti, Lefkosia'daki ise sadece çeşitli odalardan meydana geliyordu. Kıbrıs Türk müzesi 1980'lerde inşa edilmişti, Kıbrıs Rum müzesi ise 1964'e kadar uzanıyordu. Cam kutuya yerleştirilmiş bir levha Kıbrıs'ın tarihini anlatıyordu:

Ada, Mikenlerin yerleşmesiyle beraber, M.Ö. 14. yüzyılda Yunan adası haline gelmiştir. Bu dönemden itibaren Kıbrıslıların eserleri, dili, alışkanlıkları ve gelenekleri Yunan olagelmıştır. Hiçbir yabancı yönetim, Kıbrıs halkının ulusal karakterini değiştirmeyi başaramamıştır. Türk idaresini, Britanya idaresi takip etti. Mücadele 1 Nisan 1955'te başlamış ve çocuklar da dahil olmak üzere herkes mücadelenin bir parçası olmuştur. Hayal edilemeyecek dört yıllık bir kahramanlık ve özveriden sonra, mücadele adaletsiz bir antlaşma olan Londra-Zürih Antlaşması ile sona ermiştir. Müzede sergilenenler, bu mücadelenin özünü ve ruhunu gösterir.

Bu, hüznü bir hikayeydi. Mücadele, ölümlere rağmen, amacına ulaşmamıştı. "Kıbrıs halkı"ndan dem vururken kastettiği ise Kıbrıslı Rumlardan ibaretti. M.Ö. 14. yüzyıl, tarihin başlangıcıysa ve Kıbrıs o gün bugündür Yunansa, Kıbrıs'ta yaşayan Türkler buraya ait değildi. Onlar, yabancı zalimlerin önemsiz kalıntılarıydı. Kıbrıs Türk müzesi, başka bir hikaye anlatıyor olduğu için, farklı bir başlangıç seçmişti. Tarih, Osmanlıların 1571'de Kıbrıs'ı fethetmeleriyle başlıyordu. 1878'de Britanyalılar devralana kadar, Kıbrıs Osmanlı'ydı. Bu durumda Kıbrıs, tarihsel olarak Türk'tü. Kıbrıs'ta yaşayan Yunanlılar, çoğunluk bile olsalar, haksız bir olaylar silsilesinin neticesiydi.

Başlangıçlar tuhaf şeylerdi. Başka her şeyin mutlaka sahip olduğu farz edilen bir şeyden yoksunlardı: Bir başlangıçtan. Tarihin izlediği yolda başlangıçlar geniş ve açık tutulurdu. Geniş olmalıydılar, çünkü arkalarında saklamaları gereken şeyler vardı. Ve bir de sonuca gebe olarak doğarlardı. Arkalarında, diğer muhtemel başlangıçları saklarlardı. Her zaman bir adım geri atılabilir ve bir başlangıca neyin sebep olduğu sorulabilirdi. Öyleyse başlangıçlar bir anda ortaya çıkmıyor, fakat çok sonraları bir başlangıç olarak belirleniyorlardı. Hikayelerinin başlangıçlarını belirleyen, iki taraftaki siyasi hedefler ve arzuları gelecekti. Bir taraf, tarihi sadece ve sadece ENOSİS yönlendirebilir derken, diğer taraf tarihin tek hakkaniyetli neticesinin TAKSİM olduğunu varsayıyordu. Başlangıç sonuca değil, sonuç başlangıca sebep oluyordu.

İki müzenin de belirgin başlangıçları vardı, ancak Kıbrıslı Rumlarınkinin bir sonucu yoktu. Kıbrıslı Rumların müzesi, Kıbrıslı Türklerin müzesindeki mutlu sona benzeyen, sevinç duyulacak bir mutlu sondan yoksundu. Tarihi metnin de açıkladığı üzere, Kıbrıs Rum mücadelesi “adaletsiz Londra-Zürih Antlaşması’yla” sona ermişti. Üzücü bir netice olarak bağımsızlık elde edilince, ENOSİS amacına ulaşamamıştı. 1964’te bir Kıbrıs Rum müzesi açma kararı alındığında, birçok Kıbrıslı Rum buna itiraz etmişti. ENOSİS mücadelesi henüz bitmemişti, nasıl olur da bir müze inşa edilirdi? Cevap basitti, “gelecek nesilleri ENOSİS mücadelesini sürdürmeye teşvik etmek için”. Bir başka oda, müzeye yakışacak bir son, sonradan eklenecekti.

1964’te kurulan Kıbrıs Rum müzesi, sadece Yunanlılardan ve Türklerden bahsediyordu, Kıbrıslı Rumlardan ve Kıbrıslı Türklerden değil. Burada, 1960 için duyulan Rum memnuniyetini gösteren hiçbir şeye rastlanmıyordu. 1960’ı kutlayan, düşmanlardı: Sergilerden biri, bağımsızlığın ardından sevinen Kıbrıs Türklerini gösteriyordu. Buradaki esas düşman İngilizlerdi. EOKA’ya karşı İngilizlerle işbirliği yapan Kıbrıs Türklerine, ikincil bir rol veriliyordu. Buna rağmen, İngilizlerden daha fena tasvir ediliyorlardı. Bir Kıbrıs haritası, 1955-1959 yılları arasında Rumlara yapılan zalimliklerin gerçekleştirildiği yerleri gösteriyordu. İngilizlerin zalimlikleri parlatılmış bir botla işaretlenmişti, Türklerinki ise bir fesin önünde, keskin kavisli bir bıçak tutan bir kol ile. İngilizler, cinayetler işleyen askerlerdi; Türkler ise insan kasabı barbarlar. Bir başka odadaki sergi, kasapların bıçaklarını takdim ederek, bu bıçakların Türkler tarafından Yunanlıları katletmek için kullanıldığını açıklıyordu (Aynı bıçakları İstanbul’daki Askerî Müze’de de görmüştüm. Kıbrıs Rumları tarafından Kıbrıs Türklerini katletmek için kullanılmışlardı). Lefkosia müzesindeki sergilerden biri, 1958’de olmuş bir olaya dairdi. Kontemenos köyünden otuz Rum, İngilizler tarafından tutuklanmış, bir Türk köyünün civarına terk edilmişlerdi. Türklerle haber salınmış ve onlar da silahsız Rumları yakalamış ve sevizini öldürmüşlerdi. Bu müzedeki en önemli tarihî olaylardan biri buydu; ancak diğer müzeye bakılırsa bu olay hiç olmamıştı.

Ölen kahramanların fotoğraflarıyla bir tarafta EOKA, diğer tarafta ise TMT yazılmıştı. Burada, İngilizlerin ve onların Türk işbirlikçilerinin erişebildiği modern silahlarla tezadı gözler önüne sermek için, EOKA savaşçılarının kullandığı eski silahlar gösteriliyordu; diğerinde ise Kıbrıslı Rumların sahip olduğu gerçek silahlara karşı, Kıbrıslı Türklerin kullandığı el yapımı silahlar. Sahip oldukları ortak ismin ötesinde, iki müze birbirlerine başka taraflarıyla da benziyordu. Tarih her zaman bir savaş tarihiydi, erkeklerin savaşının tarihi; ve benmerkezciydi, bizim kahramanlarımız onların teröristleriydi, onların çektikleri acılara değinilmiyordu, kendi toplumumuzdan insanların öldürdüğü diğer insanların bahsi yoktu, iyi geçinen insanların da. Asla diğer tarafa ulaşmayı başaramayan iki umutsuz çığlık ve ortada, onları geri yansıtan bir duvar. Fakat diğer müze, bu müze gibi bir terk ve ihmal edilmişlik havası yaymıyordu. Bu müze geçmişten kalma bir fosil gibiydi, çünkü hizmet ettiği siyasi amaç, ENOSİS, artık geçerli değildi.

HAFIZA VE UNUTMAK

Hafızaya iki tarafta da hürmet ediliyordu. Ancak, Ölü Bölge'nin iki tarafından da bakılacak olursa, hafızanın unutmakla da aynı ölçüde alakalı olduğu görülürdü; geçmişle ve gelecekle alakalı. Kıbrıslı Türklerin “Unutmayacağız”ı, gelecekteki bölünmüş bir Kıbrıs'ı meşru kılıyordu. Kıbrıslı Rumların “Unutmam”ı, birleşmiş bir adada, Kıbrıslı Rum mültecilerin gelecekte geri dönmesine ilişkin bir umut ifade ediyordu. Kıbrıslı Rumların “Unutmam”ında, Kıbrıslı Türklere, onların mültecilerine, ıstıraplarına ya da acılarına hiçbir yer ayrılmamıştı. Kıbrıslı Türk “Unutmayacağız”ı, Kıbrıslı Rumların başlarına gelen trajik olayların hiçbirini içermiyordu. Bütün bunlar, toplumsal hafıza kaybının çöplüğünde ıskartaya çıkarılmıştı. Ne var ki hafıza kaybı, genel afa yol açıyordu. Diğer toplumun üyelerine uygulanan şiddet için hiç kimse cezalandırılmıyor, hiç kimse sorumlu tutulmuyordu.

Genel af ve hafıza kaybı, Kıbrıslı Rumlar arasında, unutmayı savunan ancak “unutmak” kelimesinden kaçınanlar tarafından öne

atılıyordu. DISY, darbenin unutulmasını ve darbeye iştirak etmenin cezası olarak sadece kamu hizmetindeki görevlerini kaybeden birkaç Kıbrıslı Rum'un genel af çerçevesinde işlerine geri dönmesi gerektiğini savunuyordu. Genel af, kendisine karşı gelenler için Makarios'un da seçtiği yoldu. İddia hâlâ, Türk tehlikesinin, kendi muhasebemizi yapmak için zaman bırakmadığı yönündeydi. Neler yaşandığını ve kimlerin sorumlu olduğunu açıklayabilecek belgelerle birlikte, dillere düşmüş "Kıbrıs Dosyası"nın sonsuza kadar kapalı kalması gerektiğine karar verilmişti. Hepsi affedilmiş ve unutulmuştu. Fakat iş diğer kötülöklere gelince, başkaları tarafından yapılan kötölöklere, onlar asla affedilemez ve unutulamazdı. İki taraf da, adaletten ve şiddet sanıklarının cezalandırılması gerektiğinden bahsediyordu, ancak kastettikleri sadece onlar üzerinde şiddet uygulayan diğer halkın üyeleri idi; kendilerine şiddet uygulayan kendi halkının üyeleri değil. İki taraf da önyargılı yabancılardan, Kıbrıs'ı birbirine katan dış güçlerden dem vuruyor, esas sorumluların onlar olduğunu söylüyordu. İki taraf da *onlardan* sorumluluklarını kabul etmelerini talep ediyordu.

Darbeyi gerçekleştirenlere ne olmuştu? Onların kim olduklarını şimdi kim hatırlıyordu? Hatırlayan bazıları vardı. Tutuklanan ve işkence görenler onları asla unutamazlardı, ne var ki onların anıları ne okul kitaplarında yazıyordu ne de Enformasyon Dairesi'nin yayınlarına malzeme olabiliyordu.

Ya darbecilere ve yandaşlarına ne oldu? Tutkuyla cuntayı destekleyen Atına'daki Kıbrıslı Rum öğrenci liderlerine? Türk yayımlıcılığının habislikleri üzerine ahkam kesen ünlü akademisyenler olabildiler mi? Kıbrıs'ta yaşayan diğerlerine ne oldu? Gazeteleri ve televizyon istasyonları olan ve bunları kendi görüşlerini öne çıkarmak için kullanan önemli medya şahsiyetleri olabildiler mi? Bir gün, hakikatten, hafızadan ve bilgilendirmeden sorumlu hükümet dairesinin, Enformasyon Dairesi'nin en tepedeki yetkilisi olabilecekler mi? Siyasetin kibirli dilini konuşan, saygıdeğer milletvekilleri olabildiler mi? Bu insanlar bir gün, Ölü Bölge'de bir araya gelenleri, hain olmakla suçlayacaklar mıydı? Daha önce işkence yaptıkları kişiler konuşmaya başlayınca,

onları pahalı hukuk davalarıyla tehdit edecekler miydi? Hayır, bunların hiçbirisi mümkün değildi. Hayır, böyle şeyler asla olamazdı.

Haksızlık ve acı, bunları yaşayanlar tarafından unutulamazdı. Yaralar hâlâ orada duruyordu. Onları kapamaya çalışmak, varlıklarını yok etmemiş, iltihaplanmalarına ve ölümcül hale dönüşmelerine neden olmuştu. Ölü Bölge'ye yaptığım gidiş gelişlerin bana öğrettiği buydu. Fakat artık bir ceza verilmesi için çok geç olduğunu hissediyordum. Kanıt toplamak zorlaşmıştı. Geç kalmış bir adalet, adaletsizliğe dönüşebilirdi. Yine de, takdir edilmek için, sorumluluğu üstlenmek ve bağışlanmayı dilemek için asla çok geç olmazdı.

ÖLÜLERİN BÖLGESİNE GERİ DÖNÜŞ

Kıbrıs Rum tarafındaki araştırmam neredeyse bitmişti. Şimdi ölülerin bölgesine gidiyor olmak, geleceğe dönmek gibiydi. Her iki taraf da, tarihin, arzu ettikleri geleceğe imkan tanıyacağını düşündükleri versiyonunu, geçmişe yansıtmıştı.

Bu durumda, tarihin çoğu doğumlardan ibaretti. Doğumların nasıl seçildiğinden ve tarihî olayların nasıl yaşam bulduğundan ibaret. Belirli olayların nasıl devam ettirilmek üzere seçildiğinden, öne çıktıklarından ve tarihin parçası haline geldiklerinden ibaret. Diyelim, bir kahvehanede bir Kıbrıslı Rum, bir Kıbrıslı Türk'e kahve ikram etmiş olsun. Daha sonra bu olay, unutulmaktan kurtarılarak, Kıbrıslı Rumların beraber yaşama kıssalarında yer alan, tarihî bir olay statüsüne yükseltilir. Mesela sonra kağıt oynarken kavga etmiş olsunlar. Bu olay, Kıbrıslı Türklerin çatışma tarihine işaret eden oldukça anlamlı tarihî bir gerçek olarak doğar. Kıbrıs Rum tarihine daha yakından baktıkça, doğduğu şartları anlamaya başlıyordum. Kendi doğumumdan öğrenmiş olduğum gibi, doğum koşulları çok mühimdi.

Kıbrıs Rum tarihi her zaman Kıbrıslı Türk kardeşleriyle barış içinde yaşadıkları bir geçmişten bahsediyor değildi. Bu tarih, ancak 1974'ten sonra ortaya çıkmıştı. 1960'tan önce, amaç ENOSİS ve esas düşman da İngilizler iken, Kıbrıslı Türklerle pek ilgilenilmiyordu. Onlar sadece, eski fatihin sönük kalıntılarıydı. İngilizler bir dönem Kıbrıs-

lı Rumları Helen değil, ırkların ve kültürlerin özelliiksiz bir bileşimi olan Kıbrıslılar olduklarına ikna etmeye çalışmıştı. Kıbrıslı Rumlar karşılığında, sadece ve kesinlikle saf Yunanlılar olduklarında ısrar etmişlerdi. Benzer şekilde İngilizler başlangıçta, yeni Türk ulusuna vaaz veren Atatürk'ü takip eden Kıbrıslı Türklerden hoşlanmayan Kıbrıslı Türk İslâmcılara destek vermişti. Ancak aynısını yapan Kıbrıslı Rumlar olunca, bu ters tepki yaparak, Kıbrıslı Türkleri şevk dolu Türklere çevirmişti.

Ancak, 1960'tan sonra, Kıbrıslı Rum tarihçiler onlarla birlikte yaşayan ve siyasi talepler dile getiren Türklerin kökenlerini daha yakından incelemeye başladılar. Bu dönem, Kıbrıslı Rumların hâlâ ENOSİS'i gerçekleştirmek istediği, toplumlararası çatışmaların sürdüğü ve Kıbrıslı Türklerin TAKSİM talebinde bulunduğu dönemdi. Artık İngilizler resimden çıktığına göre, Kıbrıslı Türkler başlıca engel olarak belirmişti. Kıbrıslı Rum tarihçiler büyük bir sevinçle aslında Kıbrıs'ta hiç Türk olmadığını keşfettiler. Zavallı şeyler bunu bilmeseler de, aslında onlar "İslâmlaşmış *Ellineslerin*" torunlarıydılar. Neticede, özünde Yunan kanı taşıyorlardı. Hepsi Yunan olduğuna göre, ENOSİS tamamıyla meşruydu. Kıbrıs'taki Türkler de kan örnekleri üzerinde çalışmalar yaparak Kıbrıs'ta yaşayan Rumların Yunanlı olmadıklarını, Anadolu halkıyla akrabalıklarının daha fazla olduğunu kanıtlamaya çalıştılar. Kendi kendini doğrulamanın tarihi, diğerinin varlığını ve kimliğini yalanlamanın tarihi ile el ele ilerledi.

1974'ten sonra, Kıbrıs'taki Rumlar Kıbrıslı Rumlar olurken, diğerleri Kıbrıslı Türkler adını aldı; Kıbrıs'ın tarihi de bir arada yaşama hikayesine dönüştü. Artık Türk değillerdi, özellikle de Türkiye'deki gerçek Türklerden ayırt edilmeleri ve yurttaşlar olarak tekrar birleşmelerini isteme gerekliliği göz önünde tutulursa. Onlar artık *Kıbrıslı* Türklerdi ve *Kıbrıslı* Rumlarla paylaştıkları birçok ortak nokta vardı. Kıbrıslı Türkler de kendi tarihleri içinde çeşitli kereler yeniden doğmuşlardı: Önce ayrıcalıklı Osmanlılar olarak, sonra Müslümanlar, sonra Türkler, en sonunda da kendi devletlerinin yönetimini ellerine alan Kıbrıs Türkleri olarak; ve bazıları şimdi Kıbrıslı olduklarını iddia ediyorlardı.

Ben de doğumlarımı ve atalarımı seçmiştim. Yunanistan'da bir akrabam olduğunu keşfetmiştim. Yunanlılar ve Türkler hakkında yazdığı bir hikaye ile Yunan-Türk Dostluk Ödülü kazanmış bir kadındı. Bunun çok önemli olduğunu düşündüm. Aynı zamanda, doğum günümün öneminin de farkına varmıştım. Ölü Bölge'nin doğumuna yol açan olaylar sebebiyle doğmak bizi bir nevi akraba yapmıştı. Ölü Bölge benim kendi anavatanımdı.

İçerideki muazzam siyasi farklılıklara rağmen, belirli meselelerin epey birleştirici etkisi vardı. Örneğin, Türk yayılcılığı. Farklı siyasi eğilimler taşısalar da bütün Kıbrıslı Rumlar bu fikri savunuyor görünüyordu. Bu fikir çok çekiciydi çünkü sadece darbeciler için değil, 1960'larda Kıbrıslı Türklere çok eziyet çektiren Kıbrıslı Rumlar için de güçlü bir şekilde topluca günahlarından arınma imkanı sunuyordu. Kıbrıslı Türkler kendi itham ve suçlamalarını tek bir kelimeyle, ENOSİS'le özetleyip onlara sıkıca sarıldılar. Bu da onların kolektif mazeretleri ve kendi günahlarından arınma yoluydu. Kıbrıslı Rumlar her zaman ENOSİS istemişlerdi ve hâlâ bir gün Kıbrıs'ı Yunanistan ile birleştirebileceklerini umut ediyorlardı. Başkalarının değişmeyen kötü niyetlerinin olduğunu iddia ederek kendi günahlarından arınabilinse de, bunlar gerçek korkulardı; geçmiş tecrübeler ve geçmiş acılara dayanan korkular. İki taraf da kendini küçük ve savunmasız hissediyordu. Kıbrıslı Türkler kendilerini Kıbrıslı Rumlarla ya da hem Kıbrıslı Rumlarla hem de Yunanlılarla kıyaslıyorlardı. Kıbrıslı Rumlar kendilerini hem Kıbrıslı Türklerle hem Türklerle kıyaslıyorlardı. Güçsüz azınlıklar olma hissi, bütün dünyanın kendilerine karşı olduğu ve diğer tarafı tuttuğu kanısı ile birleşip artıyordu.

Kıbrıslı Rumlar Türk yayılcılığından korktukça, yardım ve güvenlik için Yunanistan'a yöneliyorlardı. Onlar bunu yaptıkça, Kıbrıslı Türkler ENOSİS tehdidini daha çok hissediyorlardı. Kıbrıslı Türkler, iç işlerinde Türkiye'ye daha çok yetki verip, yardım ve güvenlik için Türkiye'ye yöneldikçe, Kıbrıslı Rumlar da bunu Türkiye'nin gücü ele geçirmesi ve Türk yayılcılığının bir başka kanıtı şeklinde algılıyorlardı. İki el birliğiyle, kehanetinde bulundukları tehlikeleri ve

önlemeye çabaladıkları felaketleri yarattılar. Aynı durum inkar için de geçerliydi. Diğer halkın çektiği acılar inkar edildikçe, onlar da kendi acılarında daha çok ısrar ediyorlardı.

Diğer tarafa ilişkin bu düşünceler nasıl üretiliyordu? Bir taraftan diğer tarafa bilgi akışını kontrol eden kapı görevlileri kimlerdi? Bunlardan birisi benim iradem dışında da olsa, Üvey Babam olmuştu (Yani babalar, kimlikler gibi, her zaman özgürce seçilemeyebiliyordu). Üvey Babam, Rum toplumunun karanlık yüzlerinden birinin ürünüydü. Kıbrıs Rum tarafında da benzerleri vardı. Diğer taraf hakkındaki gerçekleri neşretme görevinin başında olan bu bir avuç adam, öteki tarafın hor görülen dilini bilen bu kapı görevlileri, çoğunlukla Türkiye'deki Rum azınlıklar arasından çıkıyordu. Yunanistan'da da Türkler üzerine çalışma yapan tanınmış akademisyenlerin bazıları da, baskı altındaki o fukara azınlık grubundandı. Yaşadıkları toplumlardaki hayat, onları hep birden şehit, vaiz ve ötekileri kötülüklerden haber veren kişiler haline getirmişti. İntikamlarını, gün be gün, icra ettikleri mesleklerle alıyorlardı. Anavatanların günahları, kendi evlatlarının boynuna sarılmıştı.

Bir haksızlık, asla başka bir haksızlığı meşru kılamazdı. Üzerlerine gittiğimde bazı Kıbrıslı Türklerin ısrarla savundukları gibi, 1960'lar 1974'ü meşrulaştıramaz. Kıbrıslı Rumların çektikleri acılarla yüzleşmelerini istediğimde, Kıbrıslı Türklerin ortaya koyabildikleri tek gerekçe buydu. Bir haksızlık, geçmişte yapılmış başka bir haksızlığı da silip atamazdı. Kıbrıslı Türklerin çektikleri acılarla Kıbrıslı Rumların yüzleşmelerini istediğimde bazılarının ileri sürdüğü gibi, 1974 1960'ları unutturamaz. Bir haksızlık, başka bir haksızlığı ne meşru kılabilirdi, ne de unutturabilirdi. Doğru olan tam tersiydi. Haksızlıklar, daha fazla haksızlığa ve acıya yol açan bir haksızlıklar döngüsü yaratıyordu. Haksızlıklar, günahlar, şiddet, adına ne denirse densin, sonunda bize kabus olarak geri dönüyordu. Tüm bunlar, Ölü Bölge'yi besliyor –pusuya yatmış, bekler vaziyette– orada durduğu müddetçe, onu daha da güçlü kılıyordu.

AFRODİT

Aşk Tanrıçası neticede dünyaya ne getirmişti? Aşığı olan Savaş Tanrısı Ares'ten iki çocuk: Phobus ve Deimus, yani Korku ve Panik.

O asla sadece bir aşk tanrıçasından ibaret olmamıştı. Doğu'dan gelen ataları gibi, o da herkese korku salan bir savaş efendisiydi. *Enoplos* (Silah Taşıyan) ve *Androphonos* (Erkek Avcısı) olarak tanınıyordu. Bazı antik yazarlar, silahlı Afroditlerin Doğu'dan gelen atalarının etkisi nedeniyle, Kıbrıs kökenli olduklarını söylüyorlardı. Afrodit aynı zamanda, *Epitymbia* (Mezardan Gelen) ve *Melaina* (Karanlık) olarak da biliniyordu. Afrodit'in birçok kimliği vardı. Bazı heykellerde genç bir kız, bazılarında bir savaşçı, kimi zaman sakallı, kimi zaman da *hermafrodit* (çift cinsiyetli) olarak beliriyordu. Bir Aşk Tanrıçası olarak bile, bizim onu sandığımız gibi değildi. Platon, iki Afrodit'ten söz etmişti, tanrısal olan *Ourania* ile halka ait ve bayağı olan *Pandemos*. Bu ikisi, iki farklı tür aşkı simgeliyordu, Tanrısal aşkı ve bayağı aşkı. Pausanias ikisi arasındaki farkı, Platon'un *Symposium*'unda açıklamıştı. Bayağı aşk, kadın-oğlan ayırt etmeden tene, ruhtan daha çok bedene duyulan genel aşkın ifadesiydi. Pausanias Tanrısal aşkı ise ruhani olarak tarif etmişti. Aşkın bu daha yüksek biçimi ancak, tabiatı itibarıyla daha güçlü ve daha ruhani olan erkeklere duyulabilirdi. Aynı diyalogda Platon, insanlar arasındaki çekime ilişkin bir başka açıklama daha sunmuştu. İnsanlar bir kez fiziki olarak çiftler halinde bir araya gelmiş –iki erkek, iki kadın, ya da bir erkek ve bir kadın olarak– ve sonra ayrılmıştı. O günden beri her biri “öteki yarısını” yeniden bulmaya çalışıyordu.

İngilizler de, Kıbrıslı Rumlar kadar Afrodit'e düşkündü, ancak Afrodit'i başka bir şekilde ifade ediyorlardı. Kıbrıs'ın otokratik İngiliz yöneticisi Sir Richmond Palmer bu konuda netti:

Yedi bin yıl evvel, Afrodit adında bir hanımefendi, Kıbrıs'a ayak bastı ve Ada bir daha asla kendine gelemedi. Kıbrıs halkı memnuniyetsizliği bir lüks olarak benimsedi, daima yönetilmekten hoşlanmıyormuş gibi göründü. Ne var ki, ilk örnek olarak değindiğim ha-

nimefendi gibi, onlar da yönetilmeyi bekliyorlardı ve aslına bakarsanız, bunu tercih ediyorlardı.

Diğer sömürgeci yazarlar, Afrodit'in Doğulu kökenlerini vurgulayarak, Kıbrıslıların aydınlanmış Batı'nın rehberliğine ihtiyaç duyan Doğulu bir ırk olduklarını iddia ediyorlardı. Astarte'ye tapınılan bölgede yaşadıkları için, Kıbrıslıları, cinsellik ve acımasızlık dürtülerinin alt ettiği yozlaşmış bir toplum olarak sunuyorlardı. Astarte'nin gizemleri “rezil bir şehvet, kan dökmenin ve ahlaksızlığın hüküm sürdüğü” ritüeller olarak tarif ediliyordu.

Kıbrıs'taki Rumlar buna, saf Yunan soylarının ve miraslarının kanıtı olarak, Afrodit'in kendi saf Yunan versiyonlarını sahneye çıkararak tepki verdiler. İngiliz sömürgeci efendiler, Afrodit'i sömürgeciliği destekleyen olarak gösterebiliyorsa, Kıbrıs'taki Rumlar da onu ENOSİS'i destekler gösterebilirlerdi. Dolayısıyla, Kıbrıs'taki Rumların tarihî devamlılığını kesin olarak kanıtlamak mahiyetinde, Afrodit'i “Panagia Afroditissa” olarak Bakire Meryem'e dönüştürerek tarihî devamlılığa işaret ettiler. İngilizler bu fikirlere, hâlâ hüküm süren ilkelliğin ve yozlaşmanın daha ileri bir kanıtı muamelesi yaptılar.

Kıbrıs'taki araştırmam artık bitmiş olsa da, hâlâ eksikti. Kıbrıslı Türklerle daha çok işim vardı. Sadece fısıltılarını duyduğum bu insanlarla konuşmak istiyordum. Ancak Kıbrıs Türk tarafı sınırlarımızın dışındaydı. Sınırı geçmenin bir yolu var mıydı? Öğrendiğime göre, bunu yapmak sadece eski, kullanılmayan bir kanalizasyon kanalı yoluyla mümkündü. Bu zor bir yolculuktu. İnsan önce kendi tarafının geçmişinden gelen yer altı pisliklerinin, sonra iki tarafın beraber ürettiği karmaşanın, en sonunda da diğer tarafın yarattığı üstü kapalı pisliklerin üstesinden gelmeliydi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İstanbul

(TEMMUZ - EYLÜL 1992)

GELECEĞİN YURTTAŞINA MERHABA

Vardığımda, müstakbel Kıbrıslı Türk oda arkadaşlarım, giydikleri birbirinin aynısı tişörtleriyle beni hemen müstakbel bir ülkenin yurttaşımışımcasına karşıladılar. İstanbul'a ilk gelişimdi. Önceki seferde, bir Helen olarak, Konstantinopolis'e gelmiştim. Yine vize almayı başarmıştım ancak bu kez zamanımı Kıbrıslı Türk öğrencilerle geçirmek istiyordum. Lefkoşa'da bulunduğum sırada, yalnızca fısıltılar çıkartabilen insanlarla bu kez konuşabilmek istiyordum.

Resmî olarak hain damgasını yedikten sonra Londra'da yaşama-ya başlayan ve solcu bir şair olan bir Kıbrıslı Türk arkadaşımın, bana birlikte kalabileceğim birisini bulmasını istemiştim. Her şeyi o ayarladı ve ben de orada yaşayan öğrencilerle tanışmak için daireye gittim. Yaşları bana yakındı. Başlangıçta hepimiz biraz utandık ama kısa süre sonra yakın arkadaş olduk. Onlarla birlikteyken kendimi, araştırmam boyunca hissettiğimden çok daha rahat hissettim. Kıbrıslı bir Rum'un onlarla yaşadığı söylentisi yayıldıkça ziyarete gelenler çoğaldı. Eve ilk kez gelen her ziyaretçi neredeyse istisnasız şekilde üzerinde Kıbrıs haritası olan bir tişört giyiyordu. Tişörtte *Eirini-Peace-Barış* yazıyordu, ay-

nı kelimenin Yunanca, İngilizce ve Türkçe versiyonu. Bu, bir selamlaşma biçimiydi ve Kıbrıs hakkındaki görüşlerinin de bir ifadesi. Beni, henüz varolmayan bir ülkenin yurttaşı olarak içtenlikle karşıladılar; tişörtlerindeki Kıbrıs'ta, Ada'yı bölen bir çizgi bulunmuyordu. İçlerinden bir grup birlikte *Genç Kıbrıslı* adında bir gençlik dergisi çıkarıyordu. Derginin ismi bana, bir zamanlar kendi ülkelerini yaratan "Jön Türkler"i hatırlattı. Bu kez hikaye farklıydı: Yaratmak istedikleri, atalarımıza sunulan ancak onların reddettiği ve yıktığı ülkeydi.

"BENİ SEVECEKLER Mİ?"

Şimdi, eski Türk arkadaşlarımı yeniden görmek fırsatına sahiptim. Fakat Kıbrıslı Türk arkadaşlarımın dairesine gelip beni ziyaret etmesini istediğimde, Marksist arkadaşım Erkin tereddüt etti. Erkin'in yeni arkadaşlarımla tanışmasını istiyordum. "Beni orada isteyeceklerine emin misin? Beni sevecekler mi?" diye sordu. Erkin bu soruyu sorunca, İstanbul'da bulunduğum iki hafta boyunca, bizim evimize ya da tanıştığım diğer Kıbrıslı Türklerin evlerine hiçbir Türk'ün gelmemiş olduğunu fark ettim. Dışarıya çıktığımızda da yanımızda hiç Türk arkadaşımız olmuyordu. Bir sefer hariç, orada kaldığım üç ay boyunca bu hep böyle oldu. O bir seferde de, galiba dilden kaynaklanan özel bir gerekçe vardı.

"Bunu soruyorum, çünkü biliyorum ki Kıbrıslı Türkler bizi pek sevmiyorlar" diyerek Erkin açıklamaya başladı. "Üniversite öğrencisiyim ve üniversiteden tanıdığım pek çok Kıbrıslı Türk var. Biz Türkler hakkında ne hissettiklerini biliyorum". Erkin, Kıbrıslı Türklerin Türkler arasına karışmayı tercih etmediklerini ve aynı şeyin Türkler için de geçerli olduğunu söyledi.

Yunanlı kuzenlerim bana Yunanistan'da da benzer bir şey olduğunu anlatmışlardı. Kıbrıslı Rum öğrenciler Yunanlıları küçümsüyorlardı. Pahalı arabalar kullandıkları ve önce Kıbrıslı Rumlar onları küçümsedikleri için, Yunanlılar da buna karşılık Kıbrıslı Rumları küçümsüyorlardı. Kuzenim ayrıca, cunta döneminde, generalleri en çok destekleyenlerin Kıbrıslı Rum öğrenciler olduğunu ve bunun da onlara itibar kaybettiğini anlatmıştı.

Kıbrıslı Türk arkadaşlarım, bana “Zeze”lerden bahsettiler. Bunlar, hali vakti yerinde ailelerin çocukları olan ve Kıbrıs’ta okuyan öğrencilerdi. Arabalarının plakaları “zorunlu ziyaretçi” anlamına gelen ZZ harfleriyle başlıyordu. Bu yüzden, lakapları “Zeze”ler idi; zengin züppeler. Bazı Türk öğrenciler, Kıbrıslı Türkler arasındaki dinî vurdumduymazlıktan rahatsızlık duyarken, Kıbrıslı Türkler de onları tehlikeli fanatikler olarak görüyorlardı. Lefkoşa’da ancak fısıldanarak söylenebilen bu gibi şeyleri, şimdi arkadaşlarım bana özgürce anlatabiliyorlardı. Kıbrıs Türk mercilerine göre, Türklerle olan sorunlar hakkında konuşmak hainlikti. Birkaç hafta sonra, tamamen sürpriz bir şekilde, bir Türk tarafından oturtulacak ve bu konuda çok daha fazlasını duyacaktım.

SORULAR

Yeni arkadaşlarımın neredeyse tümü, CTP’nin sol görüşlü yandaşlarıydı. Bu kez, araştırmam için görüşeceğim insanlarla randevular düzenlemektense, bu işi gelip benimle tanışmak isteyenlere bıraktım. Gelenler, bir Kıbrıslı Rum’la karşılaşmayı merak edenler ve benim gibi biriyle konuşmak isteyenlerdi; ve hepsi de sol eğilimliydi. Onlarla beraber, yeni bir özgürlük idrakine sahip oldum. Bu dönem en keyifli araştırma dönemim olacaktı, çünkü ben onlardan ne kadar çok şey öğrenmek istiyorsam, onlar da benden o kadar öğrenmek istiyorlardı. Başlangıçtan itibaren, onların konuştuğu ve benimse sadece not aldığım monologlar yerine, onlarla gerçek anlamda sohbet ettik. Kekelemekten, serbestçe birbirimizle konuşabileceğimizi ve gerektiği takdirde, korku duymadan kendi tarafımızı da eleştirebileceğimizi hissettik. Fakat onlar, herkesin kendileri gibi düşünmediği ve aynı fikirde olmayan öğrencilerle de konuşmam gerektiği konusunda ısrar ettiler. Daha önce, konuştuğum insanlar sıklıkla herkesin kendileri gibi düşündüğünü ve kendilerinin toplumları adına konuştuklarını iddia ederlerdi. Arkadaşlarım önemli fakat siyasi olarak dışlanmış bir gruba dahil olduklarını düşünüyorlardı. Milliyetçi sağ kanat sicilli, üstüne bir de TMT’nin eski bir savaşçısı olmak gibi en yüksek nitelikler eklendiği zaman her

kapının açıldığı bir toplumda, bu insanların aileleri bırakın hükümet işinde çalışmak, düzgün bir iş bile bulamıyorlardı. Diplomalara, derecelere ve niteliklere pek işe yaramıyordu. Bu insanlar arasında nihayet, “Yiannis” olabildim.

Yakın hissetmemizin bir başka sebebi de, aklımızda birbirimiz hakkında pek çok soru olmasıydı; ayrıca bir de bir belirsizlik hissiyatını paylaşıyor olmamız. Yaklaşımlar, “kötü Kıbrıslı Rumlar” gibi önyargılı düşüncelerle dolu değildi; ama ENOSİS hakkında, geçmişte bunun ne ifade ettiği hakkında, şimdi ne ifade ettiği hakkında, Kıbrıslı Rumların Kıbrıslı Türkler için ne düşündükleri hakkında, darbe için ne düşündükleri ve darbeyi destekleyip desteklemedikleri hakkında ve hatta bölünmenin, Kıbrıslı Rum göçmenleri üzerindeki etkileri hakkında bilmek istedikleri şeyler vardı. Geçmişte birbirimize yaptıklarımızdan ve hâlâ yapmakta olduklarımızdan duyduğumuz utancı paylaşabiliyorduk. Geleceği ve geçmişi olmayan genç insanlardı onlar. Onların tarihleri hiç yazılmamıştı ve bir bayrakları da yoktu.

Fakat birtakım sorular sorun yaratıyordu. Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıslı Rumlar için ne tür ifadeler kullandıklarını sorduğumda, mahcup bir sessizlikle karşılaştım. Neyse ki, içlerinden biri *gavur tohumu* gibi ifadelerle bana sataşmayı seven gerçek bir muzipti. “Gavur tohumu” ifadesinin, Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi sırasında Türkiye’ye gelen Giritli Müslümanlar için de geçmişte kullanıldığını açıkladılar. Aynı ifade, bazen, Türkiye’deki Kıbrıslı Türkler için de kullanılıyor, böylece annelerinin Rum olduğu ima ediliyordu. Alternatif olarak, bazen “İngiliz piçleri” de deniyordu. Karşılığında ben de *turkospori* (“Türk tohumu”) sözünün, büyükannem gibi, tam tersi istikamete göç edenler için kullanıldığını açıkladım. Kıbrıslı Türklerin, Türkler için kullandıkları nahoş bir başka lafı bana söylemekten memnuniyet duydular. Daha önceden bildiğim *karasakal* ve bilmediğim *fija*. Bu kelimenin, “deniz yosunu” anlamına gelen Yunanca bir kelimeden türediğini bilmiyorlardı.

SAVAŞ'IN DOĞUM GÜNÜ PARTİSİ

“Savaş’a ve nice mutlu yıllara” dedim, ilk kadehi ben kaldırdığım ve bunu Türkçe söylediğim için kendimle gurur duyarak. “Hayır, hayır” diyerek Kıbrıslı Türk arkadaşlarım sahte bir dehşetle karşı çıktılar. “Barışa kadeh kaldırmalısın”.

Savaş, İstanbul’da öğrenciydi. Doğum gününü kutlamak için hep beraber Kumkapı’da bir restorana gitmiştik. İkimiz de 1964’te doğmuştuk. İsimlerden bahsediyorken, bana adı Savaş olan başka bir çocuk hakkında okumamı söylediler. Bu çocuk, tanınmış bir Kıbrıslı Türk psikiyatristin yazılarıyla ünlü olmuştu. Çocuğun ünlü olmasının bir başka sebebi de, doğduğunda babasının onun hakkında yazmış olduğu şiirlerdi. 1960’lardaki çatışmalar sırasında doğmuştu. Baba, çatışmalar nedeniyle, tam da karısının doğum yapacağı günlerde, ondan ayrı düşmüştü. Çocuğun ya da annesinin hayatta olup olmadığını bilmeden, oğlu Savaş’a Atatürk’ün heykellerine atıflar da içeren birçok şiir yazmıştı. Sonra, çocuğa yardım etmesi için bu psikiyatristle görüşmüştü. Psikiyatr, Savaş’ın nasıl kader tarafından damgalandığını düşündüğü üzerine yazılar yazmıştı. Babasının ünlü şiirleri yüzünden, bir sembol haline geldiğini düşünüyordu. Bir keresinde, Savaş, bir Kıbrıs Rum mermisinden kıl payı kurtulmuştu. Tüm bu çarpışmaların arasında büyürken, Savaş zamanla, yaşayan bir anıt, yaşayan bir heykel olduğuna inanmaya başlamıştı. Kendini Atatürk heykeliyle özdeşleştirmiş ve eğer kendini kaşırsa, alçıdan yapılmışçasına döküleceğinden korkmaya başlamıştı.

Arkadaşlarım kendilerine *Barışçı* diyorlardı. Diğerleri ise onlara çirkin bir isim vermişlerdi: *Rumcu*. *Rumcu*, Kıbrıslı Rumları seven hoşlanan ve onlarla karışıp görüşen yaltakçı bir kişi, kısacası bir hain. Kullanıldığında, kişiyi diğer tarafa fırlatarak, ait oldukları esas yerin orası olduğunu gösterirdi. Sağ ile sol arasındaki bu uçurum, Kıbrıs’taki öteki Ölü Bölge’ydi. Bu diğer Ölü Bölge, kendi paradokslarına sahipti. Bir taraf –iki sol– Ölü Bölge’yi küçültmeye uğraşıyordu; öteki taraf –iki sağ– Kıbrıs’ı iki anavatana doğru karşıt yönlerde çekerek, Ölü Bölge’yi derinleştiriyordu.

ASKERLİK HATIRALARI

Hayatta çuvalleyenlar serseri olur, çuvalleyen serseriler de zabıt.
Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk atasözü.

Bu ve diğer askerî sırlar iki tarafta da her zaman fısıldanırdı. Asla ve asla ordu hakkında konuşmamamız gerektiği konusunda sertçe uyarılmıştık. Şimdi, yeni arkadaşlarımla, bu konuda bile konuşabiliyorduk. Yeni yeni fark ediyordum ki, ne tür bir Kıbrıslı olursa olsun ordudan hoşlanmıyordu. Kıbrıslı Rumlar için hatırlanmaya en değer an, terhis olduktan sonra, asker üniformasını ve botlarını yakma merasimiydi. Ben iki sene, iki ay, on bir gün askerlik yapmıştım. Herkes günleri dikkatlice sayardı. Bazıları daha ilk günden, geriye kaç gün kaldığını bilirdi. Geri sayım terhise 100 gün kaldığını gösterdiğinde, bir başka zevkli gelenek yerine gelirdi. Çoğu, normalde terzilerin kullandığı cinsten bir “metre” alırdı. Subaylar olmadığı zaman, metreyi bir kravat gibi boyunlarımıza sarardık. Metrenin gerçek işlevi, henüz boyunlarına metre saramayan, 100 günden fazlası olan biçarelere satmak ve onları alaya almaktı. Ancak, matematik gibi bir takım yararlı beceriler de öğrenmedik değil: 1 Helen = 10 Türk.

Kim demiş matematiğin ahlakı yoktur diye? Anafikir oydu ki, Rumların Türkler'e oranla su götürmez bir stratejik üstünlüğü vardı. Moral yükseltmek üzere oluşturulmuş bir anafikir. Bu bana, Kıbrıs Rum tarafında, gerçek bir savaş ihtimaline karşı ordunun verimlilik derecesini sınamak için yapılan yıllık askerî tatbikatları hatırlattı. Bu ihtimal gerçekleştiği takdirde, ordu savaştan muzaffer çıkabilecek miydi? Tüm olasılıklara karşı kendilerini sağlama almak amacıyla, tatbikatlara her zaman daha en baştan *Nikiforos* (Zafer Getiren) adı verilirdi.

Diğer tarafın da, aynı atasözüne ve ordu matematiğine sahip olduğunu duyduğumda şaşırmadım. Ortak olan başka değişlerimiz de vardı: “Ordunun olduğu yerde mantık olmaz”. Bu, birçok şeyin tarif edilemeyecek kadar saçma ve karmakarışık olduğu orduda yaşadığımız benzer tecrübelerden kaynaklanıyordu. Kusursuz resmî geçit tö-

renleri ve ortada olmayan düşmanın daima muzafferane bir şekilde yenilgiye uğratıldığı tatbikatlar dışında, hiçbir şey planlandığı gibi yürümüyordu. Belki de hepsi en üst düzeydeki amir olan bakanın suçuydu. Bütün savunma bakanları aynı özelliğe sahipti. Göreve getirilmeden önce, herhangi birisi gibi konuşuyorlardı. Savunma bakanı olunca ise yalnızca, altı çizilmiş, büyük, kalın harflerle konuşmaya başlıyorlardı. Ağzlarından yüksek sesle çıkan her yüce söz ise işaret parmağı havada elini sallamakla vurgulanmaya çalışılıyordu.

Askerliğim süresince karargâhtaki her türlü teçhizatın, iğneden tutun da askeri kamyonlara kadar hepsinin, depo, muhasebe ve güvenliğinden sorumluydum. Bu görevi 18 yaşındayken üstlenmiştim. Ben den önce bu görevde başında olan kişi oradan çıkmak için acele ediyordu ve ben de budalaca, tüm ordu malzemelerinin eksiksiz orada olduğunu ve binlerce mermiden yüzlerce kemere ve ordu kamyonları için gereken her tür malzemeye kadar hepsini teker teker saydığımı belirten bir formu imzalamam için beni aceleye getirmelerine izin verdim. Kısa süre sonra birçok askerin evlerinde tam tekmil mekanik atölyeleri kurduklarını fark ettim. Çok sayıda malzeme kayıptı. Onları yerine koymanın bir yolunu bulmalıydım. Ben de Kıbrıs'ın hurdalıklarında bir uzmanlık geliştirdim. Ordunun bozuk araç gereçlerini hurda demir niyetine yok pahasına satın alanlardan, onları geri alacak ve Merkezi Ordu Deposu'na koyacaktım. bu işten sorumlu kişiyi, araç gereçlerin doğal sebeplerden dolayı bozulduğuna dair ikna ettiğim takdirde, bozuk olanın yerine yenisi getiriliyordu. Şansıma, bu işle görevli olan asker, eski bir okul arkadaşımdı. Yoksa, elli krikonun aniden ve aynı anda bozulduğunu iddia etmekte sorun yaşayabilirdim; yine de orduda neler olabileceğini hiç kimse tam olarak kestiremezdi. Yığınla krikolar ve tornavidalardan oluşmuş dağlar, hurdalıklarda öylece duruyordu ve onları da sonradan hurda metal fiyatına nerdeyse hiçbir şey ödmeden alabilirdim. Ordunun kullandığı cinsleri bulabilmek için, yüzlerce krikoyu inceleyip ayıklayarak hurdalıklarda uzun öğleden sonraları geçirdim. Onları Ordu Deposu'nda yenileriyle değiştirdim. Depodakiler onları hurdalıklara geri satar ve gerektiği takdirde

ben de onları yine satın alabilir ve değiştirmek üzere tekrar depoya götürebilirdim. Ordu bağlamında, bunda hiçbir tuhaf yan yoktu. Ordu da hayat böyleydi. Ne yapacağımı da zaten daha önce bunu bizzat yapmış olan eski subaylardan öğrenmiştim.

Eğer bu barış haliyse, savaş hali nasıl olabilirdi? Renkli kalemlerle muntazam haritaları üzerine detaylı planlarını ve yedek planlarını çizen generaller için herşey yolundaydı. Diğer taraftaki generallerin de aynı ölçüde muntazam planları olduğuna emindim. Fakat gerçek savaş böyle olabilir miydi? Gerçek savaş, ancak rastgele bir katliam olabilirdi. Savaşın kaosu içinde, generaller müthiş bir özgüvenle piyonlarını hareket ettiriyorlardı ancak hiçbir şey işe yaramıyordu. Kimin öleceği, kimin hayatta kalacağı şansa bağlı olacaktı.

Birkaç Kıbrıslı Rum arkadaşımın 1974 savaşı hakkında konuştuğumuzu hatırladım. Panikkos, kendisi için savaşın ne ifade ettiğini anlatmıştı:

Türkler işgal eddiklerinde, kampımız alelacele daha önceden belirlenmiş yere taşındı. Büyük telaş içinde, mühimmat ve insanlar kamyonlara yüklendi ve sonunda yola koyulduk. Kamyonların çoğu işlememişti [çalışmamıştı] bile. İşletebildiklerimiz de yolda bozuldu. Çarpışacağımız yere toplam yirmi kamyonun sadece dördü varabildi. Gece basıldığında saldırmamız emredildi. Tam olarak düşmanın nerde olduğundan emin değildik garantisizce yavaşça ilerlemek zorundaydık. Bu savaştı ve en ufak bir ses hayatımıza mal olabilirdi. Yanımda bir herif vardı. Hiçbir şeyin umurunda olmayan türden bir herif. Sigara içerek ilerlerdi, gece vakti! Tüfeği omuzunda asılıydı, diğer eliyle radyo tutardı ve müzik dinlerdi. Müzik dinlerdi! Hâlâ daha aklı başındaydı diye merak ederim. Neysa bir an geldiğimizi fark eddiler ve karşılıklı tüfekler gonaştu. Sabahleyin تنها bir alanda bir evin dışında sap gibi bulduk kendimizi ve onları görebiliyorduk. Plan şuydu, bazuka ile onları topa tutup sonra da saldıracaydık. Seyyar telsizimiz de çalışmadığından epey bağırırdık sonra bazuka ile görevli olan asgare talimatı verdik. Geldi ve bazuka ile atış yaptı ancak atış yaptığı nokta gumla doluydu ve galkan gum bulutu tüfeklerimizi tıkadı ve saldıramadık. Sonunda, komutanımız geri çekilmemizi söyledi. Dönüşte ölü-

lerimizi topladık. Ne için ölmüşlerdi? Bunu bugün sana sorarım. Bir hiç için. Bütün bu büyük manevra, asgeri kampdan düşman mevkisine ve sonunda hiçbir şey yapmadık.

Panikkos devam etti. “Savaşın sonra, bir süre Lefkosia merkez garargâhında çalıştım. Yetkili subay hayatımda tanıdığım en galles adamdı. Herifin ilgilendiği tek şey bizim saçımızdı. Her şey bir garmasha içindeyken, o saçlara daklıydı, ilgilendiği *tek* şey oydu.”

Sorunlardan biri, yeni arkadaşlarımda da ifade ettiği üzere, komünistlerin genellikle en kötü yerlere gönderilmesi idi. Bu, da tam olarak Ölü Bölge’ye demekti. Oraya vardıklarında ise bazen karşıdaki insanları tanımaya başlardı ve onların da solcu olduğunu fark ettiklerinde bazen arkadaş oluyorlardı. Ancak Kıbrıslı Türk arkadaşlarımda bazıları henüz askere gitmemişlerdi. Çünkü askere liseyi bitirdikten hemen sonra gitmek zorunda olan Kıbrıslı Rumların aksine, onların üniversiteden sonra gitme hakları vardı. Bazıları asla askere gitmemeye karar vermişlerdi, bu bir daha Kıbrıs’a adım atamamak anlamına gelse de. Bu, Türkiye’de yaşayacak olmak anlamına gelse de. Onlar, Kıbrıs’tan tanıdığım askere gitmemeyi seçen ilk insanlardı.

EVE DÖNEN BİR KAHRAMANI SOĞUK KARŞILAMAK

Kahvehane masasında oturmuş, Dikili Meydanı’nda konuşanları dinliyordum. Dikili, barış ve işçi dayanışması için, her yıl festival düzenlenen bir sahil kasabasıydı. Yanımda oturan adam birden benimle Türkçe konuşmaya başladı: “Neden Kıbrıs’ta bizden bu kadar nefret ediyorlar?”. Şaşkınlığımı gördü fakat devam etti: “Evet, neden Kıbrıs’ta bizden bu kadar nefret ediyorlar?” Bir yanlış anlama olduğunu düşündüm. Bana, bir Kıbrıslı Rum’a, neden onlardan nefret ettiğimizi mi soruyordu? Benim bir Kıbrıslı Rum olduğumu açıklamaya giriştim ancak sözümü kesti. “Hayır, demek istediğim, neden Kıbrıslı Türkler bizden nefret ediyorlar?”

Dikili’ye, her yıl festivale katılan Kıbrıslı Türk arkadaşlarımla gitmiştim. CTP’nin Kıbrıslı Türk lideri ve Kıbrıslılar adına sözünü en

sakınmadan söyleyen küçük sol bir parti olan meşhur Yeni Kıbrıs Partisi'nin lideri de dahil olmak üzere, çeşitli ülkelerden gelen birçok sol kanat politikacı ve eylemci de festivalde bulunuyordu. Bu partilerin liderleri, Kıbrıs Türk ve Türkiye makamlarına yönelik iğneleyici konuşmalarını henüz bitirmişlerdi. Her ikisini de, Kıbrıslı Türklere karşı benimsedikleri baskı içeren uygulamalar nedeniyle suçlamışlardı. Yanımdaki adam konuşmaları sessizce dinlemişti. Sigarasından bir nefes çekti ve sert, havanın etkisiyle harap olmuş yüzündeki gözleri hafif kapalı olarak konuştu:

1974'te askerdeydim. Buraya yakın bir köydenim. Birden kendimi Kıbrıs'taki savaşın içinde buldum. Kötü talihime inanamamıştım. Kıbrıs çok uzak görünüyordu ve hakkında hiçbir şey bilmiyorduk. Ama bir kez başımıza gelince, subaylar bizlere sizin... aslında sizin değil, o zamanlar siz çok küçüktünüz, Rumların Kıbrıs'taki Türklere, bizlere neler yaptıklarını anlatmaya başladılar. Evet, bizlere. O zamanlar hepimiz "biz"dik. Daha önce, onlar hakkında hiç düşünmemiştim ama o günlerde sanki benim aileme zarar vermişler gibi hissediyordum. Toplu mezarlardan, cinayetlerden, kadınlarımızın ırzına geçilmesinden bahsediyorum. Biz Kıbrıs'ta çarpışmaktayken, Rumların o anda bile Kıbrıslı Türkleri öldürdüklerini söylüyorlardı. Ve geçmişte, ülkemizi almaya geldiklerinde Yunanlıların biz Türklere neler yaptıklarını anlatıyorlardı. Yani kendimi Kıbrıs'ta, savaşta bir asker olarak buldum. O günlerde olanlar... Savaş nasıl anlatılır ki? Rumların yapmış oldukları ve hâlâ yapmaya devam ettikleri şeyler yüzünden, öfkeyle, nefretle doluyduk. Gençtik, bilirsin, delikanlıydık. Ama yaptıklarımızı düşününce, şimdi utanıyorum. Bazılarını gördüm, bazılarını ise duydum.

Tereddüt etti. Belki de, gördüklerini anlatıp anlatmamayı düşünüyordu. Ama devam etti:

Çarpışma bitiğinde Kıbrıslı Türklerin bizi nasıl kahramanmışız gibi, yüzyıllardır nefessiz kalmışlar da biz onlara nefes vermişiz gibi karşıladıklarını görmeliydin. Bize kralmışız gibi davrandılar. Köyüme döndüğümde, bir kutlama yapıldı ve sonrasında insanlar beni

çocuklarına gösterip “O bir yiğit. Kıbrıs için savaştı” diyeceklerdi. Askerlikten sonra burada çalışmak istedim ama hiçbir iş bulamadım. Ben de şansımı Kıbrıs’ta denemeye karar verdim. O zamanlar çok şey söylüyorlardı: “Kıbrıs’a git, orada sana ev verirler, toprak verirler, sen onların kahramanısın, evlenecek birini de bulursun”. O zamanlar bekardım. Oradayken bana nasıl davrandıklarını, onlar için neler yaptığımı düşündüm ve Kıbrıs’a geri dönmeye karar verdim. Kıbrıslı Türklerin ve bazı başka Türklerin de yaşadığı bir köyde bana ev ve biraz da toprak verdiler. Birkaç Türk de vardı. Tabii ki en iyi evler ve arsalar çoktan tutulmuştu. Savaşın üstünden beş sene geçmiş ve her şey değişmişti.

Sigarasından son bir nefes çekti, yenisini yaktı ve bana da bir tane uzattı.

Artık bize sanki suç işlemişiz ya da bir hastalık taşıyormuşuz gibi davranıyorlardı. Köyde iki tane kahvehane vardı; biri onlar için, diğeri bizim için. Biz, Kıbrıslı Türklerin gittiği kahvehaneye gitmiyorduk, onlar da bizimkine gelmiyorlardı. Bazen o civardan geçerken kulağıma mırıltılar geliyordu: *Karasakal*. Bu, geri kalmış, yobaz anlamına geliyordu. Evet, bir cami inşa ettiğimiz doğru. Ben dindar değilim, o camiyi ben yapmadım, diğer Türkler yaptı ve Kıbrıslı Türkler oraya gelmedi. Diğerleri bize *Türkiyeli* dediler, sanki hepimiz Türk değildik gibi. Onların işlerini ellerinden aldığımızı söylediler. Hele bir kız almak mı, imkanı yoktu. Artık başka bir insan gibiydim, sanki beş yıl önce Kıbrıs’a gidip onların özgürlüğü için çarpışan adam değildim. Siz Rumları bilirim, bizden nefret ediyorsunuz. Sebebini anlayabiliyorum. Şimdi bakınca, Kıbrıs’ta yaptıklarımızdan gurur duymuyorum. Gördüğüm bazı şeyleri unutmaya çalışıyorum. Ama nasıl olur da onlar bizden nefret edebilirler? Ben de buraya geri döndüm.

Onun için üzülmekten kendimi alamadım. Sonra da bundan pişman oldum. Kıbrıs’a savaşımaya gelen biri için üzgün olmalı mıydım? Olanlarda onun hiç mi sorumluluğu yoktu? O, savaşmak için emir almıştı, hepimizin bir gün alabileceği gibi. Öyleyse belki de sorumlu tutulamazdı. Hepimiz, bizden talep edilen en kutsal görevin,

devlet emrettiği zaman savaşım ötekileri öldürmek olduğu toplumlar-da yaşıyoruz. Başka seçenek yok gibi görünüyordu. Fakat Kıbrıslı Türk arkadaşlarım bana başka bir seçeneğin olduğunu göstermişlerdi, her ne kadar bedeli çok ağır olsa da. Öyleyse, sorumluluk da vardı. Savaş çağrılısam, ben ne yapardım? Prensip olarak savaşa karşıydım. Ne var ki, eğer o an geldirse, inandıklarımın arkasında duracak cesarete sahip olup olmayacağımdan emin değildim.

OYUNCULUK SORUNLARI

Lale, İstanbul'da oyunculuk eğitimi alıyordu. Gözleri dikkat çeken derin bir maviydi, saçları kısıydı ve kesimi çok hoştu. Onu sevmemin sebeplerinden biri, Kıbrıslı Türk olmasına rağmen, Türkçeyi çok kibar ve anlaşılır konuşmasıydı. Hâlâ Türkçemi ilerletmeye çalışıyordum ve onun da temiz bir İstanbul aksanı vardı. Diğer birçoklarının ondan hoşlanmamasının sebebi de buydu.

“Türkiye’de oyuncu olmak çok zor, asla başaramayacağım” dedi mavi gözlerinde bulutlarla.

Sanki önce bir adım ileri, sonra da iki adım geri. Buradaki oyunculuk akademisinde ağzımı açar açmaz herkes Kıbrıslı olduğumu anlıyor. Çok belirgin olmasa da, aksanım beni hep ele veriyor. Telafuz dersleri alıyorum ve o kadar pratik yapıyorum ki. Ama sorunlar esas eve döndüğüm zaman ortaya çıkıyor. Burada düzgün şekilde Türkçe konuşmayı öğrenmek zorundayım ki kimse ben rolümü yaparken Kıbrıslı olduğumu anlamasın. Türkiye’deyken, zamanımın çoğunu Türklerle geçiriyorum. Yoksa Türkçeyi düzgün konuşmayı asla öğrenemeyeceğim. Ama eve döndüğümde, burada konuştukları gibi, orada konuşmaya devam etmek mümkün değil. İlk kez bunu yapmayı denediğimde, Kıbrıs’takiler bana öfkeyle baktılar. Düşüncelerini okuyabiliyordum. Hatta ne düşündüklerini yüzüme karşı söyledikleri için, bazen bunu yapmama gerek bile kalmıyordu. “Sen kim olduğunı sanıyorsun?” diye sordu bana kendi annem. “Giden Türkiye’ye okuyasın diye sonrada gelin köye gonusun böyle? Gonusmanla büyüklük taslan. Biz hep köylüyük da sen başga biri oldun?” Ne olduğunı anlıyorsun, değil mi? Türkler gibi konuşarak, gösteriş yaptığımı düşünüyorlar. İşim gereği bunu yap-

mam gerektiğini anlamıyorlar. Yani yazları Kıbrıs'a her gittiğimde, Kıbrıs Türkçesi konuşuyorum ve İstanbul'a geri döndüğümde de Türkiye Türkçesine çeviriyorum. Her geri döndüğümde en baştan başlamak zorunda kalıyorum.

Lale'nin sorunları bana, Atina'da benzer sorunlar yaşadıklarını anlatan Kıbrıslı Rum arkadaşlarımı hatırlattı. Oyunculuk eğitimi alan Kıbrıslı Rumlar genellikle telaffuz sınavlarından kalıyorlardı. Kıbrıs'ta yapılan televizyon prodüksiyonlarında ve filmlerde, oyuncular Yunanlılar gibi konuşmak zorundaydılar. Köy hayatını anlatan televizyon dizileri hariç. Bu dizilerin gerçek Kıbrıs'ı anlattığı söyleniyordu; sürülerce koyun ve eşek, keçi peynirleri, olmaları gereken yerde olan, sıkıca örtünmüş ve itaatkar kadınlar. Aksan "otantik" olmalıydı. Bu da, gerçekte Kıbrıs'ın köylerinde rastlanabileceğinden de daha kaba köy konuşmaları olmalıydı. Otantik bir çevre bulmak da zordu. Gerçek Kıbrıs'ın esas sorunu, onu Kıbrıs'ta bulmanın gerçekten zor olmasıydı.

Lale'yi sadece bir kez daha, eve geldiğinde gördüm. Erkek arkadaşıyla gelmişti. Bu, eve bir Türk'ün geldiği tek seferdi.

KURTLARIN ARASINDA

Karşımda oturan on sekizlerine daha yeni girmiş üç genç adam, siyah, Amerikan heavy metal tişörtler giymişler, parmaklarını kurukafalı gümüş yüzüklerle süslemişlerdi. Onlar, kendilerini Bozkurtlar ilan etmişlerdi. Ya da en azından BozYavrukurtlar diye düşündüm. Buluşma, farklı görüşleri olan diğer Kıbrıslı Türklerle de konuşmam konusunda ısrar eden Kıbrıslı Türk ev arkadaşlarım tarafından ayarlanmıştı.

Bir kahvehanenin bahçesinde oturmuş çay içiyorduk. Aktaç doğrudan konuya girdi:

Eğer bir çözüm varsa ve bu da bizim toprak vermemizse, Rumları vurmaya ilk ben başlarım. Ailemde sizin öldürdüğünüz şehitler var. Her zaman ENOSİS istediniz ve biliyorsunuz ki siz gerçek Yunanlı bile değilsiniz. Babam, TMT savaşçısıydı ve şimdi de bu meseleyle ilgili bir kitap yazıyor. Kıbrıs sorunu ile ilgili ben de çok şey okudum

ve bilmem gereken her şeyi biliyorum. Eğer Denктаş toprağımızı vermeye kalkarsa, iç savaş çıkar. Uğruna bu kadar Türk kanının dö-küldüğü bir toprağı kimseye veremezsin. Biz artık kendi tarafımıza sahibiz, siz de sizinkine ve hepsi bu kadar. Hikaye burada biter. İki tarafın da kendi devleti var ve bu, gelecekte de böyle kalmalı.

Kıbrıs Türk meclisi tarafından oybirliği ile alınan, federal devlet yanlısı karara işaret ettim. Bu, tek bir devlet içinde yaşayacağımız anlamına gelmiyor muydu?

Neden bahsettiğini biliyorum fakat ilk andan itibaren ben bu karara karşıydım. Zaten bu karar, Kıbrıs'taki Türk halkının gerçek iradesini temsil etmiyordu. O karar, Amerikan baskısı altında alındı. Biz her şeyin olduğu gibi kalmasını istiyoruz. Ya gelecekte de, geçmişte olduğu gibi şiddet baş gösterirse? O zaman ne olacak?

Söyleyecek fazla bir şey yoktu. Görüşlerinde “boz” olan hiçbir şey bulunmuyordu. Kısa sürüş sonra karşılıklı bir rahatsızlık içinde bir-birimize hoşça kal dedik. Ne ben, ne de onlar tekrar görüşme konusunda istekliydik. Onları daha önce de yeterince dinlemiştim. Hem Kıbrıs Türk tarafında, hem de kopyalarının olduğu Kıbrıs Rum tarafında.

İHANET

“Babam bir çiftçiydi. 1963’de öldürmeler başlayınca gadar eyiydik. O zaman Urumlar bizi öldürecek diye gorkan küçük bir çocukdum. Yeşil Hat çizilmişdi, topraklar bölündü ve babamın toprakları ‘diğer tarafda’ galdı”. Babasının nasıl öldürüldüğünü anlatırken Cemal’in gözleri yaşardı. Cemal otuz yaşlarındaydı, konuşmak ve çocuklarıyla tanışmak için beni evine davet etti:

Babam inatçı bir adamdı. “Eee, n’olacak, tüm hayatım boyunca gittim oraya, şimdi beni kim durduracak? Çevredeki tüm Urumlar ahabımdır.” Ve gitmeye devam eddi. Evimize TMT geldi ve bize oyanı gitmekten vazgeçmesi gerektiğini söyledi. Yeni “kanuna” gö-

re oyanda, Urumlarla çalışmak, ilişki kurmak, ticaret veya herhangi bir şey yapmak yasakdı. Ve tabii aramızda Urumca konuşmak da yasakdı. Ama babamda eşek inadı vardı. Gitmeye devam eddi. Bir gün babamın bir Urum arkadaşı onu kenara çekti ve uyardı. “Artık gelme buyana [bu tarafa]. Çok tehlikeli. Bir vaziyet olursa sana yardım edebilirmiyim bilmem.” Ve gendi oğlunun da silahlanıp bize karşı savaşan gruplara katıldığını söyledi. Babam yine diğnemedi. “Ben Allah’dan başka hiçbir şeyden gorkmam,” dedi ve gitmeye devam eddi. Bir gün yine evimize TMT geldi. “Hey, Mustafa, bizimle gel, sadece konuşmak isterik” diye onu çağırdılar ve o da giddi. Gece geç vakit annemin çığlıklarını duydum, sanki bir köpeği bazlıyorlardı [kesiyorlardı]. Babam yüzü gözü gan revan içinde geri döndü. “Hiç önemli değil,” dedi, “sekide düşdüm.” Fakat daha sonra aileye neler olduğunu anlattı. Bense yıllar sonra onu başı örtülü bir şekilde dövdüklerini öğrendim. Beş ay sonra bir gün babam gittiği ovadan geri dönmedi. Aramaya goyulduk. İlk önce köpeği bulundu, ovaya giddiğinde yanında götürdüğü köpeği. Sonra da onun cesedi. TMT hemen geldi. “Gördünüz mü, ona oraya gitmemesini söylemişdik.” Hatta katilin ismini bile bize söylediler. Kamyonet süren bir Urumdu. Fakat daha sonra, onaltı yaş civarındayken bir şeyler duymaya başladım: Urumlar tarafından öldürülmediği, aslında TMT’nin onu öldürdüğü. Fakat bunlara inanmayı reddetdim. Bunlara inanmak imkansızdı. Benim dabanca taşıma- ma izin verilir verilmez TMT’ye üye oldum çünkü Urumlardan nefret ederdim. Daha sonra değişmeme ne sebep oldu bilmem. Sanırım iki şeydi, üniversite ve 1974 savaşı.

Devam etti:

1974’de TMT’nin ne olduğunu anladım. Urumlar bize saldırdığında ve hemen yanımdaki arkadaşım yaralandığında, o cesur TMT’cilerden hiçbiri yardımımıza koşmadılar. Savaşda bir keşmekeş içindeydik, köyde Urumlar bize saldırırken etrafımızda patlayıcılar depolanmıştı. Onları uzağa taşımak için durmadan yardım çağırdım, çünkü biz de havaya uçacakdık, ama onlar bulundukları yerden oturup konuşmaya emir vermeye devam eddiler. O kadar gorkdular ki çıldırıyorlardı ve akıllarına ilk gelen ve mantığa sığmayan şeyler söylerlerdi. Bir tanesi: “Gocaman bir çukur gazalım ve kadınlarla çocukları oraya saklayalım” dedi. Bilin

be Yiannis, 1974'deki Kıbrıslı Türk toplu mezarların bazıları bu şekilde oluşmuş olması mümkündür, bunun gibi akıl almaz bir deli fikri yüzünden.

Savaşdan sonra üniversiteye giddim. Türkiye'de her şeyi farklı görmeye ve çevremdeki diğer Gıbrıslı öğrencilerden farklı şeyler duymaya başladım. Ve yine bir gün evimize döndüm. Şimdi bilmek zorundaydım. "Babamın TMT tarafından öldürüldüğünü bana niçin söylemediniz? Onu şunun ya da bunun öldürdüğünü?" Eve bir bomba düşmüş gibi herkes donup kaldı. Amcam, "Bizim için konu kapanmıştır," dedi. Annem, "Bu gibi şeyleri konuşmak iyi değil, tehlikelidir," dedi. İlk başda bu konu hakkında konuşmak istemediler ancak benim her şeyi bildiğimi görünce bana olanları anlattılar. Babamın nasıl emir almış bir TMT'li tarafından öldürüldüğü, yine başka Gıbrıslı Türklerin de TMT tarafından öldürölüp sanki Urumlar tarafından öldürölmiş gibi gösterilip "şehit" ilan edildiklerini anlattılar. TMT'nin gelip bize aslında gerçekte katil olmayan bir adamın katil diye ismini nasıl verdiğini anlattılar. Böylelikle bir daşla iki guş öldürmüş olurlardı. Babamın bir Urum tarafından öldürölüğünü söyleyerek intikam almamızı ve düşmanlığın artmasını isderlerdi. O andan itibaren TMT'ye tahammöl edemedim. Onlardan biri olmaktan ve geçmişde o denli milliyetçi olmaktan utanç duydum. TMT tarafından birçok insan öldürölldü ama herkesin bildiğı bir şeyi insanlar hâlâ sanki bilmezmiş gibi davranırlar. En kötüsü ise babanın Urumlar tarafından öldürölldüğünü sanarak böyümek ve sonradan gerçeğı öğrenmekdi. Nasıl hisseddiğimi anlayabilin Yianni?

Cemal'in çocukları eve döndüğünde onları yanımıza çağırdı. Onlar yanımıza gelirken bana, çocuklarının da benimle tanışabilmesi için beni eve davet ettiğini söyledi. "Onlar daha önce hiçbir Urum görmediler ve ben da sizin bir canavar olduğunuzu düşünerek böyümelerini istemiyorum. Olması gerektiğı bir şekilde böyümeleri için çaba harcıyorum. Ben da onlara yalanlar söyleyerek ihanet etmek istemem," dedi. Cemal onları "bir Rum" ile tanıştırmak için çağırdığında benim bir insana benzediğimden dolayı şaşırmadılar.

Daha sonra Cemal bana Barbarlık Müzesi'nden söz etti. Söyleyeceklerinin hiçbir yazılı kaydı olmadığını ancak o kadın ve çocukların da TMT tarafından katledildiğinden emin olduğunu söyledi. "O

zamanlar Türkiye Kıbrıs'a bulaşmak istemiyordu. TMT Türkiye'yi da Kıbrıs'a dahil edebilmek için Kıbrıs'da bulunan Türk subayının eşi ve çocuklarını öldürdü." Söylediklerinin doğru olabileceğinden emin değildim ama bana anlattıkları rahatsız ediciydi. Ve kendim hakkında bazı zor sorular uyandırdı.

Ayrılırken, Cemal kapıya geldi. Telaşlı görünüyordu. "Yianni, ayrılmadan bana lütfen söyle. Çoğu Kıbrıslı Urum'un iki yüzlü olduğunun, hepinizin fanatik olduğunun doğru olmadığını söyler misin?" Terminata ihtiyacı vardı ve severek ona verdim. Ama bana tüm anlattıklarından sonra benim de ihtiyacım vardı.

AKIK SIKLAR, GIZLI GERÇEKLER

Ölü Bölge nasıl olup da tarihleri, anıları, kelimeleri, isimleri bu kadar güçlü bir şekilde bölmeyi başarabilmişti? Ortak bir zemine izin vermeyen bu kadar korkunç uçurumları yaratma gücünü, ona kim vermişti? Her şey, iki resmî politika ve iki sağ tarafından mükemmel bir simetri ile paylaşılan dört basit önerme üzerine kuruluydu. Bu önermeler, Ölü Bölge'nin diğer tarafındakileri, hatta diğer Ölü Bölge'nin diğer tarafındakileri de eleştirme şansı veriyordu.

İlk önerme şöyleydi: Onlar propaganda yapıyorlar, biz ise aydınlatıyoruz. Onlar diğerlerini kandırmaya çalışıyorlar, biz ise onlara gerçeği göstermeye çalışıyoruz.

İkinci önerme biraz daha karmaşıktı: Onların propagandası, bizim aydınlatmamızdan daha başarılı olagelmıştır. Bu, başlı başına Ölü Bölge'nin gücünün tezahürü olan bir alt önermeye dayanıyordu: Dünyanın geri kalanı, onları tutuyor. Dünya, bizden taraf olanlar ve onları tutanlar olarak ikiye bölünmüştü. Arada duran olamazdı. Hiç kimse tamamen bizden yana olmadığına göre –oysa öyle olmalıydı çünkü biz mutlak şekilde haklıydık– haksız biçimde bize karşılardı.

Sonra iddialar ve tehditler içeren son iki önerme geliyordu, ama bunlar anlayış dolu itiraf fısıltıları gibi dile getiriliyordu. "Bu, Kıbrıs için kritik bir zaman. Tartışmalar kritik bir dönemde. Şimdi hatalarımız hakkında konuşmanın sırası değil". Bu, gücü 40 yıllık kullanım-

dan sonra bile azalmayan bir savdı. Haber manşetleri, 40 yıldan fazla bir süredir aynıydı: “KIBRIS SORUNU KRİTİK BİR AŞAMADA”

Ve son olarak: “Haklı olabilirsiniz, biz de bazı kötü şeyler yaptık. Fakat bunları kabul edemeyiz. Onlar kendi yaptıklarını kabul ediyorlar mı? Onlar hiç kendi taraflarını eleştiriyorlar mı?” Özeleştiriyapmaya kalkışanlar kestirmeden Ölü Bölge'nin diğer tarafına fırlatılıp atılıyordu. “Tıpkı Denктаş gibi konuşuyorsun.” Ya da: “Siz yaltakçı Rumseverlerden başka bir şey değilsiniz”. Üst üste koyunca, bu dört önerme mucizeler yaratıyordu. Bu önermeleri kullananların karşıt görüşlerde oldukları iddia ediliyordu ancak aslında aralarında kusursuz bir işbirliği vardı.

ÖLÜ BÖLGELERİN GÖÇEBELERİ

Yeni Kıbrıslı Türk arkadaşlarım şimdi nerede yaşıyorlardı? Nerede yaşayabilirlerdi? Aslına bakılırsa, hiçbir yerde. Kıbrıs'ta yaşamak istiyorlardı fakat Kıbrıs'taki ekonominin ancak ayaklarını sürüyerek yürüyebildiğini biliyorlardı. Kaldı ki, sol kanattan olmaları, iş bulmalarını zorlaştırıyordu. Türkiye bir başka seçenektir fakat olmak istedikleri yer orası değildi. Türkiye'deki toplum da, derin ekonomik sorunları olan ve özellikle de sol görüşlü insanlara karşı insan hakları ihlalleri yapan bir toplumdur. Kıbrıs Türk pasaportları tanınmıyordu, bu yüzden de yurtdışına gitmek için Türk pasaportu almak zorundaydılar. Acı veren bir şekilde, aynı zamanda Kıbrıslı Rumlara yönelterek sordular, “Görün bu durum bizleri ne yapmaya zorlar?” “Herhangi bir yere seyahat edebilmek için Türk pasaportu almak zorundayık. Ya da Türkiye'de yaşamak zorundayık.” Türk pasaportları olsa bile, Avrupa'daki çok az ülke orada yaşamalarına izin verirdi. Bir başka seçenek, daha refahta olan Kıbrıs Rum tarafında yaşamaktı. Tüm Kıbrıslıların hükümeti olduklarını iddia ettikleri için, Kıbrıs Rum makamlarının buna izin vermek zorunda olduklarını biliyorlardı. Ne zaman kuzeyden bir Kıbrıslı Türk gelse, iftiharla haber yaparlardı. “Baskıya dayanamayan bir başkası daha bizimle yaşamayı seçti.” Ancak durumun, bunu yapmayı deneyenler için ne kadar zor olduğunu da biliyorlardı. Karşılaşacak-

ları şüphe ve ayrımcılığın farkındaydılar ve Kıbrıslı Rumların, gelişlerini siyasi anlamda bir sayıya dönüştürmek için bunu umuma ilan edeceklerini biliyorlardı. Bu da onları Kıbrıs Türk tarafında hain durumu-na düşürecek ve ailelerini lekeleyecekti.

Onlar, bayrağı olmayan insanlardı. Türkiye'nin bayrağı sağ kanat tarafından gururla, Türkiye'ye yapılan herhangi bir eleştiri-yi bir kutsala saygısızlığa dönüştürecek ölçüde, anavatana duyulan minnetin bir simgesi ve yüksek sesli bir kimlik beyanatı olarak dalga-landırılıyordu. KKTC'nin bayrağı sağ kanat tarafından zaferle, Kıbrıslı Rumlardan ayrı bir şekilde yaşayan devletlerinin "daimi" varlığının kanıtı olarak dalgalanıyordu. KKTC bayrağı, Türkiye ile olan bütünlüğü de simgeliyordu. Tasarım olarak Türkiye'nin bayrağının aynısıydı, fakat renklerinin yerleri değişikti. Kırmızı yerine beyaz, beyaz yerine kırmızı kullanılmıştı ve ilaveten bayrağın üstünde ve altın-da birer çizgi vardı. Üstteki çizgi anavatani, alttaki çizgi ise yavru vatanı temsil ediyordu.

Adına yuva diyebilecekleri hiçbir yerleri yoktu. Yaşamak için nereyi seçerlerse seçsinler, orada yabancı olacaklardı. Onlar için her yer Ölü Bölge'ye dönüşmüştü, çünkü Kıbrıs'ta, bir tarafa ya da diğeri-ne bütünüyle ait olmayanların payına ancak Ölü Bölge düşüyordu. İçinde Ölü Bölge'nin olmadığı bir Kıbrıs yaratmak için uğraş vermele-ri bu yüzdendi.

Hatırlayanlar, 1974'te Türk ordusunun Ada'ya varışıyla, başlangıçta nasıl aşırı bir sevince kapıldıklarını anlattılar. 1960'larda, kuşatılmış bölgeler içinde hapsolmuş halde, sürekli korku duyarak yaşadıkları hayata hayat denemezdi. 1974'te, aralarında 1960'larda Kıbrıslı Türkleri öldürmek suretiyle kahraman olmuş kişilerin de bulunduğu Kıbrıslı Rum fanatikler darbe yaparak başa geçtiklerinde, Kıbrıslı Türkler endişe içindeydiler. Yaşamlarının artık sona erdiğini düşünüyorlardı. Türk ordusunun Ada'ya çıkışı, onlara yeni umutların yanı sıra, güvenlik ve kurtuluş vaat eden kendi devletlerini de getirmişti. Ancak tüm o, bundan böyle ayrımcılık olmayacağı, Ada'ya özgürlük, demokrasi ve refah getirileceği vaatleri boşa çıkmıştı. Şimdi bana anlat-

mak istedikleri arasında, Kıbrıslı Rumlara uygulanan şiddeti o dönemde fark edememenin utancı da vardı.

Onların yanındayken kendimi kendi halkımın arasında gibi hissettim. Kafamın içinde çınlayıp duran tehditkar Rumca seslerden korkmaktan vazgeçtim. Belirli şeyleri not alırken, Üvey Babamın makasının ürkütücü sesini duymaktan da. Fakat utanç, farklı bir şekilde geri döndü. Acılarının büyüklüğünü, tehlikeleri ve inançlarına bağlı kalmaları yüzünden ödedikleri bedelleri görünce, mukayese edildiğinde, bizim resmî direktiflere, medyanın lekelemesinden duyduğumuz korkuya ve yüksek seslere çok kolay teslim olduğumuzu düşündüm.

HAFIZA VE UNUTMAK

Onlar, resmî bayrakları ve anıları olmayan insanlardı. Sağın güçlü bir şekilde desteklediği resmî anma törenleri, aslında ya anavatanın tarihine ait anma törenleriydi, ya anavatana duyulan şükranın anma törenleriydi, ya da Kıbrıslı Rumlar tarafından Kıbrıslı Türklere yapılan kötülüklerin sayısız anma törenlerinden biriydi. Sol partiler artık açıklıyorlardı ki, istemeyerek de olsa bazen iki bayrağın da kullanıldığı bu anma törenlerine katılıyorlardı.

Kendilerine ait sadece tek bir anma törenleri vardı: “Demokrasi Şehitlerini Anma Töreni”. Bu gün, 1962’de, karşı tarafla işbirliği yapmak için çalışan hainler oldukları gerekçesiyle, Kıbrıs Türk sağı tarafından öldürülen iki sol görüşlü gazetecinin anısını yaşatmak için vardı. Aynı günde, öğrenci protestoları sırasında, Bozkurtların sağ kanat fanatikleri tarafından Türkiye’deki üniversitelerde okuyan sol görüşlü altı Kıbrıslı Türk öğrencinin öldürülüşü de anılıyordu. Bu anma günü, hem isim hem de zihniyet olarak AKEL tarafından düzenlenen önemli anma günlerinden birine çok benziyordu. AKEL’in anma günü, EOKA B’li Kıbrıslı Rumlar tarafından yapılan darbeye ve 1974 darbesine sebebiyet veren Yunanlılara karşı yürütülen “demokratik direniş” mücadelesinde öldürülenlerin anısını yaşıtıyordu. Her iki taraftaki sol kanat anma törenleri, kendi içlerindeki ya da anavatanlarındaki sağ kanat fanatikler tarafından öldürülen solculara adanan törenlerdi.

Yeni arkadaşlarımın çoğu benim yaşlarımdaydılar ve 1960'lar-
daki olaylara ilişkin çok az şey hatırlıyorlardı. 1974 yılına kadar, ço-
cukluklarına dair bütün hatırlayabildikleri, çatışmalar ve Kıbrıslı
Rumlardan duydukları korkuydu. Ancak işçi sınıfından gelen aileleri
onlara daha fazlasını da anlatmıştı. Aileleri onlara, madenlerde birlik-
te çalışan insanların hayatlarından, o zamanlar kimin ne olduğunun
hiç önemsenmediğinden, Kıbrıslı Rum komşularından ve arkadaşla-
rından söz etmişlerdi. Güneyde terk ettikleri köylerinde, hayatın bir
zamanlar ne kadar güzel olduğundan da. Kıbrıslı Rumların da acı çek-
tiklerinden, Kıbrıslı Rumların da kendi halkları içindekiler tarafından
korkutulduklarından ve öldürüldüklerinden. Yalın ve açık şeyler: Kıb-
rıslı Rumlar, katil ve fanatik olmaktan ibaret değiller. Toplum içinde
yüksek sesle söylenmesi zor şeylerin, özel hayatlar içinde konuşulma-
ları daha akılcıdır. Ancak çocuklar, arkadaşlarım, tüm bunlar hak-
kında daha fazla şey öğrenmek isteyerek ve keşfettikleri özenle korun-
muş sırlara sarılarak, kendilerine anılar da yaratıyorlardı.

ÖLÜLERİN BÖLGESİ'NE DÖNÜŞ

Bu kez gidiş yollarımız kapalıydı. Kıbrıs üzerine, sol görüşlü Kıbrıslı
Türk tarihçiler tarafından yazılmış ve duyduklarımı içeren hiçbir kitap
yoktu. Onların anılarının, tecrübelerinin ve hikayelerinin, yalnızca fı-
sıltılar arasında geçen söylentilerde varolmasına izin veriliyordu. Bu
kez gidişin zor olmasının başka sebepleri de vardı. Elbirliğinin sıradan
ve günlük tezahürleri nasıl yazıya dökülebilirdi? Kahramanlar ya da
şehitler üzerine değil de, sıradan insanlar üzerine kurulmuş bir tarih
mi? Bizim alıştığımız türden tarihlerde, geçmiş denince akla kahra-
manlar, siyasetçiler ve askerler gelirdi. Tarih; savaşların, gösterilerin,
çok önemli siyasi görüşmelerin, hanedan değişimlerinin tarihiydi. Sa-
vaş, doğal bir şeye dönüştüren, onu kaçınılmaz gibi gösteren bir tarih.
Savaş, tarihin motoru olarak sunan bir tarih. Zaman dilimleri yöneti-
cilerin akıbetlerine ve hanedan değişimlerine göre belirlenen bir tarih.
Bu tarihte, sıradan insanların sıradan eylemleri, kayıt dışıydı. Değere
layık bulunmayan milyonlarca insan sessiz kalmış, sayılmamıştı; san-

ki hiç önem taşıyorlarmış gibi. Suskun kalan bunca insanın da sesi ni duyurma fırsatını bulabileceği bir tarih yazılabilir miydi? Nüfusun en büyük parçasının yaşamı hakkında söyleyecek sözü olan bir tarih? Bir hanedan yerini diğer bir hanedana bırakırken, onların yaşamları da gerçekten değişiyor muydu? Yöneticiler değiştikçe, nüfusun yarısının, kadınların yaşamları, gerçekten değişiyor muydu? Genellikle değişmiyordu ancak tarih kitaplarının bunu umursadığı yoktu. Fakat böyle bir tarih yazmak mümkündü ve başka yerlerde yazılmıştı da.

Sayıcı oldukça az olan bazı insanlar, ölümlerinden sonra muazzam derecede büyüyorlardı; sayıları milyonları bulan diğerleri ise kayboluyordu; kendi halkı tarafından öldürülen ama başkaları tarafından öldürülmüş şehitlere dönüştürülen bazıları ise ancak ölümlerinden sonra bir maskeli baloda yaşayabiliyorlardı. Makarios'un beş metre yüksekliğindeki bronz bir heykeli, alışıldık tarzda olmasa da, onu heybetli bir şekilde dimdik gösteriyordu. BM askerleri "Big Mak" diyerek heykelle dalga geçiyorlardı. Yıllar evvel, gerçek hayattaki boyutuyla Makarios'la karşılaşmamı hatırladım. Ünlü şahsiyetlerin balmumundan heykellerinin bulunduğu Madam Tussaud Müzesi'ni ziyaret etmiştim. Makarios'la karşılaşınca, bir adım geri atmıştım. O kadar küçük görünüyordu ki, bunun onu küçümsemek için yapılmış bir İngiliz hilesi olduğunu düşündüm. Müzedeki Atatürk heykeli de benzer bir durumdaydı. Görünüşe göre, Atatürk'e hayran hayran bakmak üzere müzeye giden pek çok Türk, Atatürk'ün saygısızlık derecesindeki küçük heykelini görünce, benzer şekilde hoşnutsuz oluyorlardı. Hepimiz, onların haşmetli tasvirleriyle büyümüştük. Gerçekçi olan her şey gözümüze küçük geliyordu.

Türk ve Kıbrıslı Türk arkadaşlarım, Atatürk'ün cüssesine ve erkeksiliğine dair çeşitli hikayeler anlatmışlardı. Atatürk, yerel mücadelelerle görüşmek üzere bir Anadolu kasabasına vardığında, ne kadar kısa olduğunu görenler, hayrete düşmüşlerdi. Politikacıların ve generallerin yaptığı gibi, büyük sözlerle görkemli bir şekilde ancak tiz bir sesle onlara hitap ettiğinde, hayal kırıklığına uğramışlardı. Daha sonra "çok şekerli" bir kahve istediğinde –gerçek erkekler yalnızca sade

acı kahve içerlerdi- umutlarını kesmişlerdi. Belki de bu sadece bir ri-yayettir. Arkadaşlarım, bu tür hikayelerin Türkiye’de “yasadışı” oldu-ğunu söylediler. Elbette bunlar tarih kitaplarında ya da okul kitapla-rında yazmıyordu.

İçteki bölünmeleri ve insanların “kendi türü” tarafından öldü-rüldüğü, katilin illa karşı taraftan biri olmadığı cinayetleri içeren bir tarih yazmak kolay değildi. Kıbrıs Rum tarafında, yani Ada’nın, kor-kunun daha az olduğu, solun daha güçlü ve kendinden emin olduğu, insanların daha zengin ve geçinebilmek için memuriyete daha az bel bağladığı tarafında, böyle tarihler yazmak daha kolay olmuştu. Sol gö-rüşlü Kıbrıslı Rumların EOKA tarafından öldürüldüğünü yazan birta-kım kitaplar ortaya çıkmış ancak tabii ki bunlar ihanet suçundan şid-detle kınanmıştı. Sol görüşlü yazarların elinden çıkan bu kitaplar Kıb-rıslı Rumların, Kıbrıslı Türklere olan yaklaşımını sorgulamakla kalmı-yor, solun kendisini bile, ENOSİS taraftarı olmakla sessiz kalmayı seç-mek arasında kalarak, Kıbrıslı Türkleri hayal kırıklığına uğrattığı ge-rekçesiyle eleştiriyordu. Yine de bu gibi kitaplar oldukça nadirdi. Kıb-rıslı Türkler arasında da, daha az tehlike arz eden bir adım atılmıştı. Bazı halkbilimciler Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin ortak halk geleneklerini araştırmaya başlamışlar, ortak danslarını, yemeklerini, oyunlarını, kocakarı ilaçlarını ve alışkanlıklarını incelemişlerdi. Kıb-rıslı Türklerin bir zamanlar Kıbrıs Rum lehçesini gayet iyi konuştuğu, herkesin aynı yemekleri yediği ve benzer müzikleri dinlediği Kıbrıs gi-bi küçük bir yerde bile, ulusal sınırlar tüm bunları birbirinden ayır-mıştı. Daha önce, Kıbrıslı Türk halkbilimciler, sadece Türkiye ile ben-zerlikler üzerinde araştırma yapıyorlar, bu küçük adada beraber yaşa-dıkları insanlarla aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar ise onları hiç ilgilendirmiyordu. Bir kişi hariç. Bir halkbilimci Kıbrıs Rum halk kül-türü üzerine epey yazmıştı. Fakat tüm çalışmaları, Kıbrıslı Rumların Türklerden neler aldığına ilişkindi: Sözcükler, yemekler, ifadeler, isim-ler ve daha niceleri. Kıbrıslı Türklerin de bir şeyler ödünç almış olabi-leceğinden ise asla bahsetmiyordu. Yazdıklarında, kültürel etkiler bir taraftan diğer tarafa yalnızca tek yönlü olarak akıyordu: Türklerden

Rumlara. Mesaj açıktı: Yazdığı metinlerin de gösterdiği gibi, Kıbrıslı Rumlar, saf, özgün Helen kültürleriyle ya da kanlarıyla böylesine gurur duymaktan vazgeçmeliydiler.

Arkadaşlarımın önerdiği tür kimlik, Kıbrıslı olmanın kendilerinin ifade ettiği anlam, kabullenmesi zor bir versiyondur. Hâlâ araştırdıkları, hâlâ emin olamadıkları, ucu açık, sorunlu bir versiyon. Betona ya da mermerle oyulmamış, diğerlerinin derin anlaşmazlıkları yoluyla ortaya konmamıştı. Bayrağı, marşı, kendi toprağı yoktu. Kapsayıcı olmaya çalışan, ölmüş ya da hayatta olan, hem kendi tarafında yaşayan sürgün edilmiş insanların hem de karşı taraftakilerin tecrübeleri için yer ayıran bir kimlik. Halihazırdaki tartışılmaz doğrularla inşa edilmiş bir kimlik yerine, sorgulayarak ve sorgulanarak oluşturulmuş bir kimlik.

Öyleyse neden zaman zaman bu mide bulantısı hissine kapılıyordum? Adamız ve tarihimiz hakkında konuşurken bazen rahatsız oluyordum. Türkler ve Yunanlılar hakkında bu denli olumsuz konuşarak usulca, farkına varmadan kendi ölü bölgelerimizi yaratmaya başlamıştık. Kıbrıslılar olarak bir araya gelebilmek için, bu kez Türkleri ve Yunanlıları zıddımız ve hatta düşmanımız olarak görür olmuştuk. Kendimi Yunanlılardan ayırt etme arzusunu duyduğumda da aynı şeyleri hissetmiştim. *Kalamaras* sözcüğünün ne kadar sık kullanıldığını görmekten ve Kıbrıslı Rumlarla Yunanlılar arasındaki uyuşmazlık hikayelerini toplamaktan memnun oluyordum. Ama çok sayıda Yunanlı arkadaşım ve hatta kuzenim vardı. Yunan müziğini ve edebiyatını seviyordum. Zaman içinde, okul kitaplarında karşılaştığım ötesinde çok sayıda Yunanistan olduğunu fark ettim. İşte sorun buydu. Okulda bize öğretilen Yunanistan'ın tek gerçek Yunanistan olduğunu sanma hatasına düşmüştüm.

Bir dönem, *kalamarades* hakkında nahoş şeyler söylendiğini duyduğumda, Kıbrıslı Türkler hakkında iyi şeyler söylendiğini duymuşum gibi memnun oluyordum. Bana *karasakallardan* bahsetmek, arkadaşlarımın hoşuna gidiyordu. Neden hiçbir Türk, gelişile ne demek istediğimi kanıtlayan bir tanesi hariç, kaldığım daireye gelmemişti? Başka bir nokta daha vardı. Düşmanlığın yazdığı tarihlere sırtımızı çe-

virerek, işbirliğinin yazdığı kendi tarihlerimizi yaratmıştık: İşbirliği için mücadele verenlerin yıldırılmasının ve haksızlığa kurban gitmesinin tarihlerini. Bu hikayelerin tarihten silindiği doğru olsa da, *bizim* tarihimiz, birleşik Kıbrıs arzumuzun mümkün görünen tek çözüm olduğunu *kanıtlamış* gibi konuşuyorduk. Tarih –bizim tarihimiz– kanıtlamıştı ki... Kumanda eden, bir kez daha, tarihti. İster bitmeyecek bir çatışmayı, ister barış içinde birlikte yaşamayı öngörsün, şiddetle nefret ettiğimiz resmî tarihler gibi. Sanki ölümler yaşayanlara ne yapacaklarını dikte ediyorlar ve hangi ölünün hayatta kalabileceğini, hangisinin konuşabileceğini ve ne söylemeye izni olduğuna, yaşayanlar karar veriyorlarmış gibi.

Diğerlerinin söylediklerini katıksız yalanlara da çeviriyor muyduk? Bizimki gerçek, onlarınki propaganda; tıpkı onların iddia ettiği gibi değil mi? Cemal'in bana sorduğu soru buydu. Bu acımasızlık iddialarının, Kıbrıs Türk uydurması olduğuna inanmıyordum. Ama Cemal'in neden bunu söylediğini anlayabiliyordum. Babasının ölümü hakkında ona insafsız yalanlar söylenmişti. Resmî ağızlardan çıkanları nasıl kabul edebilirdi ki? İhanet beni de böyle aşırı uçlara çekmiş olabilir miydi?

Kendi aile tarihimdeki bazı gerçekler şimdi bana ürkütücü dercede anlamlı geliyordu. Orada hainlerin bir tarihi olabilir miydi? Babamın babası, Rodos'ta Britanya konsolosluğunda görevliyken, Britanya Krallığı'na hizmetlerinden dolayı ödüllendirilmişti. MBE'yi gördüğümde, (Member of the Order of the British Empire) isimlerimiz harfiyen aynı olduğu için, bunun benim kendi ismimde yer aldığını fark etmiştim. Suçluluk hissetmeme yol açan birçok durum daha geçmişin derinliklerinde saklıydı. Benim "Kraliçe" büyükannemin amcası, son Osmanlı padişahının özel doktoruydu. Konuşma fırsatı bulduğum büyük kızı, babasının padişahı görmeye gittikten sonra, altın sikkelerle dolu kırmızı kadife bir keseye eve dönüşünü hatırlıyordu. Padişahın özel doktoru, daha sonra, Atatürk'ün açtığı ilk mecliste bir Türk milletvekili olarak yer almıştı. Aile üyeleri artık ondan bahsetmekten hoşlanmıyorlardı.

Hainlerin Ölü Bölge'deki toplantısından hepimiz haberdardık. Bir kez daha Kıbrıs'taki herkes hain olup çıkmıştı. Her iki sola göre, sağ, kendisini Kıbrıs'la değil, anavatanla özdeşleştirdiği için, hem kendi toplumları içinde hem de karşı toplumla savaşa yol açtığı için ve Kıbrıs'ı böldüğü için haindi. Sağa göre sol komünist olduğu için, kendisini anavatanla değil Kıbrıs'la özdeşleştirdiği için ve bağımsızlık için verilen silahlı mücadeleye katılmadığı için haindi. Hain olmak, paylaştığımız tek kimlikti. Bu, diğer Ölü Bölgelerin, sağ-sol ayrımlarının en acı mahsulüydü.

Kıbrıs'ı anlayabilmek için nerede durulmalıydı? Eğer sadece bir tarafta bulunmaya izin varsa, hangi tarafa gidilmeliydi? Yüksekten uçarak, her yeri aynı anda görmeye çalışmak o kadar da kolay değildi. Arkadaşlarım bana yeni bir olasılıktan bahsettiler. Ayaklarım hâlâ adanın toprağına basıyorken, ne bir tarafa ne de diğer tarafa dahil olacağım ama iki tarafla birden temasta bulunacağım bir yer vardı: Ölü Bölge.

,

AFRODİT

Afrodit'i görmek üzere geri dönmek, her seferinde giderek güçleşiyordu. Bu, sadece yasak olduğu için değil, ama artık birçok Afrodit varmış gibi görüldüğü içindi. Afrodit sahiden Aşk Tanrıçası mıydı?

Biz Afrodit'i, okul kitaplarımız ve o sevimli turistik afişler aracılığıyla böyle tanıyorduk. Ama Antik Yunanlılar aynı şeyi düşünmüyorlardı. Antik Yunanlılar, Afrodit'e zaptedilemez cinselliğin, mantıkdışı tutkunun, akıldan çok daha kuvvetli bir gücün tanrıçası olarak hayranlık duyuyorlardı. Afrodit, yıkıcılığın tanrıçasıydı. Homeros Afrodit için baştan çıkarıcı, yalancı ve düzenbaz demişti. O, nesnel muhakemeye karşı gelen öznenin, aşkın, nefretin, rekabetin ve kıskançlığın tanrıçasıydı. Halklar arasında savaflara ve cinayetlere sebep veren bir ruh halinin yaratıcısıydı. Aklı yönlendiren tutkunun kudreti, kendini haklı çıkarmak için aklı ve görünüşte mantıklı tezleri kullanıyor olması, İkna Tanrıçası Peitho'yu –ya da Propaganda Tanrıçası– Afrodit'in en sadık arkadaşlarından biri haline getirmişti. Sappho'ya gö-

re ise, İkna'yı doğuran Afrodit'tir, Panik'i ve Korku'yu doğurduğu gibi. Benim tercih ettiğim versiyonda ise Afrodit, birbirine zıt kutuplar arasında, tam eşikte kalmış bir tanrıçadır. Gece ve gündüz, aşk ve savaş, ölümlüler ve tanrılar. Afrodit, zıt kutuplar arasında ortak bir zemin bulunabileceğinin kanıtıdır.

Tekrar Afrodit'in adasına dönüyordum. Şimdiye dek, araştırmamın bir yıldan daha fazla zamanını Kıbrıslı Rumlarla geçirmişken, Kıbrıslı Türklerle bir ayını Kıbrıs'ta üç ayını İstanbul'da olmak üzere dört ay geçirmiştım. Kıbrıs Türk tarafında daha fazla araştırma yapabilmek için izin istemiştım. İsteğim kabul edilmemişti ama Ölü Bölge beni esir alarak, oraya yerleşmemi sağlamıştı. Artık nihayet eve dönme zamanıydı.

ALTINCI BÖLÜM

Pyla/Pile

(EYLÜL 1994 - EYLÜL 1995)

MÜSTAKBEL CASUSA HOŞ GELDİN

Ölü Bölge'deki evimden yumurta almak üzere dışarı çıktım. Kıbrıs'taki bu yegane karma köy güvenli bir yerdi. Bu yüzden ön kapıyı kapamaya gerek görmedim. Karşıdaki Kıbrıslı Türk kadına günaydın işareti yaptım. O da karşılığında gülümsedi. Kıbrıslı Türk kadının birkaç metre aşağısındaki komşusu olan, kendi tavuklarını yetiştiren Kıbrıslı Rum kadının evine doğru ilerledim. Beş dakikadan az bir zaman içinde geri döndüğümde, çalışma odamda kitaplarımı inceleyen ve şüphle bilgisayarımın etrafında dolanıp duran iki adam buldum. İki çift koyu renk güneş gözlüğü bana çevrildi. Bu kez onları hemen tanıdım.

Resmî tanışma fasılları atlandı. Yaşlıca olanı Rumca, “Burada ne arıyorsun?” diye sordu. Anlamamış numarası yaptım. Masumane bir tavırla “ben burada yaşıyorum” dedim. En iyi savunma saldırmaktır stratejisini denedim. “Siz kim oluyorsunuz da iznimi almadan evime giriyorsunuz?” diye sordum, sanki bilmiyormuşum gibi. “Bakın Lemesoslu Bay Yiannis Papadakis. Burada soruları biz sorarız, anlaşıldı mı? Burada ne arıyorsunuz?” Belli ki şaka yapmanın zamanı değildi. Güneş gözlüklerini kaldırarak gözümün içine baktı. Güneş gözlüklerini indir-

di. “Bay Yiannis, dün gece üç Türk ajanıyla Ali’nin barında ne yaptığınızı bilmek istiyoruz. Ve neden buraya geldiğinizi de”. Kıbrıslı Rumlarla Kıbrıslı Türklerin beraber yaşadığı bu köyde araştırma yapmaya geldiğimi açıkladım. (Yüzünde sıkıldığını ve sadede gelmemi beklediğini gösteren bir ifade vardı). İngiltere’de bir üniversitede çalıştığımı söyledim (Kaşlarından biri, güneş gözlüğünün üstünden görünecek derecede kalkmıştı). Önceki akşam, köyde yeni tanıştığım bir adamla, Ali’nin barına içki içmeye ve mekanı görmeye gittiğimi, konuştuğumuz diğer iki adamla da orada tanıştığımızı... (Kısa kes). “Bay Yiannis, burada ne yaptığınızı gerçekten bilmek istiyoruz”. Söylediklerimi tekrar ettim, bu kez üniversiteden bir araştırma bursu aldığımı da ekledim. “Pekala, buraya araştırma yapmaya geldiniz. Harcamalarınızı da İngilizler karşılıyor. Şimdi bize, o üç Türk ajanıyla tam olarak ne konuştuğunuzu söyleyin”. Onların ajan olup olmadığı hakkında hiçbir fikrim olmadığını, zaten ne konuştuğumuzun sadece bizi ilgilendirdiğini ve herhangi biriyle konuştuğum bir şeyi onlara söylemek zorunda olmadığımı açıkladım. “Bay Yiannis, biz gazeteci değiliz. Sizin bize söylediklerinizi başkalarına anlatmayacağız. Sizden istediğimiz sadece belirli insanların size söyledikleri şeyleri bize anlatmanız. Sizin bizi aramanıza gerek yok, gerektiğinde biz tekrar size ulaşacağız.” Belli ki konuşmanın burada sona erdiğini düşünüyordu. Bilmek istedikleri şeyleri onlara söylemeyeceğimi tekrarlayınca, bu kez kocaman silahlar çıkarıldı:

Bay Yiannaki, ulusal güvenlik konularında bizimle işbirliği yapmayı red mi ediyorsunuz? Ülkenize yardım etmeyi red mi ediyorsunuz? Ne diyorsak onu yapacaksınız, her vatanseverin yapacağı gibi. Yoksa sizin için sorun çıkarırız ve... araştırmanız, ya da burada yaptığınız şeye siz her ne isim veriyorsanız, o anda biter.

Tehditkar bir biçimde bilgisayarımın üstüne elini koydu. Onlar gidince evden çıktım, kapıyı kilitledim ve bu görüşmeyi kaydetmek ve dosyalarımın bir kopyasını çıkarmak üzere diz üstü bilgisayarımın yanına koştum. Lefkoşa’ya geçmeden önce, bilgisayarıma bir güvenlik sistemi kurmuştum.

GÖZETLEME

İki yaşlı Kıbrıslı Rum hanımefendi, bir anne ve bir kız, onlara doğru yürüdüğümü görünce beni sıcak bir şekilde selamladılar. Benim evim köy meydanının hemen arkasında, onlarınki ise tanı meydanın üstündeydi. Arka duvarımız ortaktı. Yerleştikten üç gün sonra kendimi tanıtmaya gittim. Anne olan “Senin Kıbrıslı Rum olduğuna sevindim,” dedi:

Yeni komşumuz Türk olabilir diye biraz endişelendik. Yine de senin etrafındakilerin hepsi iyi komşudur. Garşındakiler genç bir Türk ailesi. Çok iyi insanlar, çok sessiz ve onların yanında yine Kıbrıslı Türkler yaşar. Ordaki yaşlı kadın, Zehra, çoğu kez sabah gavesini bizimnan içer. Çok iyi gadıdır, dostluğumuz hatırlayamayacağım kadar eskiye dayanır. Seni çok kez gördük ve merak eddik. Dün Türk manavından sebze aldın, sonra bizim bakkalın birinden gaz tübü aldın ve yine köşedeki manavımızdan meyva aldın. Şimdiden iyi bir komşu olacağından eminik. Şimdiye dek hiç gürültünü duymadık, sabah erkenden, yediden galkan ve akşam erkenden, onbirden yatın.

Meydanda, onların kapılarının önünde oturuyorduk. Böyle kapının önünde oturmanın ve geçenleri seyretmenin ne kadar hoş olduğunu söyledim. “Evet, yazları hep böyle yaparık. Dışarıda oturur meydanı seyrederik. Kışları hava soğuk olduğunda da, içeri girer, televizyonda *Cesur ve Güzel*’i seyrederik.”

Solumda, Kıbrıs Rum kahvehanesinde oturan, meydanı ve Kıbrıs Türk kahvehanesini seyreden Kıbrıslı Rumlar, onların karşısında ise meydanı ve karşılarındaki Kıbrıs Rum kahvehanesini seyreden Kıbrıslı Türkler vardı. Üstümüzde, yaşlı hanımefendilerin evinin yanındaki binanın çatısında, Birleşmiş Milletler’in devamlı bir gözetleme noktası vardı. Köyün hemen üstündeki tepede, Türk askerlerinin aşağıdaki köyü gözetlemek üzere yerleştirdikleri dürbünleri görebiliyordum. İki taraftan gizli polisler de gözetlemek ve –hoşunuza gitsin ya da gitmesin– gözetlenmek için bu meydana gelirlerdi.

Kıbrıs Türk tarafında Pile, Kıbrıs Rum tarafında Pyla denilen

bu köy hakkında, araştırmamın Lefkosia'daki ilk dönemlerinde basın-
dan topladığım haberler vasıtasıyla epey bilgi edinmiştim. İki tarafın
basını da bu köye oldukça dikkat kesilmişti, dolayısıyla ben de. Elbet-
te o zamanlar Ölü Bölge'nin sonunda beni oraya çekeceğinden tümü-
le habersizdim.

Kıbrıs Türk tarafında araştırmamı devam ettirmek için yaptı-
ğım başvuru reddedilince, en iyi ikinci seçeneğimin bu adı çıkmış köy
olduğuna karar verdim. Köy, Ada'nın güneydoğusunda, Dikelya İngi-
liz Üssü'nün hemen sağında, Larnaka sahilinin yakınındaydı. Pyla/Pi-
le, Ölü Bölge içindeki tek karma köydü ve 1974'ten beri Birleşmiş Mil-
letler idaresi altındaydı. İç içe olan evlerde, 800 civarında Kıbrıslı
Rum, 400 civarında Kıbrıslı Türk yaşıyordu. İki tarafa da ait olan ya
da iki tarafa da ait olmayan ve en sonunda Ölü Bölge sınırları içinde
kalan bu köyü, nasıl koruduklarını o zamanlar bilmiyordum. Oraya,
Kıbrıs'ta Kıbrıslı Türklerle daha fazla araştırma yapabileceğim tek yer
olduğu için ve ilginç görüldüğü için gitmiştim. Artık evliydim ve otuz
dakika uzaklıktaki Lefkosia'da karımla birlikte yaşayan küçük bir kı-
zım vardı. Köydeki şartları göz önünde bulundurarak, onların köye
gelmemesi konusunda anlaşmıştık. Kaldı ki Lefkosia'daki dairemizde
daha rahattılar.

Pyla/Pile, Kıbrıs'ta en çok izlenen bölgeydi. Herkesin gözü –hü-
kümetlerin, polis ajanlarının, yerel siyasetçilerin, yabancı diplomatla-
rın, Kıbrıs Türk medyasının, Kıbrıs Rum medyasının, yabancı medya-
nın ve bu antropologun– bu köyün üstündeydi. Köyde, herkes, bir di-
ğerini seyreden bir izleyiciydi ve aynı zamanda başkaları tarafından
seyredilen bir oyuncu. Ve çok kısa süre içinde fark edeceğim gibi, bura-
daki herkes hem casus hem de haindi. Özel statüsü nedeniyle, iki tara-
fa da ait olmayan ya da iki tarafa da ait olan bu yer, bir casusluk ve ka-
çakçılık merkeziydi. İzinsiz bilgilerin ve tüketim mallarının iki taraf
arasında geçiş yaptığı bir kapıydı. Söylentilerle kuşatılmış ve medya ta-
rafından devamlı olarak hakkında haber yapılan bir bölgeydi. Entrika-
nın, gizemin ve tehlikenin kol gezdiği bir yer olarak sunuluyor, viskinin
ve jumbo karides'in *mekanı* olduğu söyleniyordu. Yaşayanların *akrites*-

ler gibi kahramanlık tasladığı sınırın bitişiğindeki Tahtakallas'ın tersine, burada sınırın *içinde* yaşayanlar hain olarak görülüyordu.

Pyla, Ölü Bölge'de, iki taraf arasındaki geçitti. Tesadüfi olarak, Rumcada da geçit anlamına geliyordu. Antik Yunan'da Pylos Hades'e, yani ölülerin bölgesine bir geçitti. Bu da bir tesadüf müydü?

BİRLİKTE VAR OLMAK VE ÇATIŞMA

"Kıbrıs'taki insanlar yeniden bir arada yaşayabilirler mi?" Herkes, Pyla / Pile'nin bu soruya en güzel cevap olduğunu düşünüyordu. Pile/Pyla'nın varlığı bunun bir göstergesiydi. Yaşayan bir kanıttı.

Kıbrıs Türk mercileri için Pile baskının sembolüydü. Pile'de Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rumlar tarafından bir kez daha baskı altında tutuluyordu. Burası, Batı'nın –köyün idaresini elinde bulunduran Birleşmiş Milletler'in– bir kez daha Kıbrıslı Rumlar'dan yana olduğunun bir göstergesiydi. Kıbrıslı Türkler'le Kıbrıslı Rumların birlikte yaşayamayacaklarının bir ispatıydı. Kıbrıslı Türkler'e geçmişte uygulanan baskının ve ayrımcılığın yaşayan bir kanıtıydı.

Kıbrıs Rum mercileri için Pyla birlikte var olabilmenin bir sembolüydü. Pyla, geçmişte olduğu gibi insanların barış içinde bir arada yaşadıkları, uyum içinde işbirliği yaptıkları bir yerdi. Batı'nın –Birleşmiş Milletler'in– bir kez daha Kıbrıslı Türkler'den yana olduğunun bir göstergesiydi. Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin geçmişte uyum içinde bir arada yaşadıklarının, dolayısıyla gelecekte de birleşmiş bir Kıbrıs'ta birlikte yaşayabileceklerinin yaşayan bir kanıtıydı. Pyla/Pile hem geçmiş, hem gelecekti. Hem lanetlenmiş, hem kutsanmıştı.

Ölü Bölge'de yaşayan ve orada bir hayat kurmaya çalışan insanlar için ise, Pyla'nın/Pile'nin anlamı yine farklıydı. Yaşamak zorunda oldukları yerdi. Bu da hiç kolay bir şey değildi. Meydandaki Kıbrıslı Türk manav görüşmelerimizden birinde şöyle demişti: "Pile'de yaşamak bir barut fıçısının üstünde yaşamaya benzer." Bunu doğrulayacak pek çok şey yaşama fırsatım oldu. Köydeki en küçük olay, ulusal bir meseleye ve en üst düzeyde ulusal bir onur gösterisi sergileme vesilesine dönüşüyordu. Pyla/Pile, her şeyi muazzam derece büyütme kabiliyetine sahip-

ti. Bu kabiliyet aslında köyün kendisine ya da sakinlerine değil, daha ziyade Pyla'yı/Pile'yi dışarıdan izleyenlere, yetkili mercilere ve medyaya aitti. En küçük bir olay bile, iki tarafın medyasında büyük manşetlerle haber yapılarak, alarm zillerini çaldırtırdı. İlgi çeken, ürküten ve alarma geçiren haberler için Pyla/Pile, mükemmel bir kaynaktı.

PILE'NİN DİĞER TARAFINDAN BİR SALDIRI DAHA

PYLA'YI KAYBEDİYORUZ

BM BİR KEZ DAHA PYLA'YI ELE GEÇİRMELERİ İÇİN DİĞER
TARAFIN KARANLIK PLANLARINA ÇANAK TUTUYOR

Medyaya göre burası hiçbir uzlaşmanın olamayacağı, asla taviz verilemeyecek bir yerdi. Nihai sınama zemini olduğu söyleniyordu. İpleri biraz serbest bırakmak, milli felaket anlamına geliyordu. Sonun başlangıcı. Ama köyün sakinlerinin endişeleri çok farklıydı. Bu endişeler, sürekli kaçakçı ve casus, olarak sunulmalarının yanı sıra, medyadan nefret etmelerinin sebeplerinden bazılarıydı.

Bir gün Kıbrıslı Rum biriyle yürüyordum. Kıbrıslı Türk motosikletli bir çocuk motosikletini neredeyse Bay Epaminondas'un üstüne sürdü. Bay Epaminondas, çocuğa Rumca bağırdı. "Hemen gaybol burdan. Defol, hoş. Gözüm görmesin seni ve bu sefere de dikkatli ol." Rumca anlayan çocuk, motorsiklet kullanmak için çok küçüktü ve mahçup bir şekilde sürüp gitti. Bay Epaminondas kızgınlıkla bana döndü:

Gördün mü? Burada hiç polis yok, yani gizli polis dışında gerçek polis varlığı yok. Polisin üniformasıyla buraya gelmesi için özel bir sebep olmalı, BM izni ve refakatı gerekir. Tabii durum böyle olunca da yaşı dutmayan çocuklar da deliler gibi motornan hız yaparlar. İki gün önce aynısını bizim çocuklardan biri yaptı. Bir iki tokatladım sonra bıraktım giddi. Ama şimdi, napabilirdim? Çocuk onlarındı. Onu tokatlayamazdım çünkü bu kötü sonuçlar doğurabilirdi. Babası gelip hesap sorabilirdi ve bir gavgaya çıksa Rum-Türk gavgasına dönüşebilirdi, öteyandan da etrafımızda sürekli dolaşan,

kemiklerimizi kakalamak için bekleyen basın akbabaları da olayı şişirerek yayınlardı.

Bir keresinde, birkaç Kıbrıslı Rum yemek yemek için köye geldi. Epey içtiler. Sonra Kıbrıslı Türk bakkaldan viski almak için cadde-nin karşısına geçtiler ve bakkalla pazarlık yapmaya çalıştılar. Viski za-ten oldukça ucuzdu, bakkal da fiyatı indirmek istemedi. Bakkal kadı-nı ittiler, ona küfür ettiler, şişeleri aldılar ve bakkaldan çıktılar. Kadın bunu Birleşmiş Milletler'e bildirdi. Kıbrıslı Türkler duruma çok kızdı-lar. Köyün Kıbrıslı Rum sakinleri ise daha kızgındılar. "Bu ne cürret! O alçak yabancılar buraya gelip Kıbrıslı Türklerle olay çıkarırlar ve sonra giderler. Biz da onların bıraktığı pisliği temizlemek zorunda ga-lırık. Bizler ki burda yaşarık çekeceyik bunların cezasını."

Ölü Bölge'de yaşayan insanlar hayatta kalmak için mücadele vermek zorundaydılar. Bunu günlük yaşantılarında sayısız, küçük yön-temlerle yapıyorlardı. Uzun zamandır, hatta Ölü Bölge bugünkü şek-liyle oluşmadan önce bile onlar aynı konumdaydılar. Köye ilk gittiğim-de ve meydandaki kahvehanelerde oturma cesaretini ilk bulduğumda, herkesin bana anlatmak istediği iki hikaye vardı. Bu hikayeler, köyün nasıl ayakta kalmayı ve iki tarafın birlikte yaşamayı başardığı ile ilgi-liydi. 1964'te, sağ görüşlü Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rumlar'a saldırma-ya gelmişlerdi. Ama köyün Kıbrıslı Türk sakinleri tarafından durdu-rulmuşlardı. Bunun benzer düşüncedeki Kıbrıslı Rumların da benzer bir harekette bulunmalarını engellemek için, sadece birlikte yaşadıkla-rı Rum köylülerini değil, kendilerini de korumak için yaptıklarını açık-ça itiraf ediyorlardı. Sonra -bu da ikinci hikaye- 1974'te, Kıbrıslı Türklere saldırmaya gelen aşırı sağ görüşlü Kıbrıslı Rumlar, köyün Kıbrıslı Rum sakinleri tarafından durdurulmuştu. Onları durduranlar da darbecileri destekleyen, sağ görüşlü Kıbrıslı Rumlardı, çünkü ken-di türlerine karşı gelebilecek olan yegane kişiler yalnızca onlardı. Kıb-rıslı Türkler de Kıbrıslı Rumlar gibi bu hikayeleri sık sık tekrar ediyor-lardı (Sonraları bu hikayelerdeki başka yönleri de bana fısıldanmıştı). Bu olaylar ve Pyla'nın/Pile'nin İngiliz üslerine yakın oluşu, köyün var-

lığını sürdürme sebebi olarak bana açıklananlardı. 1974'te, köy sakinleri arazilerini birkaç yüz metre ötedeki arazilerine kaçabiliyorlardı. Orada, İngiliz Üssü Bölgesi'nde, tarafsız bir bölgedeydiler. Buradan köylerini izleyip, işler yoluna girince de geri dönebiliyorlardı. Türk güçleri köyün hemen sınırında durup bu tarafsız bölgeye giremediler.

Tarafsız bir bölge aramak, karşılaştığım zorluklardan biriydi. Bir kahvehaneden diğerine yürümek bile sorun oluyordu. Bir kahvehane-nin dışarısında bir Yunan bayrağı, içerisinde tavanda çapraz döşenmiş küçük Yunan bayrakları, EOKA kahramanlarının fotoğrafları, 1821'deki Yunan Devrimi sırasında "Türklerle" mücadeleyi gösteren resimler ve yanında bir Yunan bayrağı olan ve "Helenizmin esas başkenti Atina değil, Konstantinopolis'tir" yazan bir çıkartma vardı. Kısaca, sağ görüşlü bir Kıbrıs Rum kahvehanesinin standart dekoru. Birkaç metre karşısında, çoğunlukla sol görüşlü müşterileri olan ve Kıbrıslı Rumlar tarafından satılan Carlsberg birasının reklamını yapan muhteşem sarışının posterini dışında şıyısı dekoru olmayan Kıbrıslı Türk kahvehanesi vardı. Bugüne kadar hiç kimse bir kahvehaneden çıkıp diğerine gitmemişti. Kimse, karşı tarafın kahvehanesinde oturmamıştı. Ne var ki, benim iki kahvehane arasındaki o yolu herkesin gözü önünde yürümem gerekiyordu ki bu da o yirmi metreyi yürümesi en zor yol yapıyordu. Sonunda, birkaç hafta üzerinde düşündükten sonra, bir çözüm, bir hile buldum. Ve aslında sadece kendimi kandırdım.

ÖLÜ BÖLGELERİN GÜCÜ

Sınırlardan beklenen, toprak parçalarını birbirinden ayırmaları, neresinin kime ait olduğunu belirlemeleri ve düzeni yeniden sağlamalarıdır. Ama ya sınırın kendisi kime aitti? Bu, her üç tarafın da üzerinde bir miktar kontrol hakkı olduğunu iddia ettiği Pyla'daki/Pile'deki en büyük sorundu. Mesela, Ölü Bölge'de inşaat izinleri önce BM tarafından, birçok kriter doğrultusunda onaylanmak zorundaydı. Ölü Bölge'nin dışına taşan araziler ilgili mercilerin yetkisindeydi. Sınırlara ilişkin bir başka zorluk da, arada bir çekişme olmadan tanımlanmaları imkansızdı. İncecik bir sınır çizgisi söz konusu olduğunda bile, bir taraf mutla-

ka sınırın bir bölümünün kendisine ait olduğunu iddia ediyordu. Böylece sınırlar, çatışmayı ateşleyen ve büyüten, kendilerine özgü ayrı bir güce sahip oluyorlardı.

Sınırın tam olarak nerede bittiği konusu köyde oldukça trajik bir biçimde ortaya çıkmıştı. Kıbrıslı bir Türk köyün güney sınırında, Kıbrıs Rum tarafına doğru, tişört satmak için bir mağaza inşa etmeye kalkışmıştı. Kıbrıs Rum yetkilileri, Kıbrıslı Türk'ün inşaatının Ölü Bölge'nin dışına, Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından kontrol edilen bölgeye taşıdığını iddia etmişlerdi. Kıbrıslı Türk ise, BM kontrolündeki Ölü Bölge'nin içinde kaldığını söylemişti. Yapılan bu tartışma, sadece birkaç metre içindi. Kıbrıslı Türk, en yakın elektrik direğinden elektrik çekmek isteyince, Kıbrıs Rum elektrik idaresi bağlantıyı kesmeye gelmişti. Kıbrıslı Türk buna karşılık, dükkanının Ölü Bölge'nin içinde kaldığını ve Kıbrıslı Rumların buraya müdahale etme haklarının olmadığını söyleyerek protestoda bulunmuştu. Hakemlik yapması için başvuru BM, dükkanın kesinlikle Kıbrıs Rum tarafında olduğuna karar vermişti. Geçici elektrik tertibatı sökülmüştü ancak bu, Kıbrıslı Türk ile BM arasında ihtilafa sebep oldu. Birkaç gün sonra, başka bir konuda iki BM askeriy-le tartışan Kıbrıslı Türk öyle öfkelen-di ki, askerlerden birini vurdu. Yaralı asker karşı ateş açmayla başarinca Kıbrıslı Türk'ü öldürdü.

GÖRÜNÜŞLER VE DİL

Köyde yaşayan Kıbrıslı Rumlar, köyün Kıbrıs Türk tarafı olan kuzeyine geçemiyorlardı. Ayrı bir devletin varlığını kanıtlamak ve taraflar arası sınırı devletler arası sınıra çevirmek amacıyla Ölü Bölge'nin kuzey sınırında bir gümrük bürosu açılmıştı. Kıbrıs Rum mercileri bütün Kıbrıslılar'ın hükümeti oldukları iddiasında oldukları için, Pile'de yaşayan Kıbrıslı Türkler – en azından teoride– Kıbrıs Rum tarafına geçiş serbestliğine sahipti. Buradaki çoğu Kıbrıslı Türk, ücretler üç-dört kat daha fazla olduğu için, Kıbrıs Rum tarafında çalışıyordu. Aynı şekilde, Kıbrıs Türk tarafına da geçiş özgürlüğüne sahip olduğu için, birçok şeyin daha ucuz olduğu Kıbrıs Türk tarafında alışveriş yapabiliyor ve ihtiyaçlarını buradan giderebiliyorlardı.

Pyla'ya beni görmeye ne zaman bir Kıbrıslı Rum arkadaşım gelse, insanları birbirinden ayıramamaktan dolayı şaşkınlık yaşadıklarını, hatta bazen de rahatsızlık duyduklarını ifade ettiler. Bu durum sorunlara yol açıyordu, özellikle köydeki Kıbrıslı Türkler için. Köy, birçok Kıbrıslı Türk'ün çalışmaya ya da alışveriş yapmaya gittiği, Larnaka'nın turistik bölgesine yakındı. Burada yaşayan ve Kıbrıs Rum lehçesini akıcı biçimde konuşan çoğu Kıbrıslı Türk, aynı acı dertten muzdaripti. Larnaka'da otobüsü beklerken Kıbrıslı bir Rum, Rumca konuşmaya başladı. Bana nereli olduğumu sordu, ben de Pylalıyım [Pileliyim] dedim. "O Türk köpekleriynan nasıl geçinirsiniz? Eyi ağnaşırsınız [anlaşırsınız] gendileriynan?" diye sordu. Kıbrıslı Rumlar gaflarını fark edince, eğer karşılarındaki Kıbrıslı Türk kimliğini açıklarsa, utanıyorlardı. Kıbrıslı Türklerin durumu da zordu. Eğer Kıbrıslı Türk olduklarını açıklamazlarsa, karşılarındaki Kıbrıslı Rum, Kıbrıslı Türkler hakkındaki ateşli konuşmasına devam edebilirdi ki bu da durumu daha da kötüleştirmekten başka işe yaramazdı. Fakat Kıbrıslı Türk olduklarını açıkladıkları durumlarda, ayrılırken arkalarından türlü yorumlar yapıldığını duydukları da oluyordu. "Aman Tanrım, görün ne eyi gonusur Rumcayı. Türk olduğunu ağnayaman. Gizli ajan olabilir? Haber verelim polise?"

JUMBO KARİDES, VİSKİ VE ADİDAS

1994'te buraya geldiğimde, köydeki restoranlar ve barlar kapanıyordu. Bu, köyün tarihindeki mutlu anların sona erişiydi. Ucuz içki, sigara ve kıyafetler satan dükkanlar terk edilmişti. Çoğu restoran kapanmaya zorlanmıştı. 1989'a kadar, yüzlerce insan, yerliler ve turistler Kıbrıs Rum tarafından burayı ziyaret ediyorlardı. Pyla, balık yemek için en ucuz yer olarak biliniyordu. Kıbrıslı Rum yetkililere göre, burada ucuza satılan her şey gibi balık da Kıbrıs Türk tarafından "kaçak" getiriliyordu. Buradan bir şey satın almak, resmî söyleme göre, "yasadışı kaçakçılık ve milli ihanet"ti. Yine de, Kıbrıslı Rumlar, yüzlerce kişilik sürüler halinde buraya gelmekten vazgeçmiyorlardı. "Pyla'da 4 Kıbrıs lirasına on iki jumbo karides yenir." Onları ilgilendiren sadece buydu.

Üstelik, viski, sigara, deri ceketler ve Adidas ya da Gucci gibi prestijli markalar da vardı. Tüm bunlar, Kıbrıs Türk tarafından sudan ucuz fiyata geliyorlardı. Viski ve sigara iyiydi ama kıyafetler taklitti. Taklit olduklarını ve bozulacaklarını bile bile, Kıbrıslı Rumlar bunları satın alıyorlardı. Ne de olsa taklit olduklarını bilmeyenlere pahalı hediyelermişçesine sunulabilirdi. Kendilerine sakladıkları ise viskiydi.

Kısa süre içinde tatminkar bir işbölümü gelişmişti. Kıbrıslı Rumlar balık restoranlarını işletiyorlardı, Kıbrıslı Türkler ise dükkanları. Her şeyin rahatça ve mümkün olduğunca ucuza işlemesi için stratejiler tasarlandı. Kıbrıslı Türkler, balıkları Kıbrıslı Rum restoran sahiplerine teslim ediyorlardı. Bazı restoran sahipleri, gayet anlaşılır bir sebepten dolayı hem Kıbrıslı Türk hem Kıbrıslı Rum garsonlar çalıştırıyordu. İçkiyi fazla kaçırmaktan dolayı bir kavga çıkacak olursa –burada viskiden başka ne içilirdi ki?– ve kavga iki Kıbrıs Türk masası arasındaysa, bir Kıbrıslı Türk garson kavgayı yatıştırmaya koşabilirdi. Ama Kıbrıslı Türklerin kavgasını ayırmaya çalışan garson Kıbrıslı Rum olursa, mesele milli bir boyuta sıçrayabilirdi. Ya da eğer patırtı, bir Kıbrıs Türk masası ile bir Kıbrıs Rum masası arasındaysa, Kıbrıslı Türk garson Kıbrıslı Türkleri, Kıbrıslı Rum garson Kıbrıslı Rumları yatıştırmak üzere araya girebilirdi.

Pile'deki Kıbrıslı Türkler, elektrik, su, çöp toplama gibi hizmetler için Kıbrıs Rum mercilerine ödeme yapmayı reddediyorlardı. Çünkü ödeme yapmanın Kıbrıs Rum idaresini tanımak anlamına geleceği iddiasındaydılar. Fakat iş, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kimlik belgeleri, sosyal güvenlik dökümanları ya da çiftçilere verilen sübvansiyonları ile ilgili dökümanlar gibi diğer resmî dökümanlara gelince –diğer bir deyişle iş çıkar sağlamaya gelince, Kıbrıslı Türkler hiçbir sıkıntı duymuyorlardı. Başvurma hakları olduğu ne varsa, kazanç elde edeceklerinden emin, başvuruda bulunuyorlardı. Beklediklerini elde edemedikleri durumlarda da, Kıbrıs Rum mercilerini aşıkarak bir ayrımcılıkla suçluyorlardı. Kıbrıslı Rumlar da Pyla'nın acayipliklerinden faydalanmakta aynı ölçüde hızlıydılar. Restoran sahipleri en yakın Kıbrıs Türk komşularına hat çekip, elektriklerini bedavaya getiriyorlardı.

Yöre sakinleri, yetkililerin tersine, bu durumdan epey memnundular. Kıbrıs Rum mercilerine bakılırsa, Pyla ticaret ambargosu nedeniyle bir başağrısı haline gelmişti. Kıbrıslı Rumlar yıllar boyunca diğer ülkelerin Kıbrıslı Türklerle ticaret yapmamaları gerektiğini, çünkü onlardan alınacak ürünlerin aslında resmî olarak varolmayan ve işgal altındaki Kıbrıs Rum mallarını sömüren bir devletten sağlanmış olacağını savunup durmuşlardı. Kıbrıslı Türkler'e uluslararası bir ambargo uygulanması konusunda başarılı da olmuşlardı. Ancak bu durum, Pyla vakasını doğurmuştu. Kıbrıs'ın içinde, Kıbrıslı Rumların ve turistlerin günübirlik gelip Kıbrıs Türk mallarını satın aldıkları Pyla öylece duruyordu. Bu durum, Kıbrıs Rum gazetelerinde patırtıya neden oluyor, gazeteler yöredeki Kıbrıslı Rumları, hiç de vatanperver olmayan yollarla kaçakçılık yapmakla ve kar elde etmekle suçluyorlardı. Hainlik ve kaçakçılık suçlamalarının arkasında, aslında zenginleşen köylülere karşı kıskançlık ve içerleme yatıyordu. Kıbrıs Türk mercileri, tüm bu ürünlerin Kıbrıs Rum tarafında bir akış noktası bulmasından ve Kıbrıs Türk tarafının bundan maddi bir kazanç elde etmesinden memnundu, özellikle de ticaret ambargosu uygulandığı düşünülürse. Fakat iki halkın asla bir arada yaşayamayacağı ve işbirliği yapamayacağı tezini savunan Kıbrıslı Türkler için, Pile'deki durum sıkıntı vericiydi. Pile, Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumların işbirliğinin parlak bir örneği haline gelmişti ve –trajikomik bir şekilde– yörenin Kıbrıslı Türk sakinleri, kuzeydeki Kıbrıslı Türklerden daha zengin olmuştu. Kuzeyde yaşayan Kıbrıslı Türkler, kendi kazandıklarından kat kat fazla kazanan Pile'deki Kıbrıslı Türklere gıpta ediyor ve içerliyordu. Kıbrıs Türk gazeteleri ise, yeterince vatansever davranmayarak Kıbrıslı Rumlarla işbirliği yaptıkları ve “para için milli ruhlarını sattıkları” gerekçesiyle, Pile'deki Kıbrıslı Türkleri kınayarak, yaygın hissiyatı yansıtmakta gecikmiyordu.

Neyse ki kazançlar vardı, resmî yetkililer için bile. Kıbrıslı Rumlar, halkların işbirliği yaptığı Pyla'da, Kıbrıslı Türklerin çok daha iyi olduklarını belirtmekten coşku duyuyorlardı. Kıbrıs Türk yetkililerinin Pile'deki durumdan mutlu olmaları için ise kendi sebepleri vardı. Kıbrıs Rum mercileri güneyde hemen köyün dışına, köydeki ticaretin

tıkanmasına yol açan bir polis noktası koyunca, Kıbrıslı Türklerin siyasi iddiaları su götürmez şekilde kanıtlanmış olmuştı: “Kıbrıslı Türkler’e karşı insafsız bir Kıbrıs Rum ambargosu daha, aynı 1960’lardaki gibi. Uluslararası olarak zaten uygulanmakta olan ambargo, artık Pile’de de var.”

KARANLIK İŞLER

Mihalis “Makedonya”dan yanıma gelmişti. Öfkeliydi. Köy meydanındaki pek değerli sağınağım “Happy Nest Pub”da oturuyordum. Burası, Kıbrıslı Türklerin de geldiği bir Kıbrıs Rum büfesi idi. İçi ulusal Rum simgeleriyle dolu olmadığı gibi, sağ görüşlü Kıbrıs Rum kahvehanesinin kısa süre önce aldığı “Makedonya” isminin tersine; tarafsız, İngilizce bir isim taşıyordu. Happy Nest Bar, meydanda oturmak isteyen ama taraf olmak anlamına geleceği için Kıbrıs Rum ya da Kıbrıs Türk kahvehanelerinde oturmayı tercih etmeyenler için ideal bir yerdi. Kendi ülkelerindeki siyasi sorunların, böyle bir yerde görev yapmalarını kolaylaştıracağı umuduyla seçilmiş, BM’nin İrlandalı askerleri de içmek için sık sık buraya gelirlerdi. Benim için burası, imdadıma yetişerek beni bir kahvehaneden diğerine yürümek zorunda bırakmayan bir kurtarıcıydı. Önce Happy Nest Bar’da birkaç dakika zaman geçiriyor, sonra da istediğim kahvehaneye gidiyordum. Bir kahvehaneden çıkıp diğerine gidersem, insanların bir tarafta duyduğunu diğer tarafa ileten bir casus olduğumu düşünmelerinden endişe ediyordum. Casus olarak görülme korkusu, herkesin casus olduğunun söylendiği Pyla’da/Pile’de bile peşimi bırakmamıştı. İki taraftan da birçok köylü, yüzüme karşı söylemişti. *Onlar* casus olduğumu sanmıyorlardı ama *diğerleri* böyle düşünüyordu.

Mihalis yanıma oturdu. “Makedonya’da gördün ne oldu?” Görmemiştim. Balkanlar’daki şiddetli çatışmalardan sonra, eski kahvehane yeniden isimlendirilmişti. Makedonya isminin sahipliği konusunda, Yunanistan ile adını Makedonya koymak isteyen yeni kurulmuş devlet arasında bir ihtilaf yaşanmıştı. Yunanlılar, Makedonya isminin kesinlikle Yunanca olduğunu ve kullanım hakkının tarihi olarak

sadece kendilerinde bulunduğunu ve yeni kurulan devletin kendine Makedonya demesinin, Yunanistan'da Makedonya olarak adlandırılan topraklar üzerinde yayılcı planları teşvik edeceğini gerekçe göstererek itiraz etmişlerdi. Pyla'daki sağcılar kahvehanelerine Makedonya ismini vermeye ve ismin yanına da Yunanlı kardeşleriyle dayanışmalarının göstergesi olarak bir Yunan bayrağı eklemeye karar vermişlerdi. Bu, BM'nin köyde bayrak kullanımıyla ilgili katı kurallarının delinmesi anlamına geliyordu.

"İşte böyle," Mihalis sözlerine devam etti:

Gözlerinin önünde kaçakçılık anlaşması. Görmedin? Yoldan yaya geçen Kıbrıslı Türk'e seslenen orda oturan adam sahil kıyısında ki en büyük balık lokantasını dutar. Diğeri ise buranın en büyük balık tüccarıdır, aslında en büyük kaçakçısı. Kıbrıslı Türk'e seslendi çünkü randevulaşıp balıkları durduğu evine uğrayacak ve lokantası için ihtiyacı olanı alacak. Ucuz viski için de ağnaşdı, böylece bir defada ikisini de alacak. Şimdi ağnadın burda Pyla'da neler olduğunu? Köyü eyiden [tamamen] boğmak için polisimizin bize empoze ettiği kontrol noktasından haberin var ya. Onlara göre hükümetimiz kaçakçılığı önlemek için goymuş onu oraya. Ama asıl olan şudur. Sahildeki tüm o lokanta sahipleri turistlerin ve gendi insanımızın Pyla'ya gitmesinden zor durumda kaldılar. Bunun üzerine de hükümete şikayet eddiler kaçakçılık var Pyla'da diye ve gazetelerin sürekli Pyla hakkında yazı yazmalarını sağladılar ta ki hükümet bir polis kontrolü goysun oraya da köyümüzü kapatıp mahvetsin bizi. Ama sonra aynı insanlar köyümüze gelirler balık ve viskilerini alıp diğer yoldan, İngiliz Üstlerinden geçen yoldan geri dönerler. Bu yol bizim polisimize yasak böylece balıklarını sahildeki lokantalarına güvenli bir şekilde götürebilirler.

Bunu daha önce de, öfke dolu Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk köylülerden duymuşluğum vardı. Görünen oydu ki, bütün profesyonel kaçakçılar bu öteki yolu kullanıyordu. Kontrol noktasındaki Kıbrıs Rum polisinden bihaber olup yakalananlar, köye yeni gelen ve evlerine birkaç şişe viski götürmek isteyen ancak alternatif yolu bilmeyen kişilerdi. Tutuklanıyor, kovuşturmaya uğruyor, gazetelere manşet olu-

yorlar ve bu yolla Pyla'da korku ve kanunsuzluk atmosferi yaratılıyor. Kamuya duyurulan yüzlerce tutuklamadan sonra, artık kimse buraya gelmez olmuştu. İşin içinde olan profesyoneller ise esas yolu biliyorlardı, tıpkı köylülerin tamamının ve elbette polisin bildiği gibi.

Gizli Kıbrıs Rum polisi sık sık meydanda oturarak, yasadışı faaliyetleri kontrol ediyordu. Meydanın az da olsa hâlâ müşteri çeken birkaç restoranından biri olan Kıbrıs Rum restoranında otururlardı. Gizli polisler, restoranın en düzenli müşterileriydi, gece gündüz burada oturuyorlardı; hatta belki de restoranın hâlâ varlığını sürdürmesinin yegane sebebi de onlardı. Evim restoranın tam arkasındaydı. Meydana ulaşmak için, restoranın arka bahçesinden geçiyordum. Restoranın arkasındaki çitlerin neden kırıldığını bana ilk açıklayan Mihalis oldu, sonraları başkalarından da sayısız kez işittim. Bu bahçeden pek çok kez geçmiş ama hiç fark etmemiştim. Çitler kırıktı, çünkü burası Kıbrıslı Türk balık tüccarlarının sandık içindeki balıkları meydanı izleyen meraklı gözlere görünmeden teslim ettiği yerd. Aynı esnada gizli polisler ön tarafta oturmuş balık yiyor, bir yandan da gözlerini kırpmadan meydanı izliyorlardı.

HİLE

İnsani Yardım Ofisi'nin Kıbrıslı Rum başkanının etrafına toplanmış kalabalığın ön sıralarındaki insanlar çok ciddiye. Arka tarafta, başkanın görüş alanı dışında kalan Kıbrıslı Rumlar ise, kahkahalarla, başkana az önce verilen cevaba gülüyorlardı. Başkan, her zamanki sorusunu sormuştu. "Burada Kıbrıslı Türklerle iyi geçiniyor musunuz?" Başkan, şikayetlerini dile getirmek ve hükümete taleplerini bildirmek üzere, –her zamanki gibi– bu fırsatı kullanmaya çalışan Kıbrıslı Rum köylülerle çevrelenmiş olan Makedonya'nın balkonunda oturuyordu. Muhtemelen bir noktada birkaç köylü Türklerin Pyla'da ciddi anlamda güçlendiğini söyleyerek, alarmin çalmasına sebep olmuştu. Ancak alarm, kendi aramızdaki konuşmalarda kulağıma hiç çalınmayan bir ton içeriyordu: Korku ve aciliyet tonu. İşin sonunun nereye varacağını bilen arkadakiler, gülmeye başlamışlardı bile: Pyla'daki Kıbrıslı

Rumların güçlerini koruyabilmeleri için hükümetten para almaya ihtiyaçları vardı. Talepler ortaya konmaya başlanınca keyfi kaçan yetkili, her zamanki soruyu sorarak, konuyu değiştirmeye çalıştı. Arkadakiler gülerken, önde yüzünde ciddi bir ifade olan bir adam, hemen uygun cevabı verdi. “Elbette çok iyi geçiniyoruz. Bakın, sürekli bizim kahvehanemize bile geliyorlar. İçeride kağıt oynayan adamı görüyor musunuz? O adam bir Kıbrıslı Türk.”

Arkadakilerin gülmelerinin sebebi, öndeki adamın içerideki adamın Kıbrıslı Türk olduğu konusunda yalan söylemesi değildi. Kağıt oynayan adamın Kıbrıslı Türk olduğu doğrudu. Gülüyorlardı, çünkü İbrahim o güne dek Kıbrıs Rum kahvehanesine giden tek Kıbrıslı Türk'tü ve bunun da Yardım Ofisi yetkilisi hariç, herkesin bildiği bir sebebi vardı. İbrahim kahvehaneye Kıbrıslı Rumlarla kağıt oynamak için gidiyordu. Cana yakın bir adamdı ve kumara tutkusunu herkes bilirdi. “Gumar hastası, gerçek bir müptela, bağımlı. Biraz havayidir, zavallı İbrahim.” Herkesin bildiği gibi, ortada gerçek bir kumar yoktu. Güpegündüz soygun vardı. Bir Kıbrıslı Rum her zaman İbrahim'in arkasında oturur, oyunu seyrediyormuş gibi yapar, İbrahim'in elini diğerlerine işaret ederdi.

Yerel kumar savaşını kesin olarak kazananlar Kıbrıslı Rumlar olmuştu. 1974'ten hemen sonraki yıllarda yolun karşısındaki Kıbrıs Türk kahvehanesinde faal biçimde kumar oynanıyor, yalnızca yörede yaşayanlar değil, iki taraftan da kumar müptelaları buraya akın ediyordu. Ellerindeki sınırlı yetkiyle polisler de pek bir şey yapamıyordu. Kıbrıs Rum polisinin özellikle endişeli olduğu nokta ise, kumarda ağır kayıplara uğrayan insanların, borçlarının silinmesi karşılığında karşı taraf için casusluk yapmaya razı olabilecekleri ihtimaliydi. Kıbrıs Rum polisi birkaç Kıbrıslı Rum kumarcıyı tehdit etti, bazılarını köyün dışındaki Kıbrıs Rum polis merkezine götürerek sorguya çekti ve nihayet bir gece dördünü dövüp üstlerindeki kıyafetleri çıkarttıktan sonra onları o halde evlerinin yolunu bulmaları için serbest bıraktılar. Böylece, Kıbrıs Türk kahvehanesindeki kumarın kökü kazındı. Kumar artık, İbrahim'in de müdavimi olduğu Makedonya'da oynanıyordu. Sonun-

da Makedonya da kontrol altına alınarak, dikkatlice gözetlenmeye başlanmıştı, tabii genellikle oyunlara katılan gizli polis sayesinde.

Kıbrıslı Rumların bazıları hâlâ kuşkuluydu. Beni bir köşeye çekip, İbrahim'i işaret ettiler:

Görün orda İbrahim'i? Görün gumar oynamak için nasıl gelir bizim gaveye? Herkes onun aptal olduğunu düşünür ama ben değil. Bence o bir casus ve ne konuştuğumuzu diğnemek için gumar bahane. Gaybenden biri her allahın günü başka niçün bura gelsin? Bilin ya aptal görünömlü olmak casusların en eyi gizlenme gılığdır.

Düşünceleri beni üzdü. Ama üzölmemin sebebi, köyde hava kadar doğaö olan ve herkesi sarıp sarmalayan şöphe değildi. Üzüldüm, çünkü İbrahim gibi biri için Kıbrıslı Rumlar böyle düşünüyorsa, kimbilir kahvehanelerine gittiğimde Kıbrıslı Türkler benim hakkımda ne düşünüyordardı? Ya da düşünün, kimbilir Kıbrıslı Rumlar benim hakkımda ne diyorlardı? Arkamdan şöyle şeyler denildiğini duymuşluğum vardı: "Mademki ailesinden uzak bu gadar uzun süre geçirebiliyor demek ki, daha önemli bir amacı var."

KIBRIS TÜRK KAHVEHANESİ

Gitmeden önce, oradaki varlığımın şöpheyle karşılanabileceğinin farkındaydım. İyi bir şekilde takdim edildiğimden emin olmam gerekiyordu. Kıbrıslı Rum bir arkadaşım beni iki Kıbrıslı Rum aileyle tanıştırdı, onlar da beni diğör ailelerle. İlk ailenin karısı "izin verin da köyümüzün muhtarını ben çağırayım, damdan düşer gibi onu görmeye gitme yoksa seni kesinlikle casus sanır," dedi.

Ya Kıbrıslı Türkler? Neticede pek de zor sayılmazdı. Diğör Ölü Bölge benim işime yaramıştı.

Güneyde, Lefkosia'da yaşayan sol görüşlü Kıbrıslı Türk arkadaşlarım Pile'deki arkadaşlarını arayarak, onlara benim gitmek üzere olduğumu söylediler. Arkadaşları beni meydandaki Kıbrıs Türk kahvehanesinin, kendisi de sol görüşlü olan sahibiyle tanıştırdılar. Kibar bir adamdı. Planlarımı açıklayıp, kahvehanesinde oturmak için izin is-

tediğimde, bana kahvehanesinin kapılarını açtı. O günden sonra, bazen sabahları yalnız başıma gazeteleri okuyarak, genellikle ise beni rahat ettirmeye ve bu gizemli köyü anlayabilmem için bana yardım etmeye çalışan, çoğunluğu soldan olan diğer Kıbrıslı Türklerle orada oturacaktım. Sık sık bana doğru eğilecekler ve kulağıma bir şeyler fısıldayacaklardı. İnsanların birçoğu sevecendi ya da en azından kibar-
dı; bazı sağcı gençler dışında. İlk günden son güne kadar, onlar, bana dik bakışlar atıp, benden uzak durdular.

Kahvehaneye yeni gitmeye başladığım günlerin birinde, yaşlı bir adam, burada olmaya hakkımın olmadığını söyledi. Emekli bir grup adamla oturmuş, oradaki varlığımın sebeplerini anlatmaya uğraşıyordum; bu, her zaman çaba gerektiren bir işti. Yaşlı adam, yüzü öfkeden kırmızıya dönmüş halde, bastonunu yere vurdu: “Ne cürretle gelin bizim gavemize? Sen bir Gıbrıslı Urum casussun, gelin bura diğneyesin ne konuşuruk da ağnadasın seninkilere. Hemen şimdi, defol.” Kalkmak üzere bir hamle yaptım ama sırtıma dokunan kuvvetli bir el, beni yerime oturttu. Yanımda bulunan arkadaşlarımdan biri olan Ersen araya girerek yaşlı adamı konukseverlik göstermediği için ve tutumu yüzünden azarladı. Sonra bana yaklaşarak: “Burda gal Yiannaki, gitmesi gereken biri varsa o gitmeli. O adi faşist” dedi.

Sağ görüşlü Kıbrıslı Türkler, içlerinden bazı gençlerin benimle dalga geçmelerine ve beni mahçup etmeye çalışmalarına rağmen, genellikle benimle konuşuyorlardı. Benimle konuşma sebepleri, diğerlerinin, yani Kıbrıslı Rumların ve sol görüşlü Kıbrıslı Türklerin görüşlerinin geçerli olmadığını, bana göstermek istemeleriydi. Aradan ancak birkaç ay geçtikten sonra, kahvehanede kendimi rahat hissetmeye başladım. O da, aynı gün içinde, ilk kez kahvelerin parasını ödememe müsaade edildiği ve genellikle olduğu gibi arkamdan değil de, doğrudan yüzüme karşı casus denildiği zamandı.

“BAŞ BELASI HOCA PYLA'DA RAHATSIZLIK YARATTI”

DISY yanlısı Kıbrıs Rum gazetesinin manşeti rahatsız ediciydi. Nasıl oluyordu da ben, buranın sakini bir antropolog olarak hiç dikkat çek-

miyordum da, bir hoca böylesine patırtıya yol açabiliyordu? Ertesi gün bir benzeri daha yayımlanacak olan haberde, Pyla'daki Kıbrıslı Rum'ların, ezan okumakla görevli hocanın gelişinden ötürü ne kadar rahatsızlık duydukları anlatılıyordu. Minare, meydanın hemen sağında, benim evimden sadece birkaç metre uzaklıktaydı, fakat ben hiçbir şey duymamıştım. Oysa ki, burada yaşamayan ve benim de köyde daha önce hiç rastlamadığım muhabir, tüm detayları biliyordu.

O öğleden sonra, camiye dikkat kesildim. Gerçekten de bir hoca minareye çıktı ve ezan okudu. Ne var ki, hoparlör vasıtasıyla değil, zorlukla duyulabilen çıplak sesiyle. Hocayı daha önce duymamış olmamın sebebi buydu. Görünüşe bakılırsa, başka kimsenin duyduğu da yoktu. Hoca devam ederken, Kıbrıslı Rumların tepkilerini görebilmek için, hemen Makedonya'ya gittim. Ne var ki, ortada görece hiçbir şey yoktu. Kimse dikkat etmiyordu. Gelmeyecek bir yorumu bir süre bekledikten sonra, doğrudan yaklaşmayı denedim. Kayıtsız bir edayla hocayı işaret ettim ve bir tepki gelmesini bekledim. Pek de önemsiyor gibi görünmediler. Yalnızca yaşlı bir adam yorum yaptı: "İşde hocaları şimdi orda. Ne olmuş yani. Bizim çanlarımız çalar, onların da hocaları çığırır [çağırır]. Bizim bir dinimiz var, onların da var, işde bu gadar."

Fakat gazeteci –bir yönüyle– haklıydı. Hocanın rahatsızlık yarattığı doğrudu. Akşam, Kıbrıs Türk kahvehanesine gittim. Soğuk bir kış akşamıydı. Soğukta dışarıda oturan sadece üç adam vardı. İki köy sakini ve hoca. İçeride oturan diğerleri gülüyordu. Sol görüşlü arkadaşlarım bunu özellikle eğlendirici buldular:

İşde bu iki ihtiyar getirdi hocayı köye. Bilin ya burda din bizi çok fazla alakadar etmez. Türkiye'den gelen Türkler gibi değil. Neyse, boş camide namazı bitiren zavallı adamcağızı onlar getirdiler. Utandılar ve en azından misafirperver görünmek için onu gaveye çağırdılar. Ancak, boş camiden sonra onu gonyak içenlerle dolu gavenin içine getirmeye utandılar. Bu yüzden de zavallı adamı dışardaduddular.

SEÇİMLER

Sabah saat on civarında, notlarımı yazmaya ara vererek yoğurt almayla çıktım. İki boş çömleği bir plastik torbaya koydum ve meydana doğru yürüdüm. Gördüğüm kargaşa karşısında şaşırdım. Meydan çaprazlamasına asılmış Türk ve Kıbrıs Türk bayraklarıyla doluydu. Kahvehanenin önüne büyük, koyu renk arabalar park edilmişti. Herkes oradaydı. Meydan, kahvehanelerini doldurmuş olan Kıbrıslı Türkleri seyreden Kıbrıslı Rumlar'la doluydu. Seçim kampanyasının başladığını biliyordum. Evimden sadece birkaç metre uzaklıkta tüm bu olan bitenden habersiz olmak beni utandırdı. Elimde, içinde iki yoğurt kabı olan yıpranmış plastik torbayla, çekinerek Kıbrıs Türk kahvehanesine girdim. Aniden, Kıbrıs Türk lideri Denктаş'la yüz yüze geldim. Konuşma yapmak amacıyla yerine oturmak üzereydi. Daha önceden tanıdığım, Denктаş'ın bölge temsilcisine yanaşarak, kalıp kalamayacağımı sordum. Denктаş'ın kulağına bir şeyler fısıldadı. Denктаş döndü, bana baktı ve kalmamda bir sakınca olmadığını belirtmek üzere başını salladı.

Denктаş, erkeklerden ve kahvehaneye ilk kez gelen kadınlardan oluşan küçük bir dinleyici topluluğu karşısında, her zamanki şeylerden bahseden 15 dakikalık bir konuşma yaptı. Saat erken, erkeklerin de hepsi işte olduğundan, dinleyici sayısı oldukça azdı. Denктаş konuşmasını bitirdiğinde, bölge temsilcisi bu toplantının herkese liderlerine istedikleri her şeyi sorabilmelerine imkan sağlayan bulunmaz bir fırsat olduğuna işaret ederek teşekkür etti. Kahvehaneyi, herkesin birdenbire ayakkaabılarıyla ilgilenmesine neden olacak türden, utangaç bir sessizlik kapladı. Bölge temsilcisi, davetini tekrarladı. Sonra kravatının düğümüyle oynayarak, onu biraz gevşetti ve etrafına bakındı. Kahvehanede oturan birkaç yaşlı adam, yaşayan efsanevi liderlerine hitap edemeyecek kadar utangaçtı. Bense bu sahneyi ve mahcubiyeti hınçla zevk alarak izliyordum. Kahvehanedekiler rahatsızca yerlerinde kıpırdandılar ama neyse ki Denктаş yardımlarına koşarak konuştu: "Nerede bu Kıbrıslı Rum?" Ayağa kalktım ve meydana dikilen bütün Kıbrıslı Rumlar da dahil olmak üzere herkesin bana baktığını bilerek, kır-

mızının çeşitli tonlarına bürünen yüzümle, kendimi tanıttım. “Türkçen fena değil, aferin” dedi Denктаş ve hakkında iyi sözler işittiği –evet, böyle dedi, “iyi sözler”– önceki araştırmamın yakında yayınlanıp yayınlanmayacağını sordu. İçeride hiç Kıbrıslı Rum olmamasından memnundum. Kıbrıslı Türkler üzerine daha fazla araştırma yapmam gerektiğini, onların tarafında daha fazla kalmak için başvuruda bulunduğumu fakat bu isteğimin kabul edilmediğini söyledim. Dolayısıyla asla yayınlamayabileceğimi acıklı bir biçimde açıkladım. “Haberim olsaydı, izin alınması için gerekli talimatları şahsen verirdim” dedi. Eğer istersem hâlâ başvurabilirdim ve izin alabileceğimi garanti edebilirdi. Pile’ye gerçekten ilgi duymaya başladığımı, üstelik kısa süre önce evlendiğimi, dolayısıyla kendisi izin verse bile artık her şeyin bağlı olduğu ondan daha üstte otoriteler bulunduğunu söyledim. Arada yöre sakinlerinden birinin ona soru sormak isteyip istemediğini görmek için durup bakınsa da, benden başka hiç kimseden ses çıkmadığı için, her seferinde tekrar bana döndü. Konuşmamıza bir süre daha devam ettik. Birkaç dakika sonra da kahvehaneden ayrıldı.

Kıbrıslı Rum gazetecilerden oluşan bir donanma meydana akın etmiş, hepsi ellerinde kameralarla, Denктаş’ı kaçırmamak için ani fren sesleri arasında arabalarından atlarken, Kıbrıslı Türk sakinler, Birleşmiş Milletler protestosu nedeniyle, hemen bütün bayrakları ve posterleri indirmek üzere koşuştular. Ne var ki Denктаş yerine beni yakaladılar. Sessizce arka kapıdan, onlarla karşılaşmadan çıkmaya çalışırken, elimde hâlâ naylon torbam vardı. Daha önce hiçbir Kıbrıslı Rum kahvehaneye ayak basmamıştı ve hiçbir gazeteci bu görüntüyü çekmeyi başaramamıştı. Konuşmaya çalıştıkları ilk Kıbrıslı Türk kameradan kaçmaya çalışarak beni işaret etti. Bir anda hepsi aynı soruyla bana döndüler. “Denктаş Pyla Türk’tür dedi mi?” “Demedi” dedim ve daha fazla konuşmak istemediğimi söyleyerek, oradan uzaklaştım. Kıbrıslı Rum köylüler hemen çevremi sarıp aynı soruyu sordular. “Denктаş Pyla Türk’tür dedi mi?”

“DENKTAŞ PYLA'NIN TÜRK OLDUĞUNU SÖYLEYEREK TAHRİK ETTİ”

Ertesi gün, bütün Kıbrıs Rum gazetelerinin ön sayfasında, aynı manşetle, o can alıcı soruya verilebilecek muhtemel cevapla Pyla vardı. Denktaş'ı sevmeseler bile ve Denktaş “Pyla Türk'tür” demiş olsaydı da buna şaşırmayacak olan sol görüşlü Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs Rum basınındaki çarpıtmayı hemen fark ederek küçümseyici bir tavır takındılar. Neticede Denktaş'ın ziyaretinden ve işlerin gidişatından memnunnardı. İki gün önce, en büyük iki Kıbrıs Türk sağ partisinin başındaki diğer iki kişi de seçimler sebebiyle köyü ziyaret etmişlerdi. Doğal olarak onların da durağı kahvehaneydi ancak kahvehaneye akşamüstü, en dolu olduğu zamanda gitme hatasını yapmışlardı. Haliyle, içerisi onları küçümseyen solcularla doluydu. Kampanyayla ilgilendiğim için kendimi tanıttım ve biraz konuşup konuşamayacağımızı sordum. Biraz sonra bitmek üzere başlayan konuşma, uzun bir sohbete dönüştü ve beni yerel Kıbrıs Türk restoranında yemek yemeye davet ettiler. Uzun süren bir akşam yemeğinden sonra da gittiler. Denktaş'ın ziyaretinden sonra, solcular arasında bir şaka yapılmaya başladı:

Gelirler ama onlarla hiçbir Gıbrıslı Türk konuşmaz, sonunda onlar kimiynan konuşur? Yiannaki'ynan. Denktaş gelir, onuynan da kimse konuşmaz, sonunda o kimiynan konuşur? Yiannaki'ynan!

Bir başka sağ kanat partiden bir yetkilinin devirdiği bir çamı hatırlatınca daha da eğlenme fırsatını buldular. Bir kez daha kahvehaneye gittiler. Hem de bu kez gün ortasında ve benim dışımda, yanlarında sağ görüşlü birkaç kişiyle beraber. Epey saygı gören ve bir parti üyesi olduğu belli olan yaşlı bir adam, bir şiir okuyarak, gösteriyi başlattı. “Buraya gelirken, yolda, köyünüz için bir şiir yazdım” dedi. “Lütfen size sunma şerefini bana bahşedin”. Şiir, en sonunda kendi devletlerine sahip olan ve Türk bayrağının gölgesi altında barış içinde yaşayan insanların sevincini, devletiyle uyum içindeki bir köyü, anava-

tanyla uyum içindeki bir devleti konu ediyordu. Şiir son mısrasında doruğa ulaşıyordu:

Güzelim Beyarmudu'nda yaşamak, bu ne büyük gurur.

Alkış beklentisi içinde gülümsedi. Alkış sesi duyulmadı. Herkes bir kez daha ayakkabılarına baktı. Beyarmudu, yakınlardaki bir Türk köyünün adıydı. Parti liderinin kızgınlıkla dürtmesinden ve telaşlı fısıltılar duyulmasından sonra, son mısra tekrar edildi:

Şey... evet... Güzelim Pile'de yaşamak, bu ne büyük gurur.

Denктаş'ın gelişinden birkaç gün sonra, seçimlerdeki rolümün takdir edildiğinin bir göstergesi olarak, ilk kez Kıbrıs Türk kahvehanesinde kahve ısmarlamama izin verildi. İsmarlamama izin vermeleri beni kabul ettikleri anlamına geliyordu. Artık bir misafir ve bir yabancıdan ibaret değildim. O akşam, CTP lideri geldi. Onunla Lefkoşa'daki araştırmam sırasında tanışmıştım. İçerisi tıklım tıklımdı. Sağ görüşlü birkaç Kıbrıslı Türk, o içeri girer girmez küçümseyici bir tavırla dışarı çıktılar. CTP lideri beni fark etti, gülümsedi, yanıma yaklaştı ve konuşmaya başladı. Daha önceden tanıdığım yöre sakini bir CTP'li de gülümseyerek yanıma geldi. Yüksek sesle, "ah, demek sen Yiannaki'yi tanıyorsun, ünlü gizli yerel casusumuz" dedi. Hepsi güldü.

FUTBOL VE ÖLÜ BÖLGELER

Birleşmiş Milletler görevlisi, Kıbrıslı Rumlardan gelen bir futbol sahası yapılması talebini kabul ettikleri takdirde, bu sahanın iki toplum tarafından kullanılması gerektiğini savundu. Bu talimatı, New York'taki Birleşmiş Milletler genel merkezinden almıştı. Kıbrıslı Türklerin bana açıkça, idman için bile olsa Kıbrıslı Rumların futbol sahasını kullanmak niyetinde olmadıklarını söylediklerini açıkladım. Onlar kendi sahalarını istiyorlardı. BM görevlisi, iki toplumlu kullanım için ısrar etmenin bu durumda manasız olduğunu söyleyerek, fikrime katıldı.

Kıbrıslı Rumlar kendi futbol sahalarını yapmışlardı, Kıbrıslı Türkler de zamanla kendilerininkini yapacaklardı.

Bir zamanlar yerel futbol takımı karmaydı. Çok yaşlı birkaç Kıbrıslı Rum'dan 1930'ların sonunda, bu karma takımın adının "Balkanlar" olduğunu öğrendim. Bana takımın bazı eski resimlerini gösterdiler. Karma takımın nasıl olup da oluşturulduğunu ve bu ismi aldığı sorunca, bu dönemin Türkiye ile Yunanistan arasında, "Atatürk-Venizelos Dostluk Antlaşması"nın imzalandığı dönem olduğunu öğrendim. Bu dönem aynı zamanda, Balkanlar'da geniş tabanlı ve hararetli bir birlik ve dayanışma anlaşması olan ve ancak İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında çözülecek Balkan Antantı dönemiymiş. ENOSİS ve TAKSİM'in çatıştığı 1950'lerde, karma takım feshedilmiş ve yerine iki ayrı köy takımı kurulmuştu.

Avrupa Ligi maçlarının olduğu akşamlarda, erkekler meydan-daki kahvehanelerde maçları seyrediyorlardı. Kıbrıslı Rumlar Yunan takımının; Kıbrıslı Türkler ise Türk takımının maçlarını takip ediyorlardı. Ölü Bölge, futbol izleyicilerini de ayırmıştı. İlginç olan, diğer Ölü Bölge'nin futbol maçlarını izleme yoluyla nasıl oluşmasıydı.

Birkaç Kıbrıslı Türk arkadaşım, bir Türk takımının bir İtalyan takımına karşı oynayacağı bir akşam kahvehanede beni bir köşeye çekti. Kıbrıslı Rumların ne düşüneceği konusunda biraz endişeliydim. Neticede onlarla Yunanlıların maçını seyretmek yerine, Türk takımının maçını seyredecektim. Sol görüşlü iki Kıbrıslı Türk arkadaşım usulca: "Sıkı otur ve sadece onlara ne yapacağımızı izle," dediler göz kırparak ve gülererek. "Bu akşam onları deli edeceğiz." Maç başladı. Bir Türk oyuncu kötü bir pass veya hata yaptığı zaman kükrediler. "ŞUNLARA BAK. BECERİKSİZLER. BU TÜRKLER TOP OYNAMAYI BİLE BİLMEZLER." Biraz sonra: "İŞE YARAMAZLAR. İŞE YARAMAZ ALLAHIN BELALARI. ONLAR BİR FUTBOL TAKIMINI İDARE EDEMEZLER BİZ DA BEKLERİK ÜLKE İDARE EDSİNLER." İtalyanlar gol attı ve top hücum eden rakibe doğru koşan Türk kalecisinin bacakları arasından geçti. "YUH... GÖRDÜN? TIPGI BİR OROSBU GİBİ AÇDI BACAKLARINI DA TOP GEÇDİ ARASINDAN. BEKLE. TEK-

RARLAYCAKLAR. YUH. GÖRDÜN GENE? AYNEN BİR OROSBU GİBİ. BEKLE, BEKLE, BİR DAHA GÖSTERECEK...” Oyundan sonra politik stratejilerini anlattılar. “Bilin bu sağcılar gelirler gavemize şanlı anavatan dakımlarını desdeklemek için. Onları isdemeyik burda, ama nasıl govacayık gendilerni? Biz da bir Türk dakımı oynadığında lafinan sinirlerni bozarık. Görün nasıl gızarır bozarırlar ama bir şey diyemezler? Neyse, Türk dakımları her defasında gaybeder. Tabii ki gaybedecekler, çünkü işe yaramazlar da ondan.”

Maçlar aynı zamanda bittiği için insanlar meydandaki her iki kahveyi genellikle aynı anda terk ederlerdi. Her iki taraf diğerinin çığlık ve bağırışlarını duymuş olurdu. Genel olarak her iki tarafın da takımı kaybetmiş olurdu ve bunda teselli bulurlardı. Bazısı şu soruyu yöneltirdi. “Eee bu akşam napdınız? Demek siz de gaybeddiniz? Bu defaya belki şansınız döner.” Karanlıkta evlerine dönerken birbirlerine karşılıklı dileklerde bulunurlar, ama diğer tarafın da kaybettiğine şükrederlerdi.

ORTADA YAŞAMAK

Balıkçı meyhanesindeki şarkıcı şarkısına Türkçe başladı, şarkının orta yerinde Yunancaya döndü ve Yunanca bitirdi. Kıbrıslı Rumların olduğu meyhanede şarkıcı daha sonra onların da gayet iyi bildiği ve sözlerini Yunanca söyledikleri Türkçe bir şarkı seslendirdi. Ardından bu kez Yunanca bir şarkı söyledi ve masalardaki Kıbrıslı Türkler şarkıya Türkçe eşlik ettiler. Bu şarkılar, hem Türkiye’de hem Yunanistan’da liste başıydı; Kıbrıs’ın iki yakasında da oldukça popülerdi. Türkiye ile Yunanistan arasındaki, Türkiye ve Yunanistan’daki birçok kişinin habersiz olduğu izinsiz müzik ticareti, bu köydeki herkes tarafından biliniyordu. Sevilen müziklere ya da yemeklere Türk ya da Yunan damgası vurma- nın bir anlamı yoktu. Sevilen müzikleri, yemekleri ya da dansları milletlere ayırmak mümkün değildi. Pyla’daki ya da Pile’deki bu kendine has balık restoranında yürürlükte olan, ayırıştırmak değil paylaşmaktı.

Bu yerleşik gelenek bir yana, burası aslında bir Kıbrıs Türk balık restoranıydı. Restoran sahibi, şarkıcı seçimiyle, restoranını bütün köylüler için gözde bir meyhane haline getirmişti. Yemeğin, müziğin ve

dansın çevresinde Ölü Bölgeler olmamasından yararlanarak, zengin olmuştu.

Dilin etrafındaki Ölü Bölgeler de belirgin değildi. Buradaki insanlar, özellikle de Kıbrıslı Türkler, kolayca Türkçe ile Rumca arasında geçiş yapıyor, cümleye bir lehçeyle başlayıp, ötekiyle sonlandırıyorlardı. Pyla'da/Pile'de, herkes birbirini önce karşı tarafın lehçesiyle selamlıyordu. Bir Kıbrıslı Rum, Kıbrıslı Türk'e Türkçe "günaydın" diyor, Kıbrıslı Türk de cevabını Rumca veriyordu. İki ayrı "standard" dil kadar kesin ayrılıkları olmayan iki lehçe, ortada yaşayan insanlar için ortak bir zemin sağlıyordu.

PYLA'YI/PİLE'Yİ HABERLEŞTİRMEK

Hoca vakasını duyuran sağ görüşlü gazete daha sonra, Pyla'da gerçekleşen bir konserle ilgili başka bir kurgusal, yüz kızartıcı haber verdi. Türkiye'nin ünlü şarkıcılarından ve Rum azınlığının üyelerinden biri olan Fedon, köyde bir konser verdi. İki toplumlu barış hareketinde aktif rol alan Kıbrıslı Rum arkadaşlarımdan bazıları, benimle beraber konseri izlemeye geldi. Bir ara, bazı kişiler Fedon'u kucakladılar ve hemen ardından bir kargaşa yaşandı. Çıkarılan ve hemen ortadan kaldırılan bir bayrak gördüm ancak ne olduğunu tam olarak anlayamadım. Ne olduğunu iki gün sonra, Kıbrıs Rum gazetesinin, konseri haber yapan bir Kıbrıs Türk gazetesinin önceki günkü baskısından alınan bir fotoğraf eşliğinde verdiği haber sayesinde çözdüm. Resmin bir Kıbrıs Türk gazetesinden alındığı aşikardı, fotoğrafın altındaki Türkçe manşet seçilebiliyordu. Fotoğraf Fedon'u KKTC bayrağına sarınmış olarak gösteriyordu. Kıbrıs Rum gazetesi, bazı barış aktivistlerinin, sahte devletin bayrağına sarınmış dans eden Fedon'u seyretmek ve alkışlamak için Pyla'ya gittiğini yazıyordu. Anlatılmak istenen açıktı: Bu barış aktivistler haindi, tabii Fedon da. Ne var ki, fotoğrafın altında bulunan ve Kıbrıslı Rumları'n ve öyle görünüyor ki muhabirin de anlayamadığı Türkçe manşet, farklı bir şey söylüyordu. "FEDON KENDİNİ ZOR DURUMDA BULDU". Haberin aslına ulaşarak okuduğum manşetten öyle anlaşıyordu ki değişik bir şeyler meydana gelmişti.

Fedon şarkı söylerken biri onu KKTC bayrağına sarmaya teşebbüs etmişti. Fedon ise bundan hoşlanmamış, hemen bayrağı üstünden çekmeye çalışmış, bu fotoğraf karesi de o esnada alınmıştır.

Pyla/Pile, bazı gazetelerin nefret etmeye bayıldıkları bir yerdi. Köy, içine sızmaya çalışanlardan ne pahasına olursun olsun korunmalıydı. Kendi hallerine bırakılsalar kim bilir nerede dururlardı. Aynı zamanda, köylüler iki tarafın da sağ görüşlü gazetelerine göre vatanseverlikten nasibini almamış, kanuna karşı gelen kaçakçılar ya da hain casuslardı. Pyla/Pile, hakkında yapılan sayısız haber sayesinde, aslında milletine ya da devletine duyulması beklenen doğal bağlılığın var olmadığını gösteriyordu.

Köylüler, tahrik edici medya haberlerini, burada yaşamaya devam etmek için canla başla uğraşarak sağladıkları hassas dengelere yönelik doğrudan hakaretler olarak görüyorlardı. Pile'nin/Pyla'nın, yokluğu hiç de özlenmeyecek olan milliyetçi ideoloji için bir anormallik olduğunu anlamışlardı. Medyada çıkan haberleri şiddete yönelik sebatkar bir kışkırtma olarak algılıyorlardı. Köyde varolmayan meseleler ya da köy içinde köylülerin kendi kendilerine hallettikleri meseleler, yabancılara ve resmî mercilerin her türlü müdahalelerine imkan veren, panik havası estiren manşetlere dönüşüyordu. Buna karşılık, köyde sorun çıkartmak isteyen öfkeli köylüler ya da diğer toplumun üyesi olan bir köylüyle kişisel bir anlaşmazlığı olanlar, yaptıklarını kolaylıkla milli onurun parıl parıl parlayan kabuğu altına saklayabiliyorlardı.

Pyla'da/Pile'de yaşamak, iki tarafın günlük gazetelerine erişim imkanı da sağlıyordu. Böylece, bir tarafın basınının diğer tarafın basınındaki ayrıntıları nasıl aktardığını da inceleyebiliyordum. Birçok gazetede, diğer tarafta meydana gelen önemli olayları ve çıkan önemli yazıları içeren bölümler vardı. Kıbrıs Rum basınında diğer tarafa ilişkin özellikle üç konuya vurgu yapılıyordu. Birincisi, tanınma meselesiydi. Bazı devletlerin tanıma önerisi yapabileceğine dair haberlere yer veren Kıbrıs Rum gazeteleri, daha sık bir biçimde birçok devletin tanımayı reddettiği ile ilgili haberler yapıyordu. İkincisi, silahlanma ve askeri tatbikat sorunuydu. Üçüncü gözde konu ise işlenen suçlardı. Tüm

suçlar toplumsal çöküşün bir göstergesi olarak sunulsa da, Türk yerleşimcilerin karıştığı suçlar daha el üstünde tutuluyordu. Böylesine tarafsız bir gazetecilik yoluyla –“bunları söyleyen biz değiliz ki, kendi basınları”– diğer tarafa dair oluşturulan imaj ise, suçun hüküm sürdüğü, durmaksızın silahlanan ve provakatif askeri manevralar yapan bir toplumdur. Kıbrıslı Türkler de Kıbrıs Rum tarafındaki suçları, yozlaşmayı, silahlanmayı ve askeri manevraları seviyordu. Tahmin edilebileceği gibi, Kıbrıs Rum tarafı, suçun hüküm sürdüğü, durmaksızın silahlanan ve provakatif askeri manevralar yapan bir toplumdur.

Ancak iki tarafın kullandığı kaynaklara ilişkin ciddi farklılıklar vardı. Kıbrıslı Türkler, tirajları düşük olsa da, fanatik sağcı Kıbrıs Rum gazetelerinden oldukça fazla çeviri yapıyor ve onları yayımlıyorlardı. Bu gazetelerde “gerçeği ortaya çıkartan ve tüm toplumu temsil eden” her türlü kışkırtıcı ifade bulunabiliyordu. Kıbrıslı Rumlar ise kaynak olarak tersine, sağ görüşlü hükümeti eleştiren sol görüşlü gazeteleri kullanıyorlardı. Bu gazeteler “gerçeği ortaya çıkartan ve tüm toplumu temsil eden” kaynaklar olarak sunuluyor, Kıbrıslı Türklerin durumlarından memnuniyetsiz oldukları ve Kıbrıslı Rumlarla birleşmek istedikleri, bir kez daha kanıtlanıyordu.

İki tarafın gazetelerinin, Kıbrıs'ın dışında olan olaylara ne kadar az yer verdiklerini görmek de ilginçti. Gazetelerin içeriklerine bakılırsa, Kıbrıs, siyaset evreninin etrafında döndüğü dünyaydı. Zaman zaman yer verilen uluslararası olaylarda da, esas tartışılan zaten hep Kıbrıs'tı.

KARDEŞLERİN KARDEŞLERİ VE DÜŞMANLARIN DÜŞMANLARI ÜZERİNE

Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve ertesinde Bosna'da yaşanan çatışma, Kıbrıs'ta da yankı bulmuştu. Meşum kavram “etnik temizlik” dünya çapında epey rağbet görür olmuş ve artık herkes hararetle kullanmaya başlamıştı. Kıbrıslı Türkler 1960'ları kastederek şöyle diyordu: “Yugoslavya'daki çöküşten çok önce, Kıbrıslı Rumlar zaten etnik temizliği icat etmişlerdi”. Kıbrıslı Rumlar da “Yugoslavya'daki çöküşten çok önce

bariz bir etnik temizlik” olan 1974’teki Türk işgalinin, adayı etnik olarak homojen iki bölgeye ayırdığından söz ediyorlardı. İki taraf, Yugoslavya’daki çatışmada Batı’nın rolünü kınamak konusunda birleşmişlerdi. İki taraf da bunu, kendilerine karşı su götürmez Batı önyargısının kanıtı olarak görüyordu. Kıbrıslı Türkler, Sırpların Bosnalı Müslümanlara karşı saldırıya geçtiğinde batının tepkisiz kalmasına feryat ediyordu: “İşte Batılı Hristiyanların Müslümanlara karşı derin tarihi önyargısının bir başka kanıtı. Öylece durup Bosnalıların nasıl katledildiklerini seyrettiklerini görüyor musunuz? Tıpkı Kıbrıslı Türkler 1960’larda katledilirken durup seyrettikleri gibi”. Kıbrıslı Rumlar, Batı’nın Sırp karşıtı duruşunu, Ortodokslara karşı yerleşmiş, tarihi Katolik önyargısının kanıtlarından biri olarak görüyordu: “Tıpkı Batılıların tarihi olarak biz Ortodoks Rumlara karşı Türklerden yana olmaları gibi.”

Neden Kıbrıslı Türkler Bosnalı Müslümanların tarafını tuttu? Müslüman oldukları için demek, basit cevabı vermek olurdu. Müslüman olmak, Kıbrıslı Türkler için pek bir şey ifade etmiyordu, pek çok Türk için de. Yabancı bir muhabir Kıbrıs Türk kahvehanesinde Kıbrıslı Türklere domuz yiyip yemediklerini ya da şarap içip içmediklerini sorduğunda, karşılığında öfkeli bir cevap alıyordu: “Çıldırdın mı? Tabii ki. Domuzu geleneksel biçimde kişnişli şaraba batırılmış halde yemeyi denedin mi hiç?” Bu ittifakların neden oluştuğuna daha iyi bir cevap, eşzamanlı olarak, “düşmanımızın düşmanı dostumuzdur” kuralına uyarak, Türkiye’nin Bosnalı Müslümanlardan, Yunanistan’ın ise Sırp’lardan yana olmasıydı.

Bu kez Kıbrıslı Rumlar arasında, nadir rastlanan ve bana göre son derece rahatsız edici olan bir fikir birliği oluştu. Hepsi, sağ da sol da Sırp’lardan yanaydı. Komünistler –en azından teoride– ateist olsalar ve Rum milliyetçiliğine karşı çıksalar da Sırp’ları destekliyorlardı. Çünkü onlar da kuralı tersinden işleterek “kardeşlerimizin kardeşleri, bizim dostumuzdur” diyorlardı. Sırp’lar, Ruslar tarafından destekleniyordu, dolayısıyla komünistler, kardeşlerinin kardeşlerini halihazırda kendi kardeşleri gibi benimsemişlerdi. Üstelik bu onlara önyargılı ABD’ye karşı laf kalabalığı yapmak için bir başka fırsat da veriyordu.

Kıbrıslı Rumların bütün meseleler dururken bunun üzerinde bir oйдаşmaya varmaları katlanılmaz bir durumdu. Sırpların yaptıkları –Kıbrıs Rum medyasına bakılırsa “tamamen Batı propagandası”ydı– ve Kıbrıslı Rumların çektikleri düşünülecek olursa, neden böyle büyük acılara sebep olan Sırplar’la aynı tarafta bulunduklarını anlamak zordu. Sinik biri, neticede bunun siyaset olduğunu ve siyasetin de haklılıkla, doğrularla ya da prensiplerle işlemediğini söyleyebilirdi. Ne var ki Kıbrıslı Rumlar, uluslararası destek almak için ne zaman kendilerine uygulanmasını bekledikleri haklardan ve prensiplerden bahsedecek olsalar, diğerlerinin ilkesiz tutumlarından şikayet ederlerdi. Aynı şevkle hakların ve prensiplerin dilini konuşan Kıbrıslı Türkler de, Bosnalı Müslümanları sırf bu yüzden destekliyor değildi. Bir gün, Kıbrıs Türk kahvehanesinde oturmuş, Bosnalı Müslümanların yaşadıkları acıları anlatan haberleri seyrederken, sol görüşlü bir Kıbrıslı Türk sabrı tükenmiş halde şu yorumu yaptı: “Bu, Bosnalı gardaşlarımız şöyle, Bosnalı gardaşlarımız böyle davası da nedir şimdi? İki ay öncesine kadar kimse Bosnalı’nın kim olduğunu bile bilmezdi, duymadıydık ve şimdi gaybeddiğimiz gardaşlarımızı bulduk da çok merak ederik gendilerini?”

Pile’deki Kıbrıslı Türkler, hem sağcısı hem solcusu sık sık bana gelip Yugoslavya’daki duruma karşı Kıbrıslı Rumların tutumunu şikayet ederlerdi. “Yiannaki, Sırpların tarafını dutan Gıbrıslı Urumlara, söyle nasıl güvenebiliriz?” Ben sadece yere hakabilirdim ve onlar da kafalarını sallardı. (Ben karşıydım, peki o zaman neden utanırdım? Ben karşıydım, ama hiçbir şey söylemedim.) Özellikle solcu olan Kıbrıslı Türkler incinmişlerdi. “Bizi incitiyorsun, Yiannaki. Siz Sırpları desdeklerken biz insanlarımızı size güvenmeleri için nasıl ikna edeceyik? Bizi mahvediyor Denктаş’ı güçlendiriyorsunuz. Siz onun en iyi müttefiki oldunuz.”

Bu kanlı çatışmada öldürülmekte olanların ruhları nezaketsizce geri çağrılıyor, Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler ile Yunanlılar ve Türkler arasındaki yerel siyasi arenada savruluyordu. Sovyetler Birliği’nin çöküşünün ve Doğu Avrupa’daki çatışmanın başka makbul yankıları da vardı. Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk erkeklerin cinsel fantazileri artık gerçeğe dönüşebilirdi. Uzun, sarışın, mavi gözlü, göz alı-

cı genç kadınların Afrodit'in adasının her iki tarafında da erkeklere eşlik ederken görülmeleri an meselesiydi. Bu kez mesele din ya da siyaset değil, elbette sanattı. Resmî Kıbrıs Rum meslek tanımları “artist” idi. Bu durumda kendileriyle hem cinsel ilişki kurulabilir hem de iftiharla teşhir edebilirlerdi. Daha önce “sahne sanatçısı” olarak çalışan Filipinliler söz konusu olduğunda, bu mümkün değildi. Onlarla cinsel ilişki kurmak tamamdı, ama onları gözler önüne çıkarmak söz konusu bile değildi. İdeal güzellik ölçütlerinden çok uzaklardı. Beyaz tenli, sarışın kadınların akını ile Filipinliler seks kölesi olmaktan kurtulup, evin içine girerek, evde köle gibi kullanılan hizmetçiler haline geldiler. Daha önceki işlerinde olduğu gibi –işçi haklarından yararlanmalarına imkan tanınacak şekilde kelimenin tam anlamıyla işçi değillerdi; önceleri “artist” şimdi ise ev işlerine bakan “yardımcı”– insan hakları ihlalleri inanılmaz boyuttaydı, ancak görünmezdi. Kıbrıs, siyah derililerin aşağılık işlerde kullanıldığı gerçek bir Batı ülkesine giderek daha çok benziyordu. İş kadının köle gibi kullanılmasına gelince, Ölü Bölgelerin artık önemi yoktu. İki tarafta herkes, sağ ve sol dahil olmak üzere, prensiplerin ya da insan haklarının bu meseleyle hiç ilgisi olmadığı konusunda hemfikirdi.

SAĞ VE SOL

Bu köyde işler genellikle beklenmedik şekillerde geliyordu. Sınırlar bir nevi çelişki alanıydı. Solcuların işbirliğine daha yatkın olmalarını ve esaslı bir kardeşlik vurgusu yapmalarını bekliyordum ancak karşılaştığım şey genellikle bu olmuyordu. Sağcıların mesafelerini koruyacaklarını ve hatta kötü niyetli davranacaklarını zannediyordum ancak bunun da gözle görülür şekilde gerçekleştiği yoktu. Neticede köye saldırılmamış olması ve köyün bugüne dek ayakta kalması, aslında biraz da 1964'te Kıbrıs Türk sağının, 1974'te ise Kıbrıs Rum sağının aldığı önleyici tedbirler sayesindeydi. Burada işler daha allak bullak, daha kafa karıştırıcı ve belki de gerçek hayata daha yakındı. Fikirler ve ideolojiler, günlük sıradan hayatta yaşananlarla değerlendirildiğinde, tutarlı bir şekilde işlemiyorlardı.

Sağ görüşlü Kıbrıslı Rumların, Kıbrıslı Türk balık satıcısından “kaçak” balık satın alma hususunda solculardan geri kalır yanları yoktu. Gördüğüm kadarıyla herkes, etnik kökenine ya da taraftarı olduğu siyasi partiye bakmaksızın, birbirinin hakkında dedikodu yapıyor, birbirini hor görüyor ya da birbirine övgüler yağdırıyordu. Birbirlerinden nefret etmeleri ve aralarına mesafe koymaları beklenebilecek, iki tarafın gizli polisleri bile, genellikle kendilerini meydandaki restorana kapatıyorlar, pencereleri örtüp, görüşmeler yapıyorlardı. Yalnızlık içindeki yaşlılar, ayırım yapmadan diğer yaşlılarla yalnızlıklarını paylaşmaktan mutlu oluyorlardı. Kadınlar, sabahları birbirlerinin kahve fallarına bakıyorlar; bazen, akşama doğru, birbirlerini gerçekten falcı olmakla itham ediyorlardı. Birbirlerinin kahvehanelerine gitmeseler bile, etnik kökenlerine ya da siyasi eğilimlerine aldırmaksızın, imcece usulü çalışıyorlardı.

Kahvehaneleri birbirinden ayıran Ölü Bölge, bana etnik ayrımı anlatıyordu. Kıbrıslı Türkler meydanın hemen arkasındaki sol eğilimli diğer Kıbrıs Rum kahvehanesine bile pek sık uğramıyorlardı. İki halk kahvehanelerde birlikte oturursa, daha fazla hoşgörü, daha fazla anlayış ve çatışma için daha az sebep olacağını düşünüyordum. Bir gün yaşlı Kıbrıslı Türk bakkal, mevcut durumun neden belki de en iyisi olduğunu bana şöyle açıkladı:

Bilin Yiannaki, gavelerde sürekli politika konuşulur. Burada insanlar rahat davranmayı sever, başgalarna bağırmaı, sövmeyi veya onlarla alay etmeyi. Şimdi düşün, ben oraya gitsem ve beni tanımayan genç bir Kıbrıslı Urum, Türkler hakkında kötü bir şey dese. Ben üzüldüm ve belkide sorun çıkardı. Ya da insanlar özgürce konuşmazlar. Benim casus olduğumu düşünebilirler. İşde bu sebebden, hepimizin eyiliğı için hiçbirimizin başı derde girmesin diye oraya gitmemeyi tercih ederim.

HAFIZA VE UNUTMAK

Herkes, 1974 Temmuzunda, köydeki sağ görüşlü Kıbrıslı Rumların, diğer Kıbrıslı Rumların Kıbrıslı Türklere ya da genellikle ifade edildiğı

şekliyle “köy”e saldırmasını nasıl engellediğini hatırlamaya pek hevesliydi. Sol görüşlü Kıbrıslı Rumların da ekleyecekleri vardı. “Evet, doğrudur aynen öyle yaptılar ama darbecilerin bizlere ne yaptığını bilin?” diye sordu Bay Akis. “Gelip beni zornan evimden aldılar. Aynı şekilde diğer AKEL’cileri da. Garımın önünde. Bize işgence eddiler. Garılarımız o zaman hayatta olup olmadığımızı bilmiyorlardı. O günleri hiç unutmaycam. Bu yaptıklarından ötürü onları hiç affedemeycem.”

Kıbrıslı bir Rum bir kazada ölünce bu konu hakkında daha çok şey duydum. Darbecilerin destekçilerindendi. Solcu Kıbrıslı Rumlar arasında dedikodu yayıldı. “Belkide yaptıklarının cezası.” Ancak kendilerinden bahsetmiyorlardı. Bahsettikleri, 1960’lardan kalma, yaygın olarak bilinen yerel sırlardan biriydi. O gruptan bir kısım Kıbrıslı Rum, Mağusa’ya giden, Kıbrıslı Türk’lerle dolu bir otobüsü durdurmuş, içindekileri öldürmüş ve Pyla yakınlarında bir yere gömmüştü.

Bu konu hakkında Kıbrıslı Türklerden daha pek çok şey duycayağıma emindim ama öyle olmadı. Bir müddet sonra sormaya çalıştım ancak herkes kaçamak cevaplar verdi. Yalanlamıyorlardı fakat böyle şeyler hakkında konuşmak istiyor gibi durmuyorlardı. Bir süre sonra sol görüşlü başka Kıbrıslı Rumlardan tekrar duysam da, bu meselenin üstüne daha fazla gitmedim. Daha fazlasını ancak, bir sene sonra kısa bir süreliğine tekrar köye gittiğimde öğrendim. Araştırmam hakkında sol görüşlü iki Kıbrıslı Türkle konuşurken, bu olayı sol görüşlü Kıbrıslı Rumlardan duyduğumu ancak hiçbir Kıbrıslı Türkün bundan bahsetmemesinin beni şaşırttığını söyledim. İki adam birbirine baktı. İkisi de diğerinin bir şey söylemesini bekliyor gibiydi. Bir tanesi diğerine onay bekler gibi bakarak, “Belki artık anlatabilirik sana, Yiannaki,” dedi ve düşünceli bir baş hareketiyle onayı alınca devam etti:

Bu konuyu bilirim çünkü o otobüste akrabalarım vardı. Öldürülenlerin hiçbiri Pile’den değildi, ama yapanlar Pile’dendi. Ama ağnayağın biz artık bunları konuşmak istemeyik. Bunlar oldu ve bunları konuşmanın bize bir faydası olmaz, hele burda sürekli bunları konuşmak. Bazı şeylerin unutulması daha iyi.

Bu, insanlara ne hatırlamaları gerektiğini söyleyen resmî Kıbrıs Türk görüşüyle tam bir tezat oluşturunuyordu. Kıbrıs Türk yetkilileri tarafından Pile hakkında İngilizce olarak basılan 41 sayfalık kitapçığın başlığı şöyleydi: “PİLE: BARIŞ OLMAYAN BİRLİKTELİĞİN KÖYÜ.” 41 sayfanın, 27’si Pile’ye pek yer ayırmaksızın, 1963 ile 1974 arasında Kıbrıslı Türklerin uğradıkları haksızlıkları anlatıyordu. Kitapçık, Birleşmiş Milletler’in, köyü birlikte yaşamamanın örneği olarak sunan bir yayınına karşılık veriyor ve Birleşmiş Milletler’in ve diğer Batılı diplomatların her zamanki gibi Kıbrıs Rum propagandası ile nasıl kandırıldığını açıklıyordu. Olayları gerçek şekliyle anlatmayı görev bilmişti. Kitapçığın köye ayrılmış daha küçük bir bölümü, köydeki Kıbrıslı Türklere uygulanan ayrımcılığın çeşitli örneklerine yer veriyordu. Kıbrıslı Rumların yaptıklarına atfen, kitapçıkta bol bol “etnik temizlik” terimi kullanılıyordu. Geçmişte başka bir yerde, Kıbrıslı Rumlar tarafından Kıbrıslı Türklere yöneltilen şiddetin örnekleri ardı ardına sayılıp döküldükten sonra, okuyucudan Pile’yi ısrarcı bir “etnik temizlik” tarihi bağlamında algılaması isteniyordu. Ancak resmî yetkililerin inatla hatırlatmaya çalıştıkları türden anılar, burada bir yaşam kurmaya çalışan yöre sakinlerinin unutmayı tercih ettikleri türden anılardı.

ÖLÜLERİN BÖLGESİNE DÖNÜŞ

Kıbrıslı Afrodit, yalnızca Kıbrıslı olarak anılmaz, başka isimleri de vardır. O, Hades’tir; ebedi yaşamdır; çılgınlığın ta kendisidir, katıksız arzudur; ağıttır... Ölümlülerin ve Tanrıların bütün planları Kıbrıslı tarafından suya düşürülür.

Sofokles

Afrodit’in karmaşıklığı ölümlülerin hem çok hoşuna gider, hem de onları çok üzer.

Euripides

İnsan neden evvela oraya geri dönerdi ki? Ölülerin bölgesi neden hepimiz için bu kadar önemli bir yerdi?

Ölülerin bölgesinden gelen seslerin önünde gerçekten eğilmeli ve saygıyla onlara itaat etmeli miydik? Hem bu sesler kimlerin sesleri-ydi? Ve ölülerin hangi bölgesinden geliyordu? Hangi Atatürk'ü seçmeliydi? Hangi Afrodit'i? Yaşayanların sahiden söz hakkı var mıydı? Bana bazen kederli, bazen suçlayarak bakan birçok kahramanla karşılaşmıştım. Birçok tarihle karşılaşmıştım. Önce, bunun bir sorun olduğunu düşünmüştüm, ideal olan yalnızca tek tarih olmasıydı. Ve tek kimlik. Ama yanılmıştım. Geçmişe dair tek bir hikayesi, geleceğe dair tek bir hayali, tek bir kimliği olan bir toplum, korkunç bir yer olurdu: Tartışmalardan, farklılıklardan ve rekabet eden görüşlerden yoksun, totaliter bir toplum kabusu. Sorun, farklı tarihlerin ya da kimliklerin varlığı değildi, ölü bölgelerce o denli bölünmüşlerdi ki, aralarında diyaloga çok zayıf bir ihtimal kalıyordu.

Geçmiş hep can kulağıyla dinlemeye, uzaklardan gelen mırıltıları duymaya çalışmıştık. Arzularımız o kadar güçlüydü ki, duyduklarımız aslında, belli belirsiz mırıltılar yoluyla yankılanan kendi düşüncelerimizdi. Kahramanları, kendi iradeleriyle konuşuyorlarmış gibi göstererek, bizim adımıza konuşmaya zorladık. Bu saygı mıydı? Ölümünden sonra Atatürk'ün saçlarını boyamak, saygı mıydı? Tekrar tekrar çarpışmak için kahramanları geri getirmek, hem de hayatları boyunca mücadele ettikleri muharebelerden çok daha başka muharebelerde onları savuşturmak? Bizim amaçlarımız için, başka bir yerde ölmek üzere, onları askere almak? Belki de ölülerin huzur içinde yatmalarına izin veril-melidir, belki de heykellerin açık yaralarını sarma vakti gelmiştir.

İnandığımız tek Tanrı'yı, her şeyi görebilen ve herkes tarafından nihai yargıç olarak kabul edilen bu olağanüstü varlığı bir düşünelim. Geçmiş üzerine kesin bir hükme varması gerektiğini farzedelim. Ya geçmiş tartabilir ve nihayetinde bunun bir çatışma geçmişi olduğu hükmüne varırsak? Ya da birlikte yaşama hükmüne? Bu, geleceği belirler mi? Yaşayanlar kendi geleceklerine kendileri karar veremezler miydi? Hiç kuşkusuz geleceklerine onlar karar verdiler. Hiç kuşkusuz, arzu ettiğimiz gelecek doğrultusunda atalarımızı doğurduk ve geçmişimizi yeniden şekillendirirken, hepimiz bunu yaptık.

Kaderle hâlâ çözülmesi gereken bir temasım vardı: Doğum günüm ve Ölü Bölge. Araştırma yapmak için, hem benim doğumuma, hem Ölü Bölge'nin doğumuna sebep veren bu bölgeye nasıl gelmiştim, tarih boyunca Ölü Bölge'nin aldığı isimler, Pyla'nın ismi ve daha nice şey. Ölü Bölge'yle meşguliyetim bir rastlantıdan mı ibaretti? Yoksa daha derin bir şey mi vardı? İçimden bir ses, daha derin bir şey var diyordu. Böyle düşününce, her yer simge niteliğindeydi ya da sakladığı anılar vardı; her tarih bir anlam taşıyordu; birçok bayrağımız, geçmişimiz, anıtımız vardı. Milliyetçilik üzerine yazılmış en iyi kitap olduğunu düşündüğüm *Hayali Cemaatler*'de şöyle yazıyordu: "Rastlantıyı kadere çevirmek, milliyetçiliğin sihridir." Biz de, sanki zaman içinde ileriye gitmenin olanaklı tek yolu buymuş gibi, tarihimizi, kaderimiz gibi kabullenmiştik. Ne var ki, hiçbir şey önceden belirlenmiş değildi ve kimi zaman inandığımız ya da inanmak istediğimiz anlamda, kader diye bir şey yoktu. Bugünü kaçınılmaz ve geleceği önceden yazılmış gibi sunan geçmişimizi –atalarımızı, önemli tarihleri, olayları, yıldönümlerini– biz seçtik.

Öyleyse kimi suçlamalıydık? Buna verecek kesin bir cevabım yoktu. Onca yıldan sonra, hâlâ bir cevap bulamıyordum. Çünkü artık, bu sorunun yanlış soru olduğunu düşünüyordum. Kabahatin kimde olduğunu sormak doğru değildi, özellikle de şiddet ve karşı şiddet döngüsüne yakalanmış toplumlar söz konusu olduğunda.

Tamam, söylediklerinin bir bölümünü yani onların da acı çektiğini kabul edebiliriz. Siz de acı çekmiş olabilirsiniz, ancak elbette 1974'te bizim çektiğimiz kadar değil. Onların çektiği acı, bizim çektiğimizin yanında hiç kalır. Sonuçta kim en çok acı çekti? Söyle bize. Rakamları gözden geçirin yeter. Buna da mı cevap veremiyorsun? Bir duruş sergilemekten korkuyor musun? Durduğun yer neresi?

1960'dan 1974'e giden yolda sizin yüzünüzden çok acı çektik. Rakamlara bir bakarsan, göreceksin. Bize hâlâ acı çektiyorsunuz. Tamam tamam, 1974'te siz de acı çektiniz. Ama bir de şimdiki durumunuza, şimdi ne kadar iyi şartlarda yaşadığınıza bakın.

Hiçbir zaman tam bir cevap veremedim. Kaldı ki vermeyi de istemedim. Emin olduğum tek bir şey vardı ki, o da birbirimize dayanılmaz acılar çektirdiğimiz, diğerlerine ve kendimize yaptıklarımızdan dolayı ağır sorumluluklar yüklendiğimizdi. Şimdi aramızda yaşayan bizden daha zayıf insanlara korkunç bir gaddarlık sergilediğimizi de eklemek istiyordum. Bizler mutlak adalet talep ederken, bizim aramızda mutlak olarak doğru olan hiç kimse yoktu. İnsani haklarımızın hepsi için kayıtsız şartsız saygı bekledik, oysa başkalarının haklarına asla saygı duymadık.

Fakat her şey bu kadar basit miydi? Yaraları hâlâ taze olan insanların, başkalarının acılarını hissetmeleri gerçekten mümkün müydü? Böyle şeyleri akıllarına getirmeyi bile reddeden sağ görüşlü milliyetçilerle sık sık aynı ortamda bulundum. Meydana gelen korkunç olayların bir çoğundan sorumluydular. Ancak, onlar aynı zamanda kısmen, karşı tarafın zalimliklerinin, acımasızlıklarının ve yine karşı tarafın döktüğünü itiraf edemediği kanın eseriydiler. Sonunda birbirilerinin bahaneleri haline geldiler.

Ben hâlâ, bu sorumluluğun ağırlığından kurtulmaya çabalıyordum. 1964'te, Yeşil Hat'la birlikte ve Yeşil Hat'tan doğan ve hiçbir şey yapmayan biri olarak, elbette hiçbir şeyden sorumlu değildim. Biz gençlerin bu olaylarla hiçbir ilgisi yoktu. Hiçbir sorumluluk taşımıyorduk. Ancak sorumluluğun da birçok çeşidi vardı. Şiddet uygulamak bunlardan sadece bir tanesiydi. Zalimce suçlar işlenmesi, ancak –cesaretlendiren değilse bile– ona izin veren koşullar oluştuğunda gerçekleştirilirdi. Bu, kayıtsızlık ve harekete geçmeme sorumluluğuydu. En büyük kötülükler, genellikle, bir toplumda yaşayan ancak etrafında olup bitenlere kayıtsız kalan birkaç kişi tarafından işleniyordu. Tanımaya değer görmediği kurbanları ile yeterince ilgilenmeyen bir toplum. Birbirimize verdiğimiz acı ve ıstırap için hâlâ sorumluluk almayı reddediyorduk. Bu, itiraf ve bağışlama tecrübe edilene kadar, yaraların iltihap toplanmasına neden oldu. Ne yazık ki, bu bile her zaman işe yaramadı.

Ya Kıbrıs dışındakilerin sorumluluğu? Britanya, ABD, anavatanlar? Kuşkusuz onların da ciddi sorumlulukları vardı. Ancak, onla-

rın rollerine ilişkin, kendi ülkelerinde az şey söylenmiş olsa da, Kıbrıs içinde gerekenden fazla şey söylendiğini düşünüyordum. Kıbrıs'ta bizler, daima başkalarının sorumluluklarından dem vurur ancak kendi sorumluluklarımızdan çok az bahsederiz. Onlar bizim mazeretlerimizdi. Bir mazeretimiz daha vardı. “Hepsi politikacıların suçu”dur. Fakat onları seçen ve seslerini kuvvetlendirmek için önlerine mikrofonları koyan kimlerdi? Hatta söz konusu olan, karşı tarafın politikacıları olsa bile bizim de yine bir miktar sorumluluğumuz vardı.

İstanbul'da yaşayan sol görüşlü Kıbrıslı Türklerin varlığından haberdar olunca, ne kadar rahatladığımı hatırladım. Şimdi, kendi tarafımı eleştirme hakkım olduğunu düşünüyordum, çünkü onların da kendi taraflarına ilişkin yaptıkları buydu. Neden böyle olmak zorundaydı? Prensip dediğimiz şeye ne olmuştu? Onlar ilk hareketi bizden beklerken, biz neden hep onların ilk adımı atmasını bekliyorduk? Başka bir şey daha. Başlangıçlar. İlk günah. Her şeyi hep başkasının başlattığını, kötülüklerden de onun sorumlu olduğunu iddia ettik durduk. “Karşı taraf”, “yabancılar”, “bir kadın, Havva”. Başka bir şey daha: Artık kimin neyi kimden aldığı umrumda değildi. Özgün kültür ve köken bahsi, bir milli sahiplik göstergesi olarak –kahve, köken olarak Arap'tı ya da Türk'tü ve diğerleri sonradan bizden “çaldı”– artık anlamlı değildi.

Ölü Bölge, korkunun ve umudun mekanıydı. Dünya üstündeki en askerileştirilmiş yerlerden biriydi, bizi protestolara ve karşı karşıya gelmeye iten bir boşlukta. Ölü Bölge her zaman canlıydı. Pusuya yatıyor, bekliyor, hepimizi ölümlerin bölgesine doğru çekiordu. Onu kanımızla besledikçe, açlığı daha da artıyordu. Barış aktivistlerini de kendine doğru çekiordu. Pyla/Pile de karışık bir yerdi, çatışmanın ve işbirliğinin, geçmişin ve geleceğin, sürekli tehdit altında olan ama varlığını sürdürmekte ısrar eden bir yaşamın kesiştiği noktaydı. Kıbrıs da öyle. Yunanistan ve Türkiye için tehlikeli bir yerdi, Kıbrıs yüzünden kaç kez savaşın eşiğinden dönmüşlerdi. Ama aynı zamanda Kıbrıs, onlar için de bir umut kaynağı olabilirdi. Daha barış içinde bir gelecek için onları bir araya getiren, kendi kasvetli sicillerine yeni bakış açıları, yeni

fikirler sunan bir yer olabilirdi. İki ülke Kıbrıs için modeller ortaya koyabilirlerdi. Yeni nesil tarihçiler iki ülkenin tarihine ilişkin itinalı eleştiriler yazıyor, okul kitaplarında değişiklikler yapılması için çağrıda bulunuyorlardı. Türkiye ve Yunanistan'ın kültüründe ortak hiçbir noktanın olmadığını, ağzı sıkıca kapatılmış, saf, homojen paketler içinde geldiklerini iddia edenler olmasına rağmen, aslında Türkiye ve Yunanistan çok kültürlü karmaşık toplumlardı ve Türkiye ile Yunanistanın aslında birçok yüzleri vardı. 20. yüzyılda uzun süre boyunca, Batı'yı Doğu'dan ayrı tutmaya çalışan Batılı arkeologlar da, Kıbrıs'ın Doğu ile Batı'yı birbirinden ayıran tampon olduğuna işaret etmişlerdi.

Ve Sonrası...

Bir buçuk ay sonra, çözüme dair tüm umutların kaybolduğu bir anda, birden bire Ölü Bölge'ye, Birleşmiş Milletler'in verdiği adla Tampon Bölge'nin diğer tarafına sürüklendim. Ölü Bölge'nin diğer tarafına sürüklenen diğer Kıbrıslı Rumlar da oldukça şaşkıındı. Kıbrıs Türk mercileri tarafından Kıbrıslı bir Rum'un geçişine resmî olarak izin verildiği ilk anda, olayı kaydetmek isteyen gazetecilerin ve televizyon ekiplerinin kalabalığına karışmış halde biz de sınıra doğru yığıldık. Karşı tarafta sınırı diğer yöne doğru geçmek için bekleyen Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rum'u coşku dolu alkışlar ve tezahüratlarla karşıladılar. Bu olay canlı olarak yayınlandı ve tüm dünya yaşananlara tanıklık etti: Kıbrıs'ın Ölü Bölgesinde insanlar bir taraftan diğer tarafa geçiyorlardı.

İleri doğru birkaç adım attım. Sonra birkaç adım daha. Fark eden olmamıştı. Kimse rahatsız olmuşa benzemiyordu. İstedğim yere gitmekte özgürdüm. İmkansız. Ben de geri döndüm, barikatı geçtim ve sınırı resmî olarak geçebilmek için Kıbrıs Türk kontrol noktasına giderek kuyruğa girdim. Karşı tarafa adım atan diğer Kıbrıslı Rumlar benden önce sıraya girmişlerdi bile. Kıbrıs Türk mercilerinin 23 Nisan

2003 sabahında sınırı açacağına dair duyduğumuz çelişkili söylentiler üzerine hepimiz Kıbrıs Türk kontrol noktasına gitmiştik. Ve sınırı açmışlardı. Haber duyulur duyulmaz, iki taraftan da binlerce insan, neşyle Ölü Bölge'ye gelmeye başlamıştı.

Bir buçuk ay önce Ölü Bölge'de, farklı taraflardan olup birbirine yaklaşabilen insan sayısı yalnızca bir avuç kadardı. Adımları yavaş ama azim doluydu. Oraya, bu kez alışılmadık bir sebeple, kan vermeye gidiyorlardı. Ölü Bölge yeniden yaşamaya başlıyordu. Tarih 10 Mart 2003'tü. Kasvetli bir pazartesi sabahı. İki taraf arasında Birleşmiş Milletler Planı üzerinden yapılan müzakerelerin sonuç vermediği haberi, Lahey'den Kıbrıs'a henüz ulaşmıştı. BBC, manşetinde "orta yol bulunamadı" diyordu. Müzakerelerin bu kez başarıya ulaşacağı konusunda derin bir umut oluşmuştu. Oyun çok büyüktü. Müzakerelerin sonuç vermemesi, Ada'nın bütününe değil, sadece Kıbrıs Rum tarafının AB'ye gireceği anlamına gelecekti. Bu da, Türkiye'nin üyeliğinin Kıbrıslı Rumlar tarafından engellenebileceği ihtimalini doğurabilirdi. Ne var ki, görüşmeler bir kez daha sonuç vermemişti.

Kıbrıslı Türkler o güne kadar düzenledikleri en büyük gösterilerini sergileyerek, Birleşmiş Milletlerin öncülüğünü yaptığı ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin adından esinlenerek Annan Planı olarak bilinen teklifi desteklediklerini göstermişlerdi. Göstericiler AB üyeliği konusundaki arzularını ve liderleri Denктаş'a duydukları tepkiyi de dile getirmişlerdi. Fakat Denктаş, protesto dalgaları altında parçalanmadan, taş gibi sert durabilmeyi becermişti. Denктаş'ın duruşu, soyadındaki "taş" ekini tam anlamıyla karşılıyordu. Sadece Kıbrıslı Türkleri değil, Türkiye'nin geleceğini de batıracak olan bir taş.

Kıbrıslı Rumlar Annan Planı aleyhinde gösteriler yaptılar. Piskoposlardan biri, bir başka Altın ağızlı, bir önceki müzakerelerde hasta olan Denктаş'ın iyileşmesi için dua ettiğini, çünkü Denктаş'ın planı kesinlikle reddedeceğini açıkladı. Neticede, piskoposun çabalarıyla ya da değil, Kıbrıs Rum yönetimi gerçekten Denктаş'ın iyileşmesinin ve planı reddinin arkasına sığınabildiler.

Mart müzakerelerinin başarısızlığa uğramasından birkaç gün

önce, Kıbrıslı Rumlar yeni bir cumhurbaşkanı seçtiler: Papadopoulos. Papadopoulos, uzlaşmaya en kapalı partilerden biri olan, merkez sağdaki DIKO'nun lideriydi. Partisindeki bazı milletvekilleri Annan Planı'na karşı düzenlenen gösterilerde başı çekmiş, Annan Planı'na "Şeytan Planı" demişlerdi. Sahip olduğu hukuk firması, uluslararası basında çıkan birçok yazıda, Miloseviç adına para aklama işlerini yürüten Yugoslav şirketlerine çeşitli hizmetler sunarak, Miloseviç yönetimine karşı BM yaptırımlarını deldiği ima edilerek suçlanmıştı. Partisi, iki toplumlu etkinliklere katılmaktan çoğu zaman kaçınan yegane Kıbrıs Rum partisiydi. Ancak artık arkasında sol kanat parti AKEL'in de desteği vardı ve imajını ciddi biçimde değiştirmek zorundaydı. AKEL, araştırmış ve on yıllar öncesinde Papadopoulos'u iki toplumlu bir etkinlikte gösteren tek kare bir fotoğraf yayınlayarak, Papadopoulos'un her zaman bu tür toplantıları desteklediğini iddia etmişti. Kampanya afişlerinde, öyle esaslı bir fotoğrafik operasyondan geçmişti ki, resimlerini ilk gördüğümde, Papadopoulos'a tekinsiz derecede benzeyen birine bakıyor olduğumu düşündüm. Kırışıklıkları yok edilmiş, burnuna ciddi bir müdahale yapılmış olan adamın Papadopoulos olduğunu anlamam için biraz zaman geçmesi gerekti. AKEL'e bakılırsa, gücün cazibesi, prensiplerden daha kuvvetliydi. Diğer Ölü Bölge, Kıbrıs Rum solu ve sağ arasındaki uçurum, AKEL'in müzakereler esnasında uzlaşma yönünde irade gösteren eski DISY başkanı ve devrik lider Klerides'i desteklemesini imkansız kılarak, Ölü Bölge'nin kendisinden de daha güçlü olduğunu göstermişti. Giderek, AKEL Annan Planı konusunda daha kuşkucu olup çıkacak, DISY ise planı destekleyecekti. Lahey'deki son gerisayımında, yeni Kıbrıs Rum yönetiminin, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından desteklenen planın "insanlığa karşı bir suç" olduğunu belirten Denктаş tarafından reddedileceğine kuşku yoktu. Böylece, Papadopoulos şartlı olarak planı kabul ederek, tüm mesuliyeti Denктаş'ın üzerine yıktı.

Kıbrıs konusunda daha önce iki kere acı bir biçimde yanılmıştım. Safça, AKEL'in iktidar arzusunun peşinden gitmek yerine prensiplerinin arkasında duracağını, daha uzlaşmacı bir tavır takınarak An-

nan Planı'nı destekleyeceğini ummuştum. İhtimallere ve herkesin dahil olacağı bir çözümün getirilerine bakarak, planın kabul edileceğini de düşünmüştüm. Müzakereler uzun ve çetin geçmişti. Gazete manşetleri zaman zaman müzakereleri "sağırların diyalogu" biçiminde tarif etmişti. Bu esnada, sağır insanlar Pile'de/Pyla'da kendi iki toplumlu görüşmelerine başlamışlardı bile.

Mart 2003 müzakerelerinin nihai başarısızlığı gösteriyordu ki, AB'ye yalnızca Kıbrıs Rum tarafı girecek, Kıbrıslı Türkler ise izole halde yollarına devam edeceklerdi. Dönemin Yunan Başbakanı olan Avrupa Konseyi Başkanı'nın ziyareti, şakır şakır yağın yağmura rağmen, Kıbrıs Rum tarafında alabildiğine kutlanırken, Kıbrıslı Türkler kutlamaları üzüntüyle izledi. Kıbrıslı Rumlar için bu, nihayet Batılı olacaklarının bir işaretiydi. Bu sembolik günde, Afrika bize coğrafi olarak ne kadar yakın olduğunun işaretini veriyormuş gibi, Ada'nın ince bir tabaka Afrika toprağıyla kaplandığını kimse fark etmedi. Afrika çölleri-nin kumlarını taşıyan yağmur, her şeyi turuncu tonuna boyamıştı. (Aslında birileri farketmişti. Araba yıkama yerinin sahibi oluşan uzun araba kuyruğuna dikkat çekerek, "Görün bu tozu dumanı," dedi, "bizim için gökyüzünden yağın altından tozdur.") Bütün Kıbrıslıların Avrupalı olabilmesi için Kıbrıs'taki duvarın kaldırılması hususunda duyulan ortak arzu, beraberinde oldukça rahatsız edici bir görüntü olarak Kıbrıs'ın tümünün göçmenleri dışarda tutacak "Avrupa Hissarı'nın" dış duvarı haline dönüşmesi beni korkuttu.

Bahisler Türkiye için de bilhassa yüksekti. Kıbrıs Sorunu, Türkiye'nin AB emelinin önünde temel bir mani haline gelmişti. İleri görüşlü yeni liderlerinin etkisiyle Yunanistan, AB içinde istikrarlı ve demokratik bir Türkiye'nin herkesin yararına olacağını savunarak, Türkiye'nin üyeliğinin ve demokratik reformlar konusunda gösterdiği çabanın destekçilerinden biri olmuştu. Kıbrıs üzerine yapılacak kritik müzakerelerden önce Türkiye'de yeni bir hükümet kuruldu. İktidar partisi, İslâmi altyapıya sahip, liderlerinin zaman zaman Müslüman Demokrat gibi bir terim kullandığı bir partiydi. Bu parti, Türkiye'nin AB'ye girişini, daha açık ve dine karşı hoşgörüyü de içeren hoşgörülü

bir toplum yaratmanın bir aracı olarak görüyordu. Yeni hükümet, Kıbrıs konusunda ciddi şekilde bocaladı. Son dakikada, Denktaş'ı desteklemeye karar verdi, böylece görüşmelerden sonuç çıkmadı. Kısa süre sonra bir kez daha yanılmış olacaktım, ancak bu, son derece memnun edici bir yanılığ olacaktı.

Lahey'den diplomatik başarısızlık haberleri gelmesine rağmen, ya da belki tam da geldiği için, iki taraftan da birtakım insanlar, haberlerin alındığı o sabah, Ölü Bölge'ye doğru kararlı bir yürüyüşe geçtiler. Lösemi hastası beş yaşındaki Kıbrıslı Türk Jale için uygun kemik iliği bulabilmek amacıyla, kan örneği vermek üzere buluşmaya gidiyorlardı. İki toplumlu bir grubun, biri Kıbrıslı Rum, diğeri Kıbrıslı Türk iki küçük oğlanı kurtarmak amacıyla başlattığı ve binlerce insanın kan verdiği 2000 yılı şubatındaki kampanyadan beri bu ikinci büyük seferberlikti. Halk kampanyaya öyle şevkle katıldı ki, Ada çok kısa süre içinde, dünyada kişi başına en fazla donör kaydı olan yer haline geldi.

Lahey'den birkaç hafta sonra, hiç beklenmeyen bir şey oldu. İlk adım, en olmayacak kaynaktan geldi. Denktaş, sınırların açılacağını duyurdu. Halklar bir arada yaşamaya başladığı takdirde Kıbrıslı Türklerin "bir kez daha katledileceği" iddiasında ısrar ederek, karşılıklı temasları daima baltalayan adam, sınırın çift taraflı olarak açılmasına izin verdi. Denktaş'ı harekete geçirenin ne olduğu, hararetle tartışıldı. Kıbrıslı Türklerin düzenledikleri gösteriler, üzerinde baskı mı yaratmıştı? Sınırın açılmasının ardından ortaya çıkması muhtemel şiddetin, kendi tezini doğrulayacağını mı umuyordu?

Fırsatı yakalayınca, sayıları binleri bulan insanlar, iki hükümeti de hayrete düşüren ve başlangıçta kaygı veren bir kararlılıkla, sınırı geçerek meseleyi kendi ellerine aldılar. Ancak ilk sabah, her şey hâlâ belirsizdi. 23 Nisan'da iki taraftan da pek çok insan, sınırı geçip geçemeyeceklerinden emin olmaksızın Ledra Palas'a gitti. Birkaç formalitenin ardından, birkaç dakika içinde inanılmaz bir biçimde diğer tarafta, aynı caddenin 150 metre aşağısındaydık. Burası daha düne kadar öyle uzaktı ki, dünyadaki diğer tüm ülkelerden daha ulaşılmazdı; kimileri için kaybedilen anılar ve yuvalar, gençler için bütünüyle bir muammaydı.

Birçok Kıbrıslı Rum doğruca eski evlerine, kasabalarına, köyle-
rine gittiler. Bazıları artık Kıbrıslı Türklerin ya da Türkiyeli Türklerin
yaşadığı eski evlerini buldu. Kapıyı çaldılar, içeri davet edildiler, kahve
ikramı yapıldı ve nasıl davranacaklarını bilemeden öylece oturdular.
Kıbrıslı Rumlar nihayet evlerine geri döndüklerini düşündüler ancak
gördüler ki evleri artık o evde misafir olarak yaşayanların da yuvası ol-
muştu. Bazı durumlarda, Türkler ya da Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rum-
ların geride bıraktığı fotoğraf albümlerini bulup çıkartarak ayrılırken
onlara geri verdiler. Kıbrıslı Türkler de güneydeki evlerini görmeye git-
tiler. Genç olanlar, ertesi gün ailelerinde kendilerinden daha yaşlı olan-
ları da getireceklerini söylediler. Ancak onları duruma iyice hazırla-
mak gerekiyor diye ihtiyatla eklediler. Artık hiçbir şey, aile büyükleri-
nin hatırladığı ya da beklediği gibi değildi. Bazıları eski arkadaşlarını
bulmaya gittiler. Kimi zaman muazzam hayal kırıklıkları yaşandı: Ar-
kadaşları artık yaşamıyordu. Otuz yıldan fazla zamandır görmedikle-
ri arkadaşlarını buldukları zaman ise, onların yüzlerinde, kendilerinin
ne kadar yaşlandıklarını gördüler. Kıbrıslı Türkler eski fotoğrafları ge-
tirince, Kıbrıslı Rumlar onca zamandan sonra tekrar kendi geçmişle-
riyle buluştular. Diğerleri hemen paradan konuşmaya başladı. Kıbrıslı
Rumlar, potansiyel işçi araştırırken, Kıbrıslı Türkler işveren baktılar,
bazıları da ortaklık için araştırma yaptılar. Fiyatlar detaylıca karşıla-
ştırıldı, Rus fahişelerinki dahil olmak üzere. Kıbrıslı Rumlar, kuzeyin
doğal güzellikleri karşısında hayrete düştüler, Kıbrıslı Türkler güney-
deki göz kamaştırıcı alışveriş merkezlerine ağızları açık baktılar. Kıb-
rıslı Rumlar kuzeydeki kumarhanelere hücum ettiler, Kıbrıslı Türkler
güneydeki at yarışlarına.

Bir gün sonra, Perşembe günü, bölünmüş haldeki Lefkosia/Lef-
koşa tekrar kaynaşmış bir şehir oldu. Caddeler, diğer taraftan insanlar-
la doluydu, her yerde diğerlerinin dili duyuluyordu. Otuz yıldan fazla
zamandır konuşmadıkları bir dili konuşmaya çalışan yaşlıların dilleri
dolandı. Birkaç dakika içinde, rahatça konuşmaya başladılar, bir kez
daha bu dili konuşmanın ne kadar güzel olduğunu söylerken gülümsü-
yorlardı. Herkes, kendi dilini yüksek sesle, karşı tarafta olmaktan kor-

ku duymadan konuşabiliyordu. Orada olduklarını diğerlerinin bilmesini ister gibi görünüyordular, diğerleri de onları fark edince, hemen selamlıyorlardı. Birçok durumda, gün boyu karşı tarafın rehberi ve ev sahibi gibi davranarak, onlara çevreyi gezdirdiler, ödemeleri kendilerinin yapmaları için ısrar ettiler. Sonra diğer tarafta bir araya gelmek için bir tarih belirlediler: Bu kez ev sahibi, diğer tarafta misafir olacak, misafir ise rehber ve ev sahibi olacaktı. Gençlerin büyük bir kısmı, şaşkınlıkla, kimin hangi taraftan olduğunu ayırt edemediklerini fark etti.

İşlerin gidişatından memnuniyet içinde hayrete düşmüştüm. İnsanların birbirlerine göstermeye kararlı oldukları bir iyi niyet şenliği var gibiydi.

Fakat, ilk sabah, Ledra Palas kontrol noktasında felce uğramışçasına öylece duran Kıbrıslı Rumlar da gördüm. Yanaklarından süzülen yaşlarla, orada durmuş, geçenleri seyrediyorlardı. Belki de bunun olduğuna inanmak onlar için zordu. Belki onlar da gitmek istiyorlardı ancak bunun siyasi olarak doğru bir hareket olmadığını düşünüyorlardı. Belki, yerinde olmayabilir endişesiyle, eski evlerini ziyaret etmeye cesaret edemiyorlardı. Eski evlerinde şimdi yaşayan birini gördüklerinde kendi verecekleri tepkiden çekiniyor da olabilirlerdi. Ya da belki de henüz anıları ile gerçek dünyayı karşılaştırmaya hazır değillerdi.

Bay Antonis, “Uzun zamandır, tamı tamına otuz yıldır beklediğim gün, bugündü” dedi bana. Karısı ve küçük çocuklarıyla kuzeyden ayrıldıklarında otuz yaşının henüz başındaydı:

Köyüme arabamla yalnız geldim. Garım gelmek istediğinden henüz emin değildi. Giderken bazı evlerin artık orda olmadığını fark ettim. Her şey çok değişmişti. Köşeyi dönünce benimkini gördüm. Rahatlamışım. Hâlâ orda, eskiden olduğu gibi. Ama onu gördüğümde, orda birinin yaşadığını anladım. Ne yapmalıydım? Mutlaka içeri girmeliydim. Elimim gancelliye [bahçe kapısına] dediği anı nasıl anladayım. Bu anı ne kadar uzun zaman beklemişim. Şimdi bazı şeylerin değiştiğini gördüm. İlk önce bahçeyi dolaşıp her şeyi görmek istedim, ama çekindim. Ön kapıyı çaldım. Orta yaşlı bir kadın kapıyı açtı. Ona eskiden burda yaşadığımı söyledim

ve bana çok iyi davrandı. Beni içeri davet eddi ve oturma odasında tüm ailenin, çocukların ve gocasının resimlerini gördüm. Allah'dan Kıbrıslı Türk'dü. Beni gördüğüne memnun gibi görünüyordu ve evi gezebileceğimi söyledi. "Gerçekten, gezebilir miyim?" diye sordum. "Lütfen, burası senin evindi," dedi, ama söylerken başını yere eğdi. Ayağa gagdık [kalktık], ama önden onun mu benim mi gitmem gerektiğini bilemedim. Sanırım o da bilemedi. Önden giddim o da arkamdan geldi. Duvarları posterli bir odaya girince, "bu oğlumun odasıdır" dedi. "Dağınıklık için özür dilerim." Bir ara bahçeye indiğimde ağlamaya başladım – çok fazlaydı, onu, evimi tekrar görmek, ancak içinde şimdi başgaları yaşırdı, her şeyin çok farklı olması – o da yaşlı gözlerle geri döndü ve beni yalnız bıraktı. "İçerde bekleycem," dedi. Gocasını işten çağırması olmalı. Oturma odasına döndüğümde biraz oturmamı isdediler. Ona nereden geldiğini sordum. "Biz da göçmenik," dedi. 1974'de onlar da evlerini nasıl bıraktıklarını annaddılar bana. "Biz Baf'a geri dönmeyik, ama onu yine görmek isterik." Onları acıdım. Onlarla öğle yemeği yememi ve çocuklarıymın tanışmamı isdediler, ama benim tek isdediğim arabamda yalnız galıp ordan gitmekdi. Ama reddetmek ayıp olurdu. Galmamı gerçekten isdediler. Onlara garım ve çocuklarımla tekrar geleceğimi söyledim ve çok geçmeden sözümde durdum. Her şey başımın içinde girdap gibi dönüyordu. Acı, rahatlık, evimi bulmak, başgalarının içinde yaşaması – bazan onlara gızardım, daha sonra onlara acıdım ve aslında evimde yaşadıkları için evimi kurtardılar. Tüm hayatım boyunca geri dönmek isdedim. Artık emin değilim. Aynı şey değil ve artık orda onlar yaşar. Garımla konuştuğumda ilk önce bana gızdı. "Nasıl ona 'evin-hanımı' diye hitap edersin?" diye sordu bana.

1974'ten önce Kıbrıslı Rumların yaşadığı bir evde oturan Neyir Hanım, bana Kıbrıslı Rum ailenin ziyaretini anlattı:

Biz da gidip güneydeki evlerimizi görmek isderdik, ama bekledik. Kıbrıslı Urumların çok geçmeden geleceğinden emindik ve geldiklerinde orda olmak isderdik. Otuz seneden sonra gelip evlerini kapalı bulmalarını isdemezdik. Mahalemizin her yanına Kıbrıslı Urumlar gelmeye başladı. Ama bizimki çok geçikdi – nerdeyse üç hafda. En zoru beklemekdi. Bekle babam bekle, evi tertipli dut, onlara ik-

ram etmek için güzel yemekler hazırla, bir sonraki gün gene aynısı, kapı her çaldığında zıplardık. Gorkardık da – ne tepki gösterecekler diye, ne biçim insandırılar, onlara ne söylemeliydik? Sonra geldiler masa gurdük beraber yedik ve eyi insan olduklarını görünca da rahatladık. Golay değildi. Evinde onların olması tuhaf bir his.

Birçok insan geri dönmek istedi, binlercesi geri dönmeyi dendi. Ama bir çoğu bunun gerçekleşmeyeceğini gördü. Onlar artık oraları terk eden insanlar değillerdi. Ne kendileri aynı kalmıştı, ne de eskiden yaşadıkları yerler. Muhabirlerin can atarak sordukları geri dönmeyenin nasıl bir his olduğu sorusuna cevap bulmakta zorlanıyorlardı. Açıklayabildikleri tek şey, zihinlerindeki karışıklıktı: içeri girebilmek için kendi evlerinin kapılarını çalıyorlar, misafir gibi hatta neredeyse bir akraba gibi karşılanıyorlar, her odayı gezmelerine, bahçedeki ağaçlara bakmalarına izin veriliyordu. O evde yaşayan aileyle tanışıyor, kendi evlerinin artık onların da evi haline geldiğini, oradan ayrılmak zorunda kalsalar, neler hissedeceklerini görüyorlardı. Kıbrıslı Rumlar bir zamanlar kendilerinin olan evlerde yaşayanların da göçmen olduklarını anlıyorlardı. Yerinden edilmenin parçalanmış deneyimleri artık birleşiyordu. Önceden, başka birilerinin kendi evlerinde yaşamaları düşüncesinden nefret ediyorlardı. Şimdi ise birileri kendi evlerine yerleştiği ve eve bakarak, viraneye dönmesine izin vermeden yaşayan bir yuva olarak kalmasını sağladıkları için neredeyse şükran duyuyorlardı. Evlerinin şimdiki sahipleri Türkiye’den gelenler olsa bile, artık zihinlerinde kurdukları soyut bir düşünceyle değil, yaşayan bir aileyle karşı karşıya geliyorlardı. Yine de bazıları geri dönmemeyi seçti. Ancak, yaşadıkları ev kendilerine ait olduğu zaman geri döneceklerini söylediler. Neden geri dönüp, kendi evlerinde misafir gibi karşılanıp, sonra da oradan ayrılacaklardı?

Kıbrıslı Rumlar gerçekten geri dönmek istiyorlar mıydı? Bu, her şeye yeniden başlamak üzere, bir hayatı geride bırakmak ve başkalarından da bir kez daha kendi yaşadıklarını geride bırakmalarını istemek demekti. 1974’ten sonra diktikleri fidanlar, artık koca ağaçlar olmuştu. Acaba insanlar eski evlerine merhaba mı diyorlar yoksa onlar-

la vedalaşıyorlar mı diye düşündüm. Artık geri dönüp orada zaman geçirebilmenin rahatlığı ile, kendi usullerince hoşçakal diyerek.

Daha önce panik içinde kaçıyorlardı. Daha genç olan nesil, evlerine geri döneceklerini sanmıştı, oysa ayak bastıkları toprakları ilk kez gördüklerini fark ettiler.

İnsanlar, özellikle ev sahibi – ziyaretçilerini rahat ettirsinler diye, çok özen gösteriyordu. Bir çoğu bir başkasının evine giriyor olmaktan ya da bir başkasının evinde yaşıyor olmaktan mahcup, hatta suçlu görünüyordu. Zorluklara, sarsıntıya ve öfkeye rağmen, hiç hadise çıkmaması, en az insanların birbirine gösterdikleri iyi niyet ve nezaket kadar çarpıcıydı. İşlerin böyle yolunda gideceğini asla tahmin etmemiştim. Belki de insanca davranmak için gerekli olan tevazuyu yaratan, zihin karışıklığının, utancın ve suçluluğun karışımıydı.

Ölü Bölge'nin her iki tarafına da damgasını vuran bir zamanların korku saçan Ledra Palas kontrol noktalarında hadisenin çıkmaması da aynı ölçüde çarpıcıydı. Sınır geçmek, birkaç hafta içinde, rutine dönüştü. Polislerden birinin görevi, her geçen kişi için bir çizik atmaktı. Yan yana atılan çiziklerin sayısı dörde ulaştıncaya, üstlerine çapraz bir beşinci çizgi çekiliyor, böylece sayma işlemi kolaylaşıyordu. Genellikle, canı sıkılan birkaç polis memuru daha orada öylece oturup sigara içiyor ya da çevrede avare dolaşıyor, belirli hiçbir iş yapmıyordu. Sabah saat yedi sularında, Kıbrıs Rum kesiminde çalışmak üzere sınırı geçen yüzlerce Kıbrıslı Türk, epey kalabalık oluşturuyordu. Sonra, sınırı geçmek için gerekli belgeleri göstermek konusunda itirazlar edenler olduğunda yaşanan ufak tefek hadiseler haricinde, etraf sakinleşiyordu. Ölü Bölge'deki en ciddi olay, parlak bir Kasım akşamüstünde yaşandı.

Ledra Palas kontrol noktasındaki Kıbrıs Türk polisi kulübesinden, sınırı geçme talebinde bulunan ve pasaport taşıyan bir eşeğin büyük üzgün gözlerine ve uzun kulaklarına baktığında şaşkınlığa kapılmamıştı. Yapması gereken, sahte pasaportla güneyden gelen ve nadir rastlanan kürklü bir ziyaretçiyi kontrol etmektir. İsim hanesinde "Bay Kıbrıs", meslek hanesinde ise "hamal" yazıyordu. Bu, iki toplumlu gruplar tarafından organize edilen ve serbest dolaşım ve aradaki sını-

ra ilişkin tüm kısıtlamaların iki taraf için de kalkmasını talep eden akıllıca bir protestoydu. Protestocular “Kıbrıs’ın Eşekleri İçin Serbest Dolaşım Talep Ediyoruz” yazılı pankartlar taşıyorlardı. Kıbrıslı Türk bir eşeğin de sınırın diğer tarafından geçmesi gerekiyordu ancak ortalıklarda gözükmeydi. Kıbrıs Türk mercileri Kıbrıslı Rum eşeğin sahibi olan yaşlı Kıbrıslı Rum adamın geçişi için gerekli işlemleri başlatmaya karar verince, olaylar beklenmedik bir hal aldı. Kıbrıslı Rum eşek, polis kulübesinin önünde durdu. Kıbrıslı Türk polis, eşeğin pasaportunu inceledi. Önce pasaporttaki fotoğrafa, sonra da eşeğe baktı. Fotoğrafın benzememesine ve eşek aslında dişi olduğu halde pasaportta erkek yazmasına rağmen –üstelik hamile olduğu da ter içindeki eşeğin her halinden belliydi– daha fazla formaliteye gerek duyulmadan sınır eşeğe açıldı. Pusudaki Kıbrıs Türk sivil polisi yaşlı adamı eşeğiyle birlikte kavrayarak sivil polis arabasına tıktı. Onlarla birlikte başka bir Kıbrıslı Rum ve bir Kıbrıslı Türk de tutuklanmıştı. Eşek, bir başka polis gelip onu polis merkezine götürene kadar, arabanın önünde istifini bozmadan yürüdü.

Olayın ardından hararetli bir tartışma yapıldı. Kıbrıslı Rum eşek mahkemeye de çıkacak mıydı? Çıkacaksa hangi suçlamalar altında çıkacaktı? Eşeğe de bir numara verilerek diğer hükümlüler gibi resmi çekilecek miydi? Ya parmak izi? Neticede ertesi gün mahkemede sadece, sonradan kefaletle bırakılacak olan, Kıbrıs Türk devletine saygısızlıkta bulunmak ve toplumda huzursuzluğa yol açmaktan yargılanan üç adam vardı. Eşek ise mahkemeye çıkarılmadı.

Nadir bulunan ve değerli mal varlığı olarak görülen eşekler Ada’da bir zamanlar nam salmışken, yerlerini pick-up kamyonetlere bırakmadan önce siyaseti eşekle protesto etmenin uzun bir tarihi geçmisi vardı. 1950’lerin sonunda Kıbrıs’ın İngiliz yöneticisi, teslim olmaları için EOKA savaşçılarına bir ultimatoma vermişti. Üzerinde “Teslim oluyorum” yazan bir eşek, İngiliz polisi tarafından yakalanana kadar caddelerde başıboş gezmeye bırakılmıştı. Sonuncu protesto, Kıbrıs Türk lideri Denktaş tarafından yapılan bir tespit üzerine başlayan uzun bir tartışmaya atıfta bulunuyordu. Denktaş, Kıbrıs ulusu diye bir

şey olmadığını, hakiki Kıbrıslıların yalnızca Kıbrıslı eşekler olduğunu söylemişti. Denktaş'a göre Kıbrıslı diye bir şey yoktu, Kıbrıs'ta yaşayan Türkler ve Rumlar vardı. Sol kanat Kıbrıs Türk muhalefeti Denktaş'ın bu açıklamasına, "Tabii ki bizler eşeğiz, yoksa yöneticilerimizin ağır yüküne nasıl dayanabilirdik?" gibi manşetlerle hemen cevap verdiler. Bazıları Kıbrıs'a bundan sonra *Eşekistan* denmesi teklifinde bulundu. Denktaş'a, sözü hiç esirgmeden yapılan eleştirilerden biri, radikal bir gazeteci olan Şener Bey'den geldi. Kıbrıs Türk mercileri *Avrupa* adındaki gazetesini kapatınca, Şener Bey gazetesini tekrar açmış, adını *Afrika* koymuştu. Muhtemelen, Kıbrıs Türk mercilerinin Afrika'daki otokratlar gibi hareket ettiğini anlatmaya çalışıyordu. Şener Bey hakkında en son düzinelerce dava açılmıştı, Lefkoşa mahkemesinin olağan ziyaretçilerinden biriydi. Onun davası, eşekli hadiseden tutuklanan üç adamın davalarından hemen önce dinlendi. En iyi başlığı *Afrika* bulmuştu: "2 Rum, 1 Türk ve 1 Hakiki Kıbrıslı Tutuklandı!".

Sınırlar açıldıktan sonra insanlar daha önce benzeri yaşanmamış ve hayal bile edemeyecekleri sıradan gezintiler ve eğlenceler için bir araya gelme lüksünün keyfini çıkarmaya başladılar. 2004 Şubat'ının epey uğursuz olan –o sırada bu henüz açık değilse de– 13. Cumasında, hepsi de BM Planı'nın destekçisi olan Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum arkadaşlarla doğaçlama bir parti düzenledik. Amaç, Kıbrıs sorununun çözümünü kutlamaktı! Perdede artık "Son" yazacağını düşünüyorduk. İki lider müzakerelere tekrar başlamak üzere New York'ta bir kez daha bir araya gelmeye karar vermişlerdi. Ancak bu kez, sonuç ne olursa olsun, plan iki tarafta da referanduma sunulacaktı.

Bu müzakerelerde Denktaş Kıbrıslı Rumlara saklanma fırsatı bırakmadı. Son Kıbrıs Türk seçimleri, yeni başbakan sol kanat CTP lideri Talat önderliğinde, çözüm ve Annan Planı yanlısı bir çoğunluk olduğunu ortaya koymuş, bu da Denktaş'ın üzerindeki baskıyı arttırmıştı. Türk hükümeti, artık Kıbrıs Sorunu ile damgalanmak istemiyor ve Denktaş'tın rıza göstermesi için ısrar ediyordu. İki yönden gelen baskılar sonucunda Denktaş, Papadopoulos'un reddetmesini umut ederek, gönülsüzce kabul etti. Papadopoulos savunmasız yakalandı, an-

cak artık Denктаş'ın arkasına saklanamayacağı için, o da aynı gönülsüzlükle rıza gösterdi. Referandumun yapılacağı 24 Nisan 2004'e doğru geri sayım başladı.

Partide eğlenirken sahip olduğumuz iyimserlik, Kıbrıs Türk tarafının EVET cevabı vereceğine kesin gözüyle bakmamızdan kaynaklanıyordu. Kıbrıs Rum tarafında, DISY yönetimi, her ne kadar taraftarlarının onu izleyeceği hususunda şüpheler olsa da, güçlü bir EVET ruhu olduğuna işaret ediyordu. AKEL bazen olumsuz yönde tepkiler verse de, genellikle ihtiyatlı davranmıştı; fakat artık uzlaşma ve yakınlaşma savunucusu rolüne uygun olarak, kesin biçimde Annan Planı'nı destekleyecekti. İki parti birlikte, seçmenin neredeyse yüzde yetmişini elinde tutuyordu.

Ancak iki tarafın da ruh hali değişti. Denктаş yüzünden Mart 2003'teki görüşmelerin başarısızlığa uğramasıyla beraber Kıbrıslı Rumların AB'ye girmeyi garantilemesiyle, artık atmosfer farklıydı. (Neticede bu her şeyin sonu muydu?). Kıbrıslı Türkler, on yıllar süren ekonomik ve siyasi izolasyondan sonra, sorunun çözülmesini AB'ye otomatik olarak giriş ve dünyanın geri kalanına da açılmak olarak görüyorlardı. Bunlar, Kıbrıs Türk solu liderliğinde siyasi bir devrim yapmalarına fırsat verecek olan bir uzlaşmayı kabul etmek için güçlü dürtülerdi. AB üyeliğini garantileyen Kıbrıslı Rumlar ise daha gönülsüzdü. Fikri sorulan Kıbrıslı Rumların yüzde sekseninden fazlası, planı okumadıklarını belirtse de, anketler sandıktan ciddi miktarda HAYIR oyunun çıkabileceğini gösteriyordu. HAYIR sonucu çıkma riskinin fazla olduğunun bilincinde olan DISY'nin lider kadrosu, DISY yönetimine zorlu bir karar verdirerek, EVET dedirtti. AKEL son ana kadar tereddütte kalacaktı.

Sorumluluğu bir çözüm müzakeresi yapmak olan iki baş müzakereci, HAYIR seferberliğinin başlamasını sağladı. Denктаş ve Papadopoulos kameralara gerçek gözyaşlarıyla göz kamaştırıcı performanslar sergilediler. Denктаş'ın gözyaşları, timsahın döktüğü cinsten olduğu gerekçesiyle reddedildi, "şeytani plan" sözleri de dikkate alınmadı. Papadopoulos'un gözyaşları, dürüst bir liderinkilermişçesine hoş karşılandı.

Kıbrıs Rum piskoposlarından biri, EVET destekçilerini kati suretle “Cennet Krallığı’na erişemeyeceklerini”, yani cehenneme gideceklerini söyleyerek uyardı. Kıbrıslı Rumların HAYIR kampanyasındaki en sinir bozucu iddia, HAYIR oyu verirken, lütfekar bir edayla, “Kıbrıslı Türklerin de çıkarlarını düşündüklerini” söylemeleri idi.

Beklenmeyen gelişmeler de oldu. EVET taraftarı olanların tek açık toplantısında, geçmişte bana sözlü saldırıda bulunmuş olan gururlu Helen’i gördüm. Birbirimize kibirle gülümsedik. Son umut, büyük soru şuydu: AKEL hangi yoldan gidecek? AKEL sürprizlerle dolu olduğunu göstermişti, belki geçmişte o kadar olmasa da. HAYIR kampanyasının gücünü sezen ve hükümetteki yerinden feragat etmek istemeyen AKEL, sonunda çapraşık bir çözüm üreterek, prensipte planı desteklediği ancak EVET lehine daha çok çalışma yapılabilmesi için referandumun ertelenmesinin yerinde olacağı ve planın uygulanacağına dair garantiler konulması gerektiği buluşuyla ortaya çıktı. Bunlar yerine getirilmediği takdirde AKEL, HAYIR oyu verilmesi çağrısında bulunacaktı. O noktada, referandumdan birkaç gün önce, taleplerin ikisi de gerçekçilikten uzaktı. Sonuçta, hâlâ prensip olarak planı destekleyen AKEL, oyunun HAYIR olduğunu açıkladı ve yeni bir referandumla atıf yapan, unutulmaz bir cümle sarfetti: “EVET’i sağlamlaştırmak için, HAYIR diyoruz.”

AKEL’in üyelerini hizaya sokma kabiliyeti olağanüstüydü. Birleştiriciliği, cesareti ve evet yanlılığı ile büyük saygı gören, AKEL hiyerarşisinin üstlerinde yer alan bir kimsenin, iki tarafın katılımı ile düzenlenen bir EVET mitingdeki coşkulu bir alkışın ortasında dilsiz bir adam görüntüsünü sergilemek için geldiğini, keşke hiç görmeseydim. En tehlikeli kriz sırasında AKEL’in, tarihindeki en kara sayfayı yazma tercihi, yıllar boyunca umutlarını iki taraftaki sola bağlamış olan pek çoğumuz için ıstırap vericiydi. EVET kampanyasına katılarak işlerinden uzakta çetin uykusuz aylar geçiren, kimi zaman tehdit edilen ve sağ kanat medya tarafından iftiralar atılan Kıbrıslı Türk arkadaşlarımız, AKEL’in yaptığına inanamayarak gözyaşı göktüler. Hiç yolumu bu kadar kaybetmiş gibi hissetmemiştim: Yönümü bulamıyordum,

umudumu kaybetmiştim, ben de kendi umutlarımı bağladıklarım tarafından ihanete uğradığımı hissediyordum.

SONUÇ: Kıbrıs Rum tarafı, yüzde yetmiş altı HAYIR; Kıbrıs Türk tarafı yüzde altmış beş EVET oyu verdi.

Kıbrıs Türk tarafında EVET sonucunu kutlayan Kıbrıslı Türkler, AKEL'i hainlikle suçlayan ve oradaki HAYIR taraftarlarına katılması için "Denктаş'ın Güney'e gitmesini" isteyen pankartlar taşıdılar. Çeşitli ağırları sebebiyle doktora giden bir Kıbrıslı Rum arkadaşım, doktorun sorduğu ilk şey EVET verip vermediği olunca, şaşırıp kalmıştı. EVET oyu veren doktor, EVET oyu veren arkadaşşıma hastalarının çoğunun benzer politik semptomlar gösterdiğini söylemişti.

Bir hafta sonra, güzel bir Cumartesi sabahı, bir gece önce Asya, Afrika ve Avrupa arasında bir yerlerde bulunan Ada'da uykuya dalan Kıbrıslı Rumlar, gözlerini Avrupa'da açtılar. Tarih 1 Mayıs 2004'tü. Papadopoulos'un da belirttiği gibi, Kıbrıs resmî olarak, "ebediyen" AB'ye katılmıştı. Göz kamaştırıcı havai fişekler ve kutlamalar arasında, Kıbrıs bir zafer kazanarak Avrupa'nın dokuz bölü üçte ikinci yeni ülkesi oldu. Kıbrıs Türk tarafındaki EVET oyuna rağmen, sadece Kıbrıslı Rumlar girdiği için, AB'nin onuncu ülkesi olamadı. Kıbrıs Rum lideri Papadopoulos üst düzey AB yetkilileri tarafından, onları kandırdığına dair iğneleyici sözlerle karşılandı. Benzer sözler kısa süre sonra daha diplomatik bir dille BM Genel Sekreteri tarafından da sarfedildi. Kıbrıs Sorunu ve AB'nin muallaktaki sınırı haline gelen Ölü Bölge'nin statüsünün belirsizliği, Kıbrıs'ı girer girmez AB için bir baş ağrısı yaptı. HAYIR kampanyasını yürüten Kıbrıslı Rum politikacılar, Avrupa'ya ait yeni bir gurur ve başarı hissiyatı ile konuştular: "Kıbrıs sorununun Avrupa Birliği sorunu haline getirmeyi başardık". Daha evvel BM, Türk-Yunan, NATO, kimi zaman Amerika-Rusya sorunu haline getirdiğimiz gibi demek istiyorlardı.

"Kıbrıslılar bir dünya gücü olamayacaklarını biliyorlar, ama bir dünya belası olmayı başardılar ki bu da en az diğeri kadar iyi" yorumunu yapmıştı bir mizahçı. Ve bunu söylediği tarih 1965'ti. Bu değişebilir miydi? Eğer birleşmiş federal Kıbrıs en sonunda AB'ye katılır-

sa, bu AB'nin ilk Müslüman-Hıristiyan federasyonu olacak. Sınır çizgilerinin geçilmesi en az bizim dikenli tellerle örülmüş sınırlarımızı geçmek kadar tehlikeli 11 Eylül sonrası korkunç dönemde Kıbrıs, bir değişiklik yaparak umut için bir işaret feneri –ya da en azından bir mum– olabilir.

Yoksa Ölü Bölge bize musallat olmaya devam mı edecek? “Tarih uyanmaya çalıştığım bir kabustur” der Joyce’un kahramanı.

Temel Kaynaklar ve Ek Okumalar İçin Öneriler

Aşağıdaki seçme, teferruatlı bir kaynakça sunmaktan ziyade, daha ileri bir okuma için bir öneri olarak bu araştırmada anahtar öneme sahip olan eserleri içermektedir. Belirli konular üzerine daha fazla bilgi edinmek ve kaynağa başvurmak isteyen okurlar, aşağıda yer alan yayın listemden faydalanabilirler.

GENEL

Doğu-Batı meselesine ilişkin olarak, Edward Said'in *Orientalism* (New York: Vintage, 1979) [*Şarkiyatçılık*, çev. Berna Ünler, İstanbul: Metis, 2006] çalışması klasik bir metin haline gelmiştir. Milliyetçilik konusunda bkz. Ernest Gellner, *Nations and Nationalism* (Londra: Blackwell, 1983), Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (Londra: Verso, 1983) [*Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, çev. İskender Savaşır, İstanbul: Metis, 2004], Eric Hobsbawm, *Nations and Nationalism Since 1780* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992) [*Milletler ve Milliyetçilik*, çev. Osman Akinhay, İstanbul: Ayrıntı, 2006].

Toplumsal bellek konusunda, Paul Connerton'un *How Societies Remember* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989) [*Toplumlar Nasıl Anımsar?* çev. Alâeddin Şenel, İstanbul: Ayrıntı, 1999] başlıklı çalışması iyi bir tartışma sunmaktadır. Tarihin kullanımı ve suistimal edilmesi konusunda, David Lowenthal'ın *The Past is a Foreign Country* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985) kapsamlı bir inceleme içermektedir. Tarih yazımı ve anlatısı üzerine bir metin için bkz. Hayden White, *The Content of the Form* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1990). Mesuliyet, itiraf ve suçlama konularına ilişkin bkz. Zygmunt Bauman, *Modernity and the Holocaust* (Cambridge: Polity, 2000) [*Modernite ve Holocaust*, çev. Süha Sertabiboğlu, İstanbul: Versus Kitap Yayınları, 2007]; Stanley Cohen, *States of Denial* (Cambridge: Polity, 2001) ve Michael Ignatieff, *The Warrior's Honour* (Londra: Vintage, 1999). Afrodit üzerine bkz. Stass Paraskos, *The Mythology of Cyprus* (Nicosia: Georgiades, 1981); Bruce Thornton, *Eros* (Colorado: Westview Press, 1997); Paul Friedrich, *The Meaning of Aphrodite* (Chicago: University of Chicago Press, 1978); Diane Bolger ve Nancy Sherwin (der.), *Engendering Aphrodite* (Boston: American Schools of Oriental Research, 2002). Bu çalışmada iki edebi eserin, Salman Rushdie'nin *Geceyarısı Çocukları*'nın ve Gabriel Garcia Marquez imzalı *Yüz Yıllık Yalnızlık*'ın katkısı oldu. Kitabın başında yer alan ve bir şiirden yapılan alıntı, ilk kez Marina Warner'ın büyüleyici *Managing*

Mosters (Londra: Vintage, 1994) metninde karşılaştığım, Suniti Namjoshi'nin *Sf Suniti and the Dragon* (Melbourne: Spinifex, 1993) isimli eserinden alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Bernard Lewis imzalı *The Emergence of Modern Turkey* (Londra: Oxford University Press, 1968) [*Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2004] temel bir Türkiye tarihine giriş kitabıdır. Hugh Poulton'un, *Top Hat, Grey Wolf and Crescent* (Londra: C. Hurst and Co., 1997) [*Silindir Şapka, Bozkurt ve Hilal: Türk Ulusçuluğu ve Türkiye Cumhuriyeti*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Sarmal Yayınları, 1999] adlı çalışması Türk milliyetçiliğinin gelişimi konusunda genel bir çerçeve sunmaktadır. Esaslı bir Atatürk biyografisi ise Andrew Mango'nun *Atatürk'ünde* (New York: Woodstock, 2000) [*Atatürk* İstanbul: Sabah Kitapları, 2000] bulunabilir. Türk tarihyazımı konusunda bkz. Halil Berktaş, *The "Other Feudalism"* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Birmingham Üniversitesi, 1990). Tarih-te, popüler kültürde ve ötesinde, Türkler'in Yunanlılar'ı ve Yunanlılar'ın Türkler'i algılamaları konusunda ilham aldığım, Herkül Millas'ın *Tencere Dibin Kara...* (İstanbul: Amaç, 1989) adlı eşsiz çalışmasına minnet duyuyorum. Türkiye'deki Rum azınlık hakkında bkz. Alexis Alexandris, *The Greek Minority of Istanbul and Greek-Turkish Relations, 1918-1974* (Atina: Centre for Asia Minor Studies, 1992).

1

İKİNCİ BÖLÜM

Temel Yunanistan tarihi için bkz. Richard Clogg, *A Short History of Modern Greece* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986) [*Modern Yunanistan Tarihi*, çev. Dilek Şendil, İstanbul: İletişim, 2007]. Batı'nın etkisi ve Yunan tarihyazımındaki değişimlerle ilgili olarak bkz. Konstantinos Dimaras, *Ellinikos Romantismos* (Atina: Ermis, 1985) ve Elli Skopetea, *To Prototypos Vasilio kai i Megali Idea* (Atina: Politipo, 1988). Yunan kimliği ve folklorü için bkz. Michael Herzfeld, *Ours Once More* (Austin: University of Texas Press, 1992); Alki Kiriakidou-Nestoros, *I Theoria tis Ellinikis Laografias* (Atina: Etaria Spoudon Neoellinikou Politismou, 1978). Yunan milliyetçiliği üzerine *European History Quarterly*, Cilt 19, Sayı 2, 1989 özel sayısına, özellikle de Kitromilides'in makalesine başvurulabilir. Standard Kıbrıs Rum okul kitabı için bkz. Katia Hadtzidimitrou, *Istoria tis Kyprou* (Nicosia: 1987). "Geçmişte birlikte barış içinde yaşama" konusuna ilişkin tarihi Kıbrıs Rum bakış açısıyla ilgili bkz. Costas Kyrris *Peaceful Coexistence in Cyprus Under British Rule (1878-1959) and After Independence* (Nicosia: Public Information Office, 1977). Kıbrıslı Rum bir yazar olan Michael Attalides, *Cyprus: Nationalism and International Politics* (New York: St Martin's Press, 1979) başlıklı kitabıyla Kıbrıs sorununa faydalı bir genel bakış getirmektedir. 1974'te Kıbrıslı Rum mültecilerin durumuna ilişkin bkz. Peter Loizos *The Heart Grown Bitter* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981). Kıbrıs sorunuyla ilgili Kıbrıs Rum resmî görü-

şu için bkz. Kıbrıs Rum Public Information Office yayınları ya da internet sitesi (<http://pio.gov.cy/>).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Türkçede temel Kıbrıs tarihi için bkz. Şükrü Gürel, *Kıbrıs Tarihi* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1985). Kıbrıs tarihi üzerine temel Kıbrıs Türk ders kitabı için bkz. Vehbi Serter, *Kıbrıs Tarihi* (Nicosia: Kema Ofset, 1990). 1960'lardaki çatışmalara ilişkin en detaylı çalışma Richard Patrick'e ait olan *Political Geography and the Cyprus Conflict*'dir (Ontario: Department of Geography Publication Series, 1976). 1960'lar ve 1970'lerde Kıbrıslı Türkler'in yaşadıkları deneyimlere ilişkin Kıbrıslı Türk bir psikiyatristin gözünden ilginç bir çalışma için bkz. Vamık Volkan, *Cyprus: War and Adaptation* (Virginia: Virginia University Press, 1978). Kıbrıslı Türkler'in gözünden 1960'lardan 1974'e kadar olan olaylara genel bir bakış için bkz. Pierre Oberling, *The Road to Bellapais* (Boulder: Social Science Monographs, 1982) [*Bellapais'e Giden Yol*, çev. Mehmet Erdoğan, Ankara: Genel Kurmay Basımevi, 1987]. Kıbrıslı Türk bir yazar tarafından Kıbrıs sorununun genel bir tanıtımı için bkz. Metin Tamkoç, *The Turkish Cypriot State* (Londra: Rustem, 1988). Kıbrıs sorununa ilişkin resmî Kıbrıs Türk görüşü için bkz. Kıbrıs Türk Public Information Office yayınları ya da internet sitesi (<http://trncpresidency.org/>).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kıbrıslı Rum bir yazardan, Kıbrıs sorununa ilişkin tek taraflı görüşlerin Diğer Tarafına geçebilmek için atılmış erken ve cesur bir adım için bkz. Zenon Stavrinides, *The Cyprus Conflict* (Nicosia: 1975). Çeşitli bakış açılarından ve disiplinlerden makalelerin mükemmel bir koleksiyonu için bkz. Vangelis Calotychos (der.) *Cyprus and Its People: Nation, Identity and Experience in an Unimaginable Community* (Colorado: Westview Press 1998). Kıbrıs'ın tarihi üzerine İngilizler ve Kıbrıslı Rumlar tarafından dile getirilen karşıt görüşlerin etkileyici bir derlemesi Michael Given'in *Symbols, Power and the Construction of Identity in the City Kingdoms of Ancient Cyprus* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Cambridge University, 1991) başlıklı çalışmasının ilk bölümünde bulunabilir. Kıbrıs'taki etnik cinayetler için bkz. Peter Loizos "Intercommunal Killing in Cyprus", *Man*, No. 23 (1988). Kıbrıs Rum solu ve Kıbrıslı Türkler'e ilişkin bkz. Loukas Kakoullis, *I Aristera kai oi Tourkokyprioi* (Nicosia: Kasolides, 1990). Kıbrıs sorununa ilişkin tüm görüşleri içeren disiplinlerarası bir bakış için bkz. Alexis Heraklides'in yakın zamanda hazırlanan çalışması *Kypriako: Sigkrousi kai Epilisi* (Atina: Sideris, 2002). Kıbrıs sorunu konusunda akademik çalışmalara yer veren en ayrıntılı ve dengeli Internet kaynağına ise şu adresten ulaşılabilir: <http://www.cyprus-conflict.net>.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Tipik sol kanat Kıbrıs Rum bakış açısından Kıbrıs tarihi için bkz. Kostas Graikos, *Kypriaki Istoria*, 1. ve 2. Cilt (Nicosia: 1980-1982). Kıbrıs Türk folklorü için bkz. HAS-DER Halkbilim Sempozyumları (İstanbul: Gümüş, 1986).

ALTINCI BÖLÜM

Aşağıda değinilenlerin haricinde Pile üzerine yayımlanmış akademik bir araştırma bulunmamaktadır.

Ek Okumalar İçin Yazanın Akademik Yayınları

Kıbrıs'a dair tarihyazımı üzerine genel bir tartışma için bkz. Yiannis Papadakis, *Perceptions of History and Collective Identity: A Study of Contemporary Greek Cypriot and Turkish Cypriot Nationalism* (Doktora Tezi, University of Cambridge, 1993), 2. Bölüm. Afrodit için bkz. "Aphrodite Delights", *Postcolonial Studies*, 9:3(2006). İki taraftaki dil ve lehçe için bkz. "On Linguistic Bea(u)tification and Embarrassment", *Modern Greek Studies Yearbook* (2004). Lefkoşa'daki iki Milli Mücadele Müzesi'nin karşılaştırması için bkz. "The National Struggle Museums of a Divided City", *Ethnic and Racial Studies*, 17: 3 (1994). Hafıza, unutma ve anma törenleri için bkz. "The Politics of Memory and Forgetting in Cyprus", *Journal of Mediterranean Studies*, 3: 1 (1993) ve "Nation, Narrative and Commemoration: Political Ritual in a Divided Cyprus", *History and Anthropology*, 14: 3 (2003). İki taraftaki folklor çalışmalarının bir karşılaştırması için bkz. Bekir Azgın and Yiannis Papadakis, "Folklore", K. Grothusen, W. Steffani, P. Zervakis (der.), *Zyperm* (Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht, 1998). Bölünmüş Lefkoşa için bkz. V. Calotychos, P. Hocknell, Y. Papadakis (der.) "Divisive Cities, Divided Cities: Nicosia", *Journal of Mediterranean Studies*, 8: 2 (1998). Kıbrıs Rum sağ ve solu için bkz. Yiannis Papadakis, "Greek Cypriot Narratives of History and Collective Identity: Nationalism as a Contested Process", *American Ethnologist*, 25: 2 (1998). İki toplumlu barış hareketi ve tanınma konusuna ilişkin bkz. Costas Constantinou ve Yiannis Papadakis, "The Cypriot State(s) in *Situ*: Cross-Ethnic Contact and the Discourse of Recognition", *Global Society*, 15: 2 (2001). Kıbrıslı Türkler'in "ENOSİS", Kıbrıslı Rumlar'ın "Türk Yayılcılığı" fikirlerini nasıl kullandıklarına ilişkin bkz. Yiannis Papadakis, "ENOSİS and Turkish Expansionism: Real Myths or Mythical Realities?", V. Calotychos (der.) *Cyprus and Its People* (Colorado: Westview Press, 1998). Pile hakkında bkz. "Pyla: A Mixed Borderline Village Under U.N. Supervision in Cyprus", *International Journal on Minority and Group Rights*, 4: 3-4 (1997); "The Social Mapping of the Unknown: Managing Uncertainty in a Mixed Borderline Cypriot Village", *Anthropological Journal on European Cultures*, 9: 2 (2000); "Discourses of the 'Balkans' in Cyprus: Tactics, Strategies and Constructions of 'Others' ", *History and Anthropology*, 15: 1 (2004).

Kıbrıs, Birleşmiş Milletler tarafından “Tampon Bölge” aynı zamanda “Yeşil Hat” olarak da bilinen ve kısa bir süre için Rumlar tarafından “Attilâ Hattı” olarak adlandırılan hayali bir duvarla ikiye bölündü. Bu olaydan sonra, Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler bu duvarın iki yakasına çekilip, birbirlerinden birkaç metre uzakta, ama ayrı yaşamaya başladı.

Kıbrıs Üniversitesi’nde Sosyal Antropoloji profesörü olan Yiannis Papadakis, Ölü Bölgeden Yankılar adlı bu kitabında, Kıbrıs’ın bölünmüşlüğü, bugüne kadar bildiğimiz tarihsel perspektiften ve bizim dışarıdan bakışımızdan çok farklı bir biçimde, kendi tanık olduğu olaylardan yola çıkarak anlatıyor.

Papadakis Kıbrıslı Türklerin geçmişe dair ne düşündüklerini öğrenmek için ‘öteki tarafa’ bir yolculuğa çıktığında, hoş olmayan şeyler ve zor sorularla karşılaşacağından habersizdi. Aşk Tanrıçası ve aynı zamanda Kıbrıs’ın da sembolü olan Afrodit bile onun inandığı kadar masum değildi. İkiye bölünmüş başkent Rum kesiminde, Lefkosia’nın bir mahallesinde yaşadıkten sonra, eskiden Kıbrıslı Rumlarla bir arada yaşayan Kıbrıslı Türkleri bulmak üzere öteki tarafa, Lefkoşa’ya geçti. “Ölü Bölge”yi ve “Ölülerin Bölgesi”ni, belleğin, tarihin ve unutuşun mekânını geçerek yapılan bir yolculuğun başlangıcıydı bu.

Kimileri nasıl kahraman olmuştu?

İnsan nasıl hain olurdu?

“Yeşil Hat” önce dolmakalemlerle mi yoksa kurşunkalemle mi çizilmişti?

Cacık ya da musakka, Türklerin miydi yoksa Rumların mı?

Kıbrıs’ta olanların suçunu kimde aramak gerekir?

“Afrodit’in adası Kıbrıs”, bugün artık sınırlar açılmış olsa da varlığını, her iki tarafın paylaştığı karşılıklı güvensizlik ve korku duygusuyla sürdürüyor. Çünkü Yiannis Papadakis’in “Ölü Bölge” diye bahsettiği hat, her iki toplumun ortak geçmişini ve geleceğe dair hayallerini de ikiye bölmüş durumda.

Papadakis keyifle okunan eşsiz bir kitap yazmış. Kıbrıslı insanları ve kısa zaman önceki hazin tarihlerini anlamak isteyen herkesin kitaplığında bulunmalı.

Tözün Bahçeli

Canadian Journal of Sociology Online

Bu kitap resmi ve gayri resmi tarih kayıtlarında kolektif kimliklerin ortaya çıkışı tarzlarına dair çarpıcı bir anlatı.

Rodanthi Tzanelli

Ethnic and Racial Studies

“Bir adamın ‘diğer tarafa’ keşif yolculuğunun merak uyandıran hikayesi” yazıyor kitabın kapağında. Bu yazı kitabın romancılık ile akademik monografi arasında gidip gelen konumunu, kendi içine bakan yaklaşımını ve yazarının çarpıcı, kendi kendisini alaya alan mizah anlayışını çok iyi açıklıyor.

Olga Demetriou

Global Dialogue

KAPAK FOTOĞRAFI: YIANNIS PAPADAKIS

ISBN: 978-605-399-081-9

www.bilgiyay.com

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI